Α΄.
ΟΣ Α΄.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1934

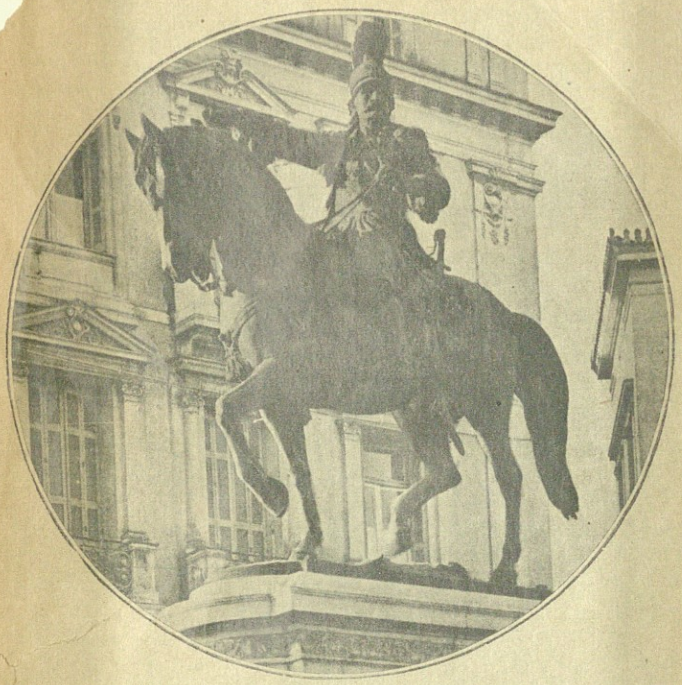

ΕΦΙΠΠΟΣ ΧΩΡΕΙ ΓΕΝΝΑΙΕ ΣΤΡΑΤΗΓΕ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ
ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΠΩΣ ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ, ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

* Αὐτοβιογραφία Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, γραφεῖσα καθ' ὑπαγόρευσιν ὑπὸ Γ. Τερτσέτη, ἱστορικὰ σχόλια Ι. Θεοφανίδου ..... σελ. 1—108

* Ἀρχεῖον Θεοδώρου Κολοκοτρώνη 1821-1824, ἱστορικὰ σχόλια Ι. Θεοφανίδου ..... » 1—32

* Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὸ Ι. Θεοφανίδου.. » 1—16

* Ἀρχεῖον Ι. Θεοφανίδου. Ὑπεράσπισις τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. (Κόλπος Σμύρνης Χερσόνησος Ἐρυθραίας 27 Αὐγούστου—3 Σεπτεμβρίου 1922)... » 1—26

* Ἡμερολόγιον τοῦ ἐκ τῶν γραμματέων τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη Θ. Ρηγοπούλου ..... » 1—4

* Copyright Ἰωάννου Θεοφανίδου, Ὑποναύαρχου.

ΣΕΙΡΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ Α'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1934

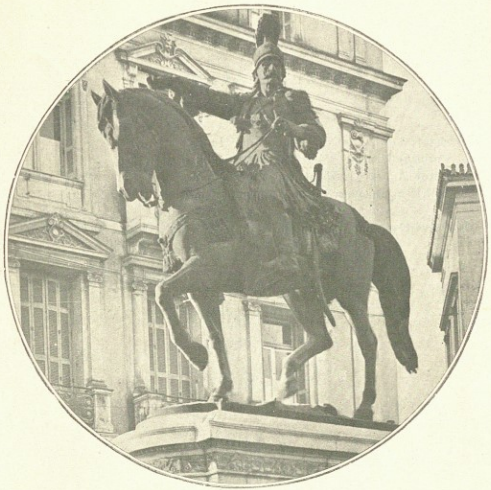

ΕΦΙΠΠΟΣ ΧΩΡΕΙ ΓΕΝΝΑΙΕ ΣΤΡΑΤΗΓΕ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ
ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΠΩΣ ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ, ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

Συνδρομὴ διὰ τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου περιλαμβάνουσαν 24 τεύχη, ἐξ 192—208 σελίδων ἕκαστον. Διὰ τοὺς συνδρομητὰς ἡ Α΄. Σειρὰ . .. . δρχ 1300
—εἰς πεντηκονταν δράχμους μηνιαίας δόσεις.

Ἕκαστον τεῦχος διὰ τοὺς μὴ συνδρομητὰς ... ... » 85

Τύποις: «ΠΥΡΣΟΥ» Α.Ε.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

1770 — 1821

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ συγγραφὴ τοῦ Γ. Τερτσέτη ἀναμφιβόλως κατηρτίσθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπολύτως ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ μεγάλων ἐννοιῶν διηγήσεων τοῦ Κολοκοτρώνη. Διευπαθῶν ὅμως ἄνευ τῶν ἀπαραιτήτων λεπτομερειῶν των [1].

Ἐκ τῆς ἐλλείψεως εὐκρινείας, προερχομένης ἐκ πρώτης ὄψεως ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν διηγήσεων, ἐξάγεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐσημείωσε ἐπιμελῶς μόνον τὸ κατὰ σειρὰν ἱστορικὸν πόρισμα, τὴν προκύπτουσαν βαθεῖαν ἔννοιαν ἐκ τῆς φρασεολογίας τοῦ ἀφηγουμένου καὶ τινας λακωνικωτάτους γνωστοὺς χαρακτηρισμούς του. Καὶ εἰς ταῦτα περιωρίσθη. Τεκμαίρεται ὅτι ἔπραξε τοῦτο ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἐδυσκολεύετο πολὺ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ διότι ἦτο καὶ ποιητής,—φύσει ἀρεσκόμενον πρόσωπον εἰς τὴν δὲ ἐλαχίστων λέξεων ἀπεικόνισιν μεγίστων ἐννοιῶν. Εἰς οὐδὲν ἄλλο σύγγραμμα

---

[1] Ἐν τῇ Ἀρχείῳ τοῦ Γενναίου Θ. Κολοκοτρώνη ὑπάρχει τετράδιον πολυσέλιδον περιέχον παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Τερτσέτη, μὲ τὸν ἑπόμενον πρόλογον συγχρόνου του λογίου, γραφέντα καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Γενναίου:

«Ὁ Κύριος Τερτσέτης, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀειμνήστου Θ. Κολοκοτρώνη συναναστραφόμενος αὐτόν, συνέλαβε τὴν εὐγενῆ ἰδέαν νὰ συλλέξῃ τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις του ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ διηγήσεων· καὶ γράφων μὲν αὐτὸς ὅσα ὁ Γέρος τῆς Πελοποννήσου διηγεῖτο, ἐξέδοτο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλλην φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770—1836· καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κ. Κολοκοτρώνη».

Ἀλλ' ὅσοι συνηγωνίσθησαν καὶ συνιστράφησαν μὲ τὸν μακαρίτην, ἐνθυμούμενοι τὸν στρατηγικὸν χαρακτῆρά του, τὰ κατορθώματά του, τὸ χαρίεν ὕφος τῶν διηγήσεών του, ἐστοχλισμένων μὲ εὐφυεῖς μύθους τε καὶ παραβολάς, ἀναγνώσαντες τὸ βιβλίον τοῦτο εὗρον πολλὰς ἐλλείψεις τόσων περὶ ταῦτα, ὅσον καὶ περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν συμβάντων καὶ προσώπων· καὶ τοῦτο φαίνεται προῆλθεν, εἴτε διότι ὁ κύριος Τερτσέτης δὲν ἐκράτησεν ἀκριβεῖς καὶ τακτικὰς σημειώσεις τῶν διηγήσεων, ἀλλ' ἐπιτροχάδην ἔγραφεν, εἴτε διότι ὁ μακαρίτης διηγούμενος ὅτε ἦτο γεγηρακὼς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του δὲν εἶχεν ἀκμαῖον τὸ μνημονικόν του, ἢ ἐβαρύνετο νὰ διηγηθῇ μὲ λεπτομέρειαν.

Ὅθεν καθόσον ἐβεβαιώθην ἐκ διαφόρων διακεκριμένων συναγωνιστῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πολλῶν ἀξιοπίστων ὑπ' αὐτὸν διατελεσάντων, καὶ καθόσον ἐπιμαρτυροῦνται αἱ πράξεις του ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα ἀπό τινας ἐπιστολὰς διελθούσας τὸ ὄμμα μου, ἐπιχειρῶ ν' ἀναπληρώσω ὅσον δυνατὸν τὸ ἐλλεῖπον μέρος πρὸς δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ εἰρημένου βιβλίου. Καὶ πρὸς περισσοτέραν ἀπόδειξιν τῶν ὅσων θέλω ἐκθέσει, θὰ καταχωρίσω πολλὰς πρωτοτύπους ἐπιστολάς, ἰδιωτικάς τε καὶ ἐπισήμους πρὸς τὸν μακαρίτην, καὶ ἀντίγραφα τῶν ὑπ' αὐτοῦ σταλέντων πρὸς τὰς διαφόρους ἀρχάς, ἀρχηγοὺς καὶ λοιπούς».

Παρὰ ταῦτα πάντα ὁ Γενναῖος ἐπροτίμησε βραδύτερον νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τ' ἀναφερθέντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Παπαρηγοπούλου καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἔτος 1857 τὰ *Ἑλληνικὰ Ὑπομνήματα*. Ἐκεῖ ἀναφαίνονται αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ τετραδίῳ του παρατηρήσεων.

τοιούτου εἴδους, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, διετυπώθησαν μὲ τόσας ὀλίγας λέξεις τόσον πολλὰ καὶ πυκνὰ πράγματα. Καὶ ὁ μὴ ἔμπειρος βλέπει εὐκόλως ὅτι δὲν εἶναι πρόχειρον κατασκεύασμα, ἀλλὰ προϊὸν πολυετοῦς ἀπασχολήσεως τοῦ συγγραφέως πρὸς δημιουργίαν λογοτεχνικοῦ πονήματος τείνοντος εἴς τινα σημεῖα του νὰ ἐμφανίσῃ τὴν διήγησιν ὡς ποίημα χωρὶς στίχους, ἠρωϊκόν. Διὰ τοῦτο εἶναι συντεταγμένον εἰς δημοτικὴν καὶ κατ' ἀνάγκην παρουσιάζει,—ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς δυσκολίας διατυπώσεως εἰς καθαυτὸ δημοτικὴν οἱασδήποτε λεπτῆς ἐκφράσεως πλὴν τῆς ποιητικῆς,—τὸν Κολοκοτρώνην ἐνίοτε ἐκφραζόμενον εἰς τὴν δημοτικο-καθαρεύουσαν καὶ εἴς τινας περιστάσεις μὲ διακοπάς, συμπληροῦντα τὴν φράσιν μὲ χειρονομίαν, ἐνῷ εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι εἶχε ἔμφυτον τὴν ρητορικὴν δύναμιν [1].

Τὰ σχόλια ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Τερτσέτη ἐξεπονήθησαν [2] ἀποκλειστικῶς ὡς ὑποσημειώσεις του. Χωρὶς οὐδόλως νὰ θίξουν τὸ ἀπολύτου ἀκριβείας περισπούδαστον τοῦτο πόνημα, θὰ καταστήσουν διὰ τῆς λεπτομερείας τὴν διήγησιν τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπὶ τῶν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος ἔργον ἱστορικόν, ἀποκρυσταλλωμένον, ἔχον σαφήνειαν.

Διὰ πάντα μὴ ἔμπειρον ἐρευνητὴν ὡς ἔχει τὸ ἔργον εἶναι πράγματι γοητεῦδες, ὄχι μόνον διὰ τὴν μεγάλην πυκνότητα του ἀλλὰ καὶ διότι κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν φράσεων ὁ συγγραφεὺς ἐπρόσεξε ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μουσικὴν ἀπόδοσιν τῶν γραφομένων του, ἀδιαφορήσας διὰ τὸ εὔληπτον τῶν ἐννοιῶν τόσον διὰ τὸ πολὺ κοινόν, ὅσον καὶ διὰ τοὺς ***γνώστας*** —διὰ τοὺς ὁποίους καὶ μόνους τὸ προώρισε χωρὶς νὰ τὸ κηρύξῃ.

---

[1] Ὁ Τερτσέτης εὗρε βραδύτερον τὸν τρόπον νὰ δικαιολογήσῃ τὰς διακοπάς. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἔγραψε ὡσὰν νὰ ἐφήμοζε τοὺς ***στοχασμοὺς*** τοῦ Σολωμοῦ —διατυπωθέντας πρὸ τοῦ ***σχεδιάσματος*** τοῦ ἡρωϊκοῦ ποιήματος περὶ Μεσολογγίου «***Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι***»:

. . . Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς τοῦ ποιήματος ἂς ἦναι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὸ Κοινὸ καὶ τὸ Κύριο (Proprio), συρριζωμένα καὶ ταυτισμένα μὲ τὴ γλῶσσα· ἂς ἐργάζεται (τὸ ποίημα) ἀδιάκοπα γιὰ τὴν ἀληθινὴ οὐσία, ἀλλὰ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ καταλάβουν εἰμὴ οἱ νόες οἱ γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς. Εἰς τοῦτο θὰ φθάσῃ τινὰς μὲ τρόπο πολὺ ἁπλό, πλούσιον ὅμως ἀπὸ δεσίματα, θρέφοντας τὴ μορφὴ μὲ τύπους δημοτικούς . . . Ἰδὲπε Σ. Ραφτάνη, Διονυσίου Σολωμοῦ «***Τὰ Ἅπαντα***» σελ. 58.

[2] Βιβλιογραφία.

Ἀρχεῖον Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.—Ἑλληνικὰ Ἀπομνήματα Γενναίου Θ. Κολοκοτρώνη.—Ἀρχεῖον Ρώμα.—Ἀρχεῖον Ὕδρας.—Σπετσιωτικά.

Συγγραφαὶ Φιλήμονος, Φραντζῆ, Φωτάκου, Σαηλιάδου, Τρικούπη, Μάμουκα, Μ. Οἰκονόμου, Μέντελσων, Γάρδωνος, Ι. Θεοφανίδου, Κανδηλώρου, Δασκαλάκη, Ἡμερολόγιον Ρηγοπούλου, κλπ. κλπ. κ.λ.π.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΕΡΤΣΕΤΗ

(1770—1821)

Α΄.

Ἕνας ἀπὸ τὸ Ρουπάκι [1], πλησίον τοῦ χωρίου Τουρκολέκα [2], ἀφοῦ ἐχάλασε τὸ χωριό του, ἀνεχώρησε καὶ ἦλθε εἰς τὸ Λιμποβύσι [3] εἰς τὸν πρῶτον τοῦ χωρίου, ἐδῶ κ' 300 χρόνους. Αὐτὸς ἐφάνη ἔξυπνος καὶ ὁ Δημογέροντας τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς καταστάσεώς του ὅλης. Ἐλέγετο Τζεργίνης—μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα εὑρίσκονται μία ἑξηνταριὰ οἰκογένειαι εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Αὐτὸς εἶχε κάμει ἕνα ὡραιότατο παιδί, καὶ τὸ εἶχε πιάσει ἕνας Μπουλούμπασης Ἀρβανίτης καὶ τὸ ἀλυσσόδεσε, ἐλέγετο Δημητράκης. Οἱ Ἀρβανῖται ὅπου τὸν φύλαγαν ἐπηδοῦσαν εἰς τὰς τρεῖς καὶ ὁ Μπουλούμπασης τοῦ εἶπε, ἂν πηδᾷ νὰ τοῦ βγάλῃ τὰς ἁλύσους· ὁ Δημητράκης ἀπεκρίθηκε ὅτι πηδᾷ καὶ μὲ τὰς ἁλύσους καὶ ἂν τοὺς περάσῃ νὰ τὸν ἀφίνῃ ἐλεύθερον· ὁ Ἀρβανίτης τὸν ὑποσχέθη νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ, ἂν προσπεράσῃ τοὺς ἄλλους πηδῶντας, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ὑπεσχέθη ὡς ἀνέλπιστον.—Ἐπήδησε, τοὺς ἐπέρασε καὶ τὸν ἀφῆκαν ἐλεύθερον. Αὐτὸς ἐπανδρεύθηκε, ἔκαμε τρία παιδιὰ ὀνομαζόμενα Χρόνης, Λάμπρος καὶ Δῆμος· αὐτοὶ ἦσαν νοικοκυραῖοι μὲ τὰ χωράφια τους, μὲ 500 πρόβατα καὶ 60 ἀλογογέλαδα· ἐπιάσθηκαν μὲ τοὺς ἀντιζήλους των καὶ ἐσκοτώθηκαν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ρούμελην· 12 χρόνους ἔκαμαν μὲ τοὺς ***κλέφτας***, ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 15 Ρουμελιῶτας· οἱ Τοῦρκοι τὸ μανθάνουν, τοὺς πολιορκοῦν, σκοτώνουν ἕνα, καὶ οἱ ἄλλοι ἐγλύτωσαν· ὁ Δῆμος ἐπῆρε διὰ γυναῖκα του τὴν θυγατέρα τοῦ Καπετὰν Χρόνη ἀπὸ Χρυσοβίτσι [4], μεγάλο σπῆτι. Τότε ἦταν, ὅταν

---

[1] Ρουπάκι, χωρίον καταστραμένον.

[2] Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλουπόλεως ἀπέχον τῆς Τριπόλεως 9 ὥρας καὶ 50 λεπτὰ καὶ τοῦ Λεονταρίου 3 ὥρας.

[3] Ἐγκαταλειφθὲν πρὸ 65 περίπου ἐτῶν μικρὸν χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας, ἀπέχον 5 ὥρας περίπου τῆς Τριπόλεως.

[4] Χωρίον ἀπέχον 4 ὥρας καὶ 30 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως καὶ 1 ὥραν τῆς Ἀλωνισταίνης.

ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὸν Μωρέα[1]. Καὶ ἐπὶ Βενετζάνων δὲν ἦτο παρὰ Καπεταναῖοι[2]· τὸ παιδὶ αὐτοῦ τοῦ Δήμου ὠνομάσθη Μπότσικας καὶ ἄφησε τὸ ὄνομα τῆς φαμήλιας του, ὅπου εἶχαν, Τζεργιναῖοι· ὠνομάσθη τοιοῦτος, διότι ἦτο μικρὸς καὶ μαυρουδερός. Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μπότζικα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Μωργιά[3]· οἱ Χρυσοβιτσιῶται, Λιμποβιτσιῶται, καὶ οἱ Ἀρκου-

---

[1] Κατὰ τὸ 1684.—Ὁ στρατὸς τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη, τοῦ κατόπιν δόγη—κληθέντος «Πελοποννησιακοῦ» διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου—ἀπετελεῖτο ἐκ 3000 Βενετῶν καὶ 5200 μισθοφόρων, Γερμανῶν τὸ πλεῖστον. Οἱ Ἕλληνες ἀνεπτερώθησαν ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν Βενετῶν περὶ ἐλευθερίας των καὶ ἥρπασαν τὰ ὅπλα. Οἱ Μανιᾶται ἔτρεψαν πρῶτοι εἰς φυγὴν τὸν στρατὸν τοῦ βαλῆ τῆς Πελοποννήσου Ἰσμαὴλ Πασᾶ, ἀποτελούμενον ἐκ 10000 ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περὶ τοὺς 2000 ἐθανάτωσαν. Καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μοροζίνη ἐκυρίευσαν τ' ἀνεγερθέντα ἐν Μάνῃ, κατὰ τὸ 1669 ὑπὸ τοῦ Κιοσὲ Ἀλῆ πασᾶ φρούρια Πορτοβέκκιο, Πασσαβᾶ καὶ Κελεφᾶς, ἀνεγερθέντα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιβολῆς τῶν Τούρκων, κατόπιν τῆς καταπνίξεως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ τῆς τότε ἐπαναστάσεως αὐτῶν.

Ὁ Μοροζίνης, συνεχῶς ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου, ἐγένετο διαδοχικῶς κύριος τῶν φρουρίων τῆς Πύλου, τῆς Μεθώνης, τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κυπαρισσίας, ἄλλων τινῶν δευτερευόντων ὀχυρῶν καὶ κατόπιν τούτων καὶ τῶν φρουρίων τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν. Τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας ἀντέσχε ἐπὶ μακρὸν χρόνον, παραδοθὲν τὸ ἔτος 1689, ὁπότε καὶ ἀνεγνωρίσθη διὰ συνθήκης ἡ Πελοπόννησος ὡς Βενετικὴ κτῆσις.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μοροζίνη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν ἀνετράπη ὁ Παρθενῶν ὑπὸ Βενετικῆς βόμβας, ἐγένετο τὸ 1687, κατόπιν πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων ὑποσχεθείσης εἰς αὐτὸν καταβολὴν 9000 γροσίων ἐν ὀνόματι τῆς κοινότητος καὶ τὴν ὑποταγήν των.

[2] Καπεταναῖοι.—Ὑπὸ τῶν Βενετῶν εἰσήχθη τὸ σύστημα τῶν ***καπιτανιῶν*** κατὰ περιφερείας. Εἶχε μὲν τὸν καπετάνον του ἕκαστον χωρίον, ἀλλ' εἰς τὰς ***καπιτανίας*** ὁ ἀνώτερος καπετάνος ἐγίνετο κατ' ἐκλογήν. Εἰς δὲ τὴν Μάνην ἐξελέγετο ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ τόπου ἐκ τῶν ἀνωτέρων καπετάνων καὶ ἐτιτλοφορεῖτο ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ***Μπᾶς Καπετὰν*** (Μπᾶς τουρκιστὶ σημαίνει ἀρχηγός).

[3] Τὸ ἔτος 1715. Τὸ δὲ 1718 ἀνεγνωρίσθη διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς ἡ Πελοπόννησος ὡς κτῆσις Τουρκική. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνεγνωρίσθησαν διὰ τῆς αὐτῆς συνθήκης ὡς Τουρκικαὶ κτήσεις αἱ νῆσοι Κυκλάδες καὶ Σποράδες. Πρῶτον τὸ φρούριον τῆς Κορίνθου περιῆλθε εἰς χεῖρας τῶν ὑπὸ Δαμὰτ πασᾶν Τούρκων, ἀπὸ τῆς 20 Ἰουνίου 1714, μετὰ εἰκοσαήμερον πολιορκίαν. Ἅμα ἐγνώσθη ἡ παράδοσις τοῦ Ἀκροκορίνθου ἀπέστειλαν οἱ Αἰγινῆται πρεσβείαν πρὸς τὸν Τοῦρκον ναύαρχον, ζητήσαντες νὰ τοὺς ἀπολυτρώσῃ τῆς τυραννίας τῶν Βενετῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἅμα τοὺς παρουσιάσθη μετὰ τοῦ στόλου παρέδωκαν τὴν νῆσον των. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὑπετάγη εἰς τὸν Δαμὰτ ὁλόκληρος ἡ Πελοπόννησος. Τὸ Παλαμήδιον ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου μετὰ 8 ἡμερῶν πολιορκίαν. Ἐκ τῆς φρουρᾶς του περὶ τοὺς 1000 ἐσφάγησαν πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ πασᾶ· ἐκ δὲ τῶν κατοίκων καὶ τοῦ στρατοῦ περὶ τοὺς 2500 ἐν συνόλῳ ἐθανατώθησαν καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν, μολονότι ὁ διοικητὴς τοῦ Ναυπλίου, στρατηγὸς Μπόν, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἁλώσεως τοῦ Παλαμηδίου ὕψωσε λευκὴν σημαίαν. Ὁ Δαμὰτ μετὰ τὸ Ναύπλιον ἐκυρίευσε τὴν Μεθώνην, κατασφάξας πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς εὑρεθέντας ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως. Τὰ γυναικόπαιδα ἐξηνδραπόδισε. Αἱ λοιπαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατετρόμαξαν καὶ παρεδόθησαν ἀμαχητεί, διὰ νὰ ἀποτρέψουν τὴν θηριωδίαν τοῦ ἀσπλάχνου τούτου ἀνθρώπου. Ἀλλ' εἰς μάτην τὸν

δορεματῖται ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν εἰς τοῦ Ντάρα τὸν Πύργο 6.000 Τούρκους· αὐτοὶ ἐχαλάσθησαν καὶ ἐγλύτωσε ὁ Μπότζικας[1]· αὐτὸς εἶχε ἕνα

ἱκέτευσαν, ἀνηλεῶς κατεσφάγησαν. Οἱ ναοὶ ἀνεξαιρέτως μετετράπησαν πανταχοῦ εἰς τζαμία.

Ὁ Δαμὰτ ἐδικαιολόγει τὴν θηριωδίαν του προφασιζόμενος ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Βενετῶν· ὅτι ὅπου αὐτοὶ τοῦ ἀντεπαρετάχθησαν ὁ στρατός του ὑπέστη μεγάλας φθορὰς καὶ ἐκ τούτου ἐδικαιοῦτο νὰ τοὺς θεωρήσῃ ὡς δορυαλώτους, προβαίνων εἰς δικαίας ἀντεκδικήσεις. Αὐτὸς ἐγνώριζε ὅτι ὅσοι Ἕλληνες ἦσαν μετὰ τῶν Βενετῶν δὲν ἦσαν Πελοποννήσιοι· ὅτι τινὲς μάλιστα ἦσαν ξένοι Ἑλληνόγλωσσοι, ἀλλ' ἐπεδίωξε νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν καταστήσῃ ἀκίνδυνον εἰς τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Οἱ Ἕλληνες ἄλλωστε τῆς Πελοποννήσου διετέλουν ἐν ἀγανακτήσει κατὰ τῶν Βενετῶν διὰ τὴν μεγάλην κατάχρησιν τῆς ἰσχύος των. Ἡ ἀπληστία τῶν διαφόρου βαθμοῦ διοικητῶν καὶ πρακτόρων τῆς Βενετίας δὲν ἦτο ὀλιγωτέρα τῆς ἀπληστίας τῶν πασάδων· καὶ εἰς ταύτην προσετίθετο ἡ περιφρόνησις τῶν Βενετῶν ὡς ἀτόμων καὶ τὸ μῖσος των πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον τοὺς Τούρκους ἄφινε παντελῶς ἀδιαφόρους. Ἕνεκα τοῦ τελευταίου λόγου οἱ Μανιᾶται οἱ πρῶτοι ταχθέντες μὲ τὸ μέρος τοῦ Μοροζίνη, ἤκουσαν τὰς προτάσεις τοῦ Κιοπρολοῦ Μουσταφᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀχμὲτ καὶ μεγάλου βεζύρη καὶ τούτου, καὶ ἐδέχθησαν κατάστασιν ἀνάλογον τῶν Παραδουναβίων ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοῦ 1689, μὲ ἡγεμόνα των τὸν Λιβέριον Γερακάρην ἢ Λιμπεράκην, φοβερὸν Μανιάτην πειρατὴν καὶ ἔξοχον πολεμικὸν ἄνδρα. Οὗτος ἦτο αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων, φυλακισμένος εἰς τὸ Ἑπταπύργιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἠλευθερώθη διὰ νὰ κινήσῃ τοὺς Μανιάτας, ὀνομασθεὶς πρῶτος αὐτὸς ***Μπέης*** τῆς Μάνης ἀπὸ τοῦ 1689 ὁπότε καὶ ἐκήρυξεν ἡ ἐπαρχία αὕτη πόλεμον κατὰ τῶν Βενετῶν.

[1] Παρὰ τὸ χωρίον Δάρα ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Νάσσος τὴν ὁποίαν διέσχιζε ὁ ποταμὸς Λάδων. Τὸ χωρίον, ἀνῆκον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαντινείας, ἀπέχει 9 ὥρας τῆς Τριπόλεως, 4 ὥρας τῆς κωμοπόλεως Λεβιδίου καὶ εἶναι ἕδρα τῆς ὁμωνύμου Κοινότητος.

Οὗτος ὁ Μπότζικας, υἱὸς τοῦ Δήμου, ἦτο ὁ προπάππος τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ὑπῆρξε εἷς τῶν τεσσάρων περιφήμων ἀτρομήτων ***κλεφτῶν*** τῆς ἐποχῆς του, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐτόλμησαν νὰ συγκροτήσουν σώματα ἴδια καὶ νὰ ἀναπετάσουν ἀναφανδὸν ἰδικήν των σημαίαν. Οἱ τρεῖς σύγχρονοι του ἦσαν ὁ Μαντᾶς ἐκ Καρυταίνης (ὅπως ἦτο καὶ ὁ Μπότζικας), ὁ Ντάρας ἐξ Ἀρκαδίας καὶ ὁ Περίβολος ἐκ Καλαβρύτων.—Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης (Ὑπομνήματα σελ. 626) ἀναφέρει τὸν αὐτὸν μὲν Μπότζικαν ὡς προπάππον τοῦ Θεοδώρου, ἀλλ' ὡς υἱὸν τοῦ Λάμπρου Τζεργίνη καὶ ὄχι τοῦ Δήμου.

Οἱ ***κλέφταις*** ἀνεφάνησαν τὸ πρῶτον ἀμέσως μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1715 ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ὠνόμασαν κλέφταις, διότι ὄχι μόνον δὲν παρεδέχθησαν νὰ τοὺς ὑποταχθοῦν, ἀλλ' ὡπλίσθησαν καὶ τοὺς ἐκήρυξαν αἰώνιον πόλεμον. Ἀπὸ τῶν ὀρέων καὶ τῶν δασῶν, ὅπου κατέφυγον, ἐξώρμουν μετὰ τῶν σωμάτων των καὶ τοὺς ἐπετίθεντο· καὶ κυρίως προσέβαλον τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας Τούρκους καὶ τοὺς ἀποστελλομένους εἰς τὰς εἰσπράξεις τῶν φόρων Εἰς μάτην ἡ ἐξουσία προσεπάθησε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, ἄλλοτε μὲ συστηματικὰς καταδιώξεις πολυπληθῶν σωμάτων καὶ ἀπειλὰς καὶ ἄλλοτε μὲ ὑποσχέσεις. Οἱ ἐν ὑποταγῇ Ἕλληνες, μολονότι αὐτοὶ ὑφίσταντο πάντα τὰ βάρη καὶ τὰς τυραννίας καὶ αὐτοὶ διπλασίως ὑπέφερον ὁσάκις οἱ ***κλέφταις*** κατεδιώκοντο, πάντοτε προθύμως τοὺς ἐφωδίαζον καὶ τοὺς ἀπέκρυπτον. Οἱ προεστῶτες τοὺς ἐπροστάτευον. Ὁ ἡρωϊκὸς βίος

παιδὶ Γιάννη, καὶ ἕνας Ἀρβανίτης εἶπε—*βρὲ τί Μπιθεκούρας εἶναι αὐτός.* —δηλαδὴ πόσον ὁ κῶλος του εἶναι σὰν κοτρόνι[1], καὶ ἔτζι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης. Ὁ Μπότζικας ἐσκοτώθη, ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη εἰς

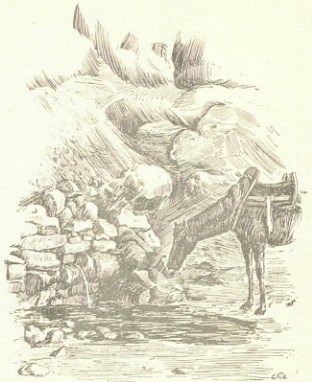

Τὰ ἐρείπια τοῦ ἐν τῷ ἐγκαταλελειμένῳ χωρίῳ Λιμποβάσι ἀλωνίου τῶν Κολοκοτρωναίων

τὴν Ἀνδρούσαν[2], ὥστε ἀπὸ τὰ 1453 ὅπου ἐφάνηκαν εἰς τὰ μέρη μας οἱ Τοῦρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἀνεγνώρισαν, ἀλλ' ἦσαν εἰς αἰώνιον πόλεμον[3].

των παρεκίνει πολλοὺς ἄλλους εἰς μίμησιν, οὕτως ὥστε καθ' ἑκάστην ηὔξανε τὸ πλῆθος των. Εἰς οὐδὲν ἐλάγιζον ὅσα μαρτύρια ὑφίσταντο οἱ συλλαμβανόμενοι σύντροφοί των ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, φρυάττοντες, τοὺς ἀπηγχόνιζον ἢ ἀνεσκολόπιζον ἢ τοὺς ὑπέβαλλον εἰς ἄλλας ἀπεριγράπτους βασάνους.

[1] Ὑπονοεῖ ὅτι ὁ πρόγονος του οὔτως ἦτο ἀεννάως ἔφιππος.

[2] Κωμόπολις καὶ ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης ἀπέχουσα 4 ὥρας τῆς πόλεως Καλαμῶν. Κεῖται ἐπὶ ὀροπεδίου δεσπόζοντος τῆς καιωτέρας Μεσσηνιακῆς πεδιάδος· καὶ διὰ τὴν ἐπίκαιρον θέσιν της ἦτο ἡ ἐπισημοτάτη τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας μεσογείων πόλεων τῆς Μεσσηνίας, κατοικουμένη τότε κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Τούρκων. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς σώζονται ἀκόμη σήμερον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου της. Ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη τὸ 1770. (Βλ. σχετικῶς περαιτέρω).

[3] Ἀπὸ τοῦ 1463 οἱ Βενετοὶ εἶχον κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, διαρκέσαντα περὶ τὰ 250 ἔτη μὲ ὀλιγοχρονίους εἰρηνικὰς περιόδους. Οἱ πόλεμοι οὗτοι,

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β' (Η ΜΕΓΑΛΗ)
Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας

(Βλέπε τὸ Παράρτημα Α', ὅπου ἐκτίθενται περιληπτικῶς σχετικά τινα περὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770).

Β'. (*)

Ἐγεννήθηκα εἰς τὰ 1770 Ἀπριλίου 3, τὴν Λευτέραν τῆς Λαμπρῆς [1]. Ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου ἔγινε εἰς τὰ 1769. Ἐγεννήθηκα εἰς ἕνα βουνό, εἰς ἕνα δένδρο ἀποκάτω, εἰς τὴν παλαιὰν Μεσσηνίαν ὀνομαζόμενον Ραμο-

Τὸ ἐκκλησίδιον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος»
Τὸ πλησίον αἰωνόβιον δένδρον εἶναι ἡ περίφημος ***καρυδιὰ τῶν Κολοκοτρωναίων,*** ἡλικίας ὑπὲρ διακοσίων ἐτῶν.

(Ἐκ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος χωρίου Λιμποβίσι)

ἐπαναλαμβανόμενοι συχνότατα, ἐπροξένουν ὄλεθρον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου, τοὺς κατοίκους τῶν νήσων καὶ τοὺς τῶν παραλίων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ ἑκάστοτε νικητὴς ἀπέδιδεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀπαντωμένην εἰς τὸν ἀντίπαλόν του ἀντίστασιν. Οἱ Κολοκοτρωναῖοι οὐδέποτε ἔλαβον τὸ μέρος τῶν Τούρκων, πάντοτε τοὺς ἐπολέμησαν ὁσάκις τὸ ἠδυνήθησαν.

* Βλέπε τὸ Α'. παράρτημα διὰ τὴν περίοδον 1766—1782.

[1] Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας αἱ ἀπανταχοῦ τῆς Πελοποννήσου γενόμεναι σφαγαὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπροξένησαν τὴν φυγὴν πρὸς τὰ ὄρη, κυρίως τῶν

βοῦνι[1]. Ὁ πατέρας μου ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ἁρματολῶν[2] εἰς τὴν Κόρινθον. Κάθεται ἐκεῖ 4 χρόνους, ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Κόρινθον διὰ τὴν Μάνην· ἔβγαινεν ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐκυνηγοῦσε τοὺς Τούρκους. Εἰς τοὺς 79 ἤλθεν ὁ Καπετάμπεης μὲ τὸν Μαυρογένην, καὶ ἐρχόμενος ἔρριξεν εἰς τοὺς Μύλους καὶ Ἀνάπλι. Ἔστειλεν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρτὶ (προσκυνοχάρτι) καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετάμπεην εἰς τοὺς Μύλους[3].

οἰκογενειῶν ὅσων προσώπων ἔδρασαν καὶ ἔδρων ἀκόμη κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον. Ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου, ἦτο εἷς τῶν πρώτων καπεταναίων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων. Ἀκόμη καὶ ὁ πατὴρ τούτου, Ἰωάννης Κολοκοτρώνης, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, ἠγωνίζετο μετὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν. Ὀδεύς ἡχμαλωτίσθη διὰ προδοσίας βραδύτερον, περὶ τὰς Καλάμας, ἀπῆχθη εἰς Ἀνδρούσαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη τὸν διὰ βραχέων περιγραφομένων ἀπὸ τοῦ Θεοδώρου μαρτυρικὸν θάνατον. Τὸ ὄνομα **Θεόδωρος** ἐδόθη εἰς τὸ βρέφος πρὸς τιμὴν τοῦ εἰς Οὐτιλον (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1770) πρώτου καταπλεύσαντος μετὰ τμήματος Ρωσικοῦ στόλου Θεοδώρου Ὀρλώφ.

[1] Ραμοβοῦνι.—Τό ὄνομα τῆς θέσεως δηρεῖλεται εἰς τὸ πολὺ πλῆθος **ῥάμνων** τῶν γνωστῶν θάμνων, τῶν ἀναπτυσσομένων σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μέγεθος δένδρων.

[2] **Ἁρματολοὶ** καὶ **Κλέφται**: ἦτο πρακτικῶς τὸ αὐτό. Μὲ τὴν ὀνομασίαν ἁρματολοὺς ἀπενοεῖτο ὁ ἐν γνώσει τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς ἔνοπλος φύλαξ τῆς τάξεως εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὅμως ἀμφότεροι οἱ χαρακτηρισμοὶ εἶχον τὴν αὐτὴν ἔννοιαν· ἄλλως τε διὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἦτο ἀλλεπάλληλος ἡ μετάστασις ἀπὸ τῆς μιᾶς καταστάσεως εἰς τὴν ἄλλην.

[3] . . . ἔρριξεν (ἀπεβίβασε στρατόν). Ὁ Γαζῆ Χασὰν πασᾶς — Μουσταφᾶς, Μῶρα βαλεσῆς, καπετὰν πασᾶς καὶ σερασκέρης (ἀρχιστράτηγος) τῆς Ρούμελης—ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων **κλεφτῶν**, ὁπότε καὶ θὰ ἦτο ἀσφαλὴς ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τὴν ἐξόντωσιν τῶν κατατυραννούντων Τουρκαλβανῶν τοὺς Τούρκους καὶ Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης εἰς τὰς παρατηρήσεις του «Ἐπὶ τῆς Διηγήσεως κ.τ.λ.» διορθώνει ἐδῶ τὸν Τερτσέτην κατὰ λέξιν «.....ὁ ἔρχομὸς τοῦ Καπετάμπεη ἔγινε κατ' ἀναφορὰν Τούρκων καὶ Ρωμαίων ἐναντίον τῶν Ἀρβανιτῶν διὰ τὰς μεγάλας καταπιέσεις καὶ βασάνους ὅπου ἔκαμναν εἰς τὴν Πελοπόννησον»..... Καὶ πράγματι, οὔτε μόνον ἐξῆγείρεται τὸ διατί προσῆλθον— πλὴν τῶν Κ. Κολοκοτρώνη καὶ Παναγιώτιρου—ἅπαντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἀνέλαβον νὰ ὁδηγήσουν τοὺς **κλέφτας** εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ καπετάμπεης τοὺς ὑπεδέχθη μὲ τιμὰς καὶ ἐδώρησε εἰς τὸν σπουδαιότερον τῶν προσελθόντων Κόλαν Πλαπούταν (πατέρα τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Γεωργίου) ἓν **καπότο** (μανδύαν) καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς ἀνὰ ἓν **μπανίσι** (επανωφόριον).

Τὸ πλῆθος τοῦ συνόλου τῶν **κλεφτῶν** ἀνήρχετο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς 5000παλληκάρια. Ἀρχηγοί των ἦσαν: Ἐκ Καρυταίνης, οἱ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, Κόλιας Πλαπούτας, Ἀναγνώστης Βαρβάτης, Παναγούλιας καὶ ἄλλοι τρεῖς Κολοκοτρωναῖοι οἱ Ἀναγνώστης, Γεώργιος καὶ Ἀποστόλης· ἐκ Λεονταρίου οἱ Ἀθανάσιος Συφεγγέλας, Γεωργάκης Μεταξᾶς καὶ Πολυχρόνης Φωφέος· ἐκ Φαναρίου οἱ Ἀθανάσιος Σιώρης, οἱ Ἀσημακαῖοι, ὁ Ἀγριόγιαννης καὶ ὁ Κατριμπάνος· ἐξ Ἀνδρούσης οἱ Ἀγγελῆς καὶ Μῆτρος Πέτροβας, ὁ Λιμπέρης Μαργέλης, οἱ Μπρισκολέοι καὶ οἱ Κοντογιαναῖοι· ἐκ Γαστούνης ὁ Πέρας· ἐξ Ἀρκαδίας οἱ Ἰωάννης Κόρδος, Ἀνδρέας Ντάρας, Ἰωάννης Ρούσσης, Μῆτρος Βιδισβιώτης, οἱ Κοσμαῖοι, οἱ Νικολαΐοι καὶ ὁ Γιαννιᾶς· ἐκ τῆς Μάνης ὁ τρομερὸς Παναγιώταρος (Παναγιώτης Βενετσιανάκης)· ἐκ Μονεμβασίας ὁ Πάνος Κρεσμανιώτης· ἐκ Λακεδαίμονος οἱ Ἰωάννης Κατακίτζος, Ἀντώνιος καὶ Παναγιώτης Νικολαΐου· ἐκ Κορίνθου οἱ Μῆτρος καὶ Ἀργύριος Μπουζιώτης καὶ Χρῆστος Ντουσιαήτης· ἐκ Τριπολιτσᾶς οἱ Ἀθανάσιος Μαντζάρης, Παναγούλιας καὶ Ἡλίας Νταμάλας καὶ ὁ Μπιρπαντάγος· καὶ ἐκ Καλαβρύτων οἱ Γεώργιος Πετιμεζᾶς, Δημήτριος καὶ Ἀργύρης Στριφτόμπολας. Γεώργιος καὶ Ἀθανάσιος Ντελῆς

Οἱ Μῦλοι εἶναι χωρίον ἀπέχον 4 ὥρας τοῦ Ναυπλίου καὶ δύο ὥρας καὶ 15 λεπτὰ τοῦ Ἄργους. Ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἔκειτο ἡ ἀρχαία Λέρνη ἥτις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ἕλος· νοτιανατολικῶς δὲ τοῦ Ἄργους ὑπῆρχε ὁμώνυμος πόλις. Τὸ χωρίον Μῦλοι ἀπέβη κατὰ τὸν ἀγῶνα σπουδαῖον στρατιωτικὸν σημεῖον, ἐκτὸς ἄλλων λόγων καὶ διότι ἐχρησιμοποιειτο ὡς ἐπίνειον τῆς Τριπόλεως.

[1] Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς Τριπόλεως ὄρος, ἀνῆκον εἰς τὰς νοτίους διακλαδώσεις Μαινάλου, ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ τῶν τριῶν κορυφῶν του.

Ἡ Τρίπολις ἦτο τότε ἀνοχύρωτος. Οἱ Τουρκαλβανοί, μὲ τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καπετάμπεη εἰς τοὺς Μύλους καὶ τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ, ἔσπευσαν νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς Τρίπολιν ἀπὸ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου ὅπου ἦσαν διεσπαρμένοι. Ἦσαν ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 12.000

Ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, μετὰ περισσοτέρων τῶν 800 **κλεφτῶν**, κατέλαβε αὐτεπαγγέλτως τὰ Τρίκορφα, ὡς θέσιν δεσπόζουσαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἠδύνατο καὶ νὰ ἐπιτηρῇ πᾶσαν κίνησιν τῶν ἐν Τριπόλει ἀντιπάλων του καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποτελεσματικὴν προσβολὴν ἐναντίον των, διότι καὶ εἶχε ὀχυρωθῇ ἐπὶ τῶν Τρικόρφων. Εἶχε δὲ ἤδη διαβεβαιώσει δι' ἐπιστολῆς του τὸν Καπετάμπεην ὅτι δὲν θὰ μετέβαινε μὲν εἰς τοὺς Μύλους ἀλλ' ὅτι ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ συμπολεμήσῃ κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν.

[2] Ἐφρόβειτο ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1770 στάσιν του. (Βλέπε τὰ σχετικὰ εἰς τὴν περὶ Παναγιώταρου ὑποσημείωσιν).

[3] Ἐπίλεκτοι Τοῦρκοι στρατιῶται ἄτακτοι, φημισμένοι διὰ τὴν ἀγριότητα καὶ σκληρότητά των.

[4] Καμπόπολις ἀπέχουσα 4 ὥρας τῆς Τριπόλεως, 6 ὥρας τῶν Καλυβίων Δολιανῶν καὶ 2 ὥρας τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τοῦ χωρίου ὑπέρκειται τὸ ὄρος Προφήτης Ἠλίας ὕψους 500 μέτρων. Νῦν ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κυνουρίας.

Εἰς τὸν πατέρα μου ἔστειλε χωριστὸ μπουγιουρτὶ—*νὰ ἐλθῆτε νὰ βγάλουμε τοὺς Ἀρβανίτες καὶ νὰ εὕρῃ ὁ ραγιᾶς τὸ δίκιο του.*—Ὁ πατέρας μου ἐκίνησε μὲ χιλίους στρατιώτας καὶ ἔπιασε τὰ Τρίκορφα[1], εἰς τὴν Τριπολιτσάν· δὲν ἐπῆγε εἰς τὸν Καπετάμπεη διότι ἐφοβεῖτο[2]. Ὁ Καπετάμπεης ἐσηκώθηκεν ἀπὸ τοὺς Μύλους, ἐπῆρε 6000 ταγκαλάκια[3], καὶ τοὺς κλέφταις 3000 καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Δολιανᾶ[4] Τριπολιτσᾶς καὶ ἔρριξε τὸ ὀρδί. Ὁ πατέρας μου σὰν ἦτον εἰς τὰ Τρίκορφα, τοῦ ἔστειλε ὁ Καπετάμπεης νὰ πάγῃ σὲ δαύτονε διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ πατέρας μου ἀποκρίθηκε

— *δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω· οἱ Ἀρβανῖτες εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἠμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἅγιον τόπον, καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, νἄχουν τὸν τόπον.*

Τότε τοῦ ἔστειλεν 20 μπινίσια γιὰ τοὺς Καπεταναίους κ' ἕνα καπότο διὰ τὸν ἑαυτόν του. Τὸν καιρὸν ποῦ ζύγωσε τὸ στράτευμα τὸ Τούρκικο εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν κ' ἐπολιορκοῦσε τοὺς Ἀρβανίτας, ἐχώρισαν 4000 Τοῦρκοι Ἀρβανῖτες νὰ τὸν ἐβγάλουν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, καὶ αὐτὸς ἀντεστάθηκε καὶ τοὺς ἐκυνηγοῦσε, καὶ ἐμβῆκαν πίσω. Ἤλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Τούρκικα

Π

τοῦ Καπετάμπεη ἕως τὸν Ἅγιον Σώστην[1]· πάλι βγαίνουν 6000 διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς πάλι τοὺς ἀντέκρουσε. Εἶδανε ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ βαστάξουν οἱ Ἀρβανίτες μέσα εἰς Τριπολιτσᾶ, διατὶ δὲν ἦτον τότε τειχογυρισμένη· ἐσυνάχθηκαν ὅλοι καὶ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐστάθηκε μὲ ὁρμὴν καὶ τοὺς ἐγύρισε κατὰ τὸν κάμπον· ἐνώθηκαν καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι· ἐμβῆκαν εἰς τὰ χωράφια, εἰς τὸν κάμπον, τοὺς ἐσκότωσε ἡ καβάλα ὡς οἱ θεριστάδες· ἀπὸ τὴν μία μεριὰν ἡ καβαλαριά, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πατέρας μου. Ἀπὸ 12.000, ἑπτακόσιοι ἀπέρασαν εἰς τὸ Δαδί[2]. Ὅταν τοὺς ἐπολέμησε ὁ πατέρας μου τοῦ ἔλεγαν.

— Κολοκοτρώνη δὲν κάμεις δσάφι.

— τὶ νισάφι νὰ σᾶς κάμω ὅποῦ ἤλθατε κι' ἐχαλλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακά — : τοῦ ἀποκρίθησαν

— ἐφέτο δικό μας, τοῦ χρόνου δικό σου.

Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἔφτιασαν πύργον εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ[3]. Ἡσύχασε ἡ Πελοπόννησος.

Τοὺς 80 ἐκατέβη ὁ ἴδιος ὁ Καπετάμπεης καὶ ἐχάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετζιανάκη. Ἦλθεν ἡ ἁρμάδα εἰς τὸ Μαραθωνῆσι[4] τὰ στρατεύματα στεριᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ Καστάνιτζα, ἀποικία ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης κι' ὁ Παναγιώταρος, ἓξ ὥρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθωνῆσι· ἔρχονται ἡ ἁρμάδα ὁ Παναγιώταρος[5], ὡς Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μανιάτας καὶ οἱ Μανιᾶτες ὑποσχέθηκαν ὅτι πᾶνε βοήθεια· καὶ ὁ

---

[1] Χωρίον ἀπέχον 50 λεπτὰ τῆς ὥρας τῆς Τριπόλεως. Ἀνήκει εἰς τὴν Κοινότητα Ἀχουρίων τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας.

[2] Ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

[3] Ἀνηγέρθη ἐν Τριπολιτσᾷ πυραμὶς καὶ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας της ἐκτίσθησαν αἱ κεφαλαὶ τῶν θανατωθέντων Ἀλβανῶν—τῶν ἐντὸς τῆς Τριπόλεως πεσόντων καὶ τῶν εἰς τὰς πέριξ αὐτῆς μάχας. Διετηρήθη ἐπὶ 28 ἔτη. Κατεδαφίσθη κατὰ τὸ 1808, ὅτε ἦτο πασᾶς τῆς Πελοποννήσου ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ—πασᾶ. Οἱ ἀγᾶδες καὶ προεστῶτες τῆς Τριπόλεως τὴν κατεκρήμνισαν χάριν αὐτοῦ, σκεπτόμενοι ὅτι ὡς Ἀλβανὸς ἐθήγετο εἰς τὰ καίρια.

[4] Ὀνομασία τοῦ Γυθείου ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

[5] Παναγιώτης Βενετσανάκης. περίφημος Μανιάτης καπετάνος. Εἶχε κέντρον δράσεως τὴν Μικρὰν Καστάνιτζαν, φύσει ὀχυρὰν θέσιν καὶ κατασᾶσαν μὲ τὴν ἀνέγερσιν δύο ἀνθεκτικῶν πύργων ἰσχυροτάτην. Ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη αὐτὸς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης ἐτήρησαν εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Μάνης τοὺς παραμείναντας Τουρκαλβανοὺς ὡς φρουροὺς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769. Ὁ Παναγιώταρος ἐτρομοκράτησε συνεχῶς καὶ τοὺς εἰς Βαρδούνια Τουρκαλβανούς, τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι ἀπὸ τοῦ 1715 εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν ὑπὸ τοῦ τότε πασᾶ τῆς Πελοποννήσου διὰ νὰ ἦναι οἱ προστάται τῶν Τουρκικῶν χωρίων τῆς Λακεδαίμονος ἀπέναντι τῶν Μανιατῶν. Τοὺς κατεδίωξε ἀμειλίκτως. Ὁσάκις τοὺς συνελάμβανε τοὺς μετέφερε εἰς τὸν πύργον του καὶ ἐκεῖ τοὺς ἀπηγχόνιζε ἢ τοὺς κατέσφαζε. Οἱ αἱρνιδιασμοί του εἰς τὰ Τουρκικὰ χωρία ἐπέφερον ἀφανισμόν.

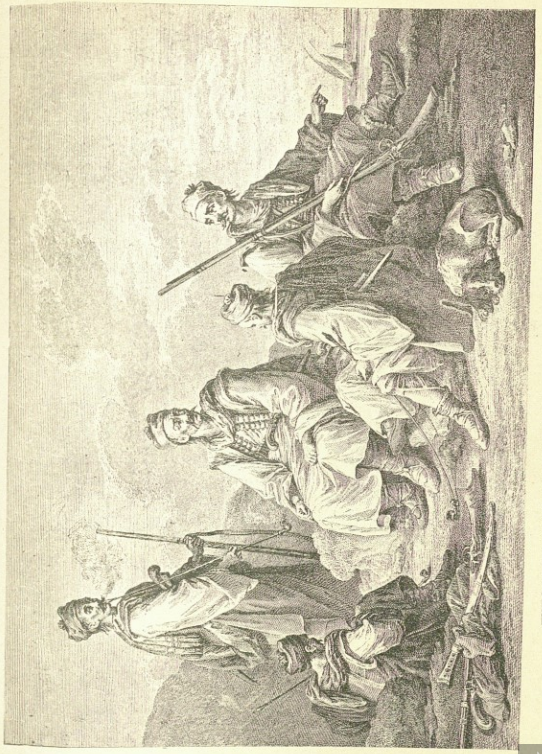

ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΛΕΚΤΩΝ ΤΟΥΡΚΑΛΒΑΝΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1770—1779 (Βλέπε ὁπισθεν)

Οἱ Τουρκαλβανοὶ οὗτοι *(Τσάμηδες)*, μαχιμώτατοι, ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῆς Πύλης εἰς Πελοπόννησον ἀμέσως μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ἵνα παγιώσουν μονίμως τὴν τάξιν διὰ τῆς ἐκμηδενίσεως τοῦ ἠθικοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ὡς πρὸς μὲν τὴν θηριωδίαν ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας τῆς Πύλης, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν Ἑλλήνων τοὐναντίον. Κατέληξαν νὰ δημιουργήσουν μὲν μεταναστεύσεις μέρους τοῦ φιλειρηνικοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀλλὰ καὶ ν' αὐξήσουν εἰς 5000 τὸ πλῆθος τῶν ἀτρομήτων *κλεφτῶν*, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐπολέμησαν μετὰ λύσσης κατὰ τὰ 10 ἔτη τῆς παρουσίας των ἐν Πελοποννήσῳ, ἄλλους ἐξ αὐτῶν θανατώσαντες καὶ ἄλλους ἐξαναγκάσαντες εἰς ἀναχώρησιν. Ὡς ἀναφέρεται, 50000 τοιούτων Τουρκαλβανῶν εἰσέβαλον βαθμηδὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐξηκριβωμένον εἶναι ὅτι κατὰ τὸ 1779, ὅταν ἐβεντιάνησαν, τὸ πλῆθος των ἀνήρχετο ἐν συνόλῳ εἰς 12000 περίπου ἐπιλέκτους ἄνδρας.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ πτωχότερος τῶν τυράννων τούτων ἦτο κάτοχος καὶ διαφόρων χρεωστικῶν ὁμολογιῶν ἀνερχομένων ἐν συνόλῳ εἰς 300000 — 500000 γροσίων (εἰς κεφάλαιον καὶ τόκους) ὀφειλομένων ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξαναγκασθέντων νὰ τὰς ὑπογράψουν κατόπιν βασανισμῶν. Λ. χ. τοὺς εἰσῆγον οἱ τύραννοι ὑπὸ τοὺς ὄνυχας ἀκίδας ἐκ καλάμου· ἢ τοὺς ἐπέθετον μεγάλα βάρη εἰς τὰ στήθη καὶ τὰς κοιλίας των· ἢ ἀνύψωνον διὰ τροχαλιῶν (στερεουμένων ἐπὶ τοῦ γείσου τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν) τοὺς βασανιζομένους, ἔχοντας τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν καὶ τὰ σφυρά δεδεμένα εἰς τετράχηλον ἀπολῆγον εἰς τὸ σχοινίον τῆς ἐξαρτήσεως· καὶ ἀφ' οὗ τοὺς ἀνύψωνον εἰς ὕψος κατὰ βούλησιν, τοὺς ἄφιεναν νὰ πίπτουν μεθ' ὁρμῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐγγύησις τῆς πληρωμῆς τῶν ὁμολογιῶν ἦσαν τὰ τέκνα τῶν ὑπογραφόντων. Ἡ Πύλη ὄχι μόνον μέριμναν δὲν ἔλαβε νὰ περιορίσῃ τὴν καταστρεπτικὴν δρᾶσιν τῶν θηρίων τούτων, ἀλλὰ τοὐναντίον τοὺς ἀπεθράσυνε. Ἀπέσυρε βαθμηδὸν ὁλόκληρον τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν ἐκ τῆς Πελοποννήσου· κατέληξε εἰς μόνον τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν μετὰ ἐλαχίστης δυνάμεως, παραμένοντα διὰ τὸν τύπον εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὅταν τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐξηντλήθη πᾶς πόρος τῶν Ἑλλήνων οἱ Τουρκαλβανοὶ ἔπαυσαν νὰ ὑποτάσσονται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου καὶ ἤρχισαν ν' ἀπαιτοῦν τοὺς μισθούς των (δέκα ἐτῶν θητείας) ἀπὸ τῶν Τούρκων τῆς Πελοποννήσου, ἐπειδὴ τοὺς ἔβλεπον ὅτι δὲν εἶχον τὴν δύναμιν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν οὔτε τοὺς ἑαυτούς των οὔτε τοὺς καλιεργητάς των κτημάτων των. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν Πύλην, ζητήσαντες τὴν ἐκδίωξιν τῶν τυράννων των. Οἱ Τουρκαλβανοί, εἰς ἀπάντησιν ἐπιτακτικῆς διαταγῆς τοῦ σουλτάνου νὰ ἐκκενώσουν τὴν Πελοπόννησον, ἀπῄτησαν τὴν καταβολὴν ὑπὸ τῆς Πύλης τῶν καθυστερουμένων μισθῶν των. Ἐξηνάγκασαν οὕτω τὸν σουλτάνον εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐξοντώσεως, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Γαζῆ Χασὰν πασᾶ τὸ 1779, μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων *κλεφτῶν*.

δραγουμάνος ὁ Μαυρογένης, ὡς Ἕλλην καὶ τεχνίτης, ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τρουπάκη μπέη [1] καὶ διὰ νὰ τὸν κάμῃ μπέη ἀλικώτισε τὴν βοήθεια καὶ

[1] Τὸ ἔτος 1776 διορίσθη πρῶτος μπέης (μπάσπογος) τῆς Μάνης ὁ Τζανέτος Κουτήφαρης, ὑπὸ τῶν καπετάνων της. Εἰς τούτους ἀπετάθη ὁ διερμηνεὺς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, Νικόλαος Μαυρογένης, πληρεξούσιος τῆς Πύλης. Τοὺς προσέφερε τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Μάνης ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ καπετὰν πασᾶ, τοῦ διορίζοντος τότε καὶ τοὺς διοικητὰς τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἐπὶ πλέον τοὺς προσέφερε τὴν ἐκ μέρους τῆς Πύλης λήθην διὰ τὴν στάσιν τῶν Μανιατῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 κλπ. Τοὺς ὑπεσχέθη ἐν τέλει τὴν διὰ ἰσχυροῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ἐξόντωσιν τῶν Τουρκαλβανῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀπειλήσας ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως τῶν προτάσεών του τὴν συνεργασίαν τῶν Τουρκαλβανῶν τούτων μετὰ τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν διὰ τὴν πλήρη καταστροφὴν τῆς Μάνης.

Οἱ *καπετάνοι*, διχασμένοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων, ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις του. Αἱ λεπτομέρειαι περιωρίσθησαν: εἰς τὴν διατήρησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐπι-

Μιχαὴλ Τρουπάκης (Μούρτζινος)

τοπίων *καπετάνων*, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἀπέρρεε ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν διὰ λογαριασμὸν των κράτησιν τοῦ ἑνὸς τρίτου τῶν ἀπ' εὐθείας παρ' αὐτῶν εἰσπραττομένων φόρων, ὧν τὰ δύο τρίτα θὰ παρεχωροῦντο εἰς τὸν μπέην τῆς Μάνης· εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τῶν καπετάνων νὰ ἀποστέλλουν ἐνισχύσεις εἰς τὸν μπέην ὁσάκις ἤθελε παρουσιασθῇ ἀνάγκη· εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ μπέη διατηρήσεως τῆς τάξεως, μὲ τὸ δικαίωμα προσκλήσεως ἐν ἀνάγκῃ δυνάμεως Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς ἐνίσχυσιν (ἐκ τῆς Τριπόλεως) εἰς περίπτωσιν ἀνυπακοῆς τῶν καπετάνων· εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ μπέη καταβολῆς κατ' ἔτος εἰς τὸν καπετὰν πασὰν φόρου ἐκ 15000 γροσίων, τὸ ὁποῖον ποσὸν —ἂν καὶ τετραπλάσιον τοῦ καταβαλλομένου πρότερον ὑπὸ τῆς Μάνης— ἦτο μικρὸν ὡς πρὸς τὰς τότε εἰσπράξεις τῶν φόρων ἐπὶ τῆς βιομηχανίας τῆς μετάξης, τῆς παραγωγῆς τοῦ ἐλαίου, τῶν βαλανιδίων, τῶν τελωνειακῶν δασμῶν κλπ. κλπ.

Ὁ Τζανέτος Κουτήφαρης μετὰ τριετίαν συνελήφθη ὑπὸ τοῦ καπετὰν πασᾶ,

ἐπῆρε τὸ Κάστρο[1]. Ἐπῆγε τὸ ἀσκαίρι 14.000, καὶ τοὺς ἐπολιόρκησε, μία ὥρα στράτα ἀλάργα ἔστησε τὸ ὀρδί[2]· ἔστειλεν ὁ σερασκέρης Ἀλήμπεης ἕνα γράμμα διὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἐνέχυρα, ἕνα ὁ ἕνας καὶ ἕνα ὁ ἄλλος, καὶ νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ ταύτους· αὐτοὶ ἀπεκρίθηκαν: — «*Δὲν προσκυνοῦμεν, θέλομε πόλεμο καὶ ὁποιος μείνῃ νικημένος ἂς προσκυνήσῃ*».

Αὐτὸς ἤλπιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια[3]· τοὺς πολιόρκησαν τὰ Τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβας· τοὺς ἐπολεμοῦσαν ἥμερα καὶ

ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπηγχονίσθη ὡς ὑπεύθυνος τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μανιατῶν κατὰ τῶν Τούρκων τῶν παραμενόντων εἰς τὰ σύνορα τῆς Μάνης.

Ὁ Μιχαὴλ Τρουπάκης (Μούρτζινος) διορίσθη ἡγεμὼν τὸ ἔτος 1779, μὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Κουτήφαρη, γενόμενος ἅμα καὶ ἀγοραστὴς τῆς κατασχεθείσης περιουσίας του ἀντὶ 7500 γροσίων. Ἐτηρήθη εἰς τὴν θέσιν του ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἐμφύλιοι σπαργμοὶ δὲν ἐσταμάτησαν οὔτε ἐπὶ μίαν ἡμέραν· εἰς τοῦτο προσετίθετο ἡ ἀνυποταξία τῶν καπετάνων εἰς τὰς προσκλήσεις του, ἡ παροχὴ ἀσύλου παρ' αὐτῶν εἰς τοὺς *κλέφτας* τῆς Πελοποννήσου καὶ αἱ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν ἐπιδρομαὶ τῶν καπετάνων κατὰ τῶν Τούρκων τῶν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Μάνης.

Τὸ ἔτος 1782 κατέπλευσε μοῖρα Τουρκικοῦ στόλου, ὡς συνήθως, εἰς τὸν λιμένα Κυτριαΐς ἐπίνειον τῆς Καρδαμύλης ὅπου οἱ πύργοι καὶ τὸ φρούριον τῶν Μουρτζίνων. Ὁ Νικόλαος Μαυρογένης προσεκάλεσε ἐπὶ τοῦ πλοίου του τὸν Μιχάλμπεην νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Οὗτος ἦτο ἀνύποπτος καὶ συνεμορφώθη. Ἅμα ἀνῆλθε τὴν πλίμακα τοῦ πλοίου συνελήφθη, ἀπήχθη εἰς Μυτιλήνην ὅπου ἐστάθμευε ὁ καπετὰν πασᾶς καὶ ἀπηγχονίσθη. Μετ' αὐτοῦ ἐθανατώθησαν καὶ δύο υἱοί του, ὅμηροι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Διὰ τὸν Μιχαὴλ Τρουπάκην τεκμήρεται ὅτι, ἀδιαρρήκας πρὸς τὴν Πύλην, δὲν ἐσκέφθη ποτὲ νὰ θέσῃ χαλινὸν εἰς τοὺς καπετάνους καὶ διὰ τοῦτο ἔπεσε θῦμα τῶν ὁρμητικῶν πράξεών των. Δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἡ κολοσσιαία κατόπιν ἐπιρροὴ τῆς οἰκογενείας του ἐπὶ τῶν Μανιατῶν.

Βλέπε εἰς τὴν σελίδα 22 τὸ πανομοιότυπον τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ ἐκ τῶν Μύλων ἐκδοθέντος πωλητηρίου ἐγγράφου ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου Νικολάου Μαυρογένους. Παραχωρεῖται εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα τῆς Μάνης Μιχ. Τρουπάκην, ἀντὶ 7,500 γροσίων, ἡ δῆθεν διὰ καθυστέρησιν φόρων κατασχεθεῖσα περιουσία τοῦ πρώτου ἡγεμόνος τῆς Μάνης Τζανέτου Κουτήφαρη.

Ἐκ τῆς χρονολογίας τοῦ ἐγγράφου τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ Τρουπάκης ἦτο ἤδη ἡγεμὼν ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἐξοντώσεως τῶν Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη καὶ Πανιγιώταρου.

[1] Κάστρο.—Ὑπονοεῖ ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ πύργου ἦτο ὀχυρωτάτη θέσις, φρούριον.

[2] Ἔστρατοπέδευσε. Οἱ Κ. Κολοκοτρώνης καὶ Πανα γιώταρος εἶχον 150 ἄνδρας.

[3] Ἂν τοὺς ἐβοήθουν οἱ Μανιᾶται ἡ πολιορκία ὡρισμένως θὰ διελύετο. Ἡ ἐπιτηδειότης αὐτῶν καὶ ἡ ὁρμὴ εἰς τὰς νυκτομαχίας ἦσαν ἀκαταμάχητοι. Τὸ ἀπέδειξαν πλειστάκις καὶ προσφάτως κατὰ τὸ 1770, ὅταν ἠπειλήθη ἡ ἐλευθερία των ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Ὀσμὰν πασᾶ. Τοῦ διέλυσαν δὶς τὸ στρατόπεδον· τὴν πρώτην φορὰν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ἀλμυροῦ Μεσσηνίας. Ὁ Ὀσμὰν ἡγεῖτο 8000 Τουρκαλβανῶν· εἶχε ἐπιτύχει κατόπιν θυσιῶν νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Μανιάτας νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ὀχυρὰς αὐτῶν θέσεις τοῦ Ἀλμυροῦ καὶ αὐτός, κατόπιν, στρατοπεδεύσας εἰς τὰ πέριξ του, προητοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μάνην. Τὴν δευτέραν φοράν, κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡγεῖτο 16000 Τούρκων, ἰσχυρὰς δυνάμεως πυροβολικοῦ καὶ εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου τῆς Μάνης, πλησίον τοῦ Σκουταρίου.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις οἱ Μανιᾶται ἐσχεδίασαν καὶ ἐξετέλεσαν τοὺς

νύκτα· οὔτε ἡ βόμβες τοὺς ἔκαμαν φόβον οὔτε τὰ κανόνια, ὅμως ἐπολέμησαν 12 ἡμέραις καὶ 12 νύκτας μὲ ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα. Ὅταν εἶδαν ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς πύργους· οἱ πύργοι ἦτον δύο, καὶ ὁ ἕνας ἦταν τοῦ πατέρα τοῦ Παναγιώταρου καὶ ὁ ἄλλος ἦταν τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου· ὁ πατέρας τοῦ Παναγιώταρου

ἀποφασιστικούς των αἰφνιδιασμοὺς ἐν ὥρᾳ νυκτὸς καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν γυναικῶν των. Ἐσυγχρόνισαν τὰς κινήσεις των εἰς τὴν ἐντέλειαν καὶ ἐπετέθησαν μετὰ ἀγριότητος ἡ ὁποία ἐπροξένησε τὴν ἀτακτον φυγὴν τῶν ἀντιπάλων. Καὶ τοὺς κατεδίωξαν κατόπιν ἐξ ἴσου πεισμόνως. Ἡ φθορὰ τὴν πρώτην φορὰν ὑπερέβη τοὺς 1000 ἄνδρας, τὴν δὲ δευτέραν, ὁπότε εἶχον στήσει καὶ ἔνεδραν, τοὺς 6000 ἄνδρας. [Βλέπε Ἀπ. Β. Δασκαλάκη «Ἡ Μάνη καὶ ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία», σελ. 180—181].

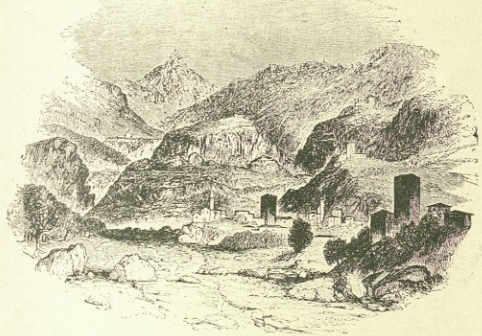

Ἡ Καρδαμύλη πρὸ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν.

Εἰς τὸ βάθος διακρίνεται σχηματικῶς ἡ κοιλὰς τοῦ Ταϋγέτου. Εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς εἰκόνος ὁ λόφος ὅπου τὸ παλαιὸν κάστρον τῆς ὁμηρικῆς Καρδαμύλης. Εἰς τὸν παρακείμενον δεξιὰ λόφον ὁ πύργος τοῦ Μουρτζίνου— ἡ ὀνομασία Βάρδια!. Ὑπὸ κάτω τοῦ λόφου τοῦ παλαιοῦ κάστρου (ὀλίγον κατωτέρω τοῦ μέσου τῆς εἰκόνος), ἡ *Κάτω Καρδαμύλη*, ὅπου ὁρίστερά ὁ μεταβυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ παρ' αὐτὸν τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μουρτζίνου.

Κάτω εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος ἡ *Κάτω Καρδαμύλη*, ὅπου ὁ ἱστορικὸς πύργος τῆς οἰκογενείας Πατριαρχέα, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ χρησιμοποιηθέντα κανόνια κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

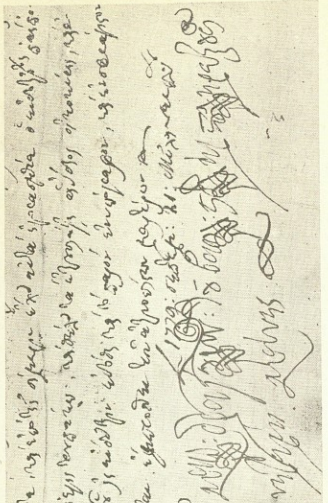

Ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐντυχόντων πολιτικοῦ χαρακτῆρος φαινόμενον γίνεται, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐπεξηγήσουν εἰς τὸν Χατζῆ-Χασὶν-πασᾶ, Καπουτὰν πασᾶ, Μάρκο Βαλῆ καὶ Σφακτῆρη πόσοι Γιουδαῖοι τὸ μισὸ ὅλον τῆς Μάνης τῶν τριῶν χρόνων ἀπὸ μέρους τοῦ προηγουμένου Μάνης Κλεπτοτζάντου Κουτσιμαρῆ βεκιλιάτεν, μὲ χαρτιὰ παρασαλεστιὰ τοῦ ὅλου, ὁ ἐνδοξότατος ἀρκιδιακονικὸς τοῦ βασιλικοῦ στόλου κ. κ. Νικόλαος Μαυρογένης καὶ ἔλαβε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Κλεπτοτζάντου ὁμολογίαν χρεωστίκην, γενομένου τοῦ Δεκεμβρίου· ἐπὶ τοιούτῳ τρόπῳ μὲ τιμωρίαν τοῦ νὰ ἐπιστρέψουν τὰ τριακόσια γρόσια τὰ ὁποῖα ἐπῆραν ἀπὸ τὸν Μωρέα· καὶ ὁ Κλεπτοτζάντος ἐπεδαπάνησε πολλὰ χρήματα εἰς τὸ νὰ ἐπιστρέψουν τὰ χαράτζια τοῦ χρόνου· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπολέμησαν μὲ τὸν Μωρέα καὶ ἐπῆραν τὰ χαράτζια τοῦ χρόνου, ἔμειναν ἀπλήρωτοι· καὶ

τουρκική· τὸν εἶχαν κρύψει εἰς μίαν τροῦπα τῆς Ἄρνης [1] καὶ Κοτζατίνας [2]· τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς Μηλιά [3]· ἦτον μελαψότερος [4], μονοκόκκαλος, δυνατός, ὀγλήγορος, μὲ ἕνα καθάριο ἄτι δὲν τὸν ἔπιανες· 33 χρόνων, μέτριος, μαυρομμάτης, λιγνός· οἱ Ἀρβανῖται τὸν εἶχαν τόσο τρομάξη ποῦ ἔκαμναν ὅρκον: — *νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθί* —. 700 μπουλουκτζίδαις ἐκάτωσε πρίν [5]. Ὁ Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σοῦ ἄνθρωπος, ἄσπρος, 37 — 38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδρούσαν ἐσκοτώθη ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης [6], ἔπειτα τὸν ἐκδίκησε ὁ υἱός του. Ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδι καὶ τὸν ἐκρέμασαν.

Ὁ γέρων πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπολέμαιε ἀπὸ τὸν πύργον, καὶ ἐμαρτύρησε τὸ φυτίλι ὁ δοῦλος, ποῦ ἔπροσκύνησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἔπιασαν ζωντανόν. Ὁ Καπετάμπεης ἐρώτασε: — *διατὶ δὲν προσκυνάει;*

— *τώρα προσκυνῶ, προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται.*

Τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν κατράμισαν. . . .

***

Ἐμείναμε εἰς τὴν Μάνην ἡμεῖς, εἰς τὴν Μηλιά [7], μὲ τὸ θεῖο μου τὸν Ἀναγνώστη. Ἐξαγόρασα τὰ σκλαβωμένα παιδιά, τὸ ἕνα ἀπὸ τὴν "Υδρα—

[1] Ἄρνη εἶναι χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος, ἀπέχον 6 ὥρ. καὶ 30 λ. τῆς Σπάρτης καὶ 3 ὥρ. καὶ 45 λ. τοῦ Ξηροκάμπου. Ὁ Ξηρόκαμπος κεῖται πρὸς νότον τῆς Σπάρτης ἐπὶ τῶν κατωτάτων ἀνατολικῶν ὑπορειῶν τοῦ Ταϋγέτου. Ἐκλήθη Φιλλίας ἐκ τοῦ ὁμωνύμου παραποτάμου τοῦ Εὐρώτα.

[2] (Ἐννοεῖ Κωτσαντίνα ἢ Κωνσταντίνα) χωρίον πλησίον τῆς "Αρνης, ἀπέχον 6 ὥρας τῆς Σπάρτης καὶ 4 ὥρας τοῦ Ξηροκάμπου... Ὑπονοεῖ δηλ. ὁ Κολοκοτρώνης θέσιν μεταξὺ Ἄρνης καὶ Κωτσαντίνας.

[3] Ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Μάνης. Ἀπέχει τοῦ Γυθείου 9ὥρ. τῆς Σπάρτης 11 ὥρ. τῶν Καλαμῶν 6ὥρ. 30λ.

[4] Μελαψότερος αὐτοῦ (τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη).

[5] "Οτι ἡ φράσις ἐλέγετο πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1779 ἐξοντώσεως τῶν Τουρκαλβανῶν, δηλ., ὅτι πρὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξοντώσεως τῆς μισητοῦς ταύτης εἶχε ἤδη θανατώσει 700 διαφόρους ἐπιλέκτους (πολλοὺς Ἀλβανοὺς εἰς διαφόρους θέσεις τῆς Πελοποννήσου) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ *Γεφύρι τοῦ Χαμπίμη Ἀγᾶ* παρὰ τὰ Καλάβρυτα, εἰς *Μπούγα τῆς Μεσσηνίας*, εἰς *κομμένο Τζεμί*, εἰς *Πιλαλίστραν* τῆς Ἀλωνισταίνης ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ θέσις *Τουρκοκίβουρα*· εἶχε ἐπιφέρει τὸν ὄλεθρον εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Ἀνδρούσης εἰς ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τοῦ πατρός του καὶ ἐξοντώσει τὸν περίφημον Ἀλβανὸν ἀρχηγὸν Μέτς-Ἀράπην. Ἐνῴδρευσε δι' αὐτὸν μετὰ 60 *κλεφτῶν* εἰς τὰ *Φίχεια*, θέσιν μεταξὺ Ἄργους καὶ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Νεμέας. Οἱ Ἀλβανοί, ἐν συνόλῳ 85, ἐξοντώθησαν, πλὴν ἑνός. Ὁ Μέτς-Ἀράπης, μολονότι ἐπλήγη ὑπὸ 7 βολίδων τουφεκίου εἰς τὸ στῆθος, ἔσχε πρὶν ἐκπνεύσῃ ἰσχυρὴν ἀνοχὴν ὥστε νὰ κατέλθῃ τοῦ ὕπνου του καὶ νὰ τρέξῃ ὀλίγα βήματα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του κραυγάσας γυμνὸν καὶ ὑψωμένην τὴν σπάθην. Ὁ Κολοκοτράνης καὶ οἱ ἄνδρες του, μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Μέτσου, ἀνερριχήθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἑνὸς ναοῦ καὶ, ἀφοῦ ἐτουφέκισαν ὁμαδὸν τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς κατεδίωξαν εἰς τὰς ἀπιτέλους καὶ τοὺς ἀπετελείωσαν.

[6] Πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ πάππος τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

[7] *Μηλιά*.—Χωρίον τοῦ δήμου Λεύκτρων τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου, ἀπέχον τῶν Καλαμῶν 6 ὥρ. 30 λεπ., τῆς Σπάρτης 11 ὥρ., τοῦ Γυθείου 9 ὥρ.

τὸν Γιάννη, καὶ τὸν Χρῆστο — καὶ ἐκάτζαμεν 3 χρόνια εἰς τὴν Μάνην. Εἴχαμεν ἐλλείψεις, ἤλθαν οἱ ἄλλοι οἱ μπραμπάδες μας ἀπὸ τὴν μάναν μου λεγόμενοι Κοτζακαῖοι καὶ μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα. Ἐπήγαμεν ἀγνώριστοι, μᾶς ἔμαθαν ἔπειτα καὶ ἐροβούμεθα τοὺς Τούρκους. Ὁ μπάρμπας μου ὁ Ἀναγνώστης ἦλθε, ἔπειτα εἰς τοῦ Λεονταριοῦ [1] τὴν ἐπαρχίαν εἰς τὴν ἄκραν τῆς Μάνης, Σαμπάζικα [2].

Ἔκαμε συμπεθεριὸ μὲ ἕνα ντόπιον προεστόν, τοῦ τουφεκιοῦ ἄνδρα, τὸν ἔλεγαν Γεωργάκη Μεταξᾶν. Ἔδωκε τὴν θυγατέρα του, ἔφτιασε σπῆτι. Μανθάνοντας ὅτι ὁ θεῖος μου ἔκαμεν ἀποικίαν εἰς τὸ Ἄκοβον [3], ἐφύγαμε καὶ ἐπήγαμε ἐκεῖ. Σὰν ἐκαθόμαστε ἐκεῖ, ἄλλα μπουλούκια κλέφταις μ' ἔβαλαν ἁρματολὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταριοῦ κατὰ τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐμπόδιζα τὸ βιλαέτη μὲ χατῆρι. — 15 χρονῶν ἤμουν τότε [4]. —

Ἔγεινα 20 χρονῶν, ὑπανδρεύθηκα καὶ ἐπῆρα ἑνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταριοῦ, τὸν ὁποῖον τὸν χάλασε ἕνας πασᾶς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἔκτισα σπήτια, ἐπῆρα προικιὸ ἐλιαῖς, ἀμπέλι, ἔγεινα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ βιλαέτι. Ἐστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ τουφέκι. Μᾶς ἐφθόνησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν, δὲν ἠμποροῦσαν ὅμως διότι ὁ τόπος ἦτον σὲ ἄκρη· καὶ ἐπολεμοῦσαν (νὰ μᾶς χαλάσουν) μὲ κάθε τέχνη, ἐστέλναν μία καὶ δύο φορὲς ἑκατὸν καὶ διακόσιους στρατιώτας διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν. δὲν μᾶς εἶχαν εἰς τὸ χέρι καὶ δὲν μᾶς πείραξαν. Εἶδαν ὅτι δὲν εἶχαν διαφορὰ μὲ τὴν τέχνη ἐβγήκαν φανερὰ· ἐπήγαμε χαμπέρι, ἐφύγαμε. Οἱ Τοῦρ-

[1] *Λεονταίριον*.—Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως καὶ ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητος. Ἀπέχει 7 ὥρας τῆς Τριπόλεως. Κεῖται εἰς τὴν βορείαν ἄκραν τοῦ Ταϋγέτου, ἐπὶ ὑψώματος δεσπόζοντος τῆς διόδου ἐξ Ἀρκαδίας εἰς Μεσσηνίαν. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς κωμοπόλεως σώζεται εἰρειπωμένον φρούριον. Τὸ Λεοντάριον ἀνῆκε ἄλλοτε εἰς τὸν δῆμον Φαλαισίας, ἀρχαίας πολίχνης τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὰ σύνορα τῆς Λακωνίας ὄχι μακρὰν τῆς Μεγαλοπόλεως.

[2] Σαμπάζικα—Ἄκοβος.

[3] *Ἄκοβος*.—Κωμόπολις ἀπέχουσα 10 ὥρας καὶ 1ὲπ. τῆς Τριπόλεως καὶ 4 ὥρας τοῦ Λεονταρίου, ἕδρα κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπολέως.

[4] Ὑπονοεῖ τὰς περιοχὰς των. Τὸ ἔτος 1785 ἦτο Καππόμπασης τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου. Ἐνυμφεύθη τὸ ἔτος 1790 τὴν θυγατέρα τοῦ Καρούτσου. Οἱ Τοῦρκοι ἐξετίμησαν ὅτι θὰ ἀπέβαινε ἐπίμοβος, καὶ λόγῳ τῆς δραστηριότητος του, τὴν ὁποίαν καλῶς διέκρινον, καὶ διότι ἔβλεπον τὴν μεγάλην ἐπιροπὴν τὴν ὁποίαν ἤσκει εἰς τὰ πλήθη, λόγῳ τῆς καταγωγῆς του. Ἡ οἰκογένειά του ἦτο πάντοτε πολυμελὴς ἐκ τῶν πρὸς ἀμφοτέρους τὰς πευρὰς συνοικεσίων τῶν διαφόρων μελῶν της.

Τὸν ἔπυσαν ἀπὸ τὴς θέσεως τοῦ Καππόμπαση τὸ 1792. Ἐπὶ δύο ἔτη παρέμειναν ὡς *κλέφτης*, ἄλλοτε εἰς Μάνην καὶ ἄλλοτε εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Τὸ 1795 διωρίσθη πάλιν Καππόμπασης Λεονταρίου καὶ Καρυταίνης, ἀποδεχθεὶς τὴν θέσιν συμβουλῇ τοῦ Ἰωάννου Παπαγιαννοπούλου (Δελῃγιάννη), περὶ οὗ περαιτέρω.

Τὸ ἔτος 1800 πάλιν ἐκυβίθη. Μετ' ὀλίγον ἀνεδιορίσθη, ἐξ ἀνάγκης. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόσεχον συνεχῶς πῶς θὰ ἐπετύγχανον μὲ πρώτην εὐκαιρίαν νὰ τὸν περιπλέξουν· ἀλλ' αὐτός, προσεκτικώτατος, ἄγρυπνος, κατώρθωνε νὰ παραμένῃ συνεχῶς ἔξω τῶν δικτύων των.

κοι ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθά μας καὶ ἔδωσαν διαταγήν: *ὅπου ἀκουσθοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν.* Ἔμεινα μὲ δώδεκα Κολοκοτρωναίους, μικρότεροι εἰς τὴν ἡλικίαν. Ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνην, ἀφήκαμε ταῖς φαμίλιαις μας καὶ ἔπειτα ἐγυρίσαμε, ἐσηκωθήκαμε φανερά, ἐσυνάξαμεν στρατιώτας, πότε 60, πότε ὀλιγότερους. Ἐμείναμε 2 χρόνους κλέφταις. Ἔπειτα ἴδαν πῶς δὲν ἐμποροῦν νὰ μᾶς κάμουν τίποτε καὶ μᾶς ἔβαλαν πάλαι ἀρματολούς.

Εἶχα τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταινα[1], ἔκαμα 4, 5 χρόνους ἀρματολός. Ὁ Ἀναγνώστης Κολοκοτρώνης δίδεται εἰς τὴν μέθην, διὰ νὰ ἀλησμονήσῃ τὰ συμβάντα. Τὸν μεγαλήτερον τοῦ πατρός μου ἀδελφὸν τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὸ Λεοντάρι ἔπειτα, καὶ τοῦ ἐπῆραν τὸ κεφάλι (χρὸ κομμένο εἰς τὴν νεότητά του). Ἀπὸ 40 χρόνον ἀρχίνισε καὶ ἀπόθανε εἰς τὰ 52, ἄφησε παιδιὰ 3 ἀρσενικά, Γιαννάκη, Δημητράκη, Γεωργάκη ἄφησε καὶ ἕπτὰ θυγατέραις. Ἕνας ἀπόθανε ἀπὸ τὸν θάνατον του, ἀπὸ ἕξη ἀδέλφια τοῦ πατρός μου.

Ὅταν εἴμεθα ἀρματωλοὶ τὰ παιδιά μας ἦταν εἰς τὴν Μάνην, εἰς τὴν Καστανιὰ[2] τὴν Μεγάλην. Εἰς τὴν Μάνην ἐπηγαίναμε εἰς ταῖς σημαντικαῖς ἡμέραις ὅταν εἴμεθα ἀρματωλοί. Εἰς τὴν Μάνην πάντοτε ἐπηγαίναμεν βοήθεια εἰς τὸν μπεῖ Κουμουντουράκη, εἰς ταῖς χρείαις τους, καὶ ἐβοηθούσαμε τὸ μέρος τους.

Ὁ καπετάνιος Κωνσταντῆς Δουράκης φίλος τοῦ πατρός μου καὶ οἱ Κυτρινιαραῖοι ἀνοίγουν πολέμους. Ἡμεῖς μεντάτι[3]. Εἴχαμεν κλεισμένον μίαν φοράν τὸν Νικόλαν Κυτρινιάρην τὸν πολιορκήσαμεν, καὶ σὰν ἐτρώγονταν ἀδελφοξάδελφα ἔρριχναν τουφέκια εἰς τὸν ἀέρα.

Οἱ Μανιάτες τὸν στενοχώρησαν καὶ ὁμίλησε νὰ παραδοθῇ καὶ ἐζήτησε ἐμέ. Δὲν ἦτον νὰ παραδοθῇ ἀλλὰ νὰ μὲ σκοτώσῃ μέ ἀπιστιά. Ἐβγῆκε ἔξω, εἰς τοῦ πύργου τὴν πόρτα, καὶ εἶχε βάλλει τοὺς ἀνθρώπους μέσα νὰ παραδοθῇ. Οἱ ἄνθρωποί του μὲ ἀδειασαν ἔξη τουφέκια, ἐγὼ ἤμουν κοφτὰ καὶ δὲν μ' ἐπῆραν, ἔπεσα ἀποκάτω ἀπὸ τὸν θόλον τῆς πόρτας τοῦ πύργου. Οἱ δικοί μου ἐνόμισαν ὅτι μὲ σκότωσαν καὶ ἤθελαν νὰ σκοτώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Κυτρινιάρη..... ἄλλοι λέγουν: *«ὄχι! νὰ πάρωμε τὸν Θεόδωρον!* ...» Ἤλθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυτρινιάρη καὶ τὸν πῆρα εἰς τὸν ὦμον, κι' ἐπροφυλάχθηκα: καὶ τὴν νύκτα ἔβαλα φωτιὰ εἰς τὸν πύργον καὶ ἐπαραδόθηκαν· ὁ ἀδελφός του ἦτον μὲ ἡμᾶς. Τότε τὰ ἀδέλφια τους μοῦ εἶπαν νὰ κάνω ὅτι θέλω εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστιά. *Ἐγὼ εἶπα ὅτι:*

— *... ἂν ὁ Θεὸς μ' ἐφύλαξε τοὺς χαρίζω τὴν ζωήν.*

Ὁ Ζαχαριᾶς ἐβοηθοῦσε τοὺς ἄλλους· ἐπολεμούσαμεν καὶ ἔπειτα ἐσμί-

[1] ***Καρύταινα.***—Κωμόπολις κειμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Βρέντης. Κεῖται κλιμακηδὸν ἐπὶ τῶν δύο κλιτύων λόφου, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ὑψοῦται μεγαλοπρεπὲς φρούριον τῆς ἐποχῆς τῆς Φραγκοκρατίας. Νῦν εἶναι ἕδρα κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας.

Τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης ὀρθοῦται εἰς ὕψος 581 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Ἡ Καρύταινα, κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ, εἰς ὃν συμβάλλει ὀλίγον βορειότερον ὁ παραπόταμος Γόρτυνος, κατέστη περίφημος κατὰ τὸν Μεσαίωνα, διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν βαιῶνων της κατὰ τῶν Βιλλαρδουΐνων.

[2] ***Καστανιά.***—Χωρίον τοῦ δήμου Λεύκτρων, τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου, ἀπέχον 6 ὥρ. τῶν Καλαμῶν, 2 ὥρ. καὶ 30 λεπ. τῆς Πλάτσας καὶ τῆς Σκληνίτσης, καὶ 11 ὥρ. τῆς Σπάρτης.

[3] Μεντάτι—ἐνίσχυσις.—Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μνηστεύσει τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δουράκη, εὑρεθέντος βραδύτερον εἰς ἔχθραν πρὸς τοὺς Κυτριναραίους.

[1] ***Ζαχαριᾶς.***—Ὁ περίφημος οὗτος καπετάνιος ἦτο Λακεδαιμόνιος, ἐκ τῆς κώμης Μπαρμπίτσες. Ἀρχικῶς εἶχε καταταχθῆ ἁπλοῦς στρατιώτης εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, πατρὸς τοῦ Θεοδώρου. Ἡ δρᾶσις του ἤρχισε τὸ 1785. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἀδελφοί του ἤρχισαν δρῶντες μετὰ δύο ἔτη. Ταυτοχρόνως μετὰ τούτων ἤρχισαν φημιζόμενοι καὶ οἱ: Γιαννὸς ἐκ Πατρῶν· ἀδελφοὶ Ἀθανάσιος, Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Πετμεζαῖοι, ἐκ Κολαβρύτων· Γεώργιος καὶ Σταματέλλος ἐξ Ἀρκαδίας.

Πάντες οὗτοι ἠγοῦντο ἄλλοτε 80, ἄλλοτε 60 κλπ. ἐπιλέκτων Ἑλλήνων ***κλεφτῶν.*** Μόνοι οἱ Ζαχαριᾶς καὶ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀνεπέτασαν σημαίαν. Ὁ Ζαχαριὰς εἶχε σφραγῖδα μὲ τὴν χάραξιν: ***«Ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου».*** Ἀναίσθητα ἦσαν τὰ κατορθώματα τούτου τοῦ ἥρωος, κατὰ τοῦ ὁποίου εἷς μάτην πολλάκις ἐσχηματίσθησαν στρατιωτικὰ σώματα Τουρκικὰ καὶ ἐκινητοποιήθησαν. Ἡ ὠκυτοδία, ἡ τόλμη, τὸ φρόνημα, ἡ περιφρόνησις τοῦ κινδύνου, ἡ ἱκανότης του εἰς τὰς συμπλοκὰς ἦσαν ἀπαράμιλλα. Αἱ τιμωρίαι του εἰς ὅσους Τούρκους ἔβλαπτον Ἕλληνας τὸν εἶχον καταστήσει φόβητρον. Βάσει του ἦσαν πύργοι παρὰ τὴν Κωστάνιαν, ἀνεγερθέντες προστασίᾳ τῶν Γρηγοράκηδων.

Κατὰ τὸ 1798, ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Καφηρέως, ὁ Ἀνδρούτσος, —ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως,—ὁ ὁποῖος ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐπέβαινε τῆς ναυαρχίδος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ ἀποβιβασθῇ εἰς Μάνην.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου ἐκινήθησαν εἰς καταδίωξίν του, σχηματίσαντες σῶμα ἐκ 3000 ἀνδρῶν. Ὁ Ζαχαριᾶς ἀνέλαβε νὰ τὸν ὑπερασπίσῃ, σχηματίσας ἐν σώματι ἐπιλέκτων· καὶ τὸν ἐπροστάτευσε ἀποτελεσματικῶς. Τὸν συνόδευσε ἀσφαλῶς μέχρι τοῦ Λιγίου ὅπου καὶ τὸν ἐπεβίβασε πλοῖον Ἑλληνικὸν διὰ νὰ μεταφερθῇ εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης συνέτραξε μετὰ τοῦ Ζαχαριὰ κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν, ὅπου κατὰ τὰς γενομένας πολυαρίθμους συμπλοκὰς ἀπωλέσθησαν περὶ τοὺς 100 Ἕλληνες καὶ 1500 Τοῦρκοι.

Ὁ Ζαχαριᾶς ἐδολοφονήθη τὸ ἔτος 1805, ὑπὸ τοῦ ἐμπίστου καὶ κουμπάρου του Κουκέα, πιθανώτατα διαφοδοκηθέντος. Ἐδολοφονήθη ἐντὸς τοῦ πύργου του. Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ Μανιᾶται ἐξεδίκησαν διὰ τοῦ Κουκέα τὴν τιμήν διαφόρων οἰκογενειῶν τὰς ὁποίας εἶχε προσβάλει ὁ εἰς ἄκρον ἔκδοτος Ζαχαριᾶς. (Ἱρβλ. Φραντζῆ τόμ. Α' σ. 35 κ. ἑ.).

Τὸν Κουκέαν ἀπηγχόνισε ὁ Ἰγριάλα Μπέης, τρίτος ἀξιωματικὸς τοῦ καπετάν πασά, διότι ἐδολοφόνησε τοῦτον τὸν ἥρωα, ἂν καὶ ἐγθρὸν του ἀμείλικτον.

... Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀναφέρονται (Φραντζῆς τόμ. Α' σελ. 39) πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ οἱ ἑπόμενοι ***κλέφτες:*** Κουλοσούρος, Γεωργάκης Γιατράκος, Κουλομετζίνος, Δημήτρης καὶ Ἡλιάκος Κολιτζαῖοι ἐκ Λακεδαίμονος· Γαϊτάνης Κολιόπουλος καὶ Θανασᾶς ἐκ Καρυταίνης· Κοντογιοργάκης καὶ Μακροβασίλης ἐκ Καλαβρύτων· Γιαννάκης ἐκ Βοστίτζης· Κότζης Κουμπανιώτης καὶ Ροδόπουλος ἐκ Π Πατρῶν· Ἀναγνωσταρᾶς, Νικηταρᾶς, Παναγιώτης Κεφάλας, Ἡλιᾶς Μαγγελιώτης καὶ Ραμογιάννης ἐκ Λεοντάριου· Ἰωαννάκης Μέλιος, Θανάσης Ρητεσιώτης, Θεόδωρος Γαΐδαροπλεύρης, Παναγιωτάκης, Μῆτρος Ντόγκας καὶ Ἰω. Καλαμπάκης ἐξ Ἀρκαδίας.

γαμεν ἔξω. Ἐγὼ ὑποτήριζον τὸν μπέϊν. Ὁ Μούρτζινος[1] ἀντιφέρετο μὲ τὸν μπέϊν καὶ μὲ τὸν Καπετάνιο τὸν φίλον μου. Ἕνα ἢ δύο μῆνες τὸ καλοκαῖρι ἔπρεπε νὰ βοηθήσω τοὺς δικούς μου.

Εἰς τοὺς ἕξη χρόνους ἐπάνου ἔβγαλα τὰ παιδιά μου εἰς ἕνα χωριὸ Γιάνιτζα[2], πλησίον τῆς Καλαμάτας, διατὶ μοῦ ἤρχετο καλήτερα διὰ τὴν ζωοτροφίαν. Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν μπέϊ[3]· ἦλθε καὶ ὁ Σεραμὲτ—μπέης[4]

[1] Παναγιώτης Τρουπάκης. Μούρτζινος Οὗτος εἶναι ὁ μετὰ τῶν Πέτρου Μαυρομιχάλη (Πετρόμπεη), Γρηγοράκηδων κλπ. ὑπογράψας τὸν περίφημον ὅρκον τῶν Μανιατῶν τοῦ Χρ. Περραιβοῦ. Ἀναφέρεται ὡς ὁ ἰσχυρότατος ἀρχηγὸς τῆς Μάνης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1819). Οὗτος εἶχε περιπέτειαν κατὰ τὸ ἔτος 1802, ὅταν ἡ οἰκογένειά του ἦλθε εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀποφασίσασα νὰ καταστρέψῃ ὁλόκληρον τὴν γενεὰν τῶν Τρουπάκηδων, ἀπέστειλε εἰς Κιτριὰς τὸν Καπετάνμπεην Σεραμὲτ-μπέην, μετὰ στόλου ἐκ 12 φρεγατῶν καὶ ἄλλων μικροτέρων πλοίων. Τοῦ στόλου ἐπέβαινε καὶ στρατὸς δυνάμεως 3.000 χιλ. ἀνδρῶν. Εἰς τούτους προσετέθησαν ὅσοι Μανιᾶται ἀντεπολιτεύοντο τὴν οἰκογένειαν Τρουπάκη. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος ἐγκαίρως ἐκλείσθη ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν πύργων του. Ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀντέστη ἐπιτυχῶς εἰς τὰς ἐπαναλημμένας προσβολὰς τοῦ συνόλου τῶν ἀντιπάλων του, ἐν τέλει, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἐξῆρμησε, διέσπασε τὸν πολιορκητικὸν κλοιὸν καὶ ἀπῆλθε ἀβλαβὴς εἰς Ζάκυνθον. Μετὰ καιρὸν ἐν τούτοις συνεβιβάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐγκατεστάθη πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀπολαμβάνων ἀνενόχλητος τῆς προτέρας ἐκτιμήσεως, ἀσκῶν τὴν αὐτὴν ἐπιρροήν. Ἡ οἰκία του ἐγένετο ἄσυλον τῶν καταφευγόντων εἰς τὴν Μάνην καὶ ἀνεξαιρέτως τῶν ξένων. Ἀναφέρεται ὅτι 50—100 πρόσωπα συνετηροῦντο καθ' ἑκάστην δαπάνας του. Τὰς ὥρας τοῦ γεύματος τῶν Μουρτζίνων ἀνήγγελλε κώδων προσκλήσεως.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εἶχε καὶ πατρικὴν καὶ προσωπικὴν φιλίαν μετὰ τοῦ Μουρτζίνου.

[2] *Γιάννιτζα.*—Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν, ἀπέχον τῆς πόλεως 2 ὥρ. καὶ 20 λ. Σήμερον εἶναι ἕδρα κοινότητος.

[3] Ὑπονοεῖ ὅτι οἱ Μανιᾶται δὲν ἤθελον πλέον δι' ἡγεμόνα των τὸν Κουμουντουράκην καὶ ὅτι κατόπιν ὑποδείξεως αὐτῶν ἀπεράσισε τὴν πτῶσιν του ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις.

[4] *Σεραμὲτ μπέης.*—Ὁ καπετάμπεης,—ἀντιναύαρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Καπετὰν πασᾶς,—ναύαρχος.—ἦτο τότε ὁ Καντὴρ μπέης (περὶ οὗ βλέπε σχετικὰ περαιτέρω). Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ὁμιλεῖ ἤδη διὰ συμβάντα τοῦ ἔτους 1803, τὰ ὁποῖα ἐπροκλήθησαν ὑπὸ τῆς ἐπομένης περιστάσεως :

Τὸ ἔτος 1801 ὁ Ναπολέων, κατόπιν συνεννοήσεως τοῦ Δ. Στεφανοπούλου (ἰλάρχου τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, καταγομένου ἐκ τῶν ἐν Καψιαῖς (Καγρκέζε) τῆς Κορσικῆς Μανιατῶν, μετὰ τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μάνης Τζανέτμπεη Γρηγοράκη, εἶχε ἀποστείλει εἰς τὸ Γύθειον Γαλλικὸν πολεμικόν, φέρον ὁλόκληρον φορτίον πολεμοφοδίων, ἐξ οὗ ἐφωδιάσθησαν τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τοῦ Γυθείου, οἱ καπεταναῖοι τῆς Μάνης, οἱ *κλέφται* καὶ οἱ *ἁρματολοί*. Εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ Γρηγοράκη ἦτο σύμφωνος καὶ ὁ τότε μπέης τῆς Μάνης Κουμουνδουράκης.

Ἡ Μάνη ἦτο τὸ καταφύγιον τῶν *κλεφτῶν* τῆς Πελοποννήσου· τ' ἀγκυροβόλια της τὸ καταφύγιον πειρατικῶν σκαφῶν· καὶ οἱ λιμένες αὐτῆς τὸ ὁρμητήριόν των. Διὰ ταῦτα πάντα, κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1803 κατέπλευσε εἰς τὸ Γύθειον ἰσχυρὰ μοῖρα Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ καπετάμπεη Σεραμὲτ μπέη. Συγχρόνως ἐφθασε ἀπὸ ξηρᾶς μετὰ δυνάμεως στρατοῦ ὁ πασᾶς τῆς Τριπόλεως καὶ ἀπὸ κοινοῦ προσέ-

Τζανέτος Γρηγοράκης
Ἡγεμὼν τῆς Μάνης ἀπὸ 1782—1798.

Ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότατος καπετάνος τῆς Μάνης, τῆς ἐποχῆς του. Κατέλαβε, μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ φρουρίου Πασσαβᾶ, τὸ ἐγκαταλειφθὲν εἰς τοὺς Μανιάτας τμῆμα πρὸς τ' ἀνανατολικὰ σύνορα (μέχρι τοῦ Καισοσκάλι). Τοῦτο συνέβη τὸ 1780. Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἐν τῷ Σκουταρίῳ τῆς Ἀνατ. Μάνης, εὑρισκομένῳ παρὰ τὸ φρούριον τοῦ Πασσαβᾶ, ἐγένετο μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ δολίως ἐν Τριπόλει θανατωθέντος ἐξάρχου Γρηγοράκη, ὁ ὁποῖος εἶχε πέσει θῦμα τοῦ Χασὰν πασά, προσκαλέσαντος αὐτὸν δῆθεν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ Τούρκων καὶ Μανιατῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μεγάλων ζητημάτων.

Εἰς τὸ μνημόσυνον παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης, καθὼς καὶ οἱ ἱερεῖς των, ἀνεξαιρέτως· καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν θρήνων καὶ τῶν μοιρολογίων ἀπεφάσισαν οἱ παρευρεθέντες νὰ λάβουν ἐκδίκησιν τὴν ἐπομένην πρωΐαν. Καὶ πράγματι ἅπαντες—ἦσαν ὑπὲρ τοὺς 3000 μαχιμώτατοι ἄνδρες καὶ πλὴν αὐτῶν καὶ γυναῖκες—ἐξετέλεσαν ἔφοδον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ ὀχυρότατον φρούριον τοῦ Πασσαβᾶ κατασφάξαντες ὑπὲρ τὰς 700 οἰκογενείας Τούρκων καὶ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ. Ἔκτοτε τὸ φρούριον δὲν ἐχρησιμοποιήθη. Ἠλευθερώθη τότε τὸ Γύθειον καὶ τὰ σύνορα τῆς Μάνης ἐπεξετάθησαν μέχρι τοῦ Καισοσκάλι.

Ὁ Τζανέτος Γρηγοράκης ἔκτισε ἐπὶ τοῦ λόφου Μαυροβοῦνι[1] φρούριον καὶ ἤρχισε νὰ νέμηται αὐτὸς τὸν λιμένα τοῦ Γυθείου, μεμιγνύσας ν' ἀναγερθοῦν ἐκεῖ ὀχυροὶ πύργοι. Ὡχύρωσε ἐπίσης τὴν μικρὰν βραχώδη νησίδα Κρανάην, τὴν συνδεθεῖσαν κατόπιν μετὰ τοῦ Γυθείου, ἐξασφαλίσας τὴν πόλιν ἀπὸ ἐπιδρομὴς ἐκ τῆς θαλάσσης.

Ἡ Πύλη ἐγνώριζε καλῶς ὅτι, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μιχάλμπεη Τρουπάκη, ὁ Τζανέτος Γρηγοράκης ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀρχηγὸς τῆς Μάνης ὑπὸ πάντων τῶν καπετάνων της. Διὰ τοῦ Νικολάου Μαυρογένους τὸ ἐπρότεινε τὴν ἡγεμονίαν, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι αὐτὸς θὰ κατώρθου νὰ σταματήσῃ τὰς ἐπιδρομὰς ὅταν διὰ νὰ ἐγί-

[1] Βλέπε σχετικὰ περαιτέρω.

νετο ἡγεμὼν ὑποχρεωτικῶς θὰ παρέδιδε μέλη τῆς οἰκογενείας του εἰς τοὺς Τούρκους ὡς ὁμήρους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τζανέτος ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἠρνεῖτο ἐπιμόνως τὴν ἡγεμονίαν.

Ἐν τούτοις ὁ Μαυρογένης, μὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Μουρτζίνου (Μιχάλμπεη), ἔπλευσε εἰς τὸ Γύθειον καὶ μὲ τὸν ἐκεῖ κατάπλουν ἐπεσκέφθη τὸν Τζανέτον, ἐπροτείνατίσε εἰς τὴν οἰκίαν του, μεθ' ὃ, εἰς ἀνταπόδοσιν, δὴθεν, τὸν προσεκάλεσε ἐπὶ τοῦ πλοίου του. Ἀνύποπτος ὁ Τζανέτος συνεμορφώθη. Μόλις ὅμως ἀνῆλθε τὴν κλίμακα τὸ πλοῖον ἐξεπέτασε τὰ ἱστία καὶ τὸν ἀπήγαγε εἰς τὰς Σπέτσας, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν ἡγεμονίαν διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀπεστάλησαν δύο υἱοί του ὡς ὅμηροι εἰς Κωνσταντινούπολιν.

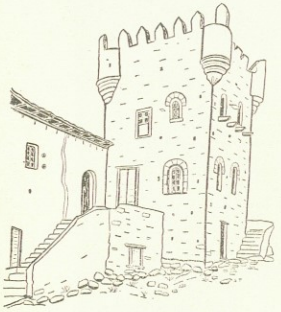

Ἐπὶ τῆς Κρανάης
Πύργος τοῦ Τζανέτου Γρηγοράκη

Σχεδίασμα τῆς κ. Ἀθηνᾶς Τερσούλη.

διὰ νὰ βάλλουν τὸν Ἀντωνόμπεϊ Γρηγοράκη. Ἦλθε ὁ μπεῖς ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα μὲ 60 ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα 18. Μὲ ἐμπόδιζαν νὰ βοηθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας· 3000 Τοῦρκοι καὶ Μανιάται πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουνταράκη. Βλέπω μακρὰν μπαϊράκια εἰς ταῖς Καπετανίαις (ψυχικὸ) συμβούλευσα νὰ μὴν πᾶμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἠθέλαμε νὰ πιάσωμε τὸ Κάστρο τοῦ Κουμουνταράκη 4 ὥραις μακριὰ ἀπ' τὴν Καλαμάτα. Οἱ Καπετανάκιδες [1] καὶ ἄλλοι Μανιάτες μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα.... τὸ ἄλογον.... λάφυρα ..... πιάνωμεν ἕνα πύργο..... ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμε τὸν πύργον, ἔπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ κάστρο [2].

Ἡ πατζαοῦρες (τῆς λαβωματιᾶς) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χριστέας φίλοι πατρικοί. Τοὺς γράφω ἕνα γράμμα: *μὲ κάθε συμβιβασμὸ νὰ ἔβγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιατρευθῶ.*

Οἱ Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμὲτ-μπεῖ, νὰ ἐβγάλουν τοὺς κλέφταις διὰ νὰ ἀδυνατίσῃ ὁ Κουμουντουράκης. Καὶ ἔτζι ἐγέλασαν τὸν Σερεμὲτ-μπεῖ νὰ ἔβγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἶπαν νὰ ἔβγω μὲ ὅλους μου τοὺς ἀνθρώπους· ἀνέβαλα διὰ νὰ ἔβγουν καὶ οἱ ἄνθρωποί μου. Οἱ ἄνθρωποί μου μένοντας ὀπίσω, ὁ Πετρούνης [3] ἔγεινε μεσίτης νὰ προσκυνήσῃ ὁ Κουμουντουράκης καὶ δὲν παθαίνει τίποτες, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα:

—*ὅταν ἔλθῃ ὁ Πετρούνης νὰ μὴν τὸν ἀκούσετε ἀλλέως θὰ σᾶς φάγῃ μὲ ἀπιστιά.*

Ὁ Κουμουνδουράκης δὲν ἠθέλησε, ἔκαμε τραττάτο, ἐβγῆκαν οἱ δικοί μας ὁ Κουμουνδουράκης ἐπαραδόθηκε καὶ τὸν πῆρε ἡ ὁμάδα σκλάβον [4].

βαλον πάσῃ δυνάμει τὸ Γύθειον. Ὁ ἐπὶ τῆς παραλίας πύργος τοῦ Μαγγιώρου, τὸ ἐπὶ τῆς νησίδος Κρανάης φρούριον καὶ τὰ ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα ἀντέστηναν εἰς τὰς πανταχόθεν ἀλλεπαλλήλους ἰσχυροτάτας ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἀπῆλπισαν. Μετὰ τοῦ Σερεμὲτ μπεῖ ἦτο καὶ ὁ ἔνδοξος ναυτικὸς Ὑδραῖος Γεώργιος Βούλγαρης, ὁ μόλις γενόμενος ἡγεμὼν τῆς Ὕδρας. Οὗτος ἐξῆλθε εἰς τὴν ξηρὰν, ἐντολῇ τοῦ Σερεμέτ, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Ἀντωνίου Γρηγοράκη καὶ τὸν κατέπεισε νὰ δεχθῇ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μάνης, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς πάσῃ θυσίᾳ παροχῆς συνδρομῆς εἰς τοὺς Τούρκους, πρὸς σύλληψιν τοῦ Κουμουνδουράκη.

Ὁ Τζανέτμπεης ἀπεσύρθη κατόπιν τούτου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μάνης, διὰ νὰ μὴ αἱματοκυλισθῇ ὁ τόπος. Ὁ Κουμουνδουράκης, ἀποφασίσας ν' ἀντιστοθῇ, μετέβη εἰς Καλάμας καὶ ἐζήτησε καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Οὗτος προθύμως καὶ ἐγκαίρως προσῆλθε, παρὰ τὴν πρόβλεψιν του περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν συμπλοκήν, τὴν γενομένην προφανῶς κατὰ τὴν κάκλωσιν τοῦ Κουμουνδουράκη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ τὴν διάσπασιν αὐτῆς πρὸς διαφυγήν.

[1] Καπετανάκιδες.—Ὑπονοεῖ τὴν ἐν Καλάμαις οἰκογένειαν.

[2] Κάστρο. – Δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κουμουνδουράκης ἦτο ἀκόμη ἡγεμὼν τῆς Μάνης τεκμαίρεται ὅτι περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Ζαρνάτας ὁμιλεῖ.

[3] Πετρούνης.—Πέτρος Μαυρομιχάλης (ὁ Πετρόμπεης).

[4] Ὁ Κουμουνδουράκης ἀπέθανε φυλακισμένος εἰς εἰρκτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐγιατρεύθηκα, ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ ἁρματολίκι μου. Μοῦ ἔπεσαν οἱ προεστοὶ καὶ ὁ Κὺρ Γιάννης (Δεληγιάννης) καὶ μοῦ λέγουν:

—*δὲν εἶναι καλὸν νὰ κινδυνεύῃς εἰς τὴν Μάνην· καὶ νὰ φέρῃς τὴν φαμίλια σου εἰς τὴν Καρύταινα.*

Τὰ ἔβγαλα τὰ παιδιά μου εἰς τὴν Καρύταινα καὶ ἐκατοίκησα εἰς ἕνα χωριὸ Στεμνίτζα [1].

***

Ἐβγῆκε φερμάνι νὰ μᾶς σκοτώσουν καὶ τοὺς δυό, Πετμεζᾶ [2] καὶ ἐμὲ (1802).—Ἕνας βοϊβόδας τῆς Πάτρας ἐνήργησε αὐτό. Τὸ φιρμάνι ἔλεγε:

—*ἢ τοὺς δύο ἡμᾶς ἢ τὰ κεφάλια τῶν κοτζαμπάσηδων* [3].

Ὁ βεζύρης τῆς Τριπολιτζᾶς κράζει τὸν πατέρα τοῦ Ζαΐμη καὶ τὸν Κὺρ' Γιάννη. Ὁ Ζαΐμης ἐπῆγε, ὁ Κὺρ' Γιάννης ἐφοβεῖτο. Ὁ πασιᾶς τοὺς ἔκαμεν ὅρκον ὅτι δὲν εἶναι τίποτες διὰ αὐτούς. Ἐγὼ ἐσυντρόφευσα τὸν

[1] Στεμνίτσα.—Χωρίον κείμενον, ἐπὶ ὕψους 1548 μ., εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Κλίνιτσας. Διαρρέεται ὑπὸ χειμάρρου. Ἀπέχει 7 ὥρ. τῆς Τριπόλεως καὶ 1 ὥρ. 40 λ. τῆς Δημητσάνης.

[2] Πετμεζῆ.—Ὑπονοεῖ τὸν Ἀθανάσιον Πετμεζᾶν, περὶ οὗ περαιτέρω.

[3] Πᾶσα ἐπαρχία τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μάνης, εἶχε διοικητὴν Τοῦρκον. Τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Αἱ δ' ἐπαρχίαι ἦσαν διηρημέναι εἰς κοινότητας. Αὗται ὥριζον τὸ πλῆθος τῆς ἀπαιτουμένης δυνάμεως πρὸς ἀσφάλειάν των καθὼς καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς. Ὁ Τοῦρκος διοικητὴς ἐχορισμοποίει τὴν δύναμιν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως, ἀσφάλειαν, εἰσπραξιν φόρων καὶ ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων.

Κοτσαμπάσηδες ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ οἱ ***προεστῶτες*** καὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης ἑκάστης ἐπαρχίας καὶ τοῦ συνόλου τῶν δημογερόντων της. Αἱ κοινότητες ἐξέλεγον τοὺς δημογέροντάς των κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελέγοντο οἱ γενικοὶ τρόπον τινὰ δημογέροντες, οἱ ***προεστῶτες***, εἰς συνέλευσιν συνερχομένην εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προεστώτων συμμετεῖχον καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας.

Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου ἐτηροῦσεν τὴν ἐκλογήν, καὶ τῶν δημογερόντων καὶ τῶν προεστῶν. Μολονότι δὲ ἔπρεπε νομίμως αἱ ἐκλογαὶ νὰ ἐγίνοντο καθ' ἕκαστον ἔτος, ἀνεβάλλοντο συνήθως καὶ κατέληγε νὰ παραμένουν οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προεστοὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἂν ὄχι καθ' ὅλον τὸν βίον των.

Ἡ ἰσχὺς τῶν προεστῶν ἦτο μεγάλη. Αὐτοὶ ἐρρύθμιζον, συνεργόμενοι ἐν Τριπόλει (ἀφοῦ πρῶτον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ὥριζοντο αἱ ἐνιαύσιοι δαπάναι τῆς σατραπείας) τοὺς καταβλητέους ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας φόρους. Ὅταν ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας των προσεκάλουν, ἕκαστος, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας του τοὺς δημογέροντας αὐτῆς καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν ἐκανόνιζον τὰ καταβλητέα ποσὰ ὑπὸ ἑκάστης τῶν κοινοτήτων. Οἱ δημογέροντες πάλιν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐγκριτοτέρων τῆς κοινότητός των, ἀφοῦ πρῶτον προσέθετον τὰ ἰδιαίτερα ἔξοδα αὐτῆς, ἐκανόνιζον τὸ σύνολον τῶν ἀπαιτουμένων εἰσπράξεων καὶ μετὰ τοῦτο καθῴριζον τὰς ἀναλογίας τῶν καταβολῶν ἑκάστης οἰκογενείας, ἀναλόγως τῆς περιουσίας της.

Δεληγιάννην ἕως εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ, καὶ ὅταν ἀναχώρησε μὲ εἶπε ὁ Δεληγιάννης [1] . . . . . τοῦ εἶπα:

—*δὲν τὸ πιστεύω, διὰ ἡμᾶς εἶναι τὸ φερμάνι.* Μοῦ ἀποκρίθηκε.

—*μὴν φοβεῖσθε.*

Ἔκραξε μόνον τοὺς δύο ὁ πασιᾶς, τοὺς διάβασε τὸ φερμάνι.

—*νὰ μᾶς δώσῃς μουχλέτι* (διορία), *γιατὶ τοῦτοι εἶναι ἄγριοι ἄνθρωποι.*

[1] Ὑπονοεῖ ὅτι ὁ Δεληγιάννης τὸν καθησύχασε διὰ νεύματος.

Οὗτος, ὁ Ἰωάννης Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης) 1738—1816, διετέλεσε ἐπὶ 32 ἔτη προεστὼς τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας· ἐπὶ 18 ἔτη γενικὸς προεστὼς τῆς Πελοποννήσου· καὶ διὰ τρία ἔτη ἀπεσταλμένος τῆς Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν (βεκίλης). Αὐτὸς εἶχε συστήσει καὶ προστατεύσει τὰς 4 σχολὰς τῆς Γορτυνίας τῆς Βυτίνης, τῆς Στεμνίτσης, τὴν περίφημον τῆς Δημητσάνης καὶ τὴν σχολὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του (Λαγκαδίων).

Συμμετέσχε εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Τολμηρός, εὐφυέστατος, μολονότι ἑστερημένος μορφώσεως ἐπέτυχε νὰ ἐκλεγῇ τὸ 1787 προεστὼς Πελοποννήσου. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐμίσουν, καλῶς γνωρίζοντες ὅπόιαν δύναμιν συνεκέντρου ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς του Ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν, ἀλλ' ἐπέτυχον μόνον νὰ τοῦ ἀχρηστεύσουν τὴν δεξιὰν χεῖρα. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἡ ἰσχύς του ηὔξανε ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀπέκτησε ὀκτὼ υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας. Ὧν ἡ μία ὑπανδρεύθη μετὰ τοῦ Ἀνδρέα Ζαΐμη. Υἱοί του ἦσαν οἱ διακριθέντες κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα Παπαγιαννόπουλοι (Δεληγιαννέοι) Ἀναγνώστης, Θεόδωρος, Ἀνάστος, Κανέλλος, Δημήτριος, Κωνσταντῖνος, Πανάγος. Ὁ Θεόδωρος διορίσθη κατὰ τὸ 1816 γενικὸς προεστὼς τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν θέσιν τοῦ πατρός του—ὅταν κατέστη ὁ Ἰωάννης ἀνίκανος πρὸς περαιτέρω δρᾶσιν καὶ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ ἐκ χρονίας νόσου ἐξ ἧς ὑπεχρεώθη νὰ παραμείνῃ κλινήρης.

Κατὰ τὸ 1816 ὁ σουλτάνος ἐξέδωκε διαταγὴν ν' ἀποκεφαλισθῇ ὁ Ἰωάννης Παπαγιαννόπουλος ὡς ταραχοποιός. Ὁ βαλὴς τῆς Πελοποννήσου ἐγνώριζε ὅτι οἱ ἐνήλικες υἱοί του ἀπουσίαζον, καὶ ὅτι αὐτὸς παρέμενε κλινήρης. Ἀλλά, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην ἰσχὺν τῆς οἰκογενείας, ἐπρονόησε ν' ἀποστείλῃ τοὺς δημίους εἰς τὰ Λαγκάδια ὑπὸ συνοδείαν στρατιωτικὴν καὶ νὰ τηρήσῃ ἀπολύτως μυστικὸν τὸν προορισμόν των. Τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο ἀπόσπασμα, ὡς δῆθεν προορισμένον ἁπλῶς νὰ διασχίσῃ τὴν ἐπαρχίαν πρὸς ἐκείνην τὴν θέσιν, ἔφθασε εἰς Λαγκάδια τὴν 26 Φεβρουαρίου. Ἡ κατοικία τοῦ Δεληγιάννη ἐπολιορκήθη ἀπροσδοκήτως. Εὑρέθη ὅλως ἀνυπεράσπιστος καὶ εὐκόλως οἱ δήμιοι εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ κοιτῶνος του. Ὁ εἷς τοῦ ἥρπασε βιαίως τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ἐπιδεῖξας τὴν διαταγὴν τῆς ἐκτελέσεως· ὁ ἄλλος ἐπήδησε ἐπὶ τῆς κλίνης, ἔσυρε βιαίως τὴν κεφαλήν του πρὸς τὰ ἄνω καὶ μὲ ἓν μόνον κτύπημα τὴν ἀπέκοψε. (Βλέπε εἰς Ἡμερολόγιον Θ. Ρηγοπούλου τὸ αἴτιον τῆς θανατώσεώς του).

Ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸ 1807 τὸ μῖσος τῶν Τούρκων ἐναντίον του ἔφθασε εἰς τὸ μέγιστον, ὅταν ἐγνώσθη τότε ὅτι, αὐτὸς ἐνήργησε διὰ τοῦ υἱοῦ του, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλε εἰς Ἰωάννινα—τὴν ἔδοσιν διαταγῆς τοῦ Ἀλῆ περὶ ἐλαττώσεως τῆς πιέσεως τῶν Τούρκων ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Πελοποννήσου.

Κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὑπέγραψε αὐτὸς πρῶτος τὴν γνωστὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν μέγα Ναπολέοντα—τὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Σωτηρίου Λόντου, Ἀσημάκη Ζαΐμη, Σωτηρίου Χαραλάμπη, Ἀναγνώστη Παπαγιάννη, Γρηγοριάδου, Σισίνη, Καλαμαριώτη, Θεοδοσίου Πέτρου Μαυρομιχάλη (Πετρόμπεη) καὶ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, παραμένοντος εἰς Ζάκυνθον,—διὰ τῆς ὁποίας ἐζητεῖτο ἡ ἐνίσχυσις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Γ. Ζαΐμης, Ἀσημάκης τὸν εἶχε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ χέρια του, διότι ἐπήγαινε καθημερινῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπήγαινα εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Χασαμπᾶ.

Εἶπαν οἱ δύο οἱ προεστοί, νὰ βάλουν τὸν ἄγριο εἰς τὸ χέρι, καὶ ἔπειτα τὸν ἥμερον εὔκολα. Ὁ Δελιγιάννης ὁρκώνει δύο προεστοὺς νὰ μὲ σκοτώσουν. Ἦτον δύσκολο, διότι ἤμουν πολλὰ προφυλαχτικός. Ἐσυνακούσθησαν μὲ τὸν Βελεμβίτζα, τὸν ὅρκωσαν πρῶτα· αὐτὸς ἀποκρίθηκε:

—*δὲν τὸν βλέπω τὸ σκοτωμό τους, θὰ χαλάσωμε τὸ βιλαέτι.*

Αὐτοὶ δὲν ἔθγαιναν ἀπὸ τὴν γνώμην τους. Εἶχαν φέρει ἕνα Μπουλούμπαση μὲ Ἀρβανίταις εἰς τὴν Καρύταιναν. Ὑποπτεύθηκα· ἐπῆγα νὰ χαιρετίσω ἕνα προεστὸν εἰς τὴν Στεμνίτζα, τοῦ λέγω:

—*τί τὸν θέλετε τὸν Ἀρβανίτη Μπουλουμπάση; δὲν θέλει γένει ἡ γνώμη σας.*

Εἰς τὴν Στεμνίτζαν πάνε Ἀλβανοί. . . . Ὑπάγω καὶ ἐγὼ μὲ 50. Ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Μπουλουμπάση τοῦ εἶπα:

—*θὰ μᾶς βάλλουν νὰ τζακίσουμε τὰ στουρνάρια, τὰ ἥμερα δὲν θὰ δώξουν τὰ ἄγρια.* Ὅλα φεύγουν, *ὁ σπουργίτης πάντοτε μένει.*

Τῆς τύχης ἡ περίστασις ἐκείνη ἔφερε ὁ γέρο Κόλιας[1] νὰ ζητᾶται μὲ τὸν υἱόν του (τὸν Κολιόπουλον). Ἦρχετο εἰς τὰ πιστρόφια ἡ νύμφη του, ἐγείναμε διακόσιοι εἰς τὰ Μαγούλιανα ἀνταμώνονται οἱ ἄνθρωποί μας. Ὁ προεστὸς Ἀναγνώστης Μπακάλης ἀπὸ τὸ Γαρζενίκο[2], ἐγέλασε τὸν Τοῦρκο, . . . καὶ μὲ ἔδωσεν εἴδησιν. Γράφω εἰς τοὺς προεστοὺς νὰ μὲ στείλουνε εἴδησιν ἂν μὲ ἐπιβουλεύωνται. Πέρνω ἀπὸ τὸ Δημήτρη[3] φυσέκια, στουρνάρια, μὲ γράφουν γέματα[4]. Μὲ τὰ σπερώματα μὲ 200 νομάτους ὁ Μπουλούμπασης μᾶς πλάκωσε εἰς τὴν Κερπενή[5]· μόνον 40 εἴμεθα. Ἐτραβήχθηκα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔξω· κλείομαι εἰς ἕνα μοναστῆρι εἰς τὴν Κερνίτζια[6] (ἀναλήφθηκα, μ' ἔχασαν)· ἔπιασα τὸν ἅγιον τόπον. Ἐσκότωσαν τότε τὸν Πετιμεζᾶ[7] εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ ἔστειλαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ. Εἰς τὰ Μαγούλιανα[1] ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τούρκους (ἔκαια τὰ χωριά). Οἱ προεστοὶ βάζουν τὸν Κόλια διὰ νὰ προσπέση νὰ συμβιβασθῶμε, νὰ ἡσυχάσουμε. Μᾶς ἔδωσαν τὸ ἁρματωλίκι. Περάσσοντας τρεῖς τέσσαρους μῆνες, ὁ Δεληγιάννης ἤθελε νὰ μᾶς χαλάσῃ, πλὴν δὲν ἠμπόρουνε.

Τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπῆρα τὸ ἁρματωλίκι. Ὁ Δεληγιάννης νὕρε τρόπον. Εἶχε φίλον εἰς τοῦ Λάλα[2] τὸν Χασάναγα Φιδᾶ, καὶ τὸν ἔθαλε νὰ μᾶς σκοτώσῃ (μὲ τὴν ἀπιστίαν, ὅτι εἴμεθα ἁρματωλοί)[3]. Ταῖς φαμελιαῖς μας ταῖς εἶχαμε εἰς τοῦ Παλούμπα[4], καὶ ὁ Γεροκόλιας ἐξάνοιξε τὴν προδοσιά (ὅτι ἤρχοντο οἱ Λαλαῖοι)· ἔστειλε, μᾶς εἶπε ὅτι θὰ ἔλθουν οἱ Λαλαῖοι. Λαμβάνοντας καὶ τὴν εἴδησιν, ἤμουν εἰς ἕνα χωριὸ λεγόμενο Τουρκοκέρπενη· ἐσυλλογούμην τί τρόπον νὰ φανερωθῇ τούτη ἡ μυστικὴ κίνηση διὰ νὰ μᾶς βαρέσουν, ἔμεινα ὅλην τὴν νύκτα συλλογισμένος. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν κι' ἔπιασαν δύο δρόμους, 200 καὶ 200, νὰ βαρέσουν μὲ χωσιά, εἶχον κι' ἕνα Ἕλληνα προδότην, καὶ ἤρχετο καὶ μᾶς εὕρισκε, ἂν κινᾶμε ἢ ἂν κοιμώμαθε. Τὸ πρωῒ ἤθελα νὰ στείλω καταπατητάδες. Τὸ πρωῒ μᾶς ἔκλεισαν εἰς τὸ χωριό. Ἐγὼ εἶχα δώσει τὰ σκουτιά μου εἰς ἕνα ψυχογιόν μου. Χαράζοντας τὴν αὐγήν, βλέπω τοὺς Τούρκους· ἐπιάσαμε τὸ τουφέκι. — Κινῶντας νὰ πιάσω τὴν ράχην πέρνουν τὸν ψυχογιόν μου 8 βόλια· ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης λαβώνεται. Κλειόμεθα σὲ τρία σπήτια· εἴμεθα 38.— Ἐκλείσθηκα εἰς χαμόγεω· Ἔρχονται οἱ ἄλλοι 200, μᾶς ἀπόκλεισαν· πολεμοῦμε ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ἐσκοτώσαμεν καὶ ἡμεῖς· τὸ βράδυ κάνουμε γιουρούσι καὶ ἐφύγαμε. Τὸν Μάρτην 7 μᾶς βάρεσαν, σ' τὰ 1804.

***

Εἰς τὰ 1805 πηγαίνω εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος

---

[1] Κόλιας.—Κόλιας Πλαπούτας. Διάσημος ὁπλαρχηγὸς τῆς περιφερείας Διδῶρας· Πατὴρ τῶν Γεωργ. καὶ Δημ. Πλαπούτα.—Ὁ Δημ. Πλαπούτας ἦτο ὁ σύζυγος ἀδελφῆς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

[2] Γαρζενίκος.—Χωρίον ἀπέχον 7 ὥρ. καὶ 30 λ. τῆς Τριπόλεως, 2 ὥρ. καὶ 30 λ. τῆς Δημητσάνης καὶ 1 ὥρ. καὶ 30 λ. τῆς Βυτίνης.

[3] Δημήτρη.—Δημήτριον Πλαπούταν.

[4] Οἱ προεστοί

[5] Κερπενή.—Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ἀπέχον 1 ὥρ. καὶ 30 λ. τῶν Πατρῶν καὶ 2 ὥρ. τῶν Καλαβρύτων. Τοῦ χωρίου ὑπέρκειται τὸ ὄρος Προφήτης Ἠλίας. Νῦν ἔδρα κοινότητος.

[6] Κερνίτσα.—Χωρίον κείμενον ὅπου ἡ ἄλλοτε ἀκμάζουσα δωμύνημος μεσαιωνικὴ πόλις καὶ ἀπέχον 13 ὥρ. 30 λ. τῶν Πατρῶν καὶ 5 ὥρ. 30 λ. τοῦ Αἰγίου. Νῦν σώζεται μόνον ἡ μονὴ τῶν ἁγίων Θεοδώρων.

[7] Τὸν ἐφόνευσαν κατὰ τὸ 1803, ἐπὶ τῆς κλίνης του, συρέσσοντα. εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σουδενᾶ τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. Ὁ περίφημος οὗτος καπετάνιος μολονότι

ἦτο εἷς ἄκρον πολύσαρκος καὶ μεγάλου ἀναστήματος, κατέπλησσε τοὺς πάντας διὰ τὴν ἔκτακτον εὐκινησίαν του. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ γενναῖοι υἱοί του Πετιμεζαῖοι Κωνσταντίνος καὶ Ἀναγνώστης ἦρχοντο ἐπανειλημένως εἰς βοήθειαν του. Δὲν ἐπρόφθασαν. Κατὰ τὸν θάνατον του εὑρίσκοντο εἷς τὸ ὄρος τῶν Σουδενῶν, εἰς ἀπόστασιν 2 ὥρ. ἀπὸ τοῦ πύργου του.

[1] Μαγούλιανα.—Κεῖται βορειοανατολικῶς τῆς Δημητσάνης, ἧς ἀπέχει 3 ὥρας. Ὑπέρκειται δὲ τὸ ὄρος Ἀργυρόκαστρον 1448 μέτρων ὕψους ἔνθα καὶ μεσαιωνικὸν φρούριον, τὸ χωρίον ἀπέχει 8 ὥρ. 45 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως, μετωνομάσθη δὲ νῦν εἰς Ἀργυρόκαστρον καὶ ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα.

[2] Λάλα.—Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας, ἀπέχον τοῦ Πύργου (Ἠλείας) 6 ὥρ. καὶ 45 λεπ. τοῦ δὲ Κριεκουκίου 3 ὥρ. καὶ 15. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατφκεῖτο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ὑπὸ Τουρκαλβανῶν.

[3] Ἁρματολοί.—Ὑπονοεῖ ὅτι οἱ ἁρματολοὶ ἦτο ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ ὄχι φιγῶδικοι,

[4] Παλοῦμπα.—χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας, τοῦ ἄλλοτε δήμου Ἡραίας, ἀπέχον 14 ὥρ. καὶ 30 λεπ. τῆς Τριπόλεως καὶ 3 ὥρ. καὶ 30 λεπ. τῆς Δημητσάνης.

κάμνει πρόσκλησιν διὰ νὰ γραφθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στρατεύματα[1].

Κάμνομεν ὅλοι μία ἀναφορά, Σουλιῶται, Ρουμελιῶται καὶ Πελοποννήσιοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ζητοῦμεν βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερώσουμε τὸν τόπο μας. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἐνήργησε νὰ γίνη ἡ ἀναφορά, οἱ Σου-

[1] Ἡ δημοκρατία τῆς Βενετίας κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1797. Διὰ τῆς συνθήκης μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας, τῆς 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1797, τῆς κληθείσης τοῦ ***Κάμπο Φόρμιο***, ἐγένετο προσάρτησις εἰς τὸ Γαλλικὸν κράτος τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῶν γειτονικῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου Βενετικῶν φρουρίων, Βουθρωτοῦ, Πάργας, Πρεβέζης —καὶ τῆς Βονίτσης—τῇ ἐνεργείᾳ του. Τὴν 16 Αὐγούστου τοῦ 1797 ἔγραφε ἀπὸ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοπέδου πρὸς τὸ Διευθυντήριον:

«Διὰ τὴν Γαλλίαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἔχουν μεγαλητέραν σπουδαιότητα ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας Προκειμένου ἡ Γαλλία νὰ ἐκλέξῃ τὴν Ἰταλίαν ἢ τὰς Ἰονίους νήσους, θὰ πρέπῃ νὰ τὰς προτιμήσῃ καὶ νὰ ἀφίσῃ τὴν Ἰταλίαν (τὸ κατεχόμενον μέρος ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) εἰς τὸν Ἀψβοῦργον αὐτοκράτορα.... Ὄχι μόνον διότι αὗται αἱ νῆσοι εἶναι πηγὴ πλούτου καὶ εὐημερίας διὰ τὸ ἐμπόριόν μας, ἀλλὰ διότι πλησιάζει ἡ πτῶσις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Διὰ τῆς κατοχῆς τῶν νήσων θὰ δυνάμεθα νὰ τὸ ὑποστηρίξωμεν ἢ νὰ λάβωμεν ἐξ αὐτοῦ τὴν μερίδα μας».

Διέταξε τὸν ἀπὸ τῆς 30 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παραλαβόντα τὴν διοίκησιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν γενικὴν διοίκησιν τῶν νέων χωρῶν στρατηγὸν Ἀνσὲλμ Τζεντίλλι νὰ παρατηρήσῃ κατὰ πόσον οἱ κάτοικοι ἐπεθύμουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των· νὰ δειξῃ συμπάθειαν πρὸς τοιούτους πόθους καὶ ν' ἀναφέρῃ εἰς τὰς προκηρύξεις του περὶ Ἑλλάδος, Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Ἵδρυσε ἐν Ἀγκῶνι τῆς Ἰταλίας ἓν ἐμπορικὸν πρακτορεῖον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀληθὴς σκοπὸς ἦτο ἡ εἰσαγωγὴ ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Πράκτορα διώρισε τὸν Ἕλληνα Κωνσταντῖνον Σταμάτην, ὁ ὁποῖος, πρὸ τῆς ἐκ Παρισίων δι' Ἀγκῶνα ἀναχωρήσεώς του συνέταξε, ἐντολῇ τοῦ Διευθυντηρίου, διάγγελμα κυκλοφορῆσαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπέστειλε τοὺς Κορσικανοὺς Δῆμον καὶ Νικόλαον Στεφανόπολι, καταγομένους ἐκ τῶν ἐν Καργκέζε τῆς Κορσικῆς ἐγκατασταθέντων Μανιατῶν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης Τζανέτμπεην Γρηγοράκην, κομίζοντας αὐτόγραφον ἐπιστολήν του· καὶ ἐπέτυχε νὰ συνεννοηθῇ, δι' αὐτοῦ, μετὰ τῶν περισσοτέρων Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ δόξα τοῦ Ναπολέοντος ἦτο ἤδη θρυλλική. Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Κατελήφθησαν ὑπὸ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν τοῦ κόσμου ἐσκόπει ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστὼς τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ ἀπεσταλμένοι του κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἤρκει μόνον νὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ μετετίθεντο τὰ Γαλλοελληνικὰ σύνορα μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου. Εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Κερκύρας καὶ εἰς τὰς πλατείας τῶν πρωτευουσῶν τῶν νέων χωρῶν ἐφυτεύθη τὸ ***δένδρον τῆς ἐλευθερίας.***

***

Ἡ ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ἐγκατάστασις τῶν Γάλλων ἐθεωρήθη ἐν Πετρουπόλει ὡς ἀπειλὴ κατὰ τῆς Ρωσίας Αἱ ἀνησυχίαι τοῦ τσάρου ηὔξησαν κατόπιν περισσότερον μὲ τὴν εἴδησιν τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1798 παρασκευαζομένης ἐκστρατείας τοῦ Ναπολέοντος. Πρὶν ἢ γνωσθῇ ἀκόμη ὅτι ὁ ἀληθὴς προορισμὸς αὐτῆς ἦτο ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις εἰδοποίησε τὸ Διβάνιον ὅτι, εἶχε ἕτοιμον τὸν στόλον της νὰ βοηθήσῃ τὴν Τουρκίαν, ἥτις, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀβουκίρ, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1798, ἐθεώρησε ὅτι εὑρίσκετο εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ προσε-

λιῶται Ρουμελιῶτες ἦτον στὴν Πάργαν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἦλθεν εἰς.... καὶ ἐγράφησαν 5000 στρατιῶται Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἅρματα. Ἦλθε ἡ ἀπάντησις. Τότε ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὰ 1805 τὸν Αὔγουστο. Ὁμιλῶ μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων καὶ μὲ λέγει, ὅτι ὁ αὐτοκρά-

κάλεσε τοὺς Ρώσους. Καὶ μετὰ 4 ἡμέρας κατέπλευσε εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ στόλος των ὑπὸ τὸν ναύαρχον Οὐτσάκωφ. Εἰς τὸ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον ἐκλήθη καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας· καὶ ἡ πρότασις τῶν Ρώσων, περὶ Ρωσοτουρκικῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Γαλλικῶν κτήσεων—τέως Βενετικῶν—ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει, ἐγένετο ἀποδεκτή. Τὴν 23 Δεκεμβρίου τοῦ 1798 ὑπεγράφη ἡ συνθήκη ἀμυντικῆς συμμαχίας τῆς Ρωσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, δι' ἧς ἐξησφαλίζετο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου διὰ τὴν Ρωσίαν ἡ ἐλευθερία τῶν στενῶν Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου. Ἡ συνθήκη ὡρίσθη νὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ 8 ἔτη. Ὁ Ρωσοτουρκικὸς στόλος εὑρίσκετο εἰς Δαρδανέλλια ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἕτοιμος, ἀναμένων εὐνοϊκὸν ἄνεμον ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν καὶ ἐξ αὐτῆς ὁ διαδεχθεὶς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων τὸν Τζεντίλλι στρατηγὸς Σαμπὼ εἰδοποιήθη, περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅτι ὁ ἡνωμένος στόλος Ρώσων καὶ Τούρκων ἔμελλε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν Μεσόγειον ὅπως ἀρχίσῃ τὰς ἐχθροπραξίας.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου τὰ ἐν Ἠπείρῳ τέσσαρα φρούρια—ἔχοντα πολὺ μικρὰς σχετικῶς Γαλλικὰς δυνάμεις—ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ υἱοῦ του Μουχτάρ, ἡγουμένων ἰσχυρᾶς δυνάμεως Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Τὴν 6ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Κυθήρων ὁ ἡνωμένος στόλος, ἀποτελούμενος ἐκ 10 Ρωσσικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς 4 φρεγατῶν, κορβετῶν τινων καὶ παρώνων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Οὐτσάκωφ—ἐπιβαίνοντα τοῦ τρικρότου «Ἅγιος Παῦλος» καὶ 30 ἐν συνόλῳ Τουρκικῶν πολεμικῶν—πλοίων τῆς γραμμῆς, καραβελλῶν, κορβετῶν καὶ παρώνων—ὑπὸ τὸν καπετὰν πασᾶ Καντὴρ μπέην ἐπιβαίνοντα τοῦ τρικρότου «Ασλὰν Ντεριά».

Μικρὰ δύναμις στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐπέβαινε τοῦ Ρωσικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ Τουρκικὸς μετέφερε 8000 τακτικοὺς στρατιώτας. Ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐγένετο κύριος ἐντὸς δύο ἡμερῶν τῶν Ἰονίων νήσων, πλὴν τῆς Κερκύρας. Αἱ φρουραὶ αὐτῶν ἦσαν ἀσθενεῖς, ἀφ' ἑτέρου ἀντεπολιτεύθησαν τοὺς Γάλλους οἱ σημαντικώτεροι τῶν κατοίκων Αἱ Γαλλικαὶ ἀπώλειαι ἀνῆλθον διὰ πάσας τὰς νήσους, πλὴν τῆς Κερκύρας, εἰς 1500 ἄνδρας ἐν συνόλῳ, φονευθέντας, τραυματισθέντας καὶ αἰχμαλώτους.

Ὁ διαρρεύσας ἐν τούτοις ἐλάχιστος χρόνος εἰς τὰς καταλήψεις τῶν ἄλλων νήσων ἐπέτρεψε εἰς τὸν στρατηγὸν Σαμπὼ νὰ προετοιμάσῃ τὴν Κέρκυραν. Ἡ εἰς τὴν διάθεσιν του φρουρὰ ἀνήρχετο εἰς 1500 ἄνδρας τοῦ πεζικοῦ καὶ 300 πυροβολητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ Ἕλληνες (πεζοὶ καὶ πυροβολητaί), γυμνασθέντες ἐσπευσμένως ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν. Ἡ ἐν τῷ λιμένι ναυλοχοῦσα Γαλλικὴ ναυτικὴ δύναμις ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς τῶν 74 πυροβόλων «Γενναιόφρων», τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Λέανδρος» τῶν 50 πυροβόλων, μιᾶς φρεγάτας τῶν 28 πυροβολων, μιᾶς κανονιοφόρου, ἑνὸς πάρωνος καὶ 4 ἐξωπλισμένων ἡμιολιῶν. Ὁ «Γενναιόφρων» ἐξῆλθε ἐγκαίρως τοῦ στενοῦ τῆς Κερκύρας, ἵνα μὴ ἀποκλεισθῇ ἐν τῷ λιμένι της καὶ κατηυθύνθη πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Τὰ πληρώματα τῶν λοιπῶν πλοίων ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τοῦ φρουρίου.

Ὁ Ρωσοτουρκικὸς στολος ἠγκυροβόλησε εἰς τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας τὴν 20 Ὀκτωβρίου. Τὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐπὶ τῆς νήσου καὶ ἀνήγειραν διαδοχικῶς διάφορα ὀχυρώματα. Ὅταν συνετελέσθησαν τὰ πολιορκητικὰ ἔργα ἤρχισε ἐκ τῶν πέριξ τῆς πόλεως ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ φρουρίου της. Ἡ βρα-

των τὸν διέταξε νὰ παραδεχθῇ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἔμβουν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι:

—*Ὅσον διὰ τὸ μέρος μου δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ κάμω μὲ τὸν Ναπολέοντα; Ἂν θέλετε ὅμως στρατιῶτας διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ 5 καὶ 10 χιλιάδας στρατιῶτας. Μιὰ φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν μὲ τὸ λάδι, βαπτιζόμεθα καὶ μίαν μὲ τὸ αἷμα καὶ ἄλλην μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας.*

Μένω 15 ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ. Ἀφήνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα[1] ἀνεψιό μου καὶ τὸν Γιάννην Κολο-

---

δότης τῶν κινήσεων τῶν πολιορκητῶν καὶ ὁ ἱκανὸς τρόπος καθ' ὃν διηύθυνε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως ὁ Γάλλος στρατηγός, συνετέλεσαν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ Γαλλικὴ κατοχὴ ἐπὶ πέντε ἀκόμη μῆνας

Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1799 ἐξέπλευσαν τῆς Ἀγκῶνος εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Γάλλων, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκημένων, 9 μεταγωγικὰ ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Γενναιόφρων», φέροντα δύναμιν 1000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλεμὰν καὶ μεγάλας ποσότητας πυρομαχικῶν καὶ ἄλλων ἐφοδίων. Δὲν ἐπρόφθασαν Ἡ φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησε τὴν 3ην Μαρτίου ὑπὸ τὸν ὅρον μεταφορᾶς αὐτῆς εἰς Γαλλίαν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ 18 μῆνας· καὶ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ρώσων τὰ πολεμικὰ σκάφη «Λέανδρος» (τῶν 50 πυροβόλων, πρώην Ἀγγλικὸν τῆς γραμμῆς), «Μπροῦν» (φρεγάτα Γαλλικὴ τῶν 28 πυροβόλων) καὶ τινες Γαλλικαὶ κανονιοφόροι. Οἱ Ρῶσοι παρέδωκαν τὸν «Λέανδρον» εἰς τοὺς Ἀγγλους. Ὁ κυβερνήτης Δὲ Ζοάγ, δικαίως ὑποπτευόμενος ὅτι ἡ φρουρὰ ἐτερημένη ἐπὶ πολὺ ἐφοδίων καὶ ἐνισχύσεων δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ ἀνθέξῃ, ἐξηκρίβωσε τὴν γενομένην μεταβολὴν πρὸν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὸ πέλαγος καὶ ὡδήγησε ἀνενόχλητος τὰς δυνάμεις του εἰς Βρεινδήσιον ὅπου ἐφονεύθη, κατὰ τὴν κατάληψιν ταύτης τῆς πόλεως.

***

Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐδημιουργήθη ζήτημα μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων περὶ τῆς ὁριστικῆς κατιστάσεως τῶν χωρῶν τούτων. Ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἐξετίμησε ὅτι δὲν εἶχε βασίμους ἐλπίδας εἰς μόνιμον διατήρησίν των ὥστε νὰ ἐπιδιώξῃ νὰ τὰς προσαρτήσῃ, ἀφ' ἑτέρου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠνείχετο νὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐν τέλει τῆς παρεχώρησε 4 Βενετικὰ φρούρια τὰ 3 ἐπὶ τῆς Ἠπείρου,—Βουθρωτόν, Πάργαν, Πρέβεζαν—καὶ τὴν Βόνιτσαν καὶ συνεφώνησε μετ' αὐτῆς νὰ συγκροτηθῇ ἐκ τῶν ἑπτὰ νήσων πολιτεία αὐτόνομος ὑπὸ Ρωσοτουρκικὴν προστασίαν, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν καταβολῆς φόρου εἰς τὸν σουλτάνον 75 χιλιάδων γροσίων ἀνὰ τριετίαν.

Ἐν τούτοις μετ' οὐ πολύ, οἱ Ρῶσοι, καταλλήλως ἐνεργήσαντες, ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, ὥστε αὐτοὶ ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς κύριοι καὶ οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο περὶ Τουρκικῆς προστασίας. Συνεκρότησαν στρατιωτικὰ σώματα, τὰ *Τάγματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας*, ὧν τὰ στελέχη ἀπετελέσθησαν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων ὁπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, πρὸς μεγάλην δυσφορίαν τῶν Τούρκων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναπολέων παρὰ τὸ δόγμα του «. . . περὶ τῆς μονίμου προσαρτήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν τῶν Ἰονίων νήσων» ἀνεγνώρισε τὴν Ἰόνιον δημοκρατίαν.

[1] Ὑπονοεῖ τὸν ἀνεψιόν του Νικήταν Σταματελλόπουλον, τὸν κατόπιν ἐπονομασθέντα *Τουρκοφάγον*.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α'.
Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας

τωρ τὸν διέταξε νὰ παραδεχθῇ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἔμβουν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι:

—*ὅσον διὰ τὸ μέρος μου δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ κάμω μὲ τὸν Ναπολέοντα; Ἂν θέλετε ὅμως στρατιώτας διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ 5 καὶ 10 χιλιάδας στρατιώτας. Μιὰ φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν μὲ τὸ λάδι, βαπτιζόμεθα καὶ μίαν μὲ τὸ αἷμα καὶ ἄλλην μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας.*

Μένω 15 ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ. Ἀφήνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα[1] ἀνεψιό μου καὶ τὸν Γιάννην Κολο-

---

δύτης τῶν κινήσεων τῶν πολιορκητῶν καὶ ὁ ἱκανὸς τρόπος καθ' ὃν διηύθυνε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως ὁ Γάλλος στρατηγός, συνετέλεσαν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ Γαλλικὴ κατοχὴ ἐπὶ πέντε ἀκόμη μῆνας

Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1799 ἐξέπλευσαν τῆς Ἀγκῶνος εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Γάλλων, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκημένων, 9 μεταγωγικὰ ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Γενναιόφρων», φέροντα δύναμιν 1000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλεμὰν καὶ μεγάλας ποσότητας πυρομαχικῶν καὶ ἄλλων ἐφοδίων. Δὲν ἐπρόφθασαν. Ἡ φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησε τὴν 3ην Μαρτίου ὑπὸ τὸν ὅρον μεταφορᾶς αὐτῆς εἰς Γαλλίαν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ 18 μῆνας· καὶ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ρώσων τὰ πολεμικὰ σκάφη «Λέανδρος» (τῶν 50 πυροβόλων, πρώην Ἀγγλικὸν τῆς γραμμῆς), «Μπροῦν» (φρεγάτα Γαλλικὴ τῶν 28 πυροβόλων) καί τινες Γαλλικαὶ κανονιοφόροι. Οἱ Ρῶσοι παρέδωκαν τὸν «Λέανδρον» εἰς τοὺς Ἄγγλους. Ὁ κυβερνήτης Λὲ Ζοάγι, δικαίως ὑποπτευόμενος ὅτι ἡ φρουρὰ ἐστερημένη ἐπὶ πολὺ ἐφοδίων καὶ ἐνισχύσεων δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ ἀνθέξῃ, ἐξηκρίβωσε τὴν γενομένην μεταβολὴν πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὸ πέλαγος καὶ ὡδήγησε ἀνενόχλητος τὰς δυνάμεις του εἰς Βρεινδήσιον ὅπου ἐφονεύθη, κατὰ τὴν κατάληψιν ταύτης τῆς πόλεως.

***

Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐδημιουργήθη ζήτημα μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων περὶ τῆς ὁριστικῆς κατασστάσεως τῶν χωρῶν τούτων. Ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἐξετίμησε ὅτι δὲν εἶχε βασίμους ἐλπίδας εἰς μόνιμον διατήρησίν των ὥστε νὰ ἐπιδιώξῃ νὰ τὰς προσαρτήσῃ, ἀφ' ἑτέρου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠνείχετο νὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐν τέλει τῆς παρεχώρησε 4 Βενετικὰ φρούρια τὰ 3 ἐπὶ τῆς Ἠπείρου,—Βουθρωτόν, Πάργαν, Πρέβεζαν—καὶ τὴν Βόνιτσαν καὶ συνεφώνησε μετ' αὐτῆς νὰ συγκροτηθῇ ἐκ τῶν ἑπτὰ νήσων πολιτεία αὐτόνομος ὑπὸ Ρωσοτουρκικὴν προστασίαν, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν καταβολῆς φόρου εἰς τὸν σουλτᾶνον 75 χιλιάδων γροσίων ἀνὰ τριετίαν.

Ἐν τούτοις μετ' οὐ πολύ, οἱ Ρῶσοι, καταλλήλως ἐνεργήσαντες, ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, ὥστε αὐτοὶ ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς κύριοι καὶ οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο περὶ Τουρκικῆς προστασίας. Συνεκρότησαν στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ***Τάγματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας,*** ὧν τὰ στελέχη ἀπετελέσθησαν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων ὁπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, πρὸς μεγάλην δυσφορίαν τῶν Τούρκων. Ἐν τῷ μετοξὺ ὁ Ναπολέων παρὰ τὸ δόγμα του «. . . περὶ τῆς μονίμου προσαρτήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν τῶν Ἰονίων νήσων» ἀνεγνώρισε τὴν Ἰόνιον δημοκρατίαν.

[1] Ὑπονοεῖ τὸν ἀνεψιόν του Νικήταν Σταματελλόπουλον, τὸν κατόπιν ἐπωνομασθέντα ***Τουρκοφάγον.***

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α΄.
Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας

κοτρώνη αὐτοῦ. Τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ στρατεύματα γράφονται καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Νεάπολι.

Οἱ Τοῦρκοι βλέπουν αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ γράφουν ἀναφορὰς εἰς τὸν σουλτάνον καὶ τοῦ ἐξηγοῦν τὰς ὑποψίας των. Ὁ σουλτάνος λαμβάνει τὴν ἰδέαν νὰ κόψῃ τὸν λαόν. Ὁ πατριάρχης κάμνει παρατηρήσεις καὶ λέγει:

— *τὶ πταίει ὁ λαός; νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταιτίους, τοὺς κακούς.*

Καὶ τὸν ἀντισκόβει. Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τούρκων συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς Καπεταναίους, τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν καραβιῶν, διὰ τὶ μίαν ἡμέραν ἠμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἕνα φερμάνι ὁ σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὅλος ὁ λαός, καὶ ἔτζι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος Τοῦρκοι, καὶ Ρωμαῖοι κατὰ τῶν Κολοκοτρωναίων. Τὸν Αὔγουστον ἐπῆγα εἰς Ζάκυνθον, τὸν Σεπτέμβριον ἐβγῆκα ἔξω[1], καὶ Ἰανουάριον 1806 ἦλθε τὸ διάταγμα καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν. Ὁ Πετιμεζᾶς, ὁ Γιαννιᾶς[2] καὶ ὁ Ζαχαριᾶς ἦτον χαμένοι προτήτερα, καὶ εὑρέθηκα μὲ μόνον 150.

***

Ἐπήγαμεν εἰς τὸ Μοναστῆρι, Βελανιδιά[3], πλησίον τῆς Καλαμάτας, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔστειλα ἕνα γράμμα τοῦ ἡγουμένου διὰ νὰ μοῦ στείλουν ζωοτροφίας. Τὸ γράμμα τὸ ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὁ Δελιαχμέτης ἦλθε καὶ μᾶς ἐπολιόρκησε μὲ 1000 ἐτραβήξαμεν τὰ σπαθιὰ καὶ τοὺς ἐχαλάσαμεν τοὺς ἐπήραμε κυνηγῶντας ἕως εἰς τὴν Καλαμάτα, ἐπήραμε τὰς σημαίας τους καὶ ἐσκοτώσαμεν πολλούς.

Αὐτὸς ὁ Δελιαχμέτης ἦτον περίφημος εἰς τὴν Ρούμελην, ἐκατατρέχθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ κ' ἐκατέφυγε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πασᾶς τοῦ τόπου τὸν ἔδοκε 500 χάρτζια (μισθοὺς) διὰ νὰ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτας. Ἐγώ, σὰν τὸ ἔμαθα, εἶχα 80 καὶ ἐπῆγα ἐπίτηδες διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν δύναμίν του εἰς τὸν Ἄκοβο (Σαμπάζικο), καὶ ἐφοβήθηκε νὰ πολεμήσῃ μὲ ἡμᾶς. Ἐπήγαμε εἰς τὴν Βλαχοκερασιὰ[4] καὶ τὴν ἐχαλάσαμε ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Χασεκῆ, ὅπου ἔκαψε τὰ σπήτια μας. Ἄλλη μία φορὰ ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Τζεφερεμίνη καὶ μᾶς ἔμαθαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀνδρούσας καὶ ἐκίνησαν μία ἑκατοστὴ διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, καὶ ἐβγήκαμεν, τοὺς ἐκινηγήσαμεν καὶ

---

[1] Ἔξω.—Ὑπονοεῖ τὴν ξηρὰν τῆς Πελοποννήσου.

[2] Ὁ Γιαννιᾶς εἶχε ἀποθάνει δηλητηριασθείς.

[3] Βελανιδιά.—Πρόκειται περὶ τῆς μονῆς τῆς Βελανιδιᾶς ἥτις σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

[4] Βλαχοκερασιά.— Κωμόπολις ἀπέχουσα 3 ὥρας καὶ 50 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως, ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τὸν δῆμον Μανθυρέος, νῦν δὲ ἀποτελεῖ ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος.

ἐτρόμαξαν νὰ γλυτώσουν. Τὸ ἴδιο ἐστάθη καὶ εἰς τοῦ Μήλια[1], τὸ Παληόκαστρο, ἀνάμεσα—Μήλια καὶ Μποῦτζα (τῆς Μεσσηνίας).

Ὅλ' ἡμέρα ἐπολεμήσαμε καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμε. Ἄλλη μιὰ φορὰ ἐφάνηκαν εἰς τοῦ Μαρμαριᾶ[2] (Βροντοχωριά), ἤλθαν μᾶς πλάκωσαν ἀπ' ὅλες τὴς κοντινὲς ἐπαρχίες ὅλοι οἱ Τοῦρκοι, μᾶς ἔκλεισαν εἰς ἕνα βουνό. Ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέρα καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμεν. Εἰς τὸν Ἄκοβο, ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ πολεμήσουν, ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ντελῆ—Ἀχμέτη, καὶ ἀφοῦ ἐγύρισεν εἰς τὸν μπάρμπα του τὸν ἔφτυσε γιατὶ δὲν ἐπολέμησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη:

—*νὰ σὲ κάμῃ ὁ Θεὸς κιαμέτι νὰ πολεμήσετε μὲ αὐτοὺς καὶ τότε βλέπεις.*

Ἀφ' ὅσου τὸν ἐχαλάσαμεν ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ-Ἀχμέτης εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκάθησε τρεῖς μῆνας. Ἐκεῖ φοβούμενος μήπως πάγομε καὶ τοὺς χαλάσομε, ἐγραφορροισθήκαμεν μετ' αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ-Ἀχμέτης εἰς τὸν Πασᾶ καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι:

—*δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς κάμωμεν τίποτες ἀλλὰ νὰ τοὺς δώσετε τὸ ἀρματωλίκι διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ὁ κόσμος.*

Καὶ ἔτζι ἐπέρασε ἐκεῖνος ὁ χρόνος.

Ἐμάθαμεν ὅτι ἦλθε τὸ συνοδικὸ καὶ τὸ φερμένι[3]. Ἐμάζωξα ὅλους

[1] Μήλια (παλαιόκαστρον μετ.ξὺ Μπούζα καὶ Μήλια Μεσσηνίας).

[2] Μαρμαρινὸς.—(Βροντοχωριά) χωρίον τῆς κοινότητος Παπαρίου τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας.

[3] Τὴν προσοχὴν τοῦ σουλτάνου ἐπὶ τῶν *Κλεφτῶν* ἐτροκάλεσε ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1804 βαλῆς τῆς Πελοποννήσου Ὀσμὰν Πασᾶς. Ἀνέφερε τὸ μέγεθος τῆς ἀναπτυχθείσης δυνάμεως καὶ ἰσχύος αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν συνεχῶν κακουργημάτων των κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐξῆγησε ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη ἐταγυοῦτο, παρ' ὅλα τὰ μέτρα του, διότι οἱ *κλέφτες* ἐγίνοντο ἑνήμεροι ἐκ τῶν Ἑλλήνων προεστώτων τῶν ἐναντίον των ἐνεργειῶν του· ὅτι τὸ πλῆθος τῶν κλεφτῶν καθ' ἑκάστην ηὔξανε· καὶ ἤτο ἄδηλον μέχρι τίνος σημείου θὰ ἐξειλίσσετο ἡ τοιαύτη κατάστασις ἂν δὲν θὰ συνήργουν εἰς τὴν ἐξόντωσιν των ὄχι μόνον οἱ Τοῦρκοι ἀλλὰ μετ' αὐτῶν καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου. Ὑπέδειξε ὅτι ὁ μόνος τρόπος πρὸς ἐπιτυχίαν ἦτο, κατὰ τὴν κρίσιν του, ὁ ἐξαναγκασμὸς τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἐκδοσιν *συνοδικοῦ ἀφορισμοῦ* καὶ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτους τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου. Ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ διετύπωσαν παρὰ τοῦ πατριάρχου οἱ Ἕλληνες νὰ συμπορφωθῶν εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ (τοῦ βαλῆ τῆς Πελοποννήσου)· καὶ νὰ ἦσαν οἱ παρακούοντες ἀφορισμένοι, τόσον οἱ μὴ συμμορφούμενοι, ὅσον καὶ οἱ ἀποκρύπτοντες τοὺς *κλέφτας*, ἀκόμη καὶ οἱ μὴ καταγγέλλοντες εἰς τὸν βαλῆν ὅσα σχετικὰ πρὸς τοὺς κλέφτας ἐγνώριζον.

Ὁ σουλτάνος διέτιμε τὸν πατριάρχην νὰ ἐκδώσῃ τὸν συνοδικὸν ἀφορισμὸν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Πελοποννήσου καθὼς καὶ ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον συνοδικὴν καὶ νὰ τὰς παραδώσῃ εἰς αὐτόν, ἰδιοχείρως, τηρῶν συγχρόνως ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἐχεμύθειαν ἀπόλυτον. Ἀπεστάλησαν οὕτω τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀναφορᾶς του.

Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου προσεκλήθησαν εἰς Τρίπολιν εἰς τὸ διοικητήριον (σεραγίον), περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου τοῦ 1804. Ἀφοῦ τοὺς ἀνεγνώσθη τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον περὶ τῆς ἐξοντώσεως τῶν *κλεφτῶν* — καὶ κατὰ σειρὰν ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ καὶ τὸ συνοδικὸν ἀφοριστικόν—ὡρκίσθη ὁ βαλῆς ἐνώπιον

ἕως 150 καὶ τοὺς εἶπα, *νὰ ἀναχωρήσωμεν νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον.* Αὐτοί, ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι οἱ Ροῦσοι εἶχαν πάρει ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Νεάπολι, μὲ ἀπεκρίθησαν ὅλοι μ' ἕνα στόμα, ὅτι:

—*ἡμεῖς δὲν πηγαίνομεν εἰς τὴν Φραγκιὰ καὶ θέλομεν ν' ἀποθάνωμεν ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα μας.*

Ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης μὲ εἶπε ὅτι:

—*θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ ὄρνια τοῦ τόπου μας.*

Τοὺς ἔδωκα ἄλλη μία γνώμη, νὰ χωρισθοῦμε εἰς μπουλούκια ἀπὸ 5, ἀπὸ 6, νὰ κρυφθοῦμε καὶ ἔτζι ν' ἀπεράσῃ ὁ Γενάρης, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ὅσον νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, καὶ τότε συναζόμεθα καὶ περπατοῦμε καθὼς καὶ πρωτήτερα. Καὶ αὐτὸ τὸ πρόβαλα, διότι εἰς τρεῖς μῆνες ἤθελον σκοπιοθοῦν τὰ ὁδιὰ καὶ ἐγλυτώναμεν ἀπ' ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον. Αὐτοὶ μ' ἀπεκρίθησαν ὅτι:

—*δὲν πᾶμε νὰ ἐξοδεύσωμε τὰ ὀλίγα γρόσια ὅπου ἔχομε, διατὶ οἱ καπεταναῖοι ἐσεῖς πέρνετε ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας.*

Καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα, ὅτι:

—*κάμετε τοῦτο καὶ ὅταν τὸν Μάρτη σμίξωμεν τοὺς ἀποζημιώνω εἰς ὅσα ἐξώδευσαν.*

τῶν νὰ κατεκερματίζε οἱονδήποτε παραβάτην τῶν διαταγῶν τούτων τοῦ σουλτάνου καθὼς καὶ πάντα προδιδόσαντα τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Εἶτε κατὰ λέξιν—«Ἂς γνωρίζῃ, ἀπὸ τοῦδε οἱοσδήποτε σκεφθῇ νὰ τολμήσῃ, νὰ κοινοποιήσῃ, τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ σουλτάνου ὅτι θὰ τὸ μάθω ἀμέσως. Καὶ ὁρκίζομαι εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τὸν Θεόν νὰ μὴν εἴμαι μουσουλμάνος ἂν δὲν τὸν κατακερματίσω καὶ δὲν ρίψω εἰς τοὺς σκύλους τὰς σάρκας του».

Τὸ συνοδικὸν ἀφοριστικὸν εἶχε συνταχθῇ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ πελέκεως τοῦ δημίου. Αἱ κατάραι του ἐπηρέασαν τὸν λαὸν ἀκόμη περισσότερον τῶν ἀπειλῶν τοῦ Ὀσμὰν πασᾶ. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστῶτες περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1804 εἶχον ἤδη διακοινώσει εἰς πάντας τοὺς Πελοποννησίους τὸν ἀφορισμὸν τοῦ πατριάρχου· καὶ εἶχον διατάξει τοὺς Ἕλληνας ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀποκρύπτουν τοὺς *Κλέφτες* ὄχι μόνον νὰ καταγγέλλουν τοὺς τόπους τῆς διαμονῆς των, ἀλλὰ καὶ νὰ πληροφοροῦν τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς πόθεν θὰ ἐπρομηθεύοντο οἱ *κλέφτες* τρόφιμα.

Ταυτοχρόνως ὁ κεχαγιάμπεης τοῦ βαλῆ ἤρχισε τὴν καταδίωξιν τῶν *κλεφτῶν*. Ἐκίνησε μετὰ ἰσχυρῶν δυνάμεων, παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ δημίων φερόντων τὰς ἀγχόνας καὶ τοὺς πασσάλους ἀνασκολοπίσεως. Ἀπὸ τῆς Μεγαλουπόλεως ἐξέδοκε τὰς διαταγάς του πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, Τούρκους καὶ Ἕλληνας ἀνεξαιρέτως, οἱουδήποτε βαθμοῦ καὶ τάξεως. Ἔστησε δύο στρατόπεδα, τὸ ἓν εἰς τὴν κώμην Σινάνων, τὴν σημερινὴν Μεγαλόπολιν, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν κώμην τῆς Μεσσηνίας Σκάλαν. Ἐπὶ τοῦ Ταϋγέτου Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἐτράπησαν ἀμέσως εἰς ἀναζήτησιν τῶν *κλεφτῶν* κατὰ πᾶσαν τὰς διευθύνσεις. Τοὺς ἀνεζήτησαν πανταχοῦ—ἐντὸς τῶν πόλεων, τῶν χωρίων εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ ἀκόμη εἰς τὰ σπήλαια. Ὅσους κλέφτας δὲν ἐθανάτωνον εἰς τὰς συμπλοκάς, ἀλλ' ἐπεύρχαινον νὰ τοὺς αἰχμαλωτίζουν, τοὺς ἀπέστελλον πρὸς τὸν Κεχαγιάμπεην. Καθ' ὁμοιον τρόπον ἐνήργησε καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ὀλίγοι λοιπὸν *κλέφτες* διέφυγον. Ἐθανατώθησαν ὑπὲρ τοὺς 600· καὶ ὅσοι ἠχμαλωτίσθησαν ἐμαρτύρησαν ἢ ἐπὶ τῆς ἀγχόνης ἢ ἀνεσκολοπίσθησαν ἢ ἐσχίσθησαν εἰς 4 τεμάχια.

Αὐτοὶ δὲν ἄκουσαν καὶ ἔτζι ἐκηρυχθήκαμεν μὲ τὴν σημαίαν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ Μωρέως. — Ἡ σημαία εἶχε ἕνα Χ, εἶχε καὶ ἄστρα καὶ φεγγάρι.

Τοὺς κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρέως τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ.

Τοὺς φίλους μας, ὁποῦ εἴχαμεν εἰς τὴν Μάνη, καθὼς Κουμουντουράκιδες, Μούρτζινους καὶ λοιπούς, τοὺς εἶχεν ὁ Ἀντωνόμπεης ἔξορίσει εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ δὲν εἴχαμε πλέον καταφύγιον εἰς τὴν Μάνη. Καὶ τὰ βουνὰ ἦταν γεμάτα χιόνια καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ πᾶμε, ἀμὴ 30 ἐχωρίσθηκαν κατὰ τὰ Πηγάδια καὶ οἱ ἄλλοι ἀνοίξαμε μπαϊράκι καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο[1]. Ἐστείλαμεν εἰς τὰ Βέρβαινα[2] νὰ μᾶς στείλῃ ψωμὶ καὶ ζωοτροφίας, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν.

—*ἔχομε βόλια καὶ μπαροῦτι.*—Καὶ ἐπήγαμε καὶ τοὺς χαλάσαμε.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπεράσαμεν πίσω εἰς τὰ Σαμπάζικα. Τότε ἐπρόσταξε ὁ Πασσᾶς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις διὰ νὰ ἔβγουν Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι νὰ μᾶς βαρέσουν.

Ἀπὸ Σαμπάζικα ἐκατεβήκαμεν εἰς τὸ Μοναστῆρι τῆς Βελανιδιᾶς, καὶ ἐστείλαμεν εἰς τὴν Καλαμάτα νὰ μᾶς στείλῃ ψωμὶ καὶ φουσέκια, καὶ οἱ Καλαματιανοὶ ἐφοβοῦντο νὰ μᾶς στείλουν. Ἡμεῖς ἐκινήσαμεν τότε νὰ πάγωμεν μέσα εἰς Καλαμάταν, διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους· Τότε οἱ προεστοὶ μᾶς ἔφεραν οἱ ἴδιοι ζαρὲ καὶ μπαρουτόβολο καὶ στουρνάρια εἰς τὸν Ἅγιο Ἠλία[3] πλησίον τῆς Βαλανιδιᾶς. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν τὴν ἡμέραν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Πήδημα[4]. σύνορα Καλαμάτας, καὶ τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Τζεφερεμίνι. Μία ὥρα μακρυὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ εἴμαστε ἡμεῖς, εἰς τὴν Σκάλα[5] ἦλθε ὁ Κεχαγιᾶ - μπέης μὲ 2000 Τούρκους, μὲ τὰ παλούκια. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀλετοῦρι[6], καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐπλάκωσαν οἱ Ἀνδρουσανοί, Λεονταρίτες καὶ λοιποὶ ἕως 700. Ἤλθαν τὴν αὐγήν, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμο, ἡμεῖς ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριό, τοὺς πήραμε κυνηγῶντας ἕως μίαν ὥραν μακρυά, τοὺς ἐπήραμε 4 ἄτια, πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸ

[1] Ἅγ. Πέτρος.—Πολίχνη κειμένη εἰς τὰς ὑψηλὰς ὑπορείας τοῦ Πάρνωνος· κάτωθεν αὐτῆς διέρχεται ὁ ποταμὸς Τάνος. Ἀπέχει 6 ὥρας τῆς Τριπόλεως καὶ 5.30 ὥρ. τοῦ Ἄστρους. Ἀποτελεῖ δὲ νῦν ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος

[2] Βέρβαινα.— Χωρίον ἀπέχον 4 ὥρας τῆς Τριπόλεως καὶ 3 ὥρας τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Κεῖται Νοτιανατολικῶς τῶν Δολιανῶν καὶ ἀποτελεῖ ἕδραν κοινότητος μὲ 300 κατοίκους

[3] Ἅγιος Ἠλίας.—Πρόκειται περὶ τῆς Μονῆς τῆς Βελανιδιᾶς (Ζωοδόχος Πηγή) ἥτις κεῖται 45 λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τῶν Καλαμῶν.

[4] Πήδημα.— Χωρίον ἀπέχον 2 ὥρας καὶ 40 λεπτὰ τῶν Καλαμῶν καὶ 1 ὥρα καὶ 30 λεπτὰ τῆς Θουρίας. Πλησίον αὐτοῦ ἔχει τὰς πηγὰς του ὁ ποταμὸς Ἄρις. Νῦν δὲ ἀποτελεῖ κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν.

[5] Σκάλα —Κεῖται νοτίως τοῦ Μελιγαλᾶ σῦνεγγυς ἀπέχει 1 ὥραν τῶν δὲ Καλαμῶν 5 ὥρας.

[6] Ἀλιτοῦρι.— Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσηνίας κείμενον ἐπὶ τῆς θέσεως ἔνθα ἡ ἀρχαία πόλεις Στενύκλαρος.

ποτάμι, καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαμε, καὶ ἐπήραμε πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ἤκουσαν τὸν πόλεμον τὰ στρατεύματα ὁποῦ ἦταν εἰς τὴν Σκάλα καὶ ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν των. Ἡμεῖς ὀπισωγυρίσαμε καὶ ἐκλεισθήκαμεν εἰς τὸ χωριὸ Ἀλιτοῦρι, καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ βράδυ ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιὰ καὶ ἐπήγαμε κατὰ τὴν Ἀρκαδιᾶς τὰ χωριά. Ἐπήγαμεν εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά, καὶ εὑρήκαμε 300 Τούρκους μέσα καὶ δὲν εἰμπορέσαμε νὰ πάρωμε ψωμί. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀλιτοῦρι, βλέποντες τὸν τορόν μας ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν ἀπὸ κοντὰ γυρεύοντάς μας.

Ὁ Κεχαγιᾶς ἄρχισε νὰ παλουκώνῃ τοὺς Χριστιανοὺς (γιατάκηδες), διὰ νὰ δώσῃ φόβον εἰς τὸν Κόσμον. Ἤλθαν οἱ Τοῦρκοι ἐπάνω μας, ἡμεῖς ἐφκιάσαμεν ταμπούρια γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσωμε. Οἱ Τοῦρκοι ἦταν ἐντόπιοι καὶ μᾶς ἔστειλαν νὰ φύγουμε, διότι μᾶς ἐφοβοῦντο ἀκόμη. Ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὰ Κοντοβούνια[1] διὰ ψωμὶ καὶ ἔπειτα ἐπήγαμεν εἰς ἕνα βουνὸ νὰ λημεριάσωμεν. Ἐστείλαμεν εἰς τοὺς φίλους μας διὰ νὰ εὕρουν καίκια νὰ ἔμβουμε νὰ φύγωμε, καὶ μᾶς ἀπεκρίθηκαν ὅτι τὰ καίκια ἀπὸ τὸν Πύργον[2] ἕως τὸ Νεόκαστρον τὰ ἔχουν ἐμποδισμένα ὅλα διὰ νὰ μὴν περάσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἐγυρίσαμε τότε εἰς τὰ Μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου· μᾶς ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ οἱ Τοῦρκοι,, ἐπέρναμε ψωμὶ ἁρπακτά. Εἰς τοῦ Ψάρι[3] μᾶς ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ συντρόφοι μου ἄρχισαν νὰ φεύγουν· ἀποστάνε, ἐπειδὴ καὶ ὅλαις ταῖς ἡμέραις ἐπολεμούσανε καὶ τὴν νύχτα ἐπεριπατούσανε. Καὶ μᾶς ἔφυγαν ἕως 40, καὶ ἀπὸ 100 ἐμείναμε 60. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπήγαμε εἰς τὸ Λεοντάρι, ἀποπάνω, καὶ μᾶς εὑρῆκαν πάλι ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐφύγαμεν διὰ τὰ Σαμπάζικα, εὑρήκαμεν ἐκεῖ μία τετρακοσαριὰ Τούρκους, ἐνῷ ἐνομίζαμεν ὅτι δὲν θὰ εὕρουμε. Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς Τούρκους, ἐσώσαμε τὰ φουσέκια. Τὸ ψωμὶ ὀλίγο. Τὸ βράδυ τοὺς εἶπα ὅτι:— *δὲν ἠμπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ διαμοιρασθοῦμε* — καὶ ἔτζι ἐχωρισθήκαμε λέγοντες ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον: — *καλὴ ἀντάμωσι εἰς τὸν κόσμο τὸν ἄλλο.*

Ἐκράτησα μόνο 19 συγγενεῖς μου καὶ ἕνα Καπετὰν Γιῶργο ὁποῦ δὲν εἶχε ποῦ νὰ ὑπάγῃ. Εἰς 15 ἡμέρας δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ ἐχώρισαν ἀπὸ ἐμένα. Ἀπὸ τοὺς 19 δυό μου πρῶτα ἐξαδέλφια, μὴν ἠμποροῦντας πλέον νὰ βαστάξουν τὴν πεῖναν καὶ τὸν κόπον (ἀποστασίλα) ἐκρύφθησαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας τοὺς εὑρῆκανε καὶ τοὺς ἐσκότωσαν καὶ ἐμείναμε 17. Μὴν ἠξεύροντας, ἐπήγαμεν καὶ ἐλημεριάσαμεν ἀνάμεσα εἰς τρεῖς

[1] Κοντοβούνια. —Ὑψώματα, παρὰ τὸ χωρίον Μανιάκι.

[2] Πύργος.—Χωρίον ἀπέχον 6 ὥρας καὶ 35 λεπτὰ τῆς Κυπαρισσίας καὶ 1 ὥραν τῶν Γαργαλιάνων. ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίας.

[3] Ψάρι —Χωρίον ἀπέχον 6 ὥρας καὶ 30 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως καὶ 4 ὥρας τῆς Λημητσάνης· ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας ἄλλοτε εἰς τὸν δῆμον Τρικολώνων.

παγανιαΐς. Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν μᾶς εἶδαν παρὰ τὸ βράδυ καὶ ἐξανασάναμεν ὀλίγο. Μᾶς εὐρῆκαν, ἐσταθήκαμεν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσωμε ἀνάμεσόν των πολεμῶντας καὶ νὰ γλυτώσωμεν κι' ἀπ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον.

Τὴν νύκτα ἐτραβήξαμε κατὰ τὸν κάμπον τοῦ Λεονταριοῦ, ἀκούσαμε πολλαῖς μπαταριαῖς καὶ ἔπεφταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καὶ δὲν ἠξεύραμεν τί ἦτον. Ἡ μπαταριὰ ἦτον σημεῖον ὅτι *ἐδῶθεν ὑπάγουν οἱ κλέφται*. Τὴν νύκτα ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι διὰ ψωμί, εὑρήκαμε μόνον ταῖς γυναῖκαις καὶ οἱ ἄνδρες ἤτανε εἰς τὰ Διάσυλα[1], καὶ ἐφύλαγαν μὲ τοὺς Τούρκους.

Τὰ σκυλιὰ ὁποῦ ἀλίκταναν ἔδωσαν ὑποψίαν, ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς ἐπολιόρκησαν. Ὅταν ἐξύγωσαν οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν τὰ σκυλιὰ νὰ γαυγίζουν, ἐκατάλαβα καὶ ἐγὼ ὅτι ἦλθαν Τοῦρκοι. Τότε ἐπῆρα ταῖς φαμίλιαις μαζὶ ἕως ὅτου ὁποῦ ηὗρα ἀνοικτὸν τὸν δρόμον, ταῖς ἀφῆκαμε καὶ ἐπήγαμε τὴν Δημοσιὰ τῆς Τριπολιτζιᾶς καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸ Βαλτέτζι[2] ἀπὸ ἀπάνω νὰ λημεριάσωμε. Ἡ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐγνώρισαν καὶ εὐθὺς ἔδωσαν παντοῦ τὴν εἴδησιν ὅτι: *ἐδῶθε πάγει ὁ Κολοκοτρώνης*· καὶ μᾶς ἐπῆραν κυνηγῶντας. Τὸ δειλινὸ ἐφύγαμε καὶ ἐστρεψα κατὰ τὴν Καρύταινα, καὶ διὰ νὰ μὴν γνωρίσουν τὸν τορό[3], ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα ἐπήγαμεν εἰς μίαν στάνη καὶ μᾶς εἶπαν πῶς ἦταν γεμάτη Τοῦρκοι. Τότε ἀποφάσισα νὰ γίνουμε εἰς 4 μπουλούκια καὶ νὰ ὑπάγωμεν εἰς φίλους νὰ κρυφτοῦμε.

Ὁ Ἀντώνης ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλον ἕναν ἐκρύφθηκε εἰς τοὺς συγγενεῖς μας· τὸν Δημητράκη Κολοκοτρώνη μὲ ἄλλους 3 νὰ πάνε νὰ κρυφθοῦν εἰς τὴν Βυτίνα[4], ὅπου εἴχαμε συγγενεῖς· καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γιάννη, μὲ ἄλλους 4, νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ κάτω εἰς τὴν Δημητσάνα ὅπου εἶν' ἕνα χωριὸ διὰ νὰ τοὺς κρύψῃ ἕνας πιστὸς φίλος ὁποῦ εἴχαμε. Ὁ Ἀντώνης ἐγλύτωσε καὶ σώζεται ἕως τὴν σήμερον. Ὁ Δημητράκης ἐκάθησε δύο ἡμέρας εἰς τὴν Βυτίνα, ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ. Τοῦ Δημητράκη τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι, τὸ παρουσίασαν ὡς δικό μου, ἐπειδὴ εἶχε γράμματα. Ὁ Γιάννης δὲν εὗρε τὸν φίλον του, ἐπῆγε εἰς τοὺς Αἰμυαλούς[5], μοναστῆρι, τοῦ ἔδωκε ἕνας καλόγερος φαγὶ καὶ ἔπειτα ἐπῆγε, ἔδωσε εἴδησιν εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπῆγαν τὸν πολιόρκησαν εἰς τὸν λημόν καὶ τὸν ἐσκότωσαν.

Ἐγὼ ἐμεινα μὲ ἄλλους τέσσαρους, ἐπῆγα εἰς ἕνὸς φίλου μου προεστοῦ

[1] Διάσυλα ἢ Διάσελον —Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος πλησίον τῆς Μικρᾶς Σπάρτης, ἧς ἀπέχει 1 ὥραν καὶ 15 λεπτά.

[2] Βαλτέτσι.—Χωρίον κείμενον εἰς τὰς βορειοανατολικὰς παραφυάδας τοῦ Μαινάλου ὄρους (Ἐπάνω Χρέπα), ἀπέχον 2 ὥρας τῆς Τριπόλεως, καὶ 2 τῆς Καντρέβας· ἀποτελεῖ νῦν ἕδραν κοινότητος.

[3] Τὰ ἴχνη.

[4] Βυτίνα.—Χωρίον κείμενον εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ Θαυμασίου ὄρους καὶ ἀπέχον 6 ὥρας καὶ 45 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως καὶ 3 ὥρας 45 λεπτὰ τῆς Δημητσάνης. Ἀποτελεῖ κοινότητα μετὰ τῆς μονῆς Κερνίτσης.

[5] Αἰμυαλή.—(μονὴ Αἰμυαλῶν). Μονὴ κειμένη μεταξὺ Στεμνίτσης καὶ Δημητσάνης καὶ πλησίον τῆς Λευτέρας ἧς ἀπέχει μόλις 30 λεπτά. Ὑπέρκειται ἐλατοριθὲς τὸ ὄρος Κλινίτσα. (ἢ Ὑψοῦς).

εἰς τὸ Πυργάκι[1], ὀνομαζόμενον κὺρ Παρασκευᾶ, εὕρηκα τὸ παιδί του, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν εἶχαν εἰς τὴν Καρύταιναν, διὰ νὰ κρυφθῇ.

—*ἐγὼ σᾶς ἐφύλαγα τόσον καιρό, τώρα πρέπει νὰ μὲ φυλάξετε καὶ* 'σεῖς.

Μὲ ἐπῆγε εἰς μία τρύπα· καὶ τὸν ἔστειλα ἕως τὴν Βυτίνα διὰ νὰ μάθη τὶ γίνεται. Ὁ μῆνας ἦτον Γενάρης. Εἴκοσι ἡμέραις ἐμείναμε ζωντανοὶ ἀφότου μᾶς κατέτρεξαν. Αὐτὸ τὸ παιδὶ ἔδωσε εἴδησι τοῦ πατρός του.

Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὴν Βυτίνα καὶ ἐπῆρε τοὺς Τούρκους διὰ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν τρύπα, νὰ μᾶς πιάσουν. Ἀλλὰ ἦλθε ἐμπροστὰ διὰ νὰ εἰδῇ ἂν εἴμεθα ἐκεῖ ἀκόμη· ἦτον ἁρματωμένος. Τὸν ἐρώτησα:

—*κάτι ἁρματωμένος Ζαχαριᾶ!* τοῦ εἶπα, καὶ ἔβαλα εὐθὺς ὑποψίατοῦ εἶπα:

—*βρὲ νὰ μὴ μᾶς ἐπρόδωσες;* αὐτὸς μοῦ ἀπεκρίθη.

—*δὲν γίνεται αὐτό.*

Ἐνῷ ἐπήγαινε αὐτὸς νὰ τοὺς μιλήσῃ ἐγὼ μὲ τοὺς ἄλλους τέσσαρους ἐπῆρα τὸ βουνό, καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν δλην τὴν ἡμέραν.

Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν ἦτον πολὺ χιόνι εἰς τὸ βουνό, καὶ ἐμποροῦσαμε νὰ περπατοῦμε· μᾶς ἐκυνηγοῦσαν δλην τὴν ἡμέραν ἕως τὸ Ζυγοβίτσι[2]. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἐσκότωσαν τὸν ἀδελφόν μου καὶ ἔκαμαν χαραῖς οἱ Τοῦρκοι. Εὐθὺς ἐκατάλαβα ὅτι τοὺς ἐσκότωσαν, ἀφοῦ ἤκουσα ταῖς μπαταριαῖς, τὸ σημεῖον τῆς χαρᾶς των.

Ἐτράβηξα λοιπὸν διὰ τὴν Λειοδόρα[3] εἰς τὸν γέρο-Κόλια καὶ Δημήτρην γαμβρόν μου. Τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Καρύταινα καὶ δὲν εὗρῆκα παρὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν Γεωργάκη εἰς τὴν Στάνη. Ὡμίλησα τοῦ Γεωργάκη, μᾶς ἔφερε ψωμί, καὶ τὸν εἶπα νὰ ὑπάγῃ ἕως εἰς τὴν Ζάτουνα· ἔμαθε, ὅτι ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς ἐδικούς μας. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἔδωσαν μία διαταγὴ εἰς τοὺς Ψαραίους, Παλουμπαίους καὶ λοιπὰ χωριά, ὅτι *«ἂν σκοτώσετε τὸν Κολοκοτρώνη, νὰ ἦναι τὰ χωριά σας τόσους χρόνους ἀσύδοτα· καὶ ἂν δὲν τοὺς σκοτώσετε, ἀπὸ 7 χρόνους καὶ ἀπάνω θέλει τοὺς περάσουμε ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί»*.

Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ μ' ἐκυνηγοῦσαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἐστοχάσθηκαν ὅτι ἀλλοῦ βέβαια δὲν ἠμπορεῖ νὰ καταφύγῃ, εἰμὶ εἰς τοὺς Κολιαίους, καὶ διὰ τοῦτο ἔκαμαν αὐτὴν τὴν διαταγὴν. Ὁ Γεωργάκης μὲ ἔσμιξε καὶ μ' ἐδιηγήθηκε τὰ πάντα καὶ ἔτζι ἔφυγα καὶ ἀκούσθηκα εἰς τὴν Λαγκάδα[4].

[1] Χωρίον ἀπέχον τῆς Τριπόλεως 7 ὥρας. τῆς Δημητσάνης 3 ὥρας.

[2] Ζυγοβίτσι.—Χωρίον ἀπέχον 12 ὥρας καὶ 30 λεπτὰ τῆς Τριπόλεως καὶ 45 λεπ. τῆς Δημητσάνης. Ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας καὶ εἶναι ἕδρα κοινότητος.

[3] Λειοδόρα.— Ονομασία ἐπὶ Τουρκοκρατίας μεγάλου μέρους τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας. Βλέπε σχετικὰ περαιτέρω. Ἀρχηγοὶ τῶν ἁρμάτων τῆς Λειοδόρας ἦσαν οἱ Πλαπούτιαι.

[4] Λαγκάδα.—Δὲν ἐνοεῖ βεβαίως τὰ *Λαγκάδας Χάνια*, τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σπάρτης —Καλαμῶν. Πρόκειται περὶ τῶν Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας καὶ τῆς πατρίδος τῶν Δεληγιανναίων.

Ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Χρυσοβίτζι, Καλύβια, ἐσφάξαμε ἕνα ἀρνί, ἐκεῖ μᾶς ἐπρόδωσαν· ἐπήγαμεν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀραχαμίτες, εὑρήκαμε τοὺς Τούρκους, ἐφύγαμε· ἐπήγαμε εἰς τὸ Μοναστῆρι τῆς Καλτεζᾶς[1], βροντοῦμε τὴν πόρταν καὶ μέσα ἦταν 200 Τοῦρκοι. Μᾶς ἐκατάλαβαν, μᾶς ἐπῆραν κυνηγῶντας, καὶ ἐφθάσαμεν κατὰ τὴν Καλαμάτα, στὰ Γιάννιτζα, ὅπου ἕνας σύντροφός μου ὀνομαζόμενος Μακρυγιάννης· ἀπὸ τὴν πεῖναν τῶν τεσσάρων ἡμερῶν, ἀπόστασε καὶ δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ περπατήσῃ· εὑρήκαμεν παντοῦ Τούρκους καὶ δὲν εἴχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε, νὰ πάρωμε καὶ τρόφιμα.

Εἰς τὴν Γιάννιτζα ἦτον ὁ Ρουμπῆς μὲ μιὰ τετρακοσαριὰ Μπαρδουνιώτας[2]. Ἐμβῆκα μέσα εἰς ἕνα σπῆτι, καὶ εὑρίσκω Τούρκους. Ἀγάλια ἀγάλια, σηκωμένο τὸ τουφέκι, ἐγύρισα ὀπίσω χωρὶς νὰ μ' ἐννοήσουν, διότι ἐκοιμοῦνταν· ἐπῆγα εἰς ἄλλα σπήτια πλὴν εὑρῆκα Τούρκους παντοῦ· εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ, ἐπῆγα εἰς μιᾶς κουμπάρας μου, τὸ σπῆτι καὶ μᾶς ἔδωσε τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἕνα φλωρὶ βενέτικο. Ἐτραβήξαμε εἰς Σέλιτζα[3]. Τὸ ψωμὶ μᾶς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιά, καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ περπατήσωμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτζα ἐπήγαμε εἰς τὴν Μεγάλην Κωστάνιτζαν στοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη ὅπου ἦτον ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ πρωτήτερα εἶχαν τὴν φαμηλιάν μου, καὶ τὸν εἶχα συμπέθερον. Εἶχα ἀρραβωνιάσῃ μίαν θυγατέρα μου μὲ ἕνα παιδὶ τοῦ Δουράκη.

Ὁ Ἀντωνόμπεης τῆς Μάνης μᾶς ἐκυνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς πέντε ὅπου εἴμεθα, ἦταν οἱ δύο Μανιάτες, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπήτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι δύο Ρουμελιῶται. Ἐκάθησα κρυμμένος ἕνα μῆνα εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Δουράκη. Ἦλθε ἕνας Νικήτας ἀπὸ τοῦ Τουρκολέκα καὶ μὲ ηὗρε μὲ μιὰ εἰκοσιπενταριά, καὶ τοῦ εἶπα:

—νὰ εὑροῦμε καΐκι καὶ ν' ἀπεράσωμε εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Αὐτὸς ἐνόμιζε ὅτι δὲν εἶναι πλέον φόβος διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μεσόγειον τοῦ Μωρέως, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, μόνον ἕνας ἐπιάσθη ζωντανός, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς τὴν Τριπολιτζᾶν· τὸν ἐξήτησε ἐκεῖ ὁ πασᾶς ἂν ἐσκοτώθηκαν ὅλοι, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλοι ἐχάθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη τὸν Κολοκοτρώνη.

Τότε ὁ πασᾶς ἐθύμωσε καὶ ἔκοψε καμπόσους Τούρκους καὶ Ρωμαίους ὅπου ἐβεβαίωναν ὅτι ὁ Θεοδωράκης ἦτον χαμένος. Αὐτὴ ἡ φήμη τοῦ χαμοῦ μου ἔκαμε νὰ ἡσυχάσουν τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν ὁ πασᾶς, ὅτι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη καὶ εἶμαι εἰς τὴν Μάνη, ἔστειλε τὸν Παπᾶζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιο Πέτρο μὲ 50000 γρόσια εἰς τὸν μπέη τῆς Μάνης. Ἀφοῦ ἦλθε

[1] Καλτεζιᾶς μονή.—Μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου πλησίον τοῦ χωρίου Καλτεζιὰ ὅπερ ἀπέχει 5 ὥρας τῆς Τριπόλεως καὶ 2 ὥρας τῆς Βλαχοκερασιᾶς.

[2] Μπαρδουνιῶτες.—Τουρκαλβανοὶ ἐκ τῶν Μπαρδουνίων τῆς Λακεδαίμονος.

[3] Σέλιτζα.—Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου κείμενον ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους καὶ βορείως τοῦ Κάμπου, ἀπέχον δὲ 1 ὥραν τῶν Καλαμῶν καὶ 12 ὥρας τῆς Σπάρτης. Νῦν ἀποτελεῖ κοινότητα.

ὁ Παπᾶζογλους εἰς τὴν Μάνη ἔκραξε τὸν Καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη εἰς ταῖς Κυτριαῖς[1]· ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Μπέης:

—σοῦ δίδω τόσαις χιλιάδες διὰ νὰ δώσῃς τὸν Κολοκοτρώνη. Ἔλαβα μία σφικτὴ διαταγὴ καὶ μοῦ λέγει ὅτι «ἂν δὲν πιάσῃς τὸν Κολοκοτρώνη θέλει γράψω εἰς τὸν Καπετὰν - πασᾶ νὰ σ' ἐβγάλῃ ἀπὸ τὸ Μπεΐλίκι».

Ὁ Δουράκης σὰν εἶδε τὰ γρόσια ἔστεξε νὰ μὲ παραδώσῃ. Οἱ Μανιάται λησμονοῦν ὅλα διὰ τὰ γρόσια. Πρωτήτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἴδησι τοῦ Μπέη, ὅτι ἐγὼ εὑρισκόμουν εἰς τὸ σπῆτι του κρυμμένος· καὶ τοῦ εἶχε εἰπεῖ ὅτι *«κρύψετον, διατὶ δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσῃ κανένας ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαμήλια»*. Ἀλλ' ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια τ' ἀλησμόνησαν.

Κανένας δὲν μὲ ἤξερε παρὰ ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ καὶ ὁ Δουράκης, καὶ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργον ἀπάνω. Ἔστειλε καὶ ἐπῆρε ὁ Δουράκης τὸ παιδί του τὸ μεγάλο καὶ τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς ἔπῆρε εἰς ταῖς Κυτριαῖς. Μάρτης ἦτον τότε. Τὸν Φεβρουάριον εἶχα πάγει ἐκεῖ. Τοῦ ἡγούμενου τοῦ ὑπεσχέθηκαν νὰ τὸν κάμουν δεσπότη καὶ ἄλλα ταξίματα διὰ νὰ μὲ παραδώσῃ Τουρκανόν. Ὁ μπέης μὲ ἔγραψε ἕνα γράμμα καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι:

—«νὰ ἔλθῃς νὰ μιλήσωμεν· καὶ ἐγὼ θέλει γράψω εἰς τὸν Καπετὰν πασᾶ διὰ νὰ λάβῃς τὸ προσκυνοχάρτι καὶ νὰ ἔλθῃς μὲ τὸν συμπέθερόν σου τὸν Δουράκη».

Καὶ ὁ σκοπός του ἦτον νὰ μὲ πιάσῃ ζωντανόν.

Ὅταν ἐπροσκάλεσαν τὸν ἡγούμενον καὶ τὸ παιδὶ τοῦ Δουράκη ὑποπτεύθηκα ὅτι κάτι τεχνεύονται δι' ἐμένα, καὶ δὲν ἤξευρα τὶ ἔτρεχε. Ἔστειλα λοιπὸν ἕνα παιδὶ εἰς τὴν Μικρὴ Καστάνιτζα[2], ἔξη ὥραις μακρυὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἤμουν, (ἐκεῖ ἦτον κλεισμένος ὁ πατέρας μου). Ἔστειλα εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Παναγιώταρου, Βασίλη Βενετζανάκον, καὶ ἦλθε διὰ νυκτὸς μὲ ἄλλους τρεῖς εἰς τὸ Μοναστῆρι ὅπου εὑρισκόμουνα, τοῦ εἶπα τὰ διατρέχοντα καὶ ὅλας μου τὰς ὑποψίας, τοῦ ἐπρόβαλα νὰ ἀναχωρήσωμεν, μοῦ εἶπε ὅτι:

—νὰ ὑπάγω ὀπίσω νὰ πωλήσω κάτι λάδι καὶ τὸ βράδυ ἔρχομαι.

Τὸ βράδυ δὲν ἦλθε. Τὸ πρωῒ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἡγούμενον, ἐπῆγα νὰ τὸν χαιρετήσω τὸν Ἡγούμενον, τὸν εἶπα: *«καλῶς ὥρισε»* κι' ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, *«νὰ μὴ μὲ εἶχε εὐρεῖ»*. Τὸν ἐρώτησα νὰ μοῦ εἰπῇ τίποτε ἄλλο καὶ δὲν ἠθέλησεν.

Τὸ βράδυ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἀδελφόν του, δυὸ συγγενεῖς του, καὶ μοῦ ἔδωκε καὶ τὸ γράμμα τοῦ Μπέη. Ὁ ἀδελφός του ὑποπτεύθηκε, καὶ δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην του. Ἔλαβα τὸ γράμμα, τὸ ἐδιάβασα καὶ ἐκατάλαβα ὅτι θέλουν νὰ μὲ πάρουν ζωντανόν· τοὺς εἶπα:

—πῶς θὰ ὑπάγωμεν τὴν ἡμέραν, ὁποῦ θὰ μᾶς ἰδοῦν ὅλος ὁ κόσμος;

Αὐτὸς μοῦ εἶπε ὅτι:

[1] Κυτριαίς.—Παράλιον χωρίον τῆς Μάνης, ἀπέχον 4 ὥρ. τῶν Καλαμῶν.

[2] Μικρὰ Καστάνιτζα.—Χωρίον τοῦ δήμου Λεύκτρου, τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου.

—*ἐνδύεσαι Μανιάτικα καὶ δὲν σὲ γνωρίζουν.*

Ὁ ἀδελφός του μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ εἶμαι προσεκτικός· τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι:

—*νὰ συλλογισθῶ ἕως τὸ βράδυ.* Ἔκαμα τὸ μεσημέρι τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι:

—*«ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σας καὶ θέλει ἔρθω νὰ σᾶς προσκυνήσω, καὶ νὰ μὲ ἔχῃς τὴν ἔγνοιά μου».*

Τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Δουράκη. Αὐτὸς τὸ ἐπῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἄνοιξε, καὶ εἶδε ὅτι δὲν ἤθελα νὰ ὑπάγω· καὶ τότε ἀποφάσισε νὰ βάλῃ εἰς τὸ κρασὶ ἀφιόνι. Ἡ γυναῖκά του καὶ ἡ ἀδελφή του τὸ εἶδαν, καὶ τὸν ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸν πύργον. Ἕνας ἄνθρωπός μου ἤκουσε τὴν γυναῖκα τοῦ Δουράκη νὰ τοῦ λέγῃ τοῦ ἀνδρός της:

—*τί εἶναι αὐτὸ ὁποῦ θὰ κάμῃς; δὲν ἐνθυμῶσαι τὰ καλὰ τοῦ Θεοδωράκη;*

Καὶ αὐτὸς τὴν ἔβριζε. Ἐπῆγε μέσα, μὲ ἐπρόσφερε τὸ κρασί. Ἐγώ, μὲ ἔδωσεν εἴδησιν ὁ ἄνθρωπός μου[1], καὶ ὅταν μοῦ ἔφερε τὸ κρασί, ἐγὼ ἐκλώτζησα τὸ κανάτι ὁποῦ εἶχε τὸ κρασί, καὶ τὸ ἔχυσα, καὶ τοῦ εἶπα:

—*τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί;* καὶ τοῦ εἶπα καὶ ὅτι θὰ φύγω.

Μὲ ἐπαρακίνησε νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπῆτι του νὰ πιοῦμε πρῶτα κρασὶ καὶ ἔπειτα νὰ φύγω. Αὐτὸς ἐπῆγε ἐμπρός· εἰδοποίησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἕτοιμοι νὰ τραβήξουν ἀπάνω μας ἐνῷ ἐμεῖς ἐπίναμεν τὸ κρασί. Ὁ ἀδελφός του δὲν μᾶς ἄφηκε νὰ πᾶμε, ἐμπόδισε τὰ σκυλιὰ νὰ φωνάζουν καὶ ἐφύγαμε. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτό, ἔκραξε τοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ἐβγοῦν μιὰ ἑκατοστὴ νὰ πιάσουν τοὺς δρόμους.

Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον καὶ ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μικρὰν Καστάνιτσα διὰ νὰ εὕρω τὸν Βασίλη, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχα συμφωνήσει νὰ φύγουμε· ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰ χωριὰ τοῦ Πασαβᾶ[2] εἰς ἑνὸς ἀδελφοπητοῦ μου τὸ σπῆτι. Ἐκεῖ μᾶς ἐβάσταξε δύο ἡμέρας. Τὸν ἐστείλαμε καὶ ἐπῆγε νὰ εὕρῃ τοῦ Τζανετάκη τὴν μάννα, ἡ ὁποία ἦτον θυγατέρα τοῦ Παναγιώταρου. Τῆς εἴπαμεν νὰ ὑπάγῃ ἢ ἴδια νὰ εὕρῃ καΐκια εἰς τὸ Μαραθωνῆσι[3] διὰ νὰ βαρκαρισθοῦμε διὰ τὸ Τζηρίγο[4]. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐπήγαμεν μαζὺ μὲ τὴν Μαρία, μάννα τοῦ Τζανετάκη, καὶ ἐβαρκαρισθήκαμε ἀνάμεσα Μαυροβοῦνι[5] καὶ Μαραθωνῆσι Μόλις ἐκάμαμε

[1] "Ἀνθρωπος μου.—Εἰδοποιήθη οὕτος παρὰ τῆς συζύγου τοῦ Δουράκη, ἥτις ἦτο ἐκ τῆς οἰκογενείας Πατριαρχέα, κλάδου τῆς οἰκογενείας Τσουπάκη.

[2] Πασοβᾶς.—Ὀχυρὸν φρούριον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Λακωνικῆς χερσονήσου.

[3] Μαραθωνῆσι.—Ὄνομα ὅπερ ἔφερε ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ πόλις τοῦ Γυθείου.

[4] Τζηρίγο.—Τὰ Κύθηρα.

[5] Μαυροβοῦνι (Μυγώνιον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα).—Προάστειον ἐπὶ ἀκρωτηρίου πρὸς νότον τοῦ Γυθείου, ὀλίγον ἀπέχον τῆς πόλεως. Νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου διέρχεται ἀνώνυμος ποταμὸς πηγάζων ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου "Αρνα τῆς Λακεδαίμονος.

Τὸ ἀκρωτήριον εἶναι τὸ βόρειον ἄκρον τῆς 3 περίπου μιλλίων ἀνοίγματος ἀγκαι-

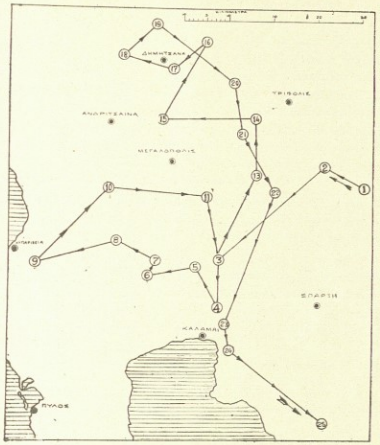

Ἡ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καταδίωξις τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὸ 1806 ἐν Πελοποννήσῳ.

1) Ἅγ. Πέτρος.— 2) Βέρβαινα.— 3) Σαμπάζικα.— 4) Μονὴ Βελανιδιᾶς.— 5) Πήδημα.— 6) Τζερεμένη.— 7) Σκάλα.— 8) Ἀλιτοῦργι.— 9) Κοντοβούνια.— 10) Ψάρι. 11) Λεοντάριον — 12) Σαμπάζικα.— 13) Ἀνεμοδοῦρι — 14) Βαλτέτσι.— 15) Καρύταινα. — 16) Πυργάκι.— 17) Ζυγοβίστι.— 18) Παλούμπα.— 19) Λαγκάδια.— 20) Καλύβια — 21) Ἀραχωμίτες.— 22) Καλτεζιά.— 23) Γιάννιστα.— 24) Σέλιτζα.— 25) Καστάνιτσα.

Τὰ κέντρα τῶν κυκλίσκων εἶναι αἱ ἀκριβεῖς ἕδραι τοῦ χάρτου θέσεις τῶν ἀναφερομένων χωρίων. Αἱ εὐθεῖαι ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἤχθησαν ὅπως χαρακτηρίσουν, γενικῶς ὡς ἄξονες τοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ Κολοκοτρώνη, διότι αὐτὸς ἠκολούθησε ἀτραποὺς διὰ τῶν ὀρέων, διανύσας ὑπερδιπλάσια διαστήματα εἰς μέρη δύσβατα, ἀνωφερείας, ἐν μέσῳ τῶν χιόνων.

Πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων δὲν σημειοῦται τὸ πρῶτον μέρος τῶν πορειῶν του, οὔτε τὸ δρομολόγιον τῶν ἀπολεσθέντων συντρόφων του μετὰ τὸν ἀποχωρισμόν των.

πανιὰ καὶ ἐφύσηξε ἕνας βοριᾶς ὅπου δὲν μᾶς ἄφησε νὰ προχωρήσωμε. Ἦτον ξημερόνωντας τῶν Βαΐων. Ἐπιάσαμε εἰς τὴν Ξυλῆν [1], ἐκάμαμε πάλι πανιά, καὶ μᾶς ἐμπόδισε ὁ ἐνάντιος ἄνεμος καὶ ἀράξαμεν εἰς τὸ Ἐλαφονῆσι [2].

Ἐπήγαμε τέλος πάντων εἰς τὸ Τζηρίγο μὲ μιὰ μεγάλη φορτοῦνα καὶ ἀράξαμε εἰς ἕνα χωρίο Ποταμὸ [3] λεγόμενον, ἐκεῖ εὑρήκαμεν ἕναν ἀπὸ τοὺς Γιατρακαίους καὶ μᾶς εἶπε ὅτι *«δὲν κάμνει νὰ φανερωθῆς μέσα εἰς τὴν χώραν ὡς Κολοκοτρώνης»*. Ἐπήγαμεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Τζηρίγου, Ἀρβανιτάκην λεγόμενον· ἕνα παιδὶ μᾶς ἐγνώρισε ἀπὸ τὸν Πύργο· καὶ ἐκαθήσαμε ἐκεῖ. Τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐφθάσαμεν. Ὁ πρύτανις μᾶς ἐμάλωσε, διατὶ εἴμεθα ἁρματωμένοι. Ἐπῆγα εἰς τὸν κομαντάντε τὸν Ρῶσο, τοῦ ἐδιηγήθηκα, μὲ τὴν ἀλήθεια, ποῖοι εἴμεθα, πῶς καταντήσαμεν, καὶ ἔτζι διέταξε νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ νὰ μᾶς δώσουν ἀπ' ὅλα.

Μιὰ φορὰ ἐπῆγα εἰς τὸ πανηγῦρι τῆς Ἁγίας Μονῆς. Αὐτὸ τὸ Μοναστῆρι ἦτον μεγάλο καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην Τουρκίαν [4]· ὅταν ἐπέρασα ἦτον μία μάνδρα χαλασμένη καὶ σκεπασμένη ἡ ἐκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων· τότε ἔταξα ὅτι:

—*Παναγία μου βοήθησέ μας νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν τύραννο καὶ νὰ σὲ φκιάσω καθὼς καὶ ἦσουν πρῶτα* (τὸ 1803)».

Μὲ ἐβοήθησε. Καὶ εἰς τὸν δεύτερον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεώς μας

λης Βαθύ, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, παρὰ τὸ Γύθειον.—Ἡ ἀκτὴ τῆς ἀγκάλης εἶναι ἀκανόνιστος. Τὸ Μαυροβοῦνι εἶναι ἀπότομον, οἱ ναυτιλλόμενοι τὸ πλησιάζουν μέχρις ἀποστάσεως 450 περίπου μέτρων.—Ἐπὶ τοῦ ἐγγύτατα πρὸς τὸ ἀκρωτήριον μικροῦ ὕψους βράχου ἀεννάως σχεδὸν θραύεται τὸ εἰσδῦον μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου κῦμα τοῦ πελάγους.

Τὸ προάστειον συνδέεται (δι' ὁδοῦ χαραγμένης ἐν βαθείᾳ χαράδρᾳ) μετὰ τῆς Τσίμπας (παρὰ τὴν Οἴτυλον—Λιμένι). Δι' αὐτῆς προφανῶς διῆλθε ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ἐρχόμενος ἐκ δυσμῶν.

[1] Ξυλῆ.—Ὅρμος ἐπὶ τῆς 2 1/2 μιλλίων ἀνοίγματος ἀγκάλης, τῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου. Εἶναι ἀνοικτὸς πρὸς τὰ νοτιοδυτικά.—Ἄκρα τῆς ἀγκάλης εἶναι τὰ ἀκρωτήρια Ξυλῆ καὶ Ἀρχάγγελος.—Τὸ ἀκρωτήριον Ξυλῆ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ 322 μέτρων ὕψους ὁμωνύμου βουνοῦ.—Τὸ πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς αὐτῆς ἀγκάλης ἀγκυροβόλιον καλεῖται Ἀρχάγγελος.

[2] Ἐλαφόνησος.—Τριγωνικοῦ σχήματος νῆσος ἄνυδρος, ἄγονος, ἀκαλλιέργητος.—Πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος της εἶναι ὁ ὅρμος Σαρατσένικο, σχήματος ἡμικυκλικοῦ, προφυλαττόμενος πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ στρογγύλου ἀκρωτηρίου συνδεομένου μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῆς νήσου ὑπὸ πολὺ χαμηλῆς ἀμμώδους γλώσσης γῆς. Ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης εἶναι καταφύγιον ὁ ὅρμος οὗτος διὰ τοὺς βορείους ἀνέμους.

Ἡ Ἐλαφόνησος ἦτο συνδεδεμένη εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μετὰ τῆς ξηρᾶς.

[3] Ποταμός.—(Κυθήρων) κωμόπολις τῆς νήσου Κυθήρων ἀπέχουσα 4 ὥρας τῆς πόλεως. Ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος.

[4] Ὑπονοεῖ τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ 1803 κατάληψιν τῆς νήσου.

ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ τὴν ἔφκιασα. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ὅπου ἐκάμναμε μᾶς βοήθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασι. Διότι ἠξεύραμεν τὰ κατατόπια, τοὺς δρόμους, τὰς θέσεις, τοὺς ἀνθρώπους· ἐσυνηθίσαμεν νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς Τούρκους, νὰ ὑποφέρωμεν τὴν πεῖναν τὴν δίψαν τὴν κακοπάθεια, τὴν λέρα καὶ καθεξῆς.

Ὁ Πύργος τοῦ Σταρόγιαννη
Μαυροβοῦνι (Γυθείου)

(Σχεδίασμα τῆς κ. Ἀθηνᾶς Ταρσούλη)

Γ΄.

Ζάκυνθος 1806. Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸν Μαΐ.

Μετὰ ἕνα μῆνα διατριβῆς ἔμαθα ὅτι ἦρθε εἰς τὸ νησὶ ὁ Στρατηγὸς τῶν Ρώσων Παπαδόπουλος, καὶ μὲ ἔκραξε ς' τοὺς Κορφοὺς γιὰ νὰ μοῦ προβάλῃ νὰ ἔμβω εἰς τὴν δούλευσιν· καὶ τοῦ εἶπα ὅτι:

—*Δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν, διότι ἔχω σκοπὸν νὰ ὑπάγω πάλιν εἰς τὸν Μωρέα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ διὰ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν μου καὶ διὰ τὰς ζημίας ὅπου ἔλαβα, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ὅρκον καὶ ἔπειτα νὰ γίνω ἐπίορκος, μὲ τὸ νὰ φύγω κρυφίως.*

Καὶ ἔτζι ἐπέστρεψα εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐκάθησα 10 μῆνας χωρὶς δούλευσι· εἶχα δώσει γράμμα εἰς τὴν φαμηλιά μου, μὲ ἕνα Μαγουλιανίτη Γόντικα, γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ ὅσο βιὸ εἶχα εἰς διαφόρους ἀνθρώπους· καὶ ἐκεῖνος ἐπῆγε, τὸ ἐμαρτύρησε τοῦ Ντελιγιάννη· ὁ Ντελιγιάννης τοῦ βόϊβόντα, καὶ ἔτζι ἐχάθηκαν ὅλα μου τὰ πράγματα, (1807).

Ὅλα τὰ στρατεύματα, τὰ καπετανάτα, τὰ κλέφτικα τῆς Ρούμελης εἶχαν καταφύγη εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ἀπὸ τὸν ἴδιον κατατρεγμὸν τὸν ἐδικόν μου. Ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Τουρκιᾶς καὶ διετάχθησαν ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ ἐβγοῦν εἰς τὴν Ρούμελην διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους.

Ἐδοκίμασα καὶ ἐγὼ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἁγία Μαῦρα, ὅπου εὑρίσκοντο ὅλοι αὐτοί, νὰ πάρω μερικοὺς καὶ νὰ ἐβγω εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρωσίας ἦταν δύο τάγματα, ἕνα μανιάτικο ἐπὶ κεφαλῆς Πιεράκης Ζανὲτ - μπέης, ὁ υἱός, καὶ τὸ ἄλλο Πελοποννησιακό, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς. Αὐτοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ζάκυνθο.

Ὁ Παπαδόπουλος τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φτιάσουν ἕνα πλοῖο πολεμικό. Ὅταν ἑτοιμαζόμουν διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἁγία—Μαῦρα μοῦ ἔπεσαν ἐπάνω ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, οἱ Πετμεζαῖοι, ὁ Γιαννάκης ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μέλιος καὶ λοιποὶ ὁφικιαλέοι, καὶ μὲ εἶπαν ὅτι:

—*Μὴν πηγαίνῃς καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἄδειαν νὰ ἔχομεν ἕνα πλοῖο καὶ ἂν θέλῃς ἐμβαίνεις εἰς αὐτό.*

Καὶ ἔτζι εὑρῆκαν ἕνα ζαμπέκο[1] Τούρκικο μὲ 10 κανόνια, τὸ ἀγοράσαμεν, καὶ ἐμβῆκα καπενάνιος εἰς αὐτό. Ἐπῆρα καὶ μιὰ ὀγδονταριὰ στρα-

---

[1] ***Ζαμπέκο*** (παραφθορὰ τῆς λέξεως Schiambecco· ἄλλως ***Μύστικον***). Μικρὸν ἱστιοφόρον φέρον ἕνα ἀρτέμονα καὶ τρία λατίνια (τριγωνικὰ ἱστία) ἐπὶ τριῶν ἀντιστοίχων ἱστῶν. Οἱ πρῳραῖοι καὶ μεσαῖοι ἦσαν διπλοῦ ὕψους τοῦ πρυμναίου· καὶ ἕκαστος ἱστὸς ἔφερε ἱστίον ἀνάλογον τοῦ μεγέθους του. Ὁ πρῳραῖος ἱστὸς ἦτο πολὺ πλησίον τῆς πρώρας καὶ ὁ πρυμναῖος πολὺ πλησίον τῆς πρύμνης.

Τὸ μύστικον ἦτο ταχυπλοώτατον μικρὸν σκάφος, φέρον ὁπλισμὸν πυροβόλων, δυνάμενον ἐν ἀνάγκῃ νὰ κινηθῇ διὰ κωπῶν, συνηθέστατον ἐν τῇ Μεσογείῳ. Οἱ Ψαριανοὶ μόνοι εὑρέθησαν κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα ἔχοντες πολλὰ καὶ διαφόρων μεγεθῶν μύστικα. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται οὐδὲ ἕν τοιοῦτον σκάφος εἶχον.

τιώταις τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπῆγα πλησίον τῆς Πάτρας, Ἀχαϊαῖς λεγόμενο, καὶ ἔκαψα τὰ σπήτια, ταῖς ἰδιοκτησίαις, τὰ μαγαζιά τοῦ Σαΐταγα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα εἰς Ζάκυνθον. Οἱ Ζακύνθιοι, ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ τροφὰς φερμένας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἔκαμαν μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ ἔλεγον ὅτι νὰ μὴ κτυπήσουν πλέον τὸν Μωριά, διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐδέχοντο τοὺς πηγαίνοντας ἐκεῖ διὰ ἐμπόριο. Ἔτζι ἡ κυβέρνησις [1] μ' ἐμπόδισε νὰ κτυπήσω τὴν ξηρὰ [2] καὶ διετάχθηκα μόνον νὰ περιορισθῶ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἁγίας Μαύρας.

Εἰς τοὺς Κορφοὺς εὕρηκα τὸν Παπαδόπουλο καὶ τὸν Συνέθη [3], ὅστις ἑτοιμάζετο μαζῆ μὲ τὰ Ἀγγλικὰ νὰ κτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολι, τοῦ ἔδωκα μίαν γνώμην—ὅτι εἰς τὴν Ἑπτάνησον εὑρίσκονται 1200 Ρουσσοι καὶ 5000 Ἕλληνες εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἑπτανήσου, καὶ εἶχαν καὶ 12 κομμάτια ντελίνια [4] τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Ἦταν 40 ντελίνια, φρεγάδες καὶ μπρίκια, τὰ ὁποῖα εἶχε βγάλει διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Βοναπάρτη. Καὶ μὲ ἄλλους 10000 νησιώτας νὰ γίνωμε χιλιάδες 25· καὶ ἔξη καράβια, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῆς Αἰγίνης, νὰ ἀποβιβασθῶμεν ἔξω [5]· καὶ τοὺς ὑπεσχέθημεν εἰς 2 μῆνας νὰ ἐλευθερώσω τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἐδέχθηκε τὴν πρότασίν μου. Ἔγινεν συμβούλιον ἀπὸ τὸν Συνέθη, Μοντζενῖγο [6] (γενικὸς διοικητής), Μπενάκης καὶ ἀντιναύαρχον Λέλη, καὶ στρατηγὸν Ἀτρέμ.

[1] Κυβέρνησις.—Ὑπονοεῖ τῆς Ἑπτανήσου.

[2] Ξηρά.—Ὑπονοεῖ πάντοτε τὴν Πελοπόννησον.

[3] Συνέβη.—Σενιάβην, ναύαρχος, ἀρχηγὸς τοῦ Ρωσικοῦ στόλου

[4] Ντελίνι.—Πλοῖον τῆς γραμμῆς, τῶν 74 καὶ ἄνω πυροβόλων.

[5] Ἔξω.—Ὑπονοεῖ πάντοτε τὴν Πελοπόννησον.

[6] Μοντσενῖγο.—Κόμης Μοντσενῖγο, διοικητὴς Ρῶσος τῆς Ἑπτανήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν μνημονεύει τὴν ἡμερομηνίαν, προφανῶς ὅμως ἡ ὁμιλία θὰ ἐγένετο τὸ φθινόπωρον τοῦ 1806. Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ναπολέοντος, στρατηγὸς Σεβαστιάνι, εἶχε ἐπιδώσει διακοίνωσιν, καθ' ἣν: ἡ Πύλη παρεβίαζε τὴν οὐδετερότητα ἀρίνουσα ἀνοικτὰ τὰ Στενὰ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου εἰς τοὺς Ρώσους, καὶ ἔδιδε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ μεταφέρῃ τὸν στρατόν της διὰ τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως. Ἀπήτησε, ὁ Σεβαστιάνι, ἐν ὀνόματι τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὰ Ρωσικὰ πλοῖα, πολεμικὰ καὶ μεταγωγικά, καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν διὰ τὰ ἐπαίροντα Ρωσικὴν σημαίαν Ἑλληνικὰ πλοῖα τοῦ διάπλου τῶν Στενῶν—ἵνα μὴ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν ταῦτα μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου, τοῦ εὑρισκομένου εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας ὁπλαρχηγοὺς καὶ ὑποστηρίζοντος τὰς ἐπαναστάσεις των.

Τὸ Διβάνιον, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐνέκρινε ὅπως τὰ φρούρια τοῦ Βοσπόρου παρεμποδίσουν τὴν διάβασιν εἰς τὸν ὑπὸ Ρωσσικὴν σημαίαν πάρωνα «Ἰάσωνα». Τὸ πλοῖον τοῦτο ἐκόμιζε εἰς Κέρκυραν 190000 ὁλλανδικὰ δουκᾶτα, χρήματα τῆς Ρωσικῆς κυβερνήσεως εἰς παραλαβὴν τοῦ Μοντσενῖγο.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρῶσος πρέσβυς Ἰταλίνσκη ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Πύλην ὅτι θὰ ἔπρεπε ὁ σουλτᾶνος νὰ μετεχειρίζετο βίαν διὰ νὰ παρημπόδιζε τὸν πλοῦν τοῦ Ἰάσωνος. Συνηντήθη αὐθημερὸν μετὰ τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως καὶ ἀπὸ κοι-

ΙΩΑΝΝΗΣ (ΣΚΥΛΟΓΙΑΝΝΗΣ) ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

(Βλέπε τὸ Παράρτημα Α', ὅπου ἐκτίθενται περιληπτικῶς σχετικά τινα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770).

Ὁ Παπαδόπουλος τὸ ἀνέφερε εἰς τὸ συμβούλιο καὶ ὁ Μπενάκης ἐναντιώθη, λέγων, ὅτι:

— *τὴν πατρίδα μου ἐγὼ δὲν τὴν χαλάω ἄλλη μιὰ φορὰ σὰν τὸν πατέρα μου*[1].

Ὁ Μοντζενῖγος εἶπε ὅτι:

— *πρέπει νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν μὲ τὰ Ἀγγλικὰ τὸ κεφάλι, ὁποῦ εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις· καὶ ἔπειτα, ὅταν κτυπήσωμεν τὸ κεφάλι, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ἐδικόν μας.*

νοῦ ἐζήτησαν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθεροπολίας τῶν Στενῶν, τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας τοῦ 1798 καὶ τὸν ἐπαναδιορισμὸν τῶν ἡγεμόνων τῶν παραδουναβίων Ἐπαρχιῶν, Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη (πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου) τῆς Βλαχίας καὶ Μουρούζη τῆς Μολδαυΐας.

Οὗτοι εἶχον ἀνακληθῆ τῶν θέσεών των ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Σεβαστιάνι, παραστήσαντος εἰς τὸν σουλτᾶνον Σελὶμ ὅτι ἦσαν ἐπικινδυνοδέστατοι, ὁ Ὑψηλάντης πρὸ πάντων, εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα Τουρκίας καὶ Γαλλίας. Ὁ σουλτᾶνος εἶχε διατάξει καὶ τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ Ὑψηλάντη, ἀλλ' οὗτος, γνωρίσας ἐγκαίρως τι ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ, ἀπῆλθε εἰς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα.

Τὸ Ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς μεγάλης νίκης τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένας (14 Ὀκτωβρίου 1806), διέταξε τὸν ἀποκλείοντα τὸ Κᾶδιξ ναύαρχον Κόλλινγκγούουντ ν' ἀποσπάσῃ 3 πλοῖα τῆς γραμμῆς πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ Ἑλλησπόντου. Καὶ τὴν 22αν Νοεμβρίου τὸν διέταξε ν' ἀποσπάσῃ καὶ ἄλλην δύναμιν, ἐπαρκῆ ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐπιβλῃθῇ εἰς τὴν Τουρκίαν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

[1] Ὁ πατὴρ τοῦ Μπενάκη, ὁ πατὴρ τοῦ Κρεββατᾶ καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη ἦσαν τὰ πρῶτα πρόσωπα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ ἔτος 1768. Οἱ Πελοποννήσιοι Ἕλληνες διετέλουν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Αἱ πιέσεις τῶν Τούρκων καὶ αἱ καθημεριναὶ ἀπαιτήσεις ηὔξανον μ' ὅλην τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἑλλήνων.

Μολονότι καὶ ὁ βαρύτερος χρηματικὸς φόρος δὲν ὑπερέβαινε τὰ 15 γρόσια, καθίστατο ἀδύνατος διὰ τοὺς περισσοτέρους ἡ καταβολή του. Τὴν ἔλλειψιν χρημάτων χαρακτηρίζει τὸ τιμολόγιον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.—Στὸς, 10 παράδες αἱ 40 ὀκάδες· βούτυρον, 40 παράδες αἱ 10 ὀκάδες· τυρὸς ἡ ὀκᾶ 2 παράδες· ἓν ζωντανὸν πρόβατον ἢ χοῖρος, ἡ αἴξ, 20—30 παράδες· εἷς ἵππος ἢ βοῦς 100 παράδες· εἷς ὄνος 80 παράδες καὶ καθεξῆς. Τὰ μαρτύρια τῶν Ἑλλήνων καθημέραν ἐπολλαπλασιάζοντο. Ἐπειδὴ οὐδένα ἄλλον τρόπον εὕρισκον κατὰ τὰς συσκέψεις των, οἱ Μπενάκης, Κρεββατᾶς καὶ Ζαΐμης, ν' ἀνακουφίσουν τὴν κατάστασιν, ἐπείσθησαν ὑπὸ τοῦ Παπᾴζωλη ν' ἀναφερθοῦν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνην τὴν Μεγάλην, ζητήσαντες προστασίαν, κατὰ τὸ 1768, ἐκθέσαντες ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκινδύνευον νὰ ἐξοντωθοῦν ἐκ τῆς πολυειδοῦς φορολογίας, τῆς ἀπανθρώπου τυραννίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μίσους τῶν Τούρκων. Διὰ ταῦτα πρὸ πάντων οἱ δύο τελευταῖοι ὑπέγραψαν προθύμως τὴν συμφωνίαν μετὰ τοῦ Παπᾴζωλη Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μπενάκης, ὡς ἔγγονος τοῦ Λυμπεράκη Γερακάρη, ἐφλέγετο καὶ ὑπὸ φιλοδοξίας.

Ἡ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 μεγάλη σφαγὴ τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου—πρὸ πάντων τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Λακεδαίμονος—καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰσβολῆς 60000 Τουρκαλβανῶν μαρτύρια εἶχον πείσει τὸν νέον Μπενάκην ὅτι πᾶν κίνημα κατὰ τῶν Τούρκων μὲ ὑποκίνησιν Ρώσων ἦτο καταδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν.

Ἔτσι ἐδέχθηκαν τὴν γνώμην του· ἀπέρριψαν τὴν ἐδικήν μου. Ὁ Συνέδης ἐπῆγε εἰς τὴν Τένεδο. Τὰ Ἀγγλικὰ ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ βίζιτα περισσότερο παρὰ διὰ πόλεμο[1], καὶ ἔπειτα ἐβγῆκαν τὰ Τούρκικα, ἀπαντήθηκαν μὲ τὰ Ρωσικὰ εἰς τὴν Τένεδο. Καὶ μετὰ ἕνα πόλεμο ἐχαλάσθη ὁ στόλος ὁ Τουρκικός[2]. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ὀστερλίτζη[1], ἡ Ρωσία παρέδωσε τὰ νησιὰ τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἔτσι διατάχθη ὁ μὲν Συνέδης νὰ ὑπάγη διὰ θαλάσσης[2], καὶ τὰ Ρωσικὰ στρατεύματα νὰ

[1] Βλέπε εἰς τὸ παράρτημα τοῦ κεφαλαίου τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν φρᾶσιν ταύτην τοῦ Κολοκοτρώνη.

[2] Ὁ ναύαρχος Σενιάβην κατέλαβε ἐν πρώτοις τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Τένεδον· καὶ ἀφ' οὗ ἀπεβίβασε εἰς Τένεδον Ρωσικὴν φρουράν, ἤρχισε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἄλλη μοῖρα τοῦ Ρωσικοῦ στόλου ἐνήργησε ἀποτελεσματικῶς ἀποκλεισμὸν τοῦ στενοῦ τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου οἱ Τοῦρκοι ἐξώπλισαν ναυτικὴν δύναμιν ἐξ 8 πλοίων τῆς γραμμῆς, 6 φρεγατῶν, ἀναλόγου ἀριθμοῦ κορβετῶν καὶ παρώνων καὶ 50 περίπου κανονιοφόρων. Μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὕπαρξις τοῦ στόλου των εἶχε ἀναγκάσει εἰς ὑποχώρησιν τὸν ναύαρχον Ντακγουόρθ, ἤλπισαν ὅτι θὰ τοὺς ἤρκει νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ ν' ἀναγκάσουν καὶ τὸν Ρωσικὸν στόλον ν' ἀποσυρθῇ. Τὴν 19ην Μαΐου ἐξῆλθον τοῦ στενοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Ρωσικὸς στόλος ἀπουσίαζε, διαδρομῶν περὶ τὴν Ἴμβρον. Ὁ Τουρκικὸς ἔπλευσε εἰς Τένεδον καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀποβιβάσῃ βιαίως στρατεύματα. Ἡ Ρωσικὴ φρουρὰ ἐν τούτοις τὸν ἀπέκρουσε ἀποτελεσματικῶς. Διέκοψε λοιπὸν πρὸς ὥραν τὴν ἐπιχείρησιν, ἀγκυροβολήσας πρὸ τοῦ ὅρμου Μπεσίκα, ἀπέναντι τῆς Τενέδου.

Τὴν 22αν ἐθεάθη ἐρχόμενος ὁ Ρωσικὸς στόλος ἀπὸ βορρᾶ. Ἀμέσως ὁ Τουρκικὸς ἀνέπτασε τὰς ἀγκύρας, πλεύσας πρὸς τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔτοιμος συγχρόνως πρὸς μάχην. Ἐπὶ 9 ὥρας ἐναμιλλήσαν οἱ ἀντίπαλοι στόλοι. Οἱ χειρισμοὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐγένοντο ἀποκλειστικῶς πρὸς διευκόλυνσιν προσεγγίσεώς του ὑπὸ τὰ ἐξωτερικὰ φρούρια τοῦ Ἑλλησπόντου. Κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης τῆς μάχης, 3 πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἀντιπάλων, ἐξώκειλαν νοτίως τοῦ Κοῦμ-Καλέ. Λεπτομέρειαι τῶν ζημιῶν δὲν ἀναφέρονται· οὔτε ἦτον τονίζεται ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἅμα κατώρθωσε νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων, δὲν συνετάχθη ἐκ νέου, ἀλλ' ἔπλευσε εἰς Δαρδανέλλια πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ζημιῶν του, παραμείνας ἠγκυροβολημένος περὶ τὸν μῆνα διὰ τὸ πέραν τὸν καὶ δι' ἄλλην ἐνίσχυσιν.

Τὴν 22αν Ἰουνίου ἐξῆλθε τῶν στενῶν, ἀποτελούμενος τὴν φορὰν ταύτην ἐκ 10 πλοίων τῆς γραμμῆς—μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓν τρίκροτον, 6 φρεγάται καὶ 5 μικρότερα πλοῖα. Ἐν ἀρχῇ προσήγγισε εἰς "Ιμβρον· καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν κατηυθύνθη εἰς τὴν Τένεδον, ὅπου ἐξετέλεσε ἐπιτυχῆ βιαίαν ἀπόβασιν ἰσχυροῦ σώματος στρατοῦ, ἀνεκατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἅμα τοῦτο συνετελέσθη δὲν ἐπανῆλθε εἰς τὴν Ἑλλήσποντον ἀλλ' ἐξηκολούθησε διαδρομὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀναμένων νὰ μετρηθῇ μὲ τὸν Ρωσικὸν στόλον. Τὴν 1ην Ἰουλίου συνηντήθησαν πρὸ τῆς Λήμνου καὶ ἐναμάχησαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ἀπώλεσαν 3 φρεγάτας καὶ 3 πλοῖα τῆς γραμμῆς. Ἐκ τῶν πλοίων τούτων τῆς γραμμῆς τὰ 2 ἐξώκειλαν, κατεστραμμένα· τὸ δὲ τρίτον, ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζε τὸ σῆμα τοῦ Καπετάμπεη, ἠχμαλωτίσθη καὶ ἦτο πολεμικὸν σκάφος τῶν 80 πυροβόλων καὶ πληρώματος δυνάμεως 774 ἀνδρῶν—ὑπόστασιν ἀπώλειαν εἰς προσωπικὸν νεκροῦς 230 καὶ 160 εἰς πληγωμένους. Ἀνάλογοι ἀπώλειαι καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐφανέρωσαν μετὰ πόσου πείσματος ἠγωνίσθησαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλ' ἐφανέρωσαν συγχρόνως καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ τρόπου τοῦ μάχεσθαι

ἀπὸ τῶν Ρώσων, τῶν ὁποίων αἱ ἐν συνόλῳ ἀπώλειαι μόλις ἔφθασαν τοὺς 135 νεκροὺς καὶ 409 τραυματίας.

Τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰσῆλθον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὴν θην Αὐγούστου ὁ Ρωσικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Τενέδου ἀξιώσας τὴν παράδοσιν τῆς νήσου καὶ ὑποσχόμενος τὴν μεταφορὰν τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς εἰς τὰ Μπεσίκια. Ὁ Τοῦρκος διοικητής, γνωρίζων τὰ γενόμενα κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 1ης Ἰουλίου, μολονότι εἶχε 4600 ἀλκίμων ἀνδρῶν δύναμιν, ἔκρινε καλὸν νὰ δεχθῇ τοὺς ὅρους τοῦ ναυάρχου Σενιάβην.

[1] Ὁ Τεχτσέτης γράφει κατὰ λάθος "Ωστερλιτς, ἐνῷ πρόκειται περὶ τῆς ἐν Φρίεντλαντ νίκης τοῦ Ναπολέοντος.

[2] Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε γνωσθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ναυάρχου Ντακγουόρθ. Ὑπὸ τῆς νέας Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἀπεστάλη ὁ Σὲρ "Αρθουρ Παίητζη πληρεξούσιος νὰ συνάψῃ εἰρήνην μετὰ τῆς Πύλης διὰ μόνην τὴν Ἀγγλίαν, ἢ καὶ—ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ περιφήμου Κορσικανοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ναπολέοντος Πόζτο ντι Μπόργκο, ὡς πληρεξουσίου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου—διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν ὁμοῦ. Ὁ ναύαρχος Κόλλινγκουντ κατέπλευσε εἰς Τένεδον, ἡγούμενος ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου. Μετ' αὐτοῦ ἠνώθη καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὁ ναύαρχος Σενιάβην μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ ἐν τῇ Μεσογείῳ διαδρομοῦντος Ρωσικοῦ στόλου. Ὁ Λόρδος Κόλλινγκγουντ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν εἰσπλουν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ πάλιν ἐξελθόντος εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἔταξε τὰς δυνάμεις του πρὸ τῆς Ἴμβρου. Ἐκ τῶν πνεόντων ἀνέμων, λόγῳ τῆς ἐποχῆς, ἀπέβαινε τελείως ἀδύνατον εἰς οἱονδήποτε πλοῖον νὰ εἰσήρχετο εἰς τὰ στενὰ ἐφ' ὅσον αὐτὸς δὲν θὰ τὸ ἤθελεν. Τὸ μέτρον ἐν τούτοις τοῦτο εἰς οὐδὲν ὠφέλησε διότι ὁ Τοῦρκος ναύαρχος, λαβὼν ἐγκαίρως γνῶσιν, εἶχε ἤδη ἀγκυροβολήσει τὸν στόλον του ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων.

Τὴν 21ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἀπροσδοκήτως μετεβλήθησαν τὰ πράγματα ἐξ ὁλοκλήρου· διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος ὑπέγραψεν τὴν συνθήκην τῆς Τιλσὶτ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος. Αἱ πολιτικαὶ βλέψεις τῆς Ρωσίας ἀντεστράφησαν. Ὁ ναύαρχος Σενιάβην, κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, συνῆψε ἀνακωχὴν μετὰ τῆς Πύλης καὶ μετὰ τοῦτο ἔσπευσε νὰ προλάβῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ στόλου του πρὸ τῆς ἐπικειμένης κηρύξεως πολέμου Ἀγγλίας—Ρωσίας. Ἀπεχωρίσθη ὅσον ἠδυνήθη ταχύτερον τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου καὶ ἔπλευσε πρὸς τὸ Γιβραλτὰρ, ἀποσπάσας ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς τῶν 74 πυροβόλων, ἓν τῶν 60 καὶ τινα ἄλλα μικρότερα πλοῖα ὑπὸ τὸν ὑπονάυαρχον Γκρῆγ.

Τοῦτον διέταξε νὰ πλεύσῃ τὸ ταχύτερον εἰς Κέρκυραν καὶ λίβῃ τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν κατοχήν του—παραχωρηθεῖσαν εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Τιλσίτ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ρωσικοῦ στόλου ὁ λόρδος Κόλλιγκουντ ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Σὲρ "Αρθουρ Παίητζη τὴν φρεγάταν «Θέτις» τῶν 38 πυροβόλων, διὰ νὰ πλεύσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνεγίσῃ τὰς συεννοήμετὰ τῆς Πύλης, ἵνα αὐτὸς προσκαλῆσῃ νὰ ἀποτέψῃ τὸν περαιτέρω σύνδεσμον τῆς Τουρκίας μετὰ τοῦ Ναπολέοντος. Τοῦτο ὅμως κατέστη ἀδύνατον. Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου λοιπὸν ἡ «Θέτις» ἐξῆλθε εἰς τὸ Αἰγαῖον μετὰ τοῦ Παίητζη, ἀλλ' εἶχε συμφωνηθῇ δι' αὐτοῦ μεταξὺ Πύλης καὶ λόρδου Κολλινγκουντ, ὅτι ἐφεξῆς Τουρκικὸν πολεμικὸν σκάφος δὲν θὰ ἐξῆρχετο τῶν Στενῶν· ὅτι ἑπομένως οὐδεμίαν φορολογίαν θὰ κατέβαλον οἱ "Ελληνες κάτοικοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους εἰς τὴν Τουρκίαν μέχρι τοῦ πέρατος τῆς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἀγγλίας ἐμπολέμου καταστάσεως, ἀφ' οὗ οἱ φόροι

ὑπάγουν διὰ ξηρᾶς· τότε ἔπαυσε ὁ πόλεμος καὶ ὅσα καράβια πολεμικὰ ἦσαν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρεμπούπλικας τότε ἐσήκωσαν τὰ χαρτιὰ καὶ ἔτζι ἐπῆγα τὸν Αὔγουστο εἰς τὴν Ζάκυνθο.

27 Ἰουλίου 1807 ἦλθε ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσουν τὰ φρούρια οἱ Ρῶσσοι εἰς τοὺς Φραντζέζους.

Ἐπῆγα μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ εἰς τὸν Λεβάντε 10 μῆνας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος [1]· μᾶς ἐπολιόρκησαν 3 καράβια

τῶν νήσων εἰσπράττοντο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Καπετὰν πασᾶ—εἰς τὸν ὁποῖον ἀπηγορεύετο ἡ ἔξω τῶν Δαρδανελλίων ἐμφάνισις.

[1] Ὁ Σενάβην ἐξήγειρε τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς ἀρματωλοὺς—καὶ ἰδίως τὸν Νικο-Τσάραν—κατὰ τῆς Πύλης, ὅπως ἐπιφέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς ὄφελος τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ Ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τοὺς ἐγκατέλειπε εἰς τὴν τύχην των ἀπερχόμενος τοῦ Αἰγαίου, συνεπείᾳ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας. Πολλοὶ ἐκ τῶν συμπραξάντων μετὰ τοῦ Σενάβην, ὡς ὁ ἐκ Βάλτου Γιάννης Σταθᾶς καὶ ὁ Καζαβέργης, ἠνώθησαν τότε μετά τινων νησιωτῶν ὡς καὶ τῶν ἁρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῶν φευγόντων τὴν καταδίωξιν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ—μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Βλαχάβας, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Τσαχίλας, ὁ Μπιζιώτης καὶ ἄλλοι διάσημοι ἀρχηγοί. Πάντες οὗτοι συνεκρότησαν εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον, τὴν ὁποίαν ἐξέλεξαν ὡς βάσιν των, καταδρομικὸν στολίσκον. Εἰς αὐτοὺς ὀλίγον βραδύτερον προσετέθησαν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ἁρματολὸς τῆς Νιάουσας Ρομφέτης καὶ ὁ Νικο-Τσάρας.

Τὸν στόλον ἀπετέλεσαν 70 μικρὰ σκάφη εἰς δέκα μοίρας, (ταϊφάδες). Ἑκάστη μοῖρα ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τοῦ μοιράρχου—λ. χ. Βάλτος, Μωρηᾶς, Ρούμελη, Ἀσπρηθάλασσα (Αἰγαῖον), Ὄλυμπος, Κασσάνδρα, Σκίαθος κλπ. Ὁ Σταθᾶς ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ καταδρομικοῦ τούτου στόλου καὶ ὑπαρχηγὸς ὁ Νικο-Τσάρας.

Μόλις ἐγένετο ἀρχηγὸς ὁ Σταθᾶς ὕψωσε ἐπὶ τὸν πλοῖον του, ἀντὶ τῆς πρότερον φερομένης Ρωσικῆς σημαίας, Ἑλληνικὴν γαλανόλευκον, — κυανῆν μετὰ λευκοῦ σταυροῦ ἐν τῷ μέσῳ. Πάντα τὰ λοιπὰ διακριτικὰ τοῦ στολίσκου τούτου ἦσαν μέλανα, λ. χ. τὰ χρώματα τῶν πλοίων, τῶν ἱστίων καὶ τῆς περιβολῆς τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν πολεμιστῶν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1807 αἱ μοῖραι τῶν καταδρομέων ἔλαβον ὡρισμένας κατευθύνσεις. Ὁ Σταθᾶς ἔπλευσε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξετέλεσε ἀποβάσεις, ἐκυρίευσε πολλὰ παράλια χωρία καὶ ἐβύθισε μίαν Τουρκικὴν πολεμικὴν κορβέταν.

Τὰ παράλια Μακεδονίας, Θράκης καὶ Εὐβοίας ἐλεηλατήθησαν. Ἄλλοι καταδρομεῖς ἐπῆλθον κατὰ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας· ἐτόλμησαν μάλιστα νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ πρὸ τῶν Δαρδανελλίων. Δὲν περιγράφονται αἱ ὠμότητες αὐτῶν τῶν πειρατῶν. Τὰ χωρία ἐπορπολοῦντο· οἱ ἄρρενες κάτοικοι ἐσφάζοντο· αἱ γυναῖκες ἐξηνδραποδίζοντο. Τὰ εἰς χεῖρας των περιπίπτοντα ἐχθρικὰ πληρώματα ὑπέφερον πολὺ περισσότερον. Ὁ τρόμος ἐβασίλευε ἐν τῷ Αἰγαίῳ.

Κατόπιν διαταγῆς τοῦ Διβανίου ὁ καπετὰν-πασᾶς ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ αὐτὴν τὴν βάσιν τῶν πειρατῶν ἐν Σκιάθῳ, ἀποστέλλων πρὸς τοῦτο μίαν φρεγάταν, δύο κορβέττας καὶ ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ἐν Σκιάθῳ τότε συνέπεσε νὰ εὑρίσκωνται 1400 Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι. Ἀντέταξαν μὲν κατὰ τῶν Τούρκων ἡρωϊκὴν, ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν, ἀλλὰ ταχέως ἀνεγνώρισαν ὅτι τὰ πλοῖα των δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντιμετωπίσουν ἀντιπάλους ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρους καὶ ὅτι θὰ κατέληγον εἰς βεβαίαν καταστροφήν.

Ἐγνώριζον ἀρ' ἑτέρου καλῶς τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου λόρδου Κολλιγούουντ,—καθ' ἣν Τουρκικὸν πολεμι-

Τούρκικα πολεμικά, 2 κορβέττα καὶ μία φρεγάδα εἰς τὴν Σκιάθο. Ἐδώκαμεν ἐξδησι μιᾶς φρεγάδας Ἀγγλικῆς καὶ ἦλθε εἰς βοήθειάν μας [1]. Τὰ 2

κὸν πλοῖον δὲν ἔμελλε νὰ διαβροιήσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, οὔτε φόρος εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ κατεβάλλετο ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν Ἑλληνικῶν νήσων, ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἐγκατέλειπε τὴν Μεσόγειον· καὶ ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1808 ἀπεσπάσθη ἡ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Γζὼν Στιοὐαρτ φρεγάτα «Θαλάσσιος Ἵππος» διὰ νὰ διαβροιήσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτηρῇ ἐπὶ τοῦ κατὰ πόσον θὰ ἐτηροῦντο ὑπὸ τῆς Πύλης αἱ διὰ τοὺς Ἕλληνας γενόμεναι συμφωνίαι.

Μὲ τὸ δεδομένον ἀρ' ἑτέρου ὅτι οἱ πειραταὶ ἡχμαλώτιζον ὅσα πλοῖα ἀπὸ Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἀκτῶν τούτων ἔπλεον εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ διότι ὁ καταβαλλόμενος εἰς τὸν σουλτάνον φόρος εἰς ἐκείνον τὸν μέρος συνίστατο κυρίως εἰς ἄλευρα καὶ μὲ τὴν παρουσίαν τῶν πειρατῶν ἐσταμάτησε πᾶσα καταβολή· οἱ Τοῦρκοι ἠρώτησαν τὸν πλοίαρχον Στιοὐαρτ ἐὰν δὲν θὰ εἶχε ἀντίρρησιν εἰς τὸ νὰ ἀπέστελλον ἐπαρκῆ ναυτικὴν δύναμιν εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ νὰ συνέτριβον ἐκείνην τὴν φωλεὰν τῶν πειρατῶν. Ὁ πλοίαρχος Στιοὐαρτ τοὺς ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς βίας εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων παραβιάσεως τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ἡ Πύλη, ἀσφαλῶς πληροφορουμένη ὅτι δὲν διεδρόμει εἰς τὸ ἀρχιτέλαρχος ἄλλη δύναμις πλὴν τῆς φρεγάτας τοῦ Στιοὐαρτ, ἀπέστειλε ἔξω τῶν Δαρδανελλίων τὴν μοῖραν—ἀποτελουμένην ἐκ δύο φρεγατῶν, δύο κορβεττῶν, 2 πλοίων φερόντων ὅλμους, καὶ τινων μυστίκων.

[1] Οἱ Ἕλληνες καταδρομεῖς ἔσπευσαν ἐγκαίρως νὰ ἀποστείλουν ἐν ταχόπλουν εἰς τὴν Σύρον, ὅπου ἐστάθμευε ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος».

Ὁ πλοίαρχος Στιοὐαρτ ἔλαβε γνῶσιν τῶν συμβαινόντων τὴν 1 Ἰουλίου καὶ ἀμέσως ἐξετέτασε τὰ ἱστία. Ἔπνεε σφοδρὸς βορειοανατολικὸς ἄνεμος. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 5 Ἰουλίου ἡ φρεγάτα συνηντήθη μετὰ πλοίου Ἑλληνικοῦ, ὁ κυβερνήτης τοῦ ὁποίου ἐπληροφόρησε τὸν πλοίαρχον Στιοὐαρτ ὅτι πλησίον τῆς θέσεως ὅπου ἔπλεε διεδρόμει μοῖρα Τουρκικοῦ στόλου. Τὴν 4 ὥραν μ. μ. ὁ ἄνεμος μετετράπη εἰς ρυταῖον, βορχεοὸν βορειανατολικόν. Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» ἠλάττωσε τὴν ἱστιοφορίαν του καὶ ἐτράπη πρὸς τὰ βορειανατολικά. Τὴν 5 ὥραν 48 λ., καθ' ἣν στιγμὴν ὁ καιρὸς ἐκαθάρισε, ἐθεάθησαν δύο μεγάλα πλοῖα καὶ τρίτον μικρότερον, διαδρομοῦντα νοτίως τῶν νήσων Σκοπέλου καὶ Ἀλονήσου, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίσθησαν ὅτι ἦσαν Τουρκικὰ πολεμικά.

Ὁ ὁπλισμὸς τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας—τῆς ὁποίας τὸ ἐκτόπισμα ἦτο 998 τόννων—ἀπετελεῖτο ἐν συνόλῳ ἐκ 42 πυροβόλων—ἐξ 28 μακρῶν πυροβόλων τῶν 18 λιτρῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου καταστρώματος· ἐκ 12 καρονάδων τῶν 32 λιτρῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· καὶ 2 μακρῶν Ἰσπανικῶν ὀρειχαλκίνων πυροβόλων τῶν 18 λιτρῶν ἐπὶ τοῦ προστέγου. Τὸ σύνολον τῶν παρόντων ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ἀνήρχετο εἰς 251 ἄνδρας.

Ἐκ δὲ τῶν Τουρκικῶν φρεγατῶν ἡ μεγαλυτέρα «Μπενετερὲ Ζωφέρ», ἐκτοπίσματος 1300 τόννων καὶ δυνάμεως πληρώματος 533 ἀνδρῶν, ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Σκαντζὶλ Κιουτσοὺκ Ἀλῆ. Ἔφερε ὁπλισμὸν 52 πυροβόλων· ἦτοι: ἐπὶ τοῦ κυρίου καταστρώματος 30 ὀρειχάλκινα, τριῶν διαφόρων διαμετρημάτων—ἑκατέρωθεν. εἰς τὸ μέσον τοῦ κυρίου καταστρώματος, ἀνὰ ἓν Γαλλικὸν πυροβόλον τῶν 36 λιτρῶν· τὰ ἀμέσως πλησίον τούτων πρώραθεν καὶ πρύμνηθεν ἄλλα δύο ἦσαν Γαλλικὰ τῶν 24 λιτρῶν· καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἀνὰ δέκα ἑκατέρωθεν, Γαλλικὰ τῶν 18 λιτρῶν. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἑκτὸς δύο βραχυκάννων πυροβόλων ἀκριβῶς πρὸς τὴν πρύμναν, ἔφερε 14 μακρὰ πυροβόλα τῶν 12 λιτρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ προστέγου, ἑκτὸς δύο πυροβόλων ἀκριβῶς πρὸς τὴν πρῷραν, ἔφερε ἄλλα 6 πυροβόλα τῶν 14 λιτρῶν.

Ἡ μικροτέρα Τουρκικὴ φρεγάτα «Ἀλῆ-Φεζάν», κυβερνωμένη ὑπὸ τοῦ πλοιάρ-

κορβέτα τὰ ἐβούλιαξε καὶ τὴν φεργάδα τὴν ἐπῆρε ζωντανήν· εἴμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες 1400—ὅλοι οἱ Καπετανέοι τοῦ Ὀλύμπου, καθὼς Παπαμαλα-

χου Ντουραγκαντρὴ Ἀλῆ, ἐκτοπίσματος 730 τόννων καὶ δυνάμεως 230 ἀνδρῶν, ἔφερε 24 μακρὰ ὁρειχάλκινα πυροβόλα τῶν 12 λιτρῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου καταστρώματος καὶ δύο ὅλμους εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ.

Τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ δὲν ἐξωτερίκευσαν ἐντύπωσιν τινὰ τῶν κυβερνητῶν των ἐκ τῆς παρουσίας τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας, ἡ ὁποία μὲ ὑψωμένην τὴν σημαίαν της ἔλαβε πλεῦσιν ἐμπροδίζουσαν τὴν κατεύθυσιν αὐτῶν πρὸς νότον. Οὐχ' ἧττον καὶ τὰ Τουρκικὰ δὲν μετέβαλον οὔτε κατὰ μίαν μοῖραν τὴν πλεῦσιν των, εἴτε διότι εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των εἴτε διότι ἀκόμη δὲν ἀνησύχουν.

Τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας ἐπέβαινε πλοηγός, καταγόμενος ἐκ Γιβραλτάρ, διατελέσας πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων, ὑπηρετήσας ὡς δοῦλος ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου τῆς γιαμμῆς «Σουλτὰν Σελίμ», γνώστης τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Τὴν 9ην καὶ 30′ μ. μ. ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» εἶχε καθέτως τῆς πλευρᾶς του τὴν μεγάλην φρεγάταν. Ὁ πλοίαρχος Στιοὺαρτ προσεκάλεσε διὰ τοῦ μεγαφώνου, διὰ τοῦ πλοηγοῦ του, τὸν Τοῦρκον μοίραρχον καὶ τὸν διέταξε νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν φρεγάταν. Ὁ Σκαντρὶλ ἠρνήθη. Ἀλλ' ἀμέσως ἐδέχθη ἐπὶ τῆς φρεγάτας του ὁλόκληρον τὴν διπλῆν συμπυροκρότησιν τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου», εἰς τὴν ὁποίαν ἀπήντησεν καὶ αὐτὸς ταχέως. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ ἄνεμος εἶχε καταπέσει, καὶ ἦρχετο περὶ τὰς 25° πρώραθεν τοῦ δεξιοῦ ἐγκαρσίου τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου». Ἡ Τουρκικὴ φρεγάτα βιαθηδὸν ἀπεμακρύνθη, κατευθυνομένη νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς ἄλλης, ἀπεχούσης περίπου βολὴν πυροβόλου ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς της (βλέπε τὸ διάγραμμα).

"Οταν ἀπεμακρύνθη ἐπαρκῶς καὶ ἐπλησίασε τὴν ἄναν φρεγάταν ἡ «Μπεντερὲ Ζαφὲρ» ἔθεσε τὸν οἶακα ἀριστερὰ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ πλεύρισῃ τὴν Ἀγγλικὴν φρεγάταν. Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» δὲν εἶχε ἐπαρκὲς πλήρωμα νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοιοῦτου εἴδους σύγκρουσιν. Ἐστράφη προσηνέμως, ἀφίνων ἐν μεγάλῃ συγχύσει τὴν Τουρκικὴν φρεγάταν, ἔχουσαν ἐν κακῇ καταστάσει τὴν ἱστιοφορίαν της, καὶ μετὰ 2 λεπτὰ ἐστράφη πάλιν πρὸς τὸ μέρος της.

Τὴν 10 ὥραν, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἔφθανε εἰς βολὴν πυροβόλου ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» τὴν μεγίλην φρεγάταν, ἐπενέβη ἡ μικροτέρα.

Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» ἐτράπη πρὸς τὸν νέον ἀντίπαλον, πλησιάσας μέχρις ἀποστάσεως 200 ὑαρδῶν. Τοῦ κατηύθυνε συνεχῶς ὁλόκληρον τὴν συμπυροκρότησιν τῆς δεξιᾶς του πλευρᾶς μέχρις ὅτου, τὴν 10ην ὥρ. 15 λ., μεγάλη ἔκρηξις ἐπὶ τοῦ προστέγου τοῦ «Ἀλῆ Φεζὰν» ἠνάγκασε τὸν κυβερνήτην του νὰ οὐρισδρομίσῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελαγίας νήσου (Κυρὰ—Παναγιᾶς). Ὁ κωπηὸς τῆς μάχης καὶ τῆς ἀμέσως κατόπιν προσηλώσεως τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» εἰς νέαν προσβολὴν κατὰ τῆς φρεγάτας «Μπεντερὲ-Ζαφὲρ» ἀπήλλαξαν τῆς περαιτέρω καταδιώξεως τὸν «Ἀλῆ-Φεζάν». Ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ταύτης διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ταχύτερον τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ πλεύσῃ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰ Δαρδανέλλια.

Τὴν 10 ὥρ. 35 λ. ἐπανελήφθη ἡ σύγκρουσις μεταξὺ «Θαλασσίου Ἵππου» καὶ «Μπεντερὲ-Ζαφέρ». Ἀμφότερα προσανατολίσθησαν πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Ἡ Ἀγγλικὴ φρεγάτα ἔπλεε ἀριστερὰ τῆς Τουρκικῆς. Τὴν 11ην ὥρ. τὸ «Μπέντερὲ-Ζιφέρ», διὰ δευτέραν ἤδη φοράν, ἐχείρισε ἀποφασιστικῶς ὅπως πλευρίσῃ τὸν «Θαλάσσιον Ἵππον» διὰ ἐμβολῆς. Ὁ πλοίαρχος Στιοὺαρτ, προσεκτικώτατος, ἀναιένων ὅτι θὰ ἐγίνετο τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σκαντρίλ, ἐχείρισε μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος καὶ ὄχι μόνον ἀπέφυγε τὴν ἀπόπειραν τῆς συμβολῆς, ἀλλ' εὑρέθη ταχύτατα ἔχων ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἀκριβῶς ἐγκαρσίου τῆς φρεγάτας του καὶ πολὺ πλησίον τὸ διάμηκες τὸ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ». Τὸ πῦρ τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔντασιν. Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, ἡ πρῶρα καὶ τὸ πρόστεγον τοῦ «Μπεντερὲ-Ζαφὲρ» ἦσαν ὑπερ-

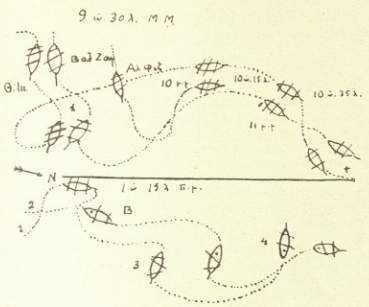

Διάγραμμα τῆς ναυμαχίας πρὸ τῆς Σκοπέλου (5—6 Ἰουλίου τοῦ 1808), μνημονευομένης ἰδιαιτέρως μετὰ λεπτομερειῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυτικοῦ.[1]

[1] *Ὑπόμνημα*

Θ. Ἵπ =Ἀγγλικὴ φρεγάτα «*Θαλάσσιος Ἵππος*».
Βαθ. Ζαφ =Τουρκικὴ Φρεγάτα «*Μπεντερὲ Ζαφίρ*».
Ἀλ. Φεζ.=Τουρκικὴ φρεγάτα «*Ἀλῆ Φεζάν*».

Τὸ βέλος χαρακτηρίζει τὴν πρὸς νότον κωτεύθυνσιν. Τὸ κάτω μέρος χαρακτηρίζει τοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς μάχης χειρισμοὺς τῶν δύο πρώτων φρεγατῶν.

χάβας, Λιόλιος, Λαζόπουλοι, τοῦ Τζάρα οἱ καπετανέοι. Αὐτοὶ εὑρέθηκαν εἰς τὴν Σκίαθο κατατρεγμένοι ἀπὸ τὸν Μουχτάρπασα καὶ λοιποὺς Τούρκους

πλήρεις ἀνδρῶν ἑτοίμων νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἄγημα τῆς ἐμβολῆς. Τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐθανατώθη προπάντων ὑπὸ τῶν πυρῶν τῶν πρυμναίων πολυβόλων τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου», ὁ ὁποῖος, ἐκτελέσας ἀμέσως μετὰ τοῦτο στροφὴν πρὸς τ' ἀριστερά, ἠκολούθησε μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν τὴν βολήν του. Τὸ ἐπιστήλιον τοῦ πρυμναίου ἱστοῦ τοῦ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ» ἔπεσε.

Οἱ ἀντίπαλοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ἄνευ διακοπῆς μέχρις ὅτου τὸ πῦρ τῆς Τουρκικῆς φρεγάτας ἐντελῶς ἐσίγησε. Τότε ἀπὸ τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» ἐγένετο πρόσκλησις, διὰ τοῦ μεγαφώνου, πρὸς τὸ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ» ἵνα παραδοθῇ. Ἀλλ' οὐδεμία ἐδόθη ἀπάντησις. Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» διῆλθε ἀμέσως πρύμνηθεν τοῦ ἀντιπάλου, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ ἐπιστήλια τοῦ πρωραίου καὶ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ τοῦ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ» ἔπιπτον, καὶ ἐπανέλαβε τὴν πρόσκλησιν περὶ παραδόσεως. Ἡ Τουρκικὴ φρεγάτα ἔβαλε ἀραιούς τινὰς κανονιοβολισμοὺς ἐκ τῶν πρυμναίων πυροβόλων της. Ὁλόκληρος συμπυροκροτήσις τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» ἠκολούθησε ὡς ἀπάντησις. Ἡ ὥρα ἦτο 1 ὥρ. 15' τῆς πρωΐας τῆς 6ης. Ὁ πλοίαρχος Στιοὺαρτ ἠννόησε ὅτι ἡ Τουρκικὴ φρεγάτα δὲν θὰ παρεδίδετο· ἀλλὰ καὶ διότι οὔτε θὰ ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀπαντᾷ εἰς τὸ πῦρ του καὶ προπάντων, ἐπειδή, ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἱστιοφορίας της, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τοῦ διαφύγῃ, ἔπαυσε πῦρ καὶ ἐτηρήθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ» ἕως ὅτου ἐξημερώθη.

Μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τ' ἀντίπαλα πλοῖα εὑρέθησαν ἀπέχοντα ἓν μίλλιον. Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» ἐπλησίασε ἐγγύτατα τὴν πρύμνην τοῦ «Μπέντερὲ-Ζαφὲρ» καὶ τοῦ κατηύθυνε ὁλόκληρον συμπυροκρότησιν. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου σκάφους ἐφαίνετο ἀπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ὁ Σκαντρίλ, ὄρθιος ἐπὶ ἐπιστέγου ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ οἰακος, ἐξώρκιζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τὸ πλήρωμά του νὰ ἐξωκολουθήσουν τὴν ἀντίσταση. Παρ' ὅλην τὴν πέριξ του φρικαλεότητα, ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν νεκρῶν, τῶν πληγωμένων καὶ τῶν συντριμμάτων τοῦ πλοίου, ἐφώναξε μετὰ σθένους, ἀπειλήσας μὲ θάνατον ὅσους θὰ τὸν παρήκουον. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐν τούτοις ἔμελλε νὰ διαταχθῇ ἐπὶ τοῦ «***Θαλασσίου Ἵππου***» ἡ δευτέρα συμπυροκρότησις ἐθεάθησαν τρεῖς Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ν' ἁρπάζουν τὰς χεῖρας τοῦ Σκαντρίλ, νὰ τὰς στρέφουν πρὸς τὰ κάτω καὶ νὰ χειρονομοῦν ὅτι παρεδίδοντο. Ταὐτοχρόνως ὑπεστάλη ἡ Τουρκικὴ σημαία ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ τοῦ πλοίου.

Ὁ ὕπαρχος τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» καὶ ὁ λοχαγὸς τῶν πεζοναυτῶν ἀπεστάλησαν διὰ τῆς τετρακώπου εἰς παραλαβὴν τοῦ παραδοθέντος ἀντιπάλου. Ὁ Σκαντρίλ ὡδηγήθη ἐνώπιον τοῦ πλοιάρχου Στιοὺαρτ. Ἀφ' ἧς ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου», καὶ ἀνεγνώρισε πόσον μικρότερος ἦτο ὁ νικητής, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκφράζῃ τὴν κατάπληξίν του. Ὅταν τοῦ ἐζητήθη νὰ παραδώσῃ τὴν σπάθην του εἰς τὸν πλοίαρχον Στιοὺαρτ—εἰς ἔνδειξιν παραδοχῆς τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων—ἠρνήθη ἐπὶ πολὺ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, δηλώσας ὅτι ἡ σπάθη του καὶ μεγάλης ἀξίας ἦτο καὶ εἶχε λεπίδα ἐκ χάλυβος τῆς Δαμασκοῦ. Προπάντων ἐφανέρωσε μεγάλην στενοχωρίαν ὅταν παρετήρησε ὅτι ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος», κατόπιν τόσης πάλης, ἐπὶ 251 ἀνδρῶν ἐν συνόλῳ (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ναυτοπαίδων) εἶχε ἀπωλείας μόνον 5 νεκροὺς καὶ 10 τραυματίας· ἐνῷ τὸ «Μπέντερὲ Ζαφὲρ» εἶχε 170 νεκροὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς 200 τραυματίας, τοὺς πλείστους θανασίμους· καὶ ὅτι τοῦ «Μπέντερὲ Ζαφὲρ»—ἐκτὸς τῆς πτώσεως τῶν ἐπιστηλίων καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ζημιῶν τῆς ἱστιοφορίας—τὸ σκάφος ἦτο διάτρητον καὶ τόσον πολὺ ὥστε μόλις νὰ ἐπιπλέῃ· ἐνῷ αὐτὸς ἔβλεπε μόνον ἐλαχίστας ὀπὰς εἰς τὰ ἱστία τοῦ «Θαλασσίου Ἵππου» καὶ μίαν μόνον ὀπὴν ἐκ βλήματος τῶν 24 λιτρῶν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τοῦ ἐπιδρόμου του.

Ὁ «Θαλάσσιος Ἵππος» ἐρυμούλκησε τὸ «Μπέντερὲ Ζαφὲρ». Εἰς τὸν Σκαντρίλ

τῆς ξηρᾶς. Μᾶς ἐπῆρε ὁ χειμῶνας, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνη, ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο.

***

Εἰς τὰ 1808 τὴν ἄνοιξι ὁ Βελῆ-πασᾶς[1] ἐφοβέριζε τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκη, ἢ τὸν πύργο νὰ τοῦ δώσῃ, ἢ ὁ ἴδιος νὰ ὑπάγῃ ἢ τὸ παιδί του ἐνέχυρο νὰ δώσῃ.

ἐπετράπη νὰ ἐπιβῇ τοῦ πλοίου του. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν γινόμενον πλοῦν μέχρι τῆς Μυκώνου ἀπεπειράθη νὰ τὸ ἀνατινάξῃ ἵνα μὴ περιέλθῃ τελικῶς εἰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων, τὸν παρέλαβε πάλιν ἐπὶ τοῦ πλοίου του ὁ πλοίαρχος Στιοῦαρτ. Καὶ μόνον ὅταν κατέπλευσε εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον τὸν ἀφῆκε ἐλεύθερον ν' ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ πληρώματός του εἰς Κωνσταντινούπολιν.

***

Ἡ Πύλη, εὑρισκομένη ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ καταβάλῃ τοὺς καταδρομεῖς, καταστάντας μάλιστα ἤδη θρασυτέρους, διέταξε τὸν Ἀλῆ-πασᾶν, νὰ τοὺς ἀφήσῃ ἀνενοχλήτους νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν Ὄλυμπον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ πάλιν οἱ ἁρματωλοὶ εὗρον καταφύγιον εἰς τὴν πειρατείαν, διότι ὁ Παπαθύμιος Βλαχάβας, γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων τοῦ Ὀλύμπου, εἰς νέαν ἐξέγερσιν, εὑρέθη διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀλῆ. Κατέφυγε ἑπομένως πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁρμητήριον τῶν καταδρομέων ὑπῆρξε αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ Σκόπελος. Αἱ καταδρομαὶ τῶν Ἑλλήνων ἐνηργήθησαν μετὰ τῆς μανίας τῶν ἀπηλπισμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη διὰ τῆς βίας οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἔλαβε ὑπομονὴν καὶ ἐξέδωκε, μεσιτείᾳ τοῦ Πατριάρχου, φιρμάνιον γενικῆς ἀμνηστείας των. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐν τούτοις τὸ περιεφρόνησε, ὅταν συνέλαβε βραδύτερον δολίως τὸν Βλαχάβαν. Τὸν ὑπέβαλε εἰς μαρτυρικώτατον ἀνασκολοπισμόν.

[1] Ὁ Βελῆ πασᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου κατὰ τὸ 1807 διοικητὴς τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου (μουχαφούζης) καὶ ἀμέσως κατόπιν ἡγεμών της. Οὗτος ἦτο παμπόνηρος. Ἠννόησε ὅτι τὸ συμφέρον του ἦτο ἡ συνεννόησις μετὰ τῶν Ἑλλήνων προεστώτων τῆς Πελοποννήσου. Συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετ' αὐτῶν. Ἐφανέρωσε ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς προκρίτους,—μπέηδες, ἐφέντηδες, καὶ ἀγάδες,—μέχρι τοῦ βαθμοῦ νὰ ἀδιαφορήσουν πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες προεστῶτες. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἀνέπνευσαν· Τοῦρκος ραπίζων Ἕλληνα κατεδικάζετο ὑπὸ τοῦ Βελῆ εἰς πρόστιμον 3000 γροσίων. Παρέβλεπε τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους γινόμενα ἀδικήματα. Ἐφάνη ἀμείλικτος πρὸς ὅσους προκρίτους Τούρκους δὲν παρουσιάζοντο εἰς τὴν πρόσκλησίν του—λ. χ. εἰς τὰς περιπτώσεις ἀρνήσεως καταβολῆς φόρων· διὰ τοιοῦτον λόγον ἀπέστειλε τὸν Πασόμπεην μὲ δύναμιν 6000 ἀνδρῶν μετὰ πυροβολικοῦ ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν Μπαρδουνιωτῶν. Ἀναφέρεται ὅτι οὗτοι ἐσώθησαν τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Σωτηρίου Λόντου, ἀφ' οὗ ἐν τούτοις κατέβαλον (εἰς τὸν Βελῆν) πολλὰ χρήματα.

Παρεχώρει εἰς τοὺς Ἕλληνας προεστῶτας ὠφελήματα ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἰχθυοτροφείων, τῶν ἀλυκῶν καὶ ἄλλων κυβερνητικῶν δικαιωμάτων. Ἔκλειε τοὺς ὀφθαλμούς του προκειμένων ὠφελημάτων τῶν προεστώτων ἐκ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων.

Ὁ Φραντζῆς ἀναφέρει τὴν χαρακτηριστικὴν ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει παραμένοντας ἀντιπροσώπους τῆς Πελοποννήσου (βεκίληδες) Παπᾶ Ἀλέξιον Οἰκονόμου (ἐξ Ἀνδριτσαίνης) καὶ Ἀναγνώστην Δεληγιάννην (ἐκ Λαγκαδίων):

—«Ἀκριβοί μου φίλοι, Παπᾶ Ἀλέξιε καὶ κὺρ Ἀναγνώστη!

«Μὲ τὸν χαιρετισμόν μου σᾶς λέγω φιλικῶς, ὅτι ὁ διορισμός μου εἰς τὸν Μωρέα

Ἐρεθίζετο ὁ Βελῆ-πασᾶς ἀπὸ τὸν Δελη-γιάννη· ὁ Δελη-γιάννης μὴ θέλων νὰ ὑπάρχῃ ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης ἔλεγε εἰς τὸν Βελῆ-πασᾶ, ὅτι:

—*πρέπει νὰ κρεμισθῇ ὁ πύργος διὰ νὰ τοῦ γκρεμίσῃ τὴν δύναμιν.* Καὶ τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη:

—*μὴν πηγαίνεις, διότι ὁ Βελῆ-πασᾶς ἔχει σκοπὸν νὰ σὲ σκοτώσῃ.*

Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης λοιπὸν ἐτοιμάζετο νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν Βελῆ-πασᾶ. Ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη, καὶ ὁ πάππος ὁ ἐδικός μου, Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἦταν φίλοι καὶ ἀδελφοπητοί. Ἐσκοτώθηκε ὁ παπούλης μου, ἐπέθανε καὶ ὁ παπούλης τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη καὶ ἔμεινε ἡ φιλία ἡ ἴδια εἰς τὸν πατέρα μου καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη· ὡς φίλοι πατρικοὶ ἐλάβαμεν καὶ ἡμεῖς ἀνταπόκρισι, δὲν τὸν εἶχα ἰδεῖ προσωπικῶς. Ἐπιστηριζόμενος λοιπὸν εἰς τὴν φιλίαν μὲ ἔγραψε ἕνα γράμμα, μοῦ ἔλεγε:

—«*φίλε πατρικέ, ὁ Βελῆ-πασᾶς ἐτοιμάζεται νὰ μὲ βαρέσῃ καὶ ἂν ἦσαι φίλος νὰ ἔλθῃς νὰ μὲ βοηθήσῃς*».

Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι:

—«*δὲν ἔρχομαι τώρα, διότι θὰ σὲ βλάψω· καὶ ἂν δὲν ἔχῃ σκοπὸ νὰ ἔλθῃ ὁ Βελῆ-πασᾶς, τόμου μάθει ὅτι ἦλθα ἐγώ, θὰ ἔλθῃ τότε· ἀλλὰ νὰ κυττάξῃς μὲ κανένα μέσον νὰ μὴν κηρύξῃς τὸν πόλεμο, ἂν ὅμως καὶ κινήσῃ τὸ στράτευμα ἐναντίον σου τότε ἔρχομαι.*

Ὁ Βελῆ-πασᾶς, ἰσχυρογνώμων, ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμα. Τότε μὲ ἔγραψε ὅτι: «*τὰ στρατεύματα ἐκίνησαν, καὶ ἂν εἶσαι φίλος τώρα φαίνεσαι*».

Λαμβάνοντας τὸ δεύτερό του γράμμα ἐτοιμάσθηκα μὲ 100· οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ ἐμπόδιζαν, ἐγὼ ὅμως τοὺς εἶπα ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ἀλλέως, διότι ἔδωσα τὸν λόγον μου, καὶ ἔτζι μοῦ ἐμπόδισαν οἱ Φραντζέζοι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπῆρα μόνον 16 καὶ ἐγώ 17.

δὲν ἀποβλέπει εἰς κανένα ἄλλο, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν εὐταξίαν καὶ ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀπόφασίς μου κατὰ τὸ φερμάνι τοῦ κραταιοῦ Βασιλέως μας εἶναι σταθερὸς καὶ θέλει τρέχει μὲ χαρακτῆρα τίμιον καὶ ἀληθινόν, ἐπειδὴ εἶμαι υἱὸς τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ. Θέλει εἶμαι ἀδιάσειστος ὑπερασπιστὴς καὶ φύλαξ τῶν Βασιλικῶν Σουρουρτίων (ἄρθρων κεφαλαιωδῶν) καὶ προστάτης εἰς τὰ δίκαια παράπονα τῶν ραγιάδων. Ἐσεῖς φίλοι μου ἀκριβοὶ νὰ μοῦ γράφετε ἐλεύθερα, χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν, διότι εἶσθε ὅλως διόλου ἐδικοί μου, χωρὶς τὸν παραμικρὸν σουμπεχιὲ (ὑποψίαν). Καὶ διότι ἀπεφάσισα νὰ φανῶ καὶ νὰ εἶμαι τοιοῦτος, σᾶς γνωρίζω καὶ σᾶς βεκίληδες τοῦ Μωρέως, καθὼς μεμλεκὲτ ἰλὲν (διὰ τῆς πλειοψηφίας) εἶσθε διωρισμένοι βεκίληδες.

«Ὅλα ταῦτα θέλουν τὰ βεβαιώσουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ σᾶς δίδω τὸ παρόν μου εἰς χεῖρας σας μὲ τὴν βοῦλλαν τῆς ἐμπιστοσύνης μου καθὼς καὶ τοῦτο δὲν σᾶς λανθάνει.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρὸ πάντων τοῦ ἤνοιξε τοὺς κόλπους τῶν προεστώτων· διότι οἱ βεκίληδες ἔγραψαν εἰς τὸν Σωτήριον Λόντον καὶ Ἰωάννην Δεληγιάννην (πατέρα τοῦ Ἀναγνώστου) νὰ μὴ διστάσουν νὰ ἐμπιστευθοῦν εἰς αὐτόν.

Ἡ περίπτωσις τοῦ Τουρκαλβανοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη, καταγομένου ἐκ τοῦ Λάλα, ὑπῆρξε ὁμοία πρὸς τὴν τῶν Μπαρδουνιωτῶν. Οἱ πύργοι τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη ἦσαν εἰς τὸ χωρίον Μοναστηράκι τῆς Ἤλιδος.

Ἐβγῆκα κοντὰ εἰς τὴν Γλαρέντζα[1], εἰς τὸ Κοτίζι[2] καὶ διευθύνθηκα διὰ τὸ Μοναστηράκι[3]. Τὴν ἴδια ἡμέρα ὅπου ἔφθασα ἐγὼ εἰς τὸ Μοναστηράκι ἔφτασαν καὶ 8 000 Τούρκικα ἐναντίον, καὶ ἐστάθηκα ὑποχρεωμένος νὰ περάσω τὴν μέσην νύκτα.

Ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης εἶχε 400 καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τους ἔφυγαν καὶ ἔμειναν 90. Τὴν αὐγὴν ἀνοίχθη ὁ πόλεμος· ἄρχισαν νὰ κάμουν λαγοῦμι[4]· καὶ εἰς 30 ἡμέρας ἐγίνετο νύκτα ἡμέρα πόλεμος· εἶχαν καὶ 4 κανόνια. Εἰς τὰς 30 ἡμέρας ἐπρότεινε συμβιβασμὸ καὶ ἐπρόβαλε εἰς τὸν Ἀλῆ - Φαρμάκη *νὰ παραδώσῃ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ νὰ τοῦ χαρίσῃ τὰ πραισίματά του, τὸν πύργο του, ὅλα.* Τοῦ ἀπεκρίθηκε ὅτι:

— *ἂν ἦναι τῆς τιμῆς καὶ τῆς παληκαριᾶς νὰ δώσω ἕνα φίλο μου ἀποῦ ἦλθε νὰ μὲ βοηθήσῃ ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἐγὼ ἠμπορῶ νὰ τὸ κάμω.*

Ἀπεκρίθησαν ὅτι:

— *ἀληθινὰ εἶναι αὐτό, πλὴν νεντελί, μέγα πρᾶγμα μὲ ἕνα ρωμαῖο, νὰ χαθῇ τόση Τουρκιὰ διὰ ἕναν ἄνθρωπο.*

Ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης ἀπεκρίθη ὅτι:

— *ἂν ἤμουν πασᾶς ἐγινόμην καὶ ἐγὼ ἄπιστος, πλὴν δὲν τὸ κάμνω· κάμετε λαγοῦμι, καὶ ἂν ἠμπορέσετε ἀναποδογυρίσετέ μας καὶ ὁ Θεὸς ἔχει.*

Καὶ πάλιν ἐπιάσθη ὁ πόλεμος. Τὸ βράδυ ἔκαμε συμβούλιο συνεθεμένο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγάδες, μπουλουμπασίδες καὶ τοὺς εἶπε τί τοῦ προβάλλουν οἱ Τοῦρκοι, νὰ παραδώσῃ τὸν Κολοκοτρώνη· ὅλοι ἀπεκρίθηκαν μ' ἕνα στόμα:

— *χάσια, ὅλοι νὰ χαθοῦμε, μὰ αὐτὸ δὲν ἠμποροῦμε νὰ τὸ κάμωμε.*

Ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι:

— *ἔρχεσθε νὰ μὲ δώσετε νὰ ξεμπερδεύουμε; ἐγὼ τὸ ψωμί μου τὸ ἔφαγα.*

Ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης μοῦ εἶπεν.

— *δὲν εἶναι ἐδική σου δουλειά, εἶναι ἐδική μας.*

[1] Γλαρέντζα εἶναι ἡ ἀρχαία Κυλλήνη. Τὸ ἀκρωτήριον Γλαρέντζα εὑρίσκεται 13 μίλλια νοτιοδυτικῶς τοῦ Ἀράξου (Πάπα). Ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου σχηματίζει ἡ ἀκτὴ ὅρμον ³/₄ τοῦ μιλλίου μῆκους, ἀνοικτὸν πρὸς βορρᾶν. Εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τούτου εὑρίσκεται τὸ χωρίον τῆς Γλαρέντζας. Βορειοδυτικῶς αὐτοῦ καὶ πλησίον τῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρίου εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Κυλλήνης, συνιστάμενα εἰς ἕνα πύργον, τάφους, θραύσματα τειχῶν καὶ ἐρείπια ἀρχαίου κυματοθραύστου τοῦ ἀρχαίου λιμένος.

[2] Κοτίζι = λίμνη παρὰ τὴν θάλασσαν, εὑρισκομένη περίπου εἰς τὸ μέσον τῆς ἄκρας Κουνουπέλλι (βράχου μεμονωμένου 260 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν) καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Γλαρέντζα. Τὸ Κουνουπέλλι ἀπὸ τῆς Γλαρέντζης ἀπέχει 1 ¹/₂ μίλλια.

Τὸ Κοτίζι εἶναι λίμνη 2 ¹/₂ μιλίων μήκους, ἀρθονοῦσα ἰχθύων καὶ συγκοινωνοῦσα μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ στενοῦ στομίου. Λύο μίλλια ΝΑ. τῆς λίμνης ταύτης εἶναι ἄλλη μικροτέρα, ἡ Ἀλυκή· καὶ ΝΑ. τῆς ἀκτῆς εὑρίσκεται τὸ χωρίον Λεχωνιά.

[3] Μοναστηράκι κώμη τῆς ἐπαρχίας Ἠλιδος, ἔνθα ἔκειντο οἱ πύργοι τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη.

[4] Λαγοῦμι = ὀπόνομος.

Ἀπεφάσισαν ὅλοι λοιπὸν ν' ἀποθάνουν. Εἰς 64 ἡμέραις ἔβαλαν φωτιὰ εἰς τὸ λαγοῦμι, καὶ τὸ λαγοῦμι εἶχε 1000 ὀκάδες μπαρούτη μέσα· ἐμεῖς ἐσκάψαμε 12 βήματα ἐκτὸς τοῦ πύργου καὶ 3 ¹/₂ πῆχες τοῦ βάθους· καὶ ἐσκάψαμε μὲ σκοπὸ νὰ πιάσωμε τοὺς λαγουμιζίδες[1]· τὸ λαγοῦμι εὑρέθηκε ξεθυμασμένο ἀπὸ τὸ κόψιμο τῆς γῆς ὅπου ἔξαμε κάμει, καὶ ἔτζι ἀφοῦ ἔρεμε ἡ γῆ ἕνα τέταρτο, ἔπεσε τὸ χῶμα ἐπάνω του, καὶ ὁ πύργος δὲν ἔπαθε τίποτε. Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντες ὅτι θέλει ἀναποδογυρισθῇ ὁ πύργος καὶ διὰ νὰ μὴν τοὺς πλακώσουν ἡ πέτραις ἀλλάργεψαν.

Ἡμεῖς ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ λαγοῦμι ἐρρίξαμε μιὰ μπαταρὰ ὡς εἶδος χαρᾶς, ὅτι δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε.

Τότε ἔπεσαν εἰς συμβιβασμό. 3734 κανονιαῖς μᾶς ἐρριξαν εἰς τὸ διάστημα 65 ἡμερῶν. Ἀφοῦ εἶδαν ὅτι οὔτε τὰ κανόνια τους δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε, οὔτε τὸ λαγοῦμι, μᾶς ἐζήτησαν συμβιβασμόν. Τοῦ ἐπρόβαλαν.

— *«τί ζητεῖ διὰ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος;»* Καὶ αὐτὸς τοὺς ἐζήτησε:

— *νὰ μὴ χαλάσουν τὸν πύργο· ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὑπάγῃ ἀπείραγος μὲ ἐνέχυρα, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον· ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης νὰ μείνῃ εἰς τὸν πύργο, ἕως ὅτου νὰ λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη ὅτι ἐμβαρκαρίσθη καὶ τότε ἐβγαίνω ἀπὸ τὸν πύργο καὶ πηγαίνω εἰς τὸν Βελῆ - πασᾶ διὰ νὰ τὸν προσκυνήσω».* Αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἐγίνετο μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μὲ τὸ στράτευμα καὶ ὄχι μὲ τὴν γνώμην τοῦ Βελῆ - πασᾶ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἔστερξαν, ἔκαμαν ἔγγραφον καὶ ὑπογράφθηκαν, ὁ Πασόμπεης, Ἀγάδες, Μουλουμπασίδες καὶ ἔκαμαν καὶ ὅρκον.

Τὴν αὔριον ἀνεχώρησα μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς μου, μὲ τοὺς Λαλέους, καὶ ἐπήραμε ἐνέχυρο τρεῖς ἀπὸ τοὺς καλητέρους[2], μὲ συμφωνία ὅτι ἂν μᾶς κευπήσουν νὰ τοὺς σκοτώνωμεν ἡμεῖς αὐτούς· ἔτζι ἐβγήκαμε, ἐπήγαμε εἰς τοῦ Λάλα, ἄφησα τὸ παιδὶ τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὸν Πύργο τῆς Γαστούνης[3]. Ἡ συνθήκη ἐπῆγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, αὐτὸς ἐθύμωσε καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πιάσουν ὅλαις ταῖς σκάλαις καὶ νὰ μὲ πιάσουν. Τὸ μπουγιουρτὶ ἦλθεν εἰς τὸν Ἰβραΐμ-ἀγᾶ, τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη ὁ ὁποῖος ἦτον βοϊδόδας. Διαβιζοντας τὸ μπουγιουρτὶ ὁποῦ ἔλεγε ὅτι νὰ πιάσουν τὸν Κολοκοτρώνη τὸν ἐγέλασε τὸν τάταρη[4], καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι:

—*«ἡμεῖς δὲν γνωρίζομε Τούρκικα, παρὰ νὰ πᾷς εἰς τὴν Γαστούνη ὅπου εἶναι ὁ κατῆς καὶ βοϊβόδας νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ὅτι προστάζει μὲ μπουγιουρτί του ὁ βεζύρης εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ τὸ κάμωμε.*

Ἔτζι τὸν ἐγέλασε τὸν τάταρη καὶ εὐθὺς ἐσηκώθηκα μαζὶ μὲ τὰ ἐνέ-

[1] Λαγουμιζίδες = Ὑπονομοποιοί.

[2] Ἐννοεῖ Τούρκους.

[3] Γαστούνη = κωμόπολις τῆς Ἠλείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀκμάζουσα, φθίνουσα μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Πύργου. Νῦν ἀποτελεῖ ἕδραν κοινότητος.

[4] Τάταρης = ταχυδρόμος.

χυρα καὶ συντροφευμένος ἀπὸ τὸν Ἰμπραΐμαγα ἐπῆγα εἰς τὸ Πυργὶ καὶ ἐμβαρκαρισθήκαμε, καὶ ἀπόλυσα τὰ ἐνέχυρα, καὶ ἔστειλα γράμμα τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα ὑγιής. Τὸ Πυργὶ ἀπὸ τὸν Πύργο εἶναι 2 ὥρας καὶ ἕως τὴν Γαστούνη ἕξη. Μόλις εἴχομεν μακρυνθῆ 2 μίλια καὶ τὰ Τούρκικα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Γαστούνη εἶχαν ἔλθει νὰ πιάσουν τὸ Πυργί· ἀλλ' εἴμεθα μακρυσμένοι. Ἀφοῦ ἐπῆγε εἴδησις τοῦ Ἀλῆ - Φαρμάκη ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα ἔβγῆκε καὶ αὐτὸς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Βελῆ - πασᾶ.

Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο· ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης εὗρηκε τρόπον καὶ ἔφυγε καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Βελῆ - πασᾶς μοῦ ἔγραψε νὰ ὑπάγω ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα. Ὁ Βελῆ - πασᾶς δὲν ἐσκότωσε τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκη διότι ἐπροσπαθοῦσε νὰ μὲ γελάσῃ καὶ ἐμὲ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ καὶ ἔτζι δὲν τὸν ἐπείραξε. Ἔκαμε τὸ συμβιβασμὸ ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης βιασμένος ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους, τοὺς ἐδικούς του, φοβούμενοι τὴν ζωὴν καὶ τὸ βιό τους. Μόλις ἔβγῆκε ἀπὸ τὸν πύργο, καὶ ἔβαλαν καὶ τὸν ἐχάλασαν. Ὅλοι οἱ ἀγάδες, ὁ Πασόμπεης, ὁ Βελῆ - πασᾶς μὲ ἔγραψαν διὰ νὰ ἔβγω εἰς τὸν Μωρέα· μοῦ ἔγραψε καὶ ἐκεῖνος, πλὴν μὲ ἔβαλε τὴν βοῦλα ἀποπάνω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή του—σημεῖον νὰ μὴν ἔλθω. Ἦλθαν λοιπὸν εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ - Φαρμάκη, μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελῆ - πασᾶ, ὁ ὁποῖος μὲ ἐδάγκωσε εἰς τὸ ἀφτὶ καὶ ἐκατάλαβα· τοὺς εἶπα :

— *πηγαίνετε κι' ἔρχομαι.*

Ὁ Ἀλῆ - Φαρμάκης ἐπῆρε τὴν ἄδεια νὰ ἰδῇ τὰ χωριά του, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρώνης, καθὼς ἔλεγε. Κοὶ ἔτζι ἐπῆρε μιὰ πενηνταριὰ χιλιάδες γρόσια καὶ ἐστείλαμε καΐκι καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀπεφασίσαμε νὰ ὑπάγωμε εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ εὕρωμε τὸν Βοναπάρτε. Ἐπήγαμε εἰς τοὺς Κορφούς, καὶ ὁ τότε γενικὸς Διοικητὴς Δονζελότι[1] μᾶς ἐμπόδισε λέγοντάς μας, ὅτι : *μείνατε ἐδῶ καὶ ἐγὼ γράφω καὶ θέλετε ἔχει ἀπόκρισιν, μόνον ἡμεῖς νὰ κάμωμεν σχέδιο ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ ἀπόκρισις τοῦ αὐτοκράτορος.*

Τὸ σχέδιο ποῦ ἐκάμαμε μὲ τὸν Δονζελὸτ ἦτον τὸ ἀκόλουθο· νὰ μᾶς δώσῃ 500 κανονιέρους[2] μὲ φουστανέλαις ἐνδεδυμένους, 5.000 Ἕλληνες ὁποῦ εὑρίσκοντο εἰς τὴν Γαλλικὴ δούλευσι. Καὶ μᾶς ἔδωσε γρόσια διὰ νὰ στρατολογήσωμε εἰς τὴν Τζαμουριὰ ὁποῦ ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ. Ἐπεράσαμεν εἰς τὴν Τζαμουριά, καὶ ἐκάμαμε 3.000 μισθωτοὺς Τζάμηδες,

[1] Δονζελὸτ='Ο στρατηγὸς οὗτος τοῦ Ναπολέοντος παρέμεινε διοικητὴς τῆς Κερκύρας μέχρι τῆς παραδόσεως αὐτῆς εἰς τοὺς Ἄγγλους. Σεμνετέχθη κατὰ τὸ 1814 εἰς τὴν μάχην τοῦ Βατερλῶ. Περιλαμβάνεται εἰς τοὺ. ἀξιωματικοὺς τοὺς γενομένους ὑπατίους τῆς ἀπωλείας τῆς μάχης, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς ἐμπειρίας ἐκ τῆς παρατεταμένης ἀπουσίας των ἐκ τῶν θεάτρων τῶν ἐπιχειρήσεων.

[2] Γάλλους πυροβολητάς, ἠσκημένους δηλαδὴ εἰς τὴν ἐντέλειαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πυροβόλων.

καὶ ἤλθαμε εἰς τὴν Πάργα, καὶ τοὺς ἐμβαρκάραμε διὰ τὴν Ἄγια Μαῦρα. Ἡ σύναξις[1] ἔμελλε νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἄγια Μαῦρα καὶ Ζάκυνθον· ἐπέρασα μὲ 600 εἰς τὴν Ἄγια Μαῦρα.

Τὸν αὐτὸν καιρόν, εἰς τὰ 9[3], ἤλθανε οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἔκαμαν τεσβάρκο καὶ ἐπερίλαβαν τὴν Ζάκυνθο. Τοὺς Φραντζέζους τοὺς ἔστειλαν εἰς τοὺς Κορφούς, τοὺς δὲ Ἕλληνας, ἕως 400, τοὺς ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια ὡς πριζονιέριδες (αἰχμαλώτους). Ἐπῆραν καὶ τὴν Κεφαλονιά, Θιάκι, καὶ Τζηρίγο, καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο.

***

Ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγο τῶν Ἄγγλων, ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ Παλέρμο, ὁ Γκενεράλ Ὀσβάλ διαταγὴ νὰ λάβῃ εἰς δούλευσιν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, ὅστις ἦτον τότε ταγματάρχης. Ἡμεῖς, ἀφοῦ εἴδαμεν ὅτι *ἦλθαν "Ἄγγλοι εἰς τὰ νησιά, εἰς τὴν Πάργα νὰ μὴν ἔλθουν πλέον στρατεύματα, διότι τὸ σχέδιον ἐχάλασε μὲ τὴν παρουσίαν τῶν "Ἀγγλων.* Τὸ σχέδιον ἦτον ὅτι ὅλα τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, τῆς Πάτρας, τῆς Μονεμβασίας, ἅμα βγοῦμε νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ἦλθαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὠμίλησαν εἰς τὴν Ζάκυνθο, νὰ κάμωμε μιὰ κυβέρνησι, συνθεμένη ἀπὸ 12 Τούρκους καὶ 12 Ἕλληνας νὰ κυβερνοῦν τὸν λαόν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίσης νὰ καταδικάζωνται, καθὼς οἱ Ἕλληνες· τοὺς νόμους τοὺς εἴχαμε ἐγγράφους εἰς τοὺς Κορφοὺς ἀπὸ τὸν Δονζελότ. Ἡ σημαία μας, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὸ φεγγάρι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ σταυρό. Καὶ τὸ σχέδιό μας ἦτον, ἅμα ἐπατούσαμε στὸν Μωρέα νὰ κάμωμε ἀναφορὰς εἰς τὸν σουλτάνο, καὶ νὰ τοῦ λέγωμεν, ὅτι : — *«ἡμεῖς δὲν ἀποστατήσαμεν ἐναντίον σου, πλὴν ἐναντίον τοῦ τυράννου, τοῦ Βελῆ - πασᾶ»*. Καὶ ὁ Δονζελὸτ ἠκούετο μὲ τὸν Σεμπαστιάνη, πρέσβυ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὸν σουλτάνο διὰ κάθε κίνημα. Ὁ μυστικός μου σκοπός, ἀφοῦ ἐμβαίναμε καὶ ἐπιάναμε ὅλα τὰ φρούρια, τότε τὸ ἐκάναμε ἐθνικώτερο καὶ ἐχαλούσαμε τοὺς Τούρκους, αἱ περιστάσεις ἤθελαν μὲ ὁδηγήσει τὶ ἐμελλα νὰ κάμω. Εἰς τὸ σχέδιόν μας ἦτον ὅτι, ἂν μᾶς κάμῃ χρεία νὰ ἐβγάνωμε ἕως 15.000 Ἑπτανησίους. Διὰ τρεῖς ἡμέραις καὶ νύκταις

[1] Ἐννοεῖ συγκέντρωσις.

[2] Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1809 αἱ νῆσοι Ζάκυνθος, Κεφαλληνία καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμεναι παρεδόθησαν, ἄνευ ἀντιστάσεως, εἰς συνδεδυασμένην δύναμιν στρατοῦ καὶ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοιάρχου Τζὼν Γουίλλιαμ Σπένσερ, κυβερνήτου τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς τῶν 74 πυροβόλων «Γουόρριορ» καὶ τοῦ ὑποστρατήγου Τζὼν Ὀσβαλδ. Ὑπὸ ὁμοίας συνθήκας παρεδόθη ἡ νῆσος Κύθηρα εἰς τὸν πλοίαρχον Τζάληνῃ Μπρέντον, κυβερνήτην τῆς φρεγάτας τῶν 38 πυροβόλων «Σπάρταντ» καὶ εἰς τὸν ταγματάρχην τοῦ 38ου συντάγματος Κάρολον Γουίλλιαμ Κλάρκ, ἡγούμενον ἑνὸς τμήματος στρατοῦ. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ διὰ τὴν Ἰθάκην, λαφαθοῦσαν εἰς τὸν πλοίαρχον Γεώργιον Κρόουλεϋ, κυβερνήτην τοῦ πάρωνος «Φιλομήλα», καὶ τὸν λοχαγὸν Τσώρτς, ἡγούμενον μικροῦ ἀποσπάσματος στρατοῦ τῆς ξηρᾶς.

ἐγώ, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης καὶ ὁ Δονζελὸτ μὲ ἕνα γραμματικὸ ἐκάμαμε τὸ σχέδιο αὐτό, καὶ προετοιμάσαμεν ὅσα ἔμελλαν νὰ γείνουν.

Εἰς τὸν πύργον[1] εἶχα τὸν Νικήτα, τὸν Νικολάκη Πετιμεζᾶ, καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μέλιου. 7 ὀργυιαῖς εἶχαν σκάψει τὸ λαγοῦμι βαθειά. Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης εἶχε 40 χρόνους, μαυρουδερὸς καὶ κίτρινος καὶ δι' αὐτὸ τὸν ἔλεγαν Φαρμάκη, κοντότερός μου, λιανός, πολλὰ φρόνιμος, πιστός, σιωπηλός, θυμώδης. Ἀπέθανε εἰς τοῦ Λάλα, ἀρρώστησε εἰς τὴν Ζάκυνθο ἀπὸ λυσεντερία. Οἱ συγγενεῖς του ἔκαμαν νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἄδεια τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τοῦ Λάλα. Οἱ Ἄγγλοι ἔστειλαν ἕνα ἰατρόν, καὶ ἀφοῦ εἶδαν ὅτι ἀποθνήσκει, τότε τοῦ ἔδοσαν τὴν ἄδεια νὰ ἐβγῇ ἔξω εἰς τὸν Μωρέα, διότι οἱ Ἄγγλοι ὄντες φίλοι μὲ τὸν Ἀλῆ-πασᾶ δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Μωρέα, διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσουν τὸν Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀφοῦ ἔμαθα ὅτι ἀπέθανε, ἐβγῆκα εἰς τὸ Μωρέα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Λάλα διὰ νὰ παρηγορήσω τὴν φαμιλιάν του.

***

Ἐκαθήσαμε εἰς τὸ Τζηρίγο[2] ἕως τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ· ἐπέρασε ἕνα καράβι Κεφαλονήτικο τοῦ καπετὰν Ἀλεξανδρῆ Ραυτοπούλου. Ἐμβήκαμεν μέσα καὶ ἐκινήσαμεν διὰ τὴν Ζάκυνθο. Ὁ καπετάνιος ἔμαθε ποιός εἶμαι καὶ μᾶς περιποιήθη πολύ. Εἰς τὴν Ζάκυνθο μὲ εἶχεν διὰ χαμένον, ἐκεῖ μὲ ἐδέχθηκαν ὅλοι οἱ ἐδικοί μας, ὁποῦ ἦσαν ἐκεῖ, Πετιμεζαῖοι, Ἀναγνωσταραῖς, Μέλιος, Γιάννης Κολοκοτρώνης, Νικήτας καὶ λοιποί. Ἦτον 1800. Διὰ νὰ γλυτώσω ἄλλαξα φορέματα καὶ δὲν εἶχα παρὰ δυστυχισμένα[3] ἅρματα, ὥστε νὰ μὴ παρακινηθοῦν ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια καὶ μὲ σκοτώσουν.

Ἐγεννήθηκα ’στὰ	1770
Ὅταν ἐγλύτωσα ἀπὸ τὴν Καστάνιτζα ἤμουν χρόνων	10
Διαμονὴ Μάνης χρόνια	2
Εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα χρόνια	3
Εἰς τὰ Σαμπάζικα χρόνια	12.

Ἐποχὴ τῆς νεότητος—5 χρόνια ἀνύπανδρος καὶ ἄλλους 7 χρόνους ὑπανδρευμένος· 27 χρόνους εἶχα ὅταν μὲ ἐπρωτοκυνήγησαν:

Ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης ἀλληλοδιαδόχως χρόνια	5
Φερμάνι Βασιλικὸ διὰ ἐμένα καὶ τὸν Πετμεζᾶ ’στὰ 1802	
Τὸ δεύτερο φερμάνι τὸν Ἰανουάριον 1806, καὶ τὸ Πατριαρχικὸ Συνοδικὸ	

[1] Ἐννοεῖ τὸν πύργον τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη.—Νικήταν ἐννοεῖ τὸν ἀνεψιόν του Νικήταν Σταματελλόπουλον, τὸν περίφημον Τουρκοφάγον.

[2] Ὁ Τερτσέτης καὶ ἐδῶ ἐσημείωσε τὰ πράγματα ὄχι βεβαίως κατὰ τὴν ροὴν τῆς διηγήσεως τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ σημεῖον τοῦτο λ. χ. εἶναι τοῦ ἔτους 1806.—συνεχίζει δηλαδὴ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀναφερθῇ πολὺ προηγουμένως.

[3] Δυστυχισμένα = Ἐννοεῖ ὅπλα μὴ ἔχοντα διακόσμησιν ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων.

ΑΛΕΞΙΟΣ ΟΡΛΩΦ

(Βλέπε τὸ Παράρτημα Α. ὅπου ἐκτίθενται περιληπτικῶς σχετικά τινα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770).

36 χρόνων ἤμουν ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο.
50 χρόνους εἶχα ὅταν ἔβγῆκα εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.
Οἱ κλέφταις καὶ ἁρματωλοὶ εἶχαν Α΄ τάξιν. Ἡ ἀξιότης του
Β΄ τάξιν.
Γ΄ τάξιν.
Δ΄ οἱ ψυχογυιοί.

Οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ ἐγίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των, διὰ τὴν φρόνησίν των· ὁ μισθός των ὅταν ἦσαν ἁρματωλοί, τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων ὅταν ἦσαν κλέπται· ἐδίδοντο καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας. Ὅταν ἔσφαλον ἦτον κόψιμον τῶν μαλιῶν, τὸ ξαρμάτωμα. Σέβας πρὸς τὰς γυναῖκας· ἔδιωχναν ὅποιος ἤθελε βιάσει καμμιὰ γυναῖκα· παιγνίδια, ταμπουράδες, πηδήματα, χοροί, τραγούδια ἡρωϊκά, ταῖς ἁμάδαις[1]· τὰ τραγούδια τὰ ἔκαμναν οἱ χωριάτες, οἱ στραβοὶ μὲ ταῖς λύραις. Τὰ τραγούδια ἦσαν ὕμνοι, ἐφημερίδες στρατιωτικαῖς. Τὰ ἅρματά τους ἦσαν πιστόλαις, χαρπί, (μελουδάφι), σπαθιά, ζωσταῖς ζάβες ς'τὰ ποδάρια, τὸν χειμῶνα ἔβαζαν θώρακας (τζαμπράσια), κουμπιὰ μεγάλα εἰς τὰ γελέκια.

Τὰ Καπετανάτα διεδίδονταν εἰς τοὺς υἱούς, εἰς τὸν ἀξιώτερο καὶ ὄχι εἰς τὸν πρωτότοκο.

Ἡ σημαῖα μου ἦταν ἕνα Χ, καθὼς ἡ Ρωσικὴ σημαῖα.

Τὰ μοναστήρια τοὺς ἐβοηθοῦσαν· οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ποιμένες ἔδιναν εἴδησι εἰς τοὺς κλέφτας, ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ὅταν εἰς τὸν πόλεμο ἐλαβώνετο κανένας βαρέως καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸν πάρουν τὸν ἐφιλοῦσαν καὶ ἔπειτα τοῦ ἔκοφταν τὸ κεφάλι. Τὸ εἶχαν εἰς ἀτιμίαν ὁποῦ οἱ Τοῦρκοι νὰ πάρουν τὸ κεφάλι του. Ἀπὸ 36 πρωτοξαδέλφια μόνον 8 ἐγλύτωσαν, οἱ ἄλλοι ἐχάθηκαν ὅλοι· δὲν εἶναι διάσυλο, ὁποῦ δὲν εἶναι θαμμένος Κολοκοτρώνης, χωριστὰ τὰ δευτεροξαδέρφια, θεῖοι καὶ λοιποὶ φίλοι χαϊμένοι.

Τὸ ***κλέφτης*** ἦτον καύχημα· ἔλεγε: Εἶμαι κλέφτης, καὶ ἡ εὐχὴ τῶν πατέρων ἑνὸς παιδιοῦ ἦτον νὰ γίνῃ *κλέφτης*.

Τὸ *κλέφτης* ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν ἐξουσία[2]. Εἰς τοῦ πατρός μου τὸν καιρό, ἦτον ἱερὸ πρᾶγμα νὰ πειράξουν Ἕλληνα. Καὶ ὅταν οἱ κλέπται ἤρχοντο εἰς συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους ὅλοι οἱ γεωργοὶ ἄφιναν τὸ ζευγάρι καὶ ἐπήγαιναν νὰ βοηθήσουν τοὺς *κλέπτας*· εἰς τὰς ἡμέρας ἐπειράζοντο καὶ Ἕλληνες ὁμοφρονοῦντες μὲ τοὺς Τούρκους. Ὅταν ἦλθε ὁ Ἀνδρούτζος, πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγνωρίσθηκα εἰς τὴν Μάνη καὶ τὸν ἐσυντρόφευσα ἕως εἰς τὴν Κόρινθο. Εἰς τὸν κατατρεγμό μας διὰ 15 ἡμέρας οὔτε ἐκοιμώμεθα οὔτε ἐτρώγαμε· ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, καθημέρα πόλεμο.

---

[1] Ἔξοχον παιγνίδιον, οὐδεμίαν δαπάνην ἀπαιτοῦν, τὸ ὁποῖον οἱ πάσης τάξεως Ἑλληνόπαιδες ἔπαιζον μέχρι πρὸ 30 ἐτῶν.

[2] Βλέπε σχετικὰ εἰς τὰ προηγούμενα.

Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο ἕως τὸν Ἰανουάριο ἔμεινα εἰς τὴν Μαῦρα (1809). Οἱ Ἄγγλοι ἔβαλαν εἰς φύλαξη τὸν Γιακούπαγα—τὸ παιδὶ τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη—καὶ ἄλλους. Μανθάνοντας ἡμεῖς αὐτὰ ἐσκοπίσαμεν τὸ στράτευμα καὶ ἐκρατήσαμεν μόνον 20. Ὁ μινίστρος ὁ Φορέστης καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἄγγλων Ὀσβάλ, ἐπροσκάλεσαν ὅλους τοὺς καπετανέους διὰ νὰ τοὺς ἐρωτήσουν ἂν ἠμποροῦν νὰ φέρουν τὸν Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Ἄγγλοι, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ [1] μαζευμένοι εἰς Ἁγία-Μαῦρα, ἐφοβοῦντο καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι:

—ὅταν θέλετε, ἠμπορεῖτε νὰ τοῦ κάμετε ἕνα γράμμα καὶ τὸ στέλνομε μὲ ἕνα ἐπίτηδες καὶ μυστικὸν ἄνθρωπον καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀκολουθήσῃ.

Ἔτζι μὲ ἔκαμε ἕνα γράμμα ὁ Ὀσβὰλ καὶ ὁ Φορέστης καὶ τὸ ἔστειλαν μὲ ἕνα κουμπάρον μου Ζακυνθινὸν λεγόμενον Πομόνη. Ἐπέρασε τὴν Γλαρέντζα, ἐμβῆκε εἰς Τουρκικὴ σημαῖα [2], καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἁγία-Μαῦρα μυστικῶς. Τὸ γράμμα μὲ ἐπροσκαλοῦσε, καὶ ἐνταυτῷ ἦτον μία ἐγκύκλιος εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὅτι ζητήσωμεν νὰ μᾶς δώσουν, ὅπου καὶ ἂν μᾶς ἀπαντήσουν καράβια νὰ ἀφήσουν διὰ ν' ἀπεράσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἦτον δύσκολο τότε νὰ ταξειδεύῃ κανεὶς διατὶ εἰς τὰ μισὰ νησιὰ ἦτον Γάλλοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα Ἄγγλοι.

Ἐπήγαμε λοιπὸν εἰς τὸν Γκενεράλ Κομούς, Γάλλον, καὶ ἐπήραμε τὴν ἄδεια διὰ τὰ Μοθωκόρωνα, ἐναυλώσαμε μία βάρκα μὲ σημαία Γαλλική· μόλις ἐβγήκαμε εἰς τὴ θάλασσα μᾶς ἐμπόδισε ἐνάντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμε εἰς τὸ Θιάκι. Ἐκεῖ ἐφύλαγαν βάρδιαις Ἀγγλικαίς, μᾶς ἐρώτησαν: *τί ἄνθρωποι εἴμεθα;* καὶ τοὺς ἀπεκρίθημεν: *ὁ Κολοκοτρώνης!* Τότε ἄρχισαν νὰ ρίπτουν ἀπάνω μας. Ἐγὼ ὡμίλησα ὅτι ἂν ἔχουν κανέναν ἀρχηγόν τους, νὰ ἔλθῃ νὰ τοῦ ὁμιλήσω· ἔτζι ὡμίλησαν ἑνὸς ἀξιωματικοῦ Ἄγγλου ὅπου ἐδιοικοῦσε ἐκεῖ. Ἦλθε εἰς τὸ παραθαλάσσιον (1810) καὶ ἐβγῆκα καὶ ἐγὼ μὲ τὴ βάρκα· τοῦ ἐπαρρησίασα τὸ γράμμα τοῦ στρατηγοῦ Ὀσβάλ. Ἀφοῦ τὸ εἶδε μὲ ἐφίλησε, μᾶς ἐπεριποιήθη, μᾶς ἔδοσε κονάκια [3] καὶ ἐμείναμε εἰς τὸ Θιάκι. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Θιακίου μᾶς ἐπροσκάλεσε ἐκεῖ καὶ ἐμείναμε 4 ἡμέρας.

Ἐγὼ καὶ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐβάλαμεν ὑποψίαν διὰ τοὺς Ἄγγλους, ὡς φίλους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· καὶ ἔτζι ἐσυμφωνήσαμε νὰ μὴν πάγωμε καὶ οἱ δύο εἰς Ζάκυνθο, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ὁ ἕνας μας εἰς ἕνα καράβι, εἰς ταῖς Σκρόφαις [4], καὶ νὰ ὑπάγω ἐγὼ εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἂν ἰδῶ τὰ πράγματα στερεὰ τότε

[1] Ὑπονοεῖ ὅτι ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Γάλλων, ἀποτελοῦντες μέρος τῆς φρουρᾶς τῆς Λευκάδος.

[2] Πλοῖον φέρον Τουρκικὴν σημαίαν.

[3] Εὐρύχωρα οἰκήματα.

[4] Σκρόφες = Ὄρμος παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον, κείμενον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι εἰς ἀπόστασιν δύο μιλλίων ἀπὸ τοῦ νοτίου ἀκρωτηρίου τῆς νήσου Ὀξειᾶς. Τὸ ἀκρωτήριον Σκρόφες εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 7 μιλλίων καὶ $^1/_4$ πρὸς δυσμὰς τοῦ ὅρμου Τουρλίδος τοῦ Μεσολογγίου.

τοῦ γράφω κι' ἔρχεται. Ἔτζι λοιπὸν ἀκολούθησε· ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἄφησα εἰς τὸ καράβι τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη μαζὶ μὲ τὸν ἀνεψιόν μου Νικήτα· ἀφοῦ ἔφθασα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἐπῆγα εἰς τὸν στρατηγὸν Ὀσβάλ, εἰς τὸν Φορέστη καὶ εἰς τὸν Τζούρτ, καὶ μὲ ἐξήτασαν διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἁγίας-Μαύρας, ἐπειδὴ εἶχα μείνει 5 μῆνες. Ἔλαβα τὴν ἄδεια καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ κάστρο καὶ ἔβγαλα εἰς φύλαξη εὐρισκομένους Τούρκους [1], ἐδικούς τοῦ Ἀλῆ-Φαρμάκη. Εἶδα τὰ πράγματα ὅτι ἐπήγαιναν καλὰ καὶ ἔστειλα ἐπίτηδες καῒκι εἰς ταῖς Σκρόφαις διὰ νὰ εὕρῃ τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκη, καὶ ἔτζι ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐμβῆκα εἰς τὴν δούλευσιν μὲ βαθμὸν καπετάνιου [2]. Περάσωντας δύο, τρεῖς ἡμέραις ὁ γκενεράλης μὲ ἔκραξε καὶ μὲ ἐρώτησε, μὲ τί τρόπο νὰ κάνωμε, νὰ τραβήξωμε ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὁποῦ εὑρίσκοντο εἰς τὴν Ἁγία-Μαῦρα εἰς τὴν Γαλλικὴν δούλευσι, καὶ ἔτζι νὰ πολεμήσωμε μὲ μόνους τοὺς Γάλλους.

Τότε ἦλθε καὶ ὁ Λεπενιώτης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κατζαντώνη, μὲ 200 εἰς τὸν Κάλαμο καὶ Μεγανῆσι [3], κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-πασᾶ. Τὸ Μεγανῆσι ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων καὶ οἱ Γάλλοι ἔστειλαν στρατεύματα καὶ τὸν ἔδωσαν εἰς τὸν Κάλαμο. Ὁ Λεπενιώτης εἶπε ὅτι·

—«ἐπιθυμῶ νὰ δουλεύσω τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ δὲν δίδω εἰς ἄλλον πίστιν παρὰ εἰς τὸν Κολοκοτρώνη». Τότε ὁ γκενεράλης μ' ἔδειξε τὸ γράμμα καὶ μὲ ἔστειλε ς' τὸν Κάλαμο καὶ μὲ ἔδωκε ἕνα μπρίκι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, ἐγὼ τοῦ εἶπα ὅτι:

—ἕνα μπρίκι φαίνεται, ἀλλὰ θέλω μία βάρκα κανονιέρα, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν Κάλαμο, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας (τοῦ εἶπα) νὰ μὲ στείλῃ καὶ ἕνα πλοῖο πολεμικὸ διὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Καὶ εἰς τρεῖς ἡμέραις μετὰ τὸ ἱμπρίκι νὰ κινήσῃ ὁ στόλος μὲ τὰ στρατεύματα.

Τοῦτο ἦταν τὸ σχέδιόν μας· ἐπῆγα εἰς τὸν Κάλαμο, ἀντάμωσα τὸν Λεπενιώτη, ἐπῆρα τὰ καῒκια καὶ ἐκάμαμε τεσβάϊκο εἰς τὸ Μέγα-Νῆσι, καὶ ἐδιώξαμε τοὺς Φραντζέζους· καὶ ἐκάμαμεν στάσιν [4] ἐκεῖ. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐξημέρωσε τὸ ἱμπρίκι (Μάρτιον), ἔκαμα λοιπὸν συνιάλο διὰ νὰ ἔλθῃ τὸ ἱμπρίκι· μέσα εἰς τὸ ἱμπρίκι ἦταν ὁ Μούρ, ὁ Λὼδ (διοικητὴς τῆς Ἁγίας Ἑλένης) [5]. Μοῦ ἔκαμε συνιάλο νὰ ὑπάγω ἐγώ, καὶ ἔτζι ἐπῆγα μὲ 4 μόνον, καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὸ Μέγα-νῆσι.

Ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Μέγα-Νῆσι ἔστειλα καὶ ἦλθαν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἁγία-Μαῦρα, καὶ τοὺς ὡδήγησα τί πρέπει νὰ κάμουν—ἐπήγαμε νὰ ἰδοῦμε ποῦ θὰ σταθῇ ὁ στόλος· ἐφθάσαμε εἰς τοῦ Βαγινὰ τὰ μαγαζιά· καὶ ἐβγῆκα ἐγώ, ὁ Λώϊς καὶ ὁ Κωνσταντῆς Πετιμεζᾶς. Οἱ Γάλλοι, ἀφοῦ

[1] Κρατουμένους ὑπὸ τῶν Ἄγγλων.

[2] Λοχαγοῦ.

[3] Βλέπε τὰ σχετικὰ εἰς τὸν παραπλεύρως χάρτην καὶ τὰς ὑποσημειώσεις του

[4] Ἐσταθμεύσαμεν.

[5] Ὁ μετὰ ἓξ ἔτη γενόμενος πολυθρύλλητος Ἄγγλος ὑποστράτηγος Σὲρ Χούδσων Λόου, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπολέων ἐν τῇ διοικήσει του ὠνόμασε δήμιον. (Τὸ *διοικητὴς τῆς Ἁγίας Ἑλένης* εἶναι προσθήκη τοῦ Τερτσέτη)

μᾶς εἶδαν ἔστειλαν ἕνα τάγμα μὲ 4 κανόνια καὶ μᾶς ἐκανονοβόλισαν, καὶ εἰς ἕνα μέρος[1] τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Γαλλικὴν δούλευσι καὶ τοὺς εἶπα:

—*τὶ κάμνετε; ἰδοὺ ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἔρχεται*». Αὐτοί μοῦ ἀπεκρίθησαν, ὅτι:

—*εἴμεθα ὡρκισμένοι καὶ θὰ πολεμήσωμεν.*

—*αἴ! τοὺς εἶπα, πολλὰ καλὰ σὰν εἶναι ἔτζι, τραβιχθῆτε εἰς τὰς θέσεις σας. Καὶ ἡμεῖς θὰ πολεμήσωμεν.*

Ὁ στόλος ἔφθασε καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸ ντελίνι, διὰ νὰ εὕρωμε τὸ στρατηγό· ἐνῷ τοὺς ἀνέφερνα ὅλα τὰ πρακτικά μου, ἔκαμναν συνιάλο νὰ κάμουν τεσβάρκο, δύο ὥραις πρὶν νὰ βραδιάσῃ. Ἐγώ, σὰν τὸ ἔννοιωσα, εἶπα τοῦ στρατηγοῦ.

—*στρατηγὲ δὲν πρέπει νὰ κάμουμε τεσβάρκο, διότι εἴμεθα μαζευμένοι ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ τὰ στρατεύματά μας δὲν γνωρίζονται καὶ ἠμποροῦμε νὰ σκοτωθοῦμε ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ νὰ ἐβγοῦμε μὲ τὰ χαράματα καὶ ἐγὼ σᾶς ὑπόσχομαι, ἕως τὸ μεσημέρι νὰ πάρουμε τὴ χώρα.*

Καὶ τότε ὁ στρατηγὸς ἐδέχθη τὴν γνώμην μου[2] καὶ διέταξε νὰ ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα.

[1] Ἐννοεῖ ὅτι οἱ Γάλλοι ἔταξαν τοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των Ἕλληνας εἰς ἄλλο σημεῖον.

[2] Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι μία τῶν ἐπιβλητικῶν ἀποδείξεων τόσον τῆς ἀκριβείας τῆς διηγήσεως ὅσον καὶ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν εἶχε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέναντι τῶν Ἄγγλων στρατηγῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ ἱστορία ἀναφέρουσα διὰ βραχέων ταῦτα τὰ συμβάντα, διηγεῖται σχετικῶς κατὰ λέξιν:

—Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1810 ἐξηκολούθουν διατελοῦσαι ὑπὸ Γαλλικὴν κατοχὴν ἡ Λευκὰς καὶ ἡ Κέρκυρα. Τὴν πρωΐαν τῆς 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπέπλευσαν τοῦ ὅρμου τῆς Ζακύνθου τὰ ἀκόλουθα Ἀγγλικὰ πλοῖα, φέροντα σῶμα στρατοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὄσβαλδ: «Μανίφισεντ» τῶν 74 πυροβόλων ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Μπριζμπαίην, «Ἰμόζεν», πάρων τῶν 6 πυροβόλων, ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Γοὺίλλιαμ Στέφενς· ἐπὶ πλέον τρεῖς, κανονιοφόροι καὶ πέντε μεταγωγικὰ πλοῖα.

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν κατέπλευσαν εἰς Λευκάδα. Αἱ κανονιοφόροι καὶ ὁ πάρων ἠγκυροβόλησαν οὕτως ὥστε νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ, ἀποβιβασθέντος ὁλοκλήρου τὸ λυκαυγὲς τῆς ἑπομένης πρωΐας 22, ὑπὸ ἀσθενῆ ἀντίστασιν ἐναντίον τινῶν πυροβολείων. Μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ ἀπεβιβάσθησαν οἱ πεζοναῦται τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Μανίφισεντ», τῆς φρεγάτας «Μπέλλ-Ποὺλ» καθὼς καὶ ἄλλου Ἀγγλικοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς τῶν 74 πυροβόλων (τοῦ «Μονταίγκιου») καθυστεροῦντος εἰς Ζάκυνθον ἐκ βλάβης τοῦ σηδαλίου του.

Οἱ πλοίαρχοι Ἕϋρ, Μπριζμπαίην καὶ Στέφενς συμμετέσχον εἰς τὴν ἀπόβασιν καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπιχείρησιν. Κατὰ τὴν ἔφοδον, πρὸς κατάληψιν τοῦ πρώτου ὀχυρωματικοῦ ἔργου ἐταγματίσθη σοβαρῶς εἰς τὴν κεφαλὴν ὁ Ἕϋρ. ἐπίσης ὁ Στέφενς ἐτραυματίσθη εἰς τὸν πόδα. Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφόδου συμμετέσχε ἀποτελεσματικῶς εἰς ἐνίσχυσιν ἄλλη φρεγάτα Ἀγγλική τῶν 38 πυροβόλων, ὁ «Λεωνίδας», κυβερνωμένη ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Ἄνσελμ Τζὼν Γκρίφιθ, ἡ ὁποία εἶχε ἀποσπασθῇ νὰ διαδρομῇ εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου.

Τὴν πρωΐαν τῆς 30 Μαρτίου κατέπλευσαν εἰς Λευκάδα καὶ τὸ «Μονταίγκιου». Ἀμέσως ἀπεβιβάσθησαν ἑκατὸν ναῦται του καὶ δύο πυροβόλα ἐκ τοῦ δευτέρου κατα-

Τὰ στρατεύματα ἐσυνίσταντο ἀπὸ 4000—Ἄγγλοι, Κόρσοι, Σικελιανοὶ καὶ Ἕλληνες. Οἱ Γάλλοι ἑτοιμάσθηκαν εἰς τὸν πόλεμο. Ἄρχισαν νὰ ἐβγαίνουν τὰ στρατεύματα, ἐβγῆκα καὶ ἐγὼ καὶ οἱ Κόρσοι μ' ἔπιασαν καὶ μὲ ὡδήγησαν εἰς τὸν Τζὼρτζ ὡς αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου.—Ἔτζι τραβήξαμε ἐμπρός, ἐπήραμε τὴν χώρα· τοὺς πρόβαλα πάλι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐδέχθησαν. Ἐπήραμε τὴν πρώτη μπαταρία μὲ 9 κανόνια—ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκάμαμεν οἱ 500 Ἕλληνες ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ. Ἤλθε καὶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὰ Ἀγγλικὰ στρατεύματα καὶ ὁ Λὼδ μὲ τοὺς Κόρσους, ἐπῆγαν εἰς τὴν χώραν.

Ὁ στρατηγὸς ἐπρόσταξε τὸν Τζὼρτζ νὰ πάγωμε νὰ πάρωμεν καὶ μίαν ἄλλην μπαταρίαν πολλὰ δυνατὴ—διότι εἶχε 12 κανόνια καὶ ἀπὸ ἕνα μέρος βάλτος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ρηχά, καὶ πέλαγος, καὶ ἔτζι δὲν ἦτο παρὰ μόνον ἕνα μέρος ὅπου εἰμπορούσαμεν νὰ προχωρήσωμεν.

Ἐστείλωμεν πεζοδρόμον, οἱ ἀρβανίτες τὸν ἔδειραν—ἐβγῆκα μὲ 10 ἀνθρώπους εἰς μία ράχη· μοῦ ρίχνουν·

—*τί κτυπᾶτε; ἐγὼ εἶμαι*». Ἤλθαν δύο καπεταναῖοι—Τζίζης, Χορμόβας: τοὺς εἶπα καὶ ἐτραβήχθηκαν καὶ δὲν ἐβάρεσαν· μοῦ εἶπαν:

—*θὰ πολεμήσωμεν.*

Ἐπιάσθη ὁ πόλεμος καὶ τοὺς διώξαμε. Εἰς τοὺς ἀνεμομύλους ἐκαβαλίκαμε τὰ κανόνια.—Οἱ Φραντζέζοι πᾶνε εἰς τὴν Γύρα[1], ποῦ ἔχουν τὴ μπαταρία τὴ δυνατὴ φκιασμένη· ἔτζι ἐπροοδεύσαμεν, οἱ Ἕλληνες ἐμπρός, οἱ Σικελιανοὶ δεύτεροι καὶ οἱ Ἄγγλοι ὕστερνοί. Πλησιάζοντες εἰς τὴν μπαταρία μᾶς ἄρχισαν μὲ τὰ μπαλαμιστρόαλια[2] καὶ μὲ τὸ τουφέκι· τότε ὁ

στρώματος καὶ προσετέθησαν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς τοὺς 150 ναύτας τοῦ «Μανίφεσεντ», ἐπίσης ἔχοντος ἀποβιβάσει δέκα πυροβόλα τῶν 18 λιτρῶν.

Τὸ φρούριον τῆς Λευκάδος καὶ ἡ νῆσος παρεδόθησαν μὲ συνθήκας κατόπιν βομβαρδισμοῦ διαρκέσαντος 9 ἡμέρας. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀπολεσθέντων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συμπεταισχόντων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ξένων στρατευμάτων, ἀνῆλθον ἐν συνόλῳ εἰς 16 ἀξιωματικοὺς καὶ ναύτας φονευθέντας, 86 πληγωμένους καὶ 17 ἀγνοουμένους· οἱ ἀπώλειαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν συνόλῳ, εἰς 2 ναύτας καὶ 6 πεζοναύτας φονευθέντας καὶ 27 πληγωμένους μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ πλοίαρχοι Ἕϋρ καὶ Στέφενς, ὁ λοχαγὸς τῶν πεζοναυτῶν Ἀβιλανδ Σνόου, ὁ ὑπολοχαγὸς τῶν πεζοναυτῶν Ἄρθουρ Μόρισσον, 6 ναῦται, 27 πεζοναῦται. Ἡ Γαλλικὴ φρουρὰ ἀπετελεῖτο κατὰ τὴν παράδοσιν ἐξ 714 ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν ἐκτὸς 27 ἀσθενῶν καὶ 69 πληγωμένων. Τὸ πλῆθος τῶν φονευθέντων Γάλλων ἀγνοεῖται, οὐχ ἧττον πιστεύεται σημαντικόν.

[1] *Γύρα*. Εἶναι τὸ ἄκρον γλώσσης γῆς προεξεχούσης πρὸς βορρᾶν, τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅρμου τῆς πόλεως (πρωτευούσης τῆς νήσου Λευκάδος τοῦ ἔξω τοῦ Φρουρίου ὅρμου). Ἡ πρωτεύουσα περιβάλλεται ἀπὸ τῶν τριῶν πλευρῶν της ὑπὸ μικροῦ βάθους λιμνοθαλάσσης. Τὸ φρούριον εἶναι κτισμένον πρὸς βορρᾶν αὐτῆς ἐπὶ στενῆς λωρίδος ξηρᾶς, χαμηλῆς καὶ ἐπιπέδου, πανταχόθεν περιβαλλομένης ὑπὸ τῆς λιμνοθαλάσσης. Ἡ Γῦρα εὑρίσκεται δυτικο-βορειοδυτικῶς τοῦ φρουρίου.

[2] Μπαλαμιστράλια = Μυδράλλια. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὰ μυδράλλια κατεσκευάζοντο ἐξ ἀποκοπῆς κυλινδρικῶν σιδηρῶν ράβδων, ἐπὶ τούτῳ εἰδικῶς προετοιμαζομένων εἰς τὰ χωνευτήρια.

Τζούρτζ ἐλαβώθη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἕνας καπετάνιος τοῦ δελινιοῦ, καὶ 35 Ἕλληνες λαβωμένοι καὶ σκοτωμένοι· ἐπήραμε μὲ ρισάλτο [1] τὴν μπαταρία. Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασι οἱ Κόρσοι ἐσύμβαλαν πολύ. Ἐπολιορκήσαμε τὸ κάστρο, ὁποῦ ἦσαν τραβηγμένοι οἱ Φραντζέζοι. Ἀπὸ ὑποψία αὐτοὶ δὲν θέλουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ κάστρο [2], καὶ ἐκεῖνοι ἔρχονται καὶ προσκυνοῦν εἰς ἡμᾶς.

30 ἡμέραις δὲν τοὺς ἐκτυπήσαμεν ἕως ὅτου ἐλάβαμε 10 κανόνια καὶ 10 βόμβαις, καὶ εἰς 8 ἡμέρας δὲν ἐβάσταξε 400 βόμβαις ἔπεφταν τὸ ἡμερόνυκτο. Ὁ μαζὸρ Κλὰρκ ἀπέθανε· οἱ Φραντζέζοι ἐπροσκύνησαν· τοὺς μὲν στρατιῶτας τοὺς ἔστειλαν αἰχμαλώτους εἰς τὴν Μάλτα, τοὺς δὲ ὀφικιαλέους εἰς τὴν Νεάπολι. Τοιαύτη ἦτον ἡ συνθήκη. Ἐπιστρέψαμεν ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἐκεῖ ἐποβιβάσθηκα Μαγιόρος (ταγματάρχης). 1810 Μαΐου ἤλθαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο· ἕνα χρόνο ἐκαθήσαμεν εἰς Ζάκυνθο· ἐμβήκαμεν εἰς μίαν φρεγάδα, μὲ 50 Ἕλληνας καὶ μὲ 50 Ἄγγλους, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Παξούς, ἐκάμαμε τεσβάρκο· ἐβγήκαμε 2 κομπανίαις Ἕλληνες καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴ χώρα βοηθημένοι ἀπὸ δύο φρεγάδες καὶ ἐπροσκύνησαν Ἕλληνες καὶ Γάλλοι. Τοὺς Γάλλους τοὺς ἐκάμαμε πριζονιέριδες, καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐβάλαμεν εἰς δούλευσιν. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἔστειλε κ' ἐπολιόρκησε τοὺς Φραντζέζους εἰς τὴν Πάργα, οἱ Παργιανοὶ μᾶς ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐπήγαμεν ἐκεῖ. Ὁ λαὸς ἔπιασε τοὺς Φραντζέζους, ἔβαλε σημαῖα Ἀγγλική· ἐπήραμε τὴν Πάργα· ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐγυρίσαμε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Πηγαινάμενοι εἰς τὴν Ζάκυνθο ὁ γκενεράλης ἐρθόνησε τὸν Τζοὺρτζ καὶ τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ τάγμα, καὶ ἔβαλε τὸν ἀδελφόν του.

Τότε ὁ Τζοὺρτζ ἐκίνησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Λόνδρα, καὶ ἐπαρρησιάσθηκε μὲ Ἑλληνικὰ ἐνδυμένος. Τότε ἐκάμαμε ὅσοι καπετανέοι Ἕλληνες εὑρέθημεν εἰς Ζάκυνθον μίαν ἀναφοράν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐζητούσαμεν βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ κυβέρνησι διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα· αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ εὑρέθηκε εἰς τὰ ἀρχεῖα ὅταν ἐγράψαμεν εἰς τὰ 1825 μιὰ ἄλλη εἰς τὴν Ἀγγλία ζητοῦντες βοήθειαι καί, δυνάμει αὐτῆς τῆς δευτέρας ἀναφορᾶς, ὁ Βέλλιγκτων ἐπῆγε εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ ἄρχισαν αἱ Δυνάμεις νὰ ἀνακατεύωνται εἰς τὰ πράγματά μας. Ὁ Τζούρτζ, ἀφοῦ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀγγλία, ἐπαρρησίασε τὴν ἀναφορὰ καὶ ἔλαβε τὴν ἄδεια νὰ σχηματίσῃ ἕνα ρεγιμέντο ἀπὸ Ἕλληνας ἀπὸ 1500· καὶ εἰς διάστημα 5—6 μήνες ὠργάνισε 600 Ἕλληνας. Ἀλλ' ἀφοῦ ἔπεσε ὁ Ναπολέων, ἦλθε ἡ διαταγὴ καὶ διέλυσαν τε ξένα στρατεύματα καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς ἔδωκαν ἀπὸ 800 τάλληρα τοῦ κάθε ἀξιωματικοῦ, καὶ τοῦ καπετανίου 1200, καὶ ἔτζι τοὺς διέλυσαν, καὶ ἐγὼ ἔμεινα ἀκόμη δύο χρόνους εἰς τὸ Στάτο-Μαγιόρο [3]· καὶ ἔπειτα μὲ ἔβγαλαν καὶ ἐμένα.

[1] Ἐξ ἐφόδου.

[2] Τὸ περὶ οὗ ἀνωτέρω φρούριον

[3] Ἐπιτελεῖον.

Εἶδα τότε ὅτι ὅ,τι κάμωμε, θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχωμε ἐλπίδα καμμιὰ ἀπὸ τοὺς ξένους. Ὁ Τζούρτζ ἐπῆγε εἰς τὴν Νεάπολι, ἔγεινε ἐκεῖ στρατηγός, μὲ ἐπροσκάλεσε μὲ 2 γράμματά του καὶ ἐπειδὴ ἤξευρα τὴν ἑταιρία δὲν ἐδέχθηκα, ἀλλὰ ἐκύτταζα πότε νὰ βγοῦμε γιὰ τὴν Πατρίδα μας.

Τὴν ἑταιρίαν μὲ τὴν εἶπε ὁ Πάγκαλος. Ἔπειτα ἐπέρασε ὁ Ἀριστείδης [1]· καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὴν ἑταιρία. Καὶ τότε ἄρχησα νὰ κατηχῶ καὶ ἐγὼ διαφόρους εἰς τὴν Ζάκυνθο, Κεφαλονία καὶ διαφόρους Καπετανέους Σπετζιώτικων καραβιῶν καὶ Ὑδραϊκῶν. Καὶ εἰς τὰς 20 μὲ ἦλθαν γράμματα ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη διὰ νὰ ἤμαι ἕτοιμος, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐδικοί μας. 25 Μαρτίου ἦτον ἡ ἡμέρα γενικῆς ἐπαναστάσεως.

Οἱ Ἄγγλοι ἔμαθαν ὅτι ἔλαβα κάτι γράμματα, καὶ ἦλθε ἡ ἀστυνομία διὰ νὰ μὲ ἐξετάσῃ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ γράμματα τὰ εἶχα φυλάξει.

Εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου [2] . . . καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἐβγῆκα εἰς τὴν Μάνη εἰς καπετὰν Παναγιώτη τοῦ Μουρτζίνου τὸ σπῆτι. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, πρὶν νὰ ἐβγῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπῆγα εἰς τοὺς Κορφοὺς μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσω 4,000 τάλληρα ἀπὸ τοὺς μισθούς μου τοῦ Μαίτλαντ [3], καὶ διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Τὸν ἀντάμωσα. Ἐκάθησα 30 ἡμέρας καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τὴν Ζάκυνθο· ἐκεῖ ὡμιλήσαμε πολλὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως.

⁂

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ζωή μου ἡ περασμένη, καὶ ἀρχινᾷ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσάκις ἔμβαινα εἰς δούλευσιν ἔμβαινα πάντοτε μὲ τὴν συμφωνία ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον νὰ μὴν ἀπομακρύνωμαι, καὶ νὰ μὴν πολεμῶ παρὰ εἰς Τούρκικο τόπο, καὶ τὸ φόρεμα [4] νὰ μὴν ἐβγάλω. Εἰς τὰ νησιὰ ἐγνορίσθηκα μὲ τοὺς Βοτζαραίους καὶ ἔκαμα τὸν Μάρκο Βότζαρη ἀδελφοπητό [5].

[1] Ἐννοεῖ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Βλέπε σχετικὰ πρὸς τοὺς Πάγκαλον καὶ Ἀριστείδην εἰς ὑποσημείωσιν «Τῶν Ἀρχείων Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τόμος Β'».

[2] Ὑπονοεῖ ἐδῶ ὁ Τερτσέτης (διὰ τῶν ἀποσιωπητικῶν) ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης διὰ χειρονομίας ὑπέδειξε εἰς αὐτὸν τὴν λαθραίαν ἀναχώρησίν του ἐκ Ζακύνθου.

[3] Maitland. — Στρατηγὸς Ἄγγλος, συμμετασχὼν εἰς τὴν μάχην τοῦ Βατερλῶ, ἁρμοστὴς τῶν Ἰονίων νήσων ἐδρεύων εἰς Κέρκυραν, μισέλλην.

[4] Τὸ Ἑλληνικὸν φόρεμα (φουστανέλλα κλπ.). Παρεδέχθη ὅμως νὰ φέρῃ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ καὶ τὸ ἐξηκολούθησε φέρων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος.

[5] Ὁ Τερτσέτης ἀναφέρει τοῦτο κατὰ λάθος. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐγένετο ἀδελφοποιητὸς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1822—ὅταν ὁ Μαυροκορδάτος διεπεραιοῦτο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὴν ἄτυχῆ ἐκείνην ἐκστρατείαν του. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὡρισμένος αἰσθανόμενος ὅτι ἡ θέσις τῶν

Εἰς τὸν καιρὸ τῆς νεότητος, ὅπου ἠμποροῦσα νὰ μάθω κάτι τι, σχολεῖα, ἀκαδημίαι δὲν ὑπῆρχαν· μόλις ἦσαν μερικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Οἱ παλαιοὶ κοτζαμπασῆδες, ὁποῦ ἦσαν οἱ πρώτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους· τὸ μεγαλήτερο μέρος τῶν ἀρχιερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ πρᾶξιν, κανένας ὅμως δὲν εἶχε μάθησι· τὸ ψαλτῆρι, τὸ κτωῆχι, ὁ μηναῖος, ἄλλαι προφητεῖαι, ἦσαν τὰ βιβλία ποῦ ἀνέγνωσα· δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο ὁποῦ εὗρηκα τὴν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἁπλο-ἑλληνικήν· τὰ βιβλία ὅπου ἐδιάβαζα συχνὰ ἦτον ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀριστομένη καὶ Γοργὼ καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων ἔκαμε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια τοῦ Κόσμου[1].

Προτήτερα τὰ ἔθνη δὲν ἐγνωρίζοντο, τοὺς βασιλεῖς ἐνόμιζαν ὡς θεοὺς τῆς γῆς, καὶ ὅτι καὶ ἂν ἔκαμναν, τὸ ἔλεγαν: *καλὰ καμωμένο*. Δι' αὐτὸ καὶ εἶναι δυσκολώτερο νὰ διοικήσῃς τώρα λαόν. Εἰς τὸν καιρό μου, τὸ ἐμπόριο ἦτο πολλὰ μικρό, τὰ χρήματα ἦσαν σπάνια, τὸ τάλληρο τὸ ἐπρόφθασα 3 γρόσια καὶ ὅποιος εἶχε 1000 γρόσια ἦτον πρᾶγμα μεγάλο, καὶ ἔκαμνε κανεὶς δουλειαῖς ὅσαις τώρα δὲν ἔκαμνε μὲ χίλια βενέτικα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἦτον μικρή, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπανάστασίς μας ποῦ ἐσχέτισε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, Εὑρίσκοντο ἄνθρωποι ὁποῦ δὲν ἐγνώριζαν ἄλλο χωριὸ μακρυὰ μίαν ὥρα ἀπὸ τὸ ἐδικό τους. Τὴν Ζάκυνθο τὴν ἐνόμιζαν ὡς νομίζομεν τώρα τὸ μακρύτερο μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀμερικὴ μᾶς φαίνεται ὡς πῶς τοὺς ἐφαίνετο αὐτῶν ἡ Ζάκυνθος· ἔλεγαν, *εἰς τὴν Φραγκιά*.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

μεγάλων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν ἀφεύκτως θὰ ἐκλονίζετο ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαυροκορδάτου, πρῶτος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ τοιούτου συνδέσμου καὶ τὸν ἐπραγματοποίησε.

[1] Αὕτη ἡ φράσις εἶναι μία τῶν ἐπιβλητικῶν ἀποδείξεων τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος τοῦ Κολοκοτρώνη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

ΤΗΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄.

Κατά τὸν πρῶτον πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης [1] ἐναντίον τῶν Τούρκων (1768—1774) ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε ἀκόμη ὡρισμένην πολιτικὴν κατεύθυνσιν ἐν τῇ Ἐγγὺς Ἀνατολῇ, καὶ οὐδὲν πρόσκομμα παρενέβαλε εἰς τὴν προσάρτησιν ἀπὸ τῆς Ρωσίας τόσων Τουρκικῶν χωρῶν. Παρέσχε μάλιστα καὶ ναυάρχους καὶ ναῦτας εἰς τὸ Ρωσικὸν ναυτικόν. (Ναύαρχοι τοῦ Ρωσικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τσεσμὲ ἦσαν οἱ Ἄγγλοι Ἔλφινστων καὶ Σπυρίδωφ).

Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συμμαχίας μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσὴφ Β΄. καὶ τῆς Αἰκατερίνης Β΄, ἐδίδοντο εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας ἡ Ἐρζεγοβίνη καὶ ἡ Σερβία. Ἐπὶ πλέον ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε ἀποζημιώσεις ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Ρωσία οὐδεμίαν χώραν ἐλάμβανε, ἀλλὰ ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυΐα ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν τὸ ἡνωμένον κράτος τῆς Δακίας ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον ὁλόκληρος ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος, ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ταινάρου (ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας προσαρτωμένων χωρῶν), ἔμελλε νὰ ἀποτελέσῃ Ἑλληνι-

---

[1] ***Αἰκατερίνη Β΄***, ἡ Μεγάλη (Αὐτοκράτειρα πασῶν τῶν Ρωσιῶν). Πριγκήπισσα περικαλλὴς (τέκνον τοῦ Χριστιανοῦ Ζέρβστ, στρατάρχου τῆς Πρωσσίας, καὶ τῆς Ἐλισάβετ πριγκηπίσσης τοῦ Ὁλστάϊν) Δεκαπενταέτις ἐβαπτίσθη εἰς ὀρθόδοξον καὶ μετωνομάσθη Αἰκατερίνη, κατὰ τὴν 10 Αὐγούστου 1744—ὁπότε δι' αὐτοκρατορικοῦ Ρωσικοῦ διατάγματος τῆς ἀπενεμήθη ὁ τίτλος «Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης» καὶ τὸ δικαίωμα διαδοχῆς εἰς τὸν Ρωσικὸν θρόνον καθ' ἣν περίπτωσιν θ' ἀπέθνησκον ἄνευ ἀπογόνων ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ καὶ ὁ διάδοχος αὐτῆς πρίγκηψ Πέτρος, μνηστὴρ τῆς Αἰκατερίνης. Οἱ γάμοι των ἐγένοντο τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1745.

Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ρωσίας ἀνῆλθε ἐνθρονίσασα τὸν σύζυγόν της. Διὰ τοῦ κόμητος Πανὶν προσεταιρίσθη τοὺς μεγιστᾶνας. Ὅταν ἀπεφάσισε νὰ συνωμόσῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀδελφὴν τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ τοῦ συζύγου της, πριγκήπισσαν Αἰκατερίνην Βορτζοκώφ—Δάσκωφ, δι' ἧς ἐμύησε τοὺς φανατικωτάτους τῶν συνωμοτῶν (τοὺς νέους ἀξιωματικοὺς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς). Τὴν φιλοδοξίαν της, ἥτις ὑπῆρξε καὶ τὸ κύριον αἴτιον τῆς συνωμοσίας, ἐξώθησε ἡ πεποίθησις ὅτι ἠδύνατο νὰ διοικήσῃ τὴν Ρωσίαν πολὺ καλύτερον τοῦ Πέτρου· καὶ τὸ ἐλατήριον τοῦτο ὑπῆρξε ἱκανὸν ὥστε νὰ μὴ τὴν παρεμποδίσῃ ὁ φόβος τῶν συνεπειῶν.

Τῆς συνωμοσίας ἡγήθη ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσικοῦ πυροβολικοῦ Γρηγόριος Ὀρλώφ, ὁ τότε ἐραστής της, ὠργάνωσε δὲ αὐτὴν ἐν τῷ στρατῷ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τριῶν ἄλλων Ὀρλώφ. Τὴν διαταγὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κινήματος ἔδωκε αὐτὴ ἡ Αἰκατερίνη, ὅταν ἀπροσδοκήτως ἐγνώσθη ἡ σύλληψις ἑνὸς ἐκ τῶν συνωμοτῶν Ὀρλώφ. Τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1762 ἀνεκηρύχθη εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ σώματος τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας. Ὁ τσάρος Πέτρος εὑρέθη πρὸ τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἠναγκάσθη τὴν ἐπομένην νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου, ζητήσας μόνον ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ τὴν 19 Ἰουλίου μετέβησαν εἰς τὴν ἔπαυλιν Ρόπσα, ὅπου εἶχε ὁδηγηθῇ, ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ καὶ ἄλλοι συνωμόται καὶ τὸν ἐθανάτωσαν.

κὴν αὐτοκρατορίαν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ αὐτοκράτορα τὸν ἔγγονόν της Αἰκατερίνης Κωνσταντῖνον.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ-Καϊναρτζῆ (1774) ἡ θέσις τῆς Ρωσίας κατέστη μεγίστη ἐν Τουρκίᾳ, λόγῳ τοῦ παραχωρηθέντος δικαιώματος τῆς προστασίας τῶν ἐν αὐτῇ ὀρθοδόξων καὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου δεινὴ συμφορὰ τῶν Ἑλλήνων εἶνοι ἀπερίγραπτος.

***

Τὸ 1766 κατῆλθε ἀπεσταλμένος τῆς Αἰκατερίνης εἰς Ἑλλάδα ὁ Μακεδὼν Γεώργιος Παπάζωλης. Οὗτος ἀνῆκε εἰς τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὴν καιρὰ τοῦ τσάρου Πέτρου συνωμοσίαν. Ἦτο ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Γρηγορίου Ὀρλώφ· καὶ ἐπέτυχε δι' αὐτοῦ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν καὶ τῆς ἐκθέσῃ σχέδιον ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξε πολὺ ἐπιτυχῶς, ἐνισχυόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ φίλου του. Τοῦ ἐδόθη ἄδεια ἀπουσίας τριῶν ἐτῶν καὶ μετ' αὐτῆς τὰ μέσα ὥπως ἐπιτύχῃ εἰς τὸν σκοπόν του. Μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Τεργέστην, ὁπόθεν ἀπέστειλε εἰς Ἑλλάδα διάφορα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐκόμισαν δῶρα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατείρας. Αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἤπειρον, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτός, καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὅπου συνεννοήθη μετὰ τῶν ἀρματωλῶν, τῶν προκρίτων καὶ τοῦ κλήρου διὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων. Κατόπιν μετέβη εἰς Πελοπόννησον[1].

Ὁ ἕξαρχος Γεώργιος Μαυρομιχάλης καὶ οἱ υἱοί του Ἰωάννης (Σκυλογιάννης) καὶ Στέφανος, οἱ ἀνεγνωρισμένοι τότε πρῶτοι κατεταναῖοι τῆς Μάνης, ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρῶτοι συνεννοηθέντες ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τοῦ Παπάζωλη, κατὰ τὸ 1766· διότι οὗτος, θεωρήσας τὴν Μάνην ὡς τὸ ἀσουδαιότερον μέρος τῆς Ἑλλάδος ὅπου ἔπρεπε νὰ στηριξῇ τὰς ἐλπίδας του, προσέφερε εἰς τοὺς κατεταναίους τῆς τὰ περισσότερα δῶρα καὶ ὡμίλησε εἰς αὐτοὺς περὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἦτο ἱκανὸς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, προνοήσας ὅτε ἦτο ἀκόμη εἰς Ρωσίαν νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸν Ρωσικὸν κανονισμὸν τῆς τακτικῆς. Τὸν ἐξετύπωσε ἐν Βενετίᾳ καὶ ἀντίτυπα ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπέδειξε εἰς τοὺς Μανιάτας ἀρχηγούς,

[1] Ἐν Ἠπείρῳ ἐγένοντο δεκταὶ αἱ προτάσεις του, πανταχοῦ καὶ παρὰ πάντων, μὲ ἐνθουσιαστικὸν ἀκράτητον. Ἀρματωλοί, κληρικοί, πρόκριτοι, λαός, ἠλεκτρίσθησαν· ἐπείσθησαν ὅτι ἦλθε ἡ στιγμὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κυμπάσασα κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα σημαία τοῦ Νότη Μπότσαρη τότε παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Παπάζωλη, εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ὡς ὕδρον Αἰκατερίνης τῆς 2ας.

Ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι συνηντήθη μετὰ τῶν σημαντικωτέρων προκρίτων καὶ ὁπλαρχηγῶν, λ. χ. ἀναφέρεται ὅτι ἐν Βάλτῳ συνεννοήθη μετὰ τῶν ἀρματωλῶν Χρήστου Γρίβα καὶ Δήμου Σταθᾶ· ἐν Ξηρομέρῃ μετὰ τοῦ ἀρματωλοῦ Γιάννου Βαρνακιώτη· ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τοῦ μεγάλου διδασκάλου Παναγιώτη Παλαμᾶ· ἐν δὲ τῇ Ναυπακτίᾳ. Παρνασσίδι καὶ Δωρίδι ἐπεκοινώνησε μετὰ τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν προκρίτων δι' ἀπεσταλμένων του.

Ἐν Πελοποννήσῳ (διὰ τοῦ Μπενάκη) μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Λακεδαίμονος, Κορίνθου, Παλαιῶν Πατρῶν, Κερκίνης, Καλαβρύτων καὶ τοῦ πρισβυτέρου Παναγιώτη, μεγάλου οἰκονόμου τῶν Καλαβρύτων· μετὰ τῶν προεστώτων τῆς Σπάρτης Ἰωάννου Μελετάκη καὶ Ἰωάννου Καρεντζῆ· τῆς Κορίνθου Σπυρίδωνος Νοταρᾶ καὶ Γεωργαντᾶ· τοῦ Πατρῶν Πόλου.

Κατὰ τὴν Ἐλευσῖνα του εἰς τὸ Οὖτυλον τοῦ ἀπεδείχθη ρητῶς ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐπιτυχία οἱασδήποτε κινήματος ἐν Πελοποννήσῳ ἄνευ τῆς παρουσίας Ρωσικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων δι' ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων· ὅτι ὁπλοδ. θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἠλευθερωθῇ ἡ Ἑλλὰς τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἄνευ περιπλοκῆς τῆς Ρωσίας εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Τουρκίας

συζητήσας μετ' αὐτῶν περὶ στρατιωτικῆς τέχνης, ὑποδείξας τὰ πλεονεκτήματα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς πολεμικῆς τέχνης μὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην.

Αἱ δυνάμεις τῶν Μανιατῶν ἦσαν τότε εἰς ὅσον διηγημένα ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων. Κατὰ τὰ ἔθιμα, μόνον ὅταν ὑπῆρχε κίνδυνος ἐξωτερικός, ἐπραγματοποιεῖτο ἕνωσις τῶν δυνάμεων τῆς Μάνης. Εἰς τοῦτο προσετίθετο τὸ γεγονὸς ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν οἱ Τοῦρκοι οὔτε κἂν φόρους ἐζήτουν παρὰ τῶν Μανιατῶν. Οὕτως ὥστε ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδυθοῦν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀτελευθέρωσιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν ἦσαν κατὰ τοὺς Μανιάτας ἕτοιμοι διὰ τοιοῦτου εἴδους μεγάλην περιπέτειαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἦσαν ἐντελῶς ἄοπλοι. Κατὰ τὴν γενομένην μετὰ τοῦ Παπάζωλη συζήτησιν, οἱ Μανιᾶται κατεταναῖοι καὶ κυρίως ὁ Σκυλογιάννης ἀπήτησαν τὴν παρουσίαν Ρωσικῶν δυνάμεων ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν χορηγίαν πάντων τῶν ἀπαιτουμένων ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ὑπελόγισαν προχείρως ὡς ἀνερχομένους εἰς πλῆθος περὶ τοὺς 100.000 δυναμένους νὰ φέρωσι ὅπλα.

Ταῦτα ἐλέχθησαν ἐν Οἰτύλῳ, ἐν γενικῇ συνελεύσῃ τῶν κατεταναίων καὶ τῶν πρωτογόνων πυσῶν τῶν περιφερειῶν τῆς Μάνης.

Ὁ Παπάζωλης μετὰ τοῦτο μετέβη εἰς Καλάμας. Ἦτο ἐνήμερος ὅτι ἐκεῖ παρέμενε ὁ ἔγγονος τοῦ φοβεροῦ Λυμπεράκη Γερακάρη, Παναγιώτης Μπενάκης, ἀνεγνωρισμένος ὡς πρῶτος προύχων τῆς πόλεως τῶν Καλαμῶν. Οὗτος ἦτο ὑπέραπλουτος, ἀναφέρεται δὲ ὅτι ἡ οἰκογένειά του εἶχε μετοικήσει εἰς Καλάμας λόγῳ τοῦ ἐν Οἰτύλῳ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ὁ Παπάζωλης ἐν γνώσει ὅτι οὗτος ἦτο φιλόδοξος καὶ ὅτι εἶχε μεγάλην ἐπιρροήν, ὥστε νὰ τυγχάνῃ τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ἐθύμς ἐξ ἀρχῆς τοῦ προσέφερε, ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης, τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο ἤρεσε διὰ νὰ συναθροίσῃ ὁ Μπενάκης ἐν τῷ οἴκῳ του ἐξέχοντας προύχοντας τῆς Πελοποννήσου, ὁπλαρχηγούς, διακεκριμένους κληρικοὺς καὶ ἄλλους καὶ καθ' ὑποβολὴν τοῦ Παπάζωλη νὰ καταρτίσῃ πρωτόκολλον, ὑπογραφὲν παρὰ πάντων τῶν παρευρισκομένων[1].

Εἰς τὸ πρωτόκολλον ἐπλαστογράφησαν καὶ τὰς ὑπογραφὰς διακεκριμένων προσώπων, μὴ συμφωνησάντων εἰς τὰ τῆς ἐξεγέρσεως, κυρίως ὑπογραφὰς Μανιατῶν ἀρχηγῶν. Κατὰ τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ἀνελάμβανον οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν καὶ στρατολογήσουν δύναμιν 100.000 ἀνδρῶν μὲ τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου τῶν Ρωσικῶν πολεμικῶν πλοίων.

Διὰ τὴν Ρωσικὴν κυβέρνησιν τὰ πράγματα ἔπαιρνον νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ στάδιον τῶν διαπραγματεύσεων. Μολαταῦτα παρῆλθον δύο ἔτη καὶ προπαρασκευὴ οὐδεμία ἐν Ρωσίᾳ ἐγένετο, ἐξ οὗ τεκμαίρεται ὅτι δὲν εἶχε ἀκόμη ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ληφθῇ ἡ ἀπόφασις ἐκτελέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης· ἄλλως, δεδομένου τοῦ μεγαλεπηβόλου προσώπου της, πάντα τὰ μέσα ἀμέσως θὰ ἐδίδοντο, ἢ τουλάχιστον θὰ ἦσαν καθ' ὁδὸν ὅταν ἡ Ρωσία περιεπλάκη εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ ἔτος 1768. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἰλικρινῶς ἐπίστευσαν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Παπάζωλη. "Ηρχισαν νὰ προετοιμάζωνται, ὁλίγον κατ' ὀλίγον—λ. χ. τότε ἀπεφασίσθη νὰ ἱδρυθῇ τὸ πυριτιδοποιεῖον τῆς Δημητσάνης καὶ ἄλλα παρόμοια μέτρα. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ τοὺς προσέχουν εἰς ὅσον καὶ μόλις ἐξεφράγη ὁ πόλεμος τοῦ 1768 διέταξαν τὸν γενικὸν ἀφοπλισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους εἶχον ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μητροπολίτην Λακεδαίμονος Ἀναγίαν Λαμπάρδην ἐκ Δημητσάνης οἱ ὅπλοι τον.

***

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1770 κατέπλευσε εἰς τὸ Οἰτυλον ἡ πρώτη μοῖρα

[1] Κατὰ τὴν συνάθροισιν παρευρίσκοντο ὁ Ζαΐμης, ὁ Κρεββατᾶς, ὁ Ἰωάννης Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης), διάφοροι ἐπίσκοποι κ.λ. κ.λ.

τοῦ Ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ. Ἐκόμισε ἐλάχιστα τινά ὅπλα ὧν τὰ πλεῖστα ἄχρηστα καὶ μικράν δύναμιν στρατοῦ μὴ ὑπερβαίνουσαν τοὺς χιλίους ἄνδρας. Τὸν Θεόδωρον Ὀρλὼφ ἠκολούθει ὁ ἐκ Μυκόνου Ἕλλην πλοίαρχος Ἀντώνιος Ψαρός. Ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Κρήτης ἐξηγέρθησαν κατόπιν τῆς δραστηρίας διαφημίσεως τοῦ Παπᾶζωλη, παραστήσαντος ὡς μέγιστον συμβὰν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα. Ἀλλ' εὑρέθησαν ἄοπλοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς σφαγὰς τῶν Τούρκων. Τὰς καταδρομὰς καὶ ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ἐξετέλεσαν Ἑλληνικὰ πλοῖα ὑψώσαντα Ρωσικὴν σημαίαν, διότι ἐλαφρὰ Ρωσικὰ πλοῖα δὲν κατέπλευσαν.

Κατ' ἀρχὰς συνεκροτήθησαν ἐν Μάνῃ δύο σώματα Μανιατῶν, ὀλιγάριθμα ἀμφότερα, ἅτινα ὠνομάσθησαν Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ λεγεὼν τῆς Σπάρτης. Ἡ πρώτη ἡ Δυτικὴ (ἀποτελουμένη ἐκ 200 ἀνδρῶν ἐξ ὧν μόνον 12 ἦσαν Ρῶσοι εἰσῆλθε εἰς τὰς Καλάμας ἐκυρίευσε τὴν Κυπαρισσίαν καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν μηδεμίαν ἐξαίρεσιν ποιουμένη μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ Τουρκικῶν χωρίων. Ἡ δευτέρα, πολυαριθμοτέρα, κατέλαβε τὸν Μιστρᾶν, καὶ ἡ δύναμις αὐτῆς ἀνῆλθε μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, εἰς πολλὰ χιλιάδας ἀνδρῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι Μανιᾶται. Καὶ ἡ λεγεὼν ὅμως αὕτη ἐξετράπη εἰς λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν τῆς χώρας καὶ προέβη εἰς σφαγὴν τῶν διὰ συνθήκης παραδοθέντων Τούρκων.

Δὲν θὰ ἐπρόσεχον κἂν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μανιατῶν εἰς τὰ λεχθέντα πρὸς ἐνθάρρυνσίν των ἐν Οἰτύλῳ ὑπὸ τῶν Ὀρλὼφ καὶ Παπᾶζωλη ἂν οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν δὲν τοὺς ἔδιδον ἀφορμὴν πρὸς ἐκδίκησιν. Οὗτοι διετέλουν ἐν γνώσει τοῦ κατάπλου τῆς πρώτης μοίρας τοῦ Ρωσικοῦ στόλου καὶ ἐφρύαττον· ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς καὶ κατέσφαξαν ἕνα ὅμιλον Μανιατῶν μετὰ τῶν γυναικοπαίδων των ἐπιστρέψοντα εἰς Μάνην ἐκ Πατρῶν ὅπου εἶχε μεταβῆ χάριν ἐμπορικῆς πανηγύρεως. Οἱ κατεταναῖοι τῆς Μάνης ἠγανάκτησαν, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀδίκου τούτου φόνου τῶν συμπατριωτῶν των καὶ τοὺς θρήνους τῶν συγγενῶν τῶν δολοφονηθέντων, νὰ ἀποφασίσουν τὴν κήρυξιν πολέμου. Ἐγνώριζον ὅμως ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ρωσικοῦ στόλου ἄνευ τῶν ἀπαιτουμένων, δὲν ἠξίζε μεγάλα πράγματα. Ἠρνήθησαν ἄλλως τε τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ ἀναγνορίσουν τὸ ἐπιδειχθὲν ὑπὸ τοῦ Ὀρλὼφ ἔγγραφον—τὸ ὑπογραφὲν ὑπὸ τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν ἄλλων διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεχρεοῦτο νὰ κινηθοῦν, στρατολογοῦντες 100.000 ἀνδρῶν δύναμιν, ἅμα τῇ ἐμφανίσει Ρωσικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου· ἰσχυρίσθησαν ὅτι αἱ ὑπογραφαὶ των εἶχον πλαστογραφηθῆ. Ἡ κυρία δύναμις τῶν Ρώσων, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀπησχολήθη εἰς τὴν πολιόρκιαν τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, τῇ προτροπῇ Μανιατῶν, πιστευσάντων τοὺς Ρώσους ἱκανοὺς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν.

Τὰ πολιορκητικὰ μέσα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, οἱ Ρῶσοι στρατιῶται ἀκατάληλοι διὰ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ πολιορκούμενοι Τοῦρκοι ἄμα ἠνόησαν περὶ τίνος ἐπρόκειτο ἐπεχείρησαν ἔξοδον καὶ κατέστρεψαν τὰ πολιορκητικὰ ἔργα.

Ὁ Ὀρλὼφ ἐξ ἀρχῆς δυσηρέστησε εἰς ἄκρον τοὺς Μανιάτας καπετάνους, διότι τοὺς ἀφῆρεσε τὴν πρωτοβουλίαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκε εἰς ἀξιωματικοὺς Ρώσους ἢ εἰς Ἕλληνας ὑπηρετήσαντας εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν· καὶ συγχρόνως ἀπήτησε παρὰ τῶν Μανιατῶν ὅρκον πίστεως καὶ ὑποταγῆς εἰς τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Ρωσίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπροξένησε καὶ μεγάλην δυσπιστίαν εἰς τοὺς Μανιάτας—ἀντιληφθέντας τὰς κατακτητικὰς προθέσεις τῆς Ρωσίας—καὶ τὴν ἀποστροφὴν των πρὸς τοὺς Ὀρλώφ. διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ ὁποίου ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ρώσων ἀνῆλθε εἰς δέκα πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ πέντε φρεγάτας.

Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ ἔφθασε τὴν 23 Ἀπριλίου 1770 εἰς Κορώνην. Οὗτος διέταξε τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κορώνης, παρέλαβε τὴν Πύλον, ἣν εἶχον καταλάβει 4000 Μανιᾶται ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ καπετάνου (ἐξάρχου) Γεωργίου Μαυρομιχάλη, πατρὸς τοῦ Σκυλογιάννη. Τὴν Πύλον ἐχρησιμοποίησε ὡς βάσιν των. Κατόπιν ὁ Ἀλέ-

ξιος ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν Μεθώνην καὶ διέταξε τὸν Ἀντώνιον Ψαρὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο ἐνέργεια νὰ ἐπαναστατήσουν οἱ ἐν Τριπόλει Ἕλληνες. Οὗτοι ὅμως ἀπήτησαν, διὰ νὰ τὸ ἀποφασίσουν, τὴν παρουσίαν τῶν Ρώσων καὶ ἐπέμειναν ὥστε ἐν τέλει κατορθώθη περὶ τοὺς 70 Ρῶσοι στρατιῶται νὰ συνοδεύσουν τὸ ὑπὸ τὸν Ψαρὸν σῶμα. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως συναντήσαντες τὸ σῶμα τοῦ Ψαροῦ παρὰ τὸ χωρίον Σόβλινα τὸ διέλυσαν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τρομερόν, ἅμα οἱ περὶ τὸν Ψαρὸν ἐτράπησαν εἰς φυγήν· οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν τοὺς Ρώσους· ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Τριπόλεως· τὸν ἐπίσκοπον· πέντε ἄλλους κληρικούς· καὶ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ἐκ τῶν πέριξ τῆς Τριπόλεως χωρίων.

Συγχρόνως ἐξωπλίσθησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ προέβησαν εἰς μεγάλας ἀντεκδικήσεις. Μόνον εἰς τὴν πόλιν τῶν Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας κατέσφαξαν τρεῖς χιλιάδας ἄνδρας· καὶ εἰς τὴν Λάρισαν ἐπὶ μα·ρὸν χρόνον οἱ γενίτσαροι ἐτουφέκιζαν καθ' ἑκάστην 10 - 12 χριστιανούς. Κατέστρεψαν τελείως τὴν Μοσχόπολιν τῆς Ἠπείρου, ἀκμαζουσαν πόλιν 50.000 κατοίκων· ἐν τῇ Πελοποννήσῳ κατηφάνισαν τοὺς κατοίκους τῆς Λακωνίας, Τριπόλεως, Ἀρκαδίας καὶ Λακεδαίμονος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀφείλετο κυρίως εἰς τὰς 60.000 Τουρκαλβανῶν, μαχιμωτάτων ἀνδρῶν περὶ ὧν ἐγένετο λόγος εἰς τὰ προηγούμενα.

***

Οἱ ὁπλαρχηγοὶ Χρῆστος Γρίβας (Βονίστης καὶ Ξηρομέρου) καὶ Γεώργιος Λαχούρης ἢ Γουλιμὴς (Ἀγγελοκάστρου), ἡγούμενοι 300 πολεμιστῶν, ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, μεθ' ὃ ἐπροχώρησαν πρὸς βορρᾶν ἵνα πολιορκήσουν τὸ Ἀγρίνιον (Βραχῶρι). Ἡ ἐν Μεσολογγίῳ συσταθεῖσα τότε προσωρινὴ κυβέρνησις οὔτε ἕνα ἐμπειροπόλεμον στρατιώτην διέθετε, οὔτε οἰουδήποτε εἴδους πολεμικὸν ὑλικόν δι' ἀγῶνα κατὰ ξηρὰν εἶχε εἰς χεῖρας της. Ἔσπευσε νὰ ἐνεργήσῃ αὐθωρεὶ τὸ ἀνοιγμα μιᾶς μικροῦ βάθους καὶ περιωρισμένης ἐκτάσεως τάφρου καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ ἀπ' εὐθείας ἐπαρὴν μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλώφ. Ὁ Παλαμᾶς τὸν συνήγτησε αὐτοπροσώπως (1) καὶ τοῦ παρέστησε τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε παρ' αὐτοῦ οὐδενὸς εἴδους συνδρομήν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἀμέσως θὰ ἠννόησε τὸ βάραθρον εἰς ὃ ὠλίσθησαν οἱ Ἕλληνες· ὅτι οὐδεμία θεραπεία ὑπῆρχε, τέλος ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς σωτηρίας ἦτο ἡ φυγὴ τῶν κατοίκων εἰς Ἑπτάνησον. Οὗτω μόνον ἐξηγεῖται ἡ ἄμεσος ἀπόφασις ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως, ἡ ἔγκαιρος ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως καὶ ὁ λόγος δι' ὃν δὲν ἐπρόφθασαν οἱ πολυάριθμοι Τουρκαλβανοί.—οἱ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Σουλεϋμὰν κατερχόμενοι ταχέως εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπαναστάσεως—νὰ ἐκτελέσουν πάντας τοὺς σκοποὺς των, ὡς πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. Οὗτοι διῆλθον ἀμαχητεὶ τὸ Μακρυνόρος κατόπιν συνθήκης μὲ τὸν καταλαβόντα τὰ ἀρματολίκια Ὑπάτης, Ἀγράφων καὶ Καρπενησίου ἀρματολὸν τοῦ Βάλτου Σταθᾶν Γεροδήμον. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἀγρινίου διελύθη μὲ τὴν εἴδησιν τῆς καθόδου των. Δύο ἡμερῶν ἠνώθησαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀγρινίου μετ' αὐτῶν καὶ τὴν θην Ἀπριλίου κατέστρεψαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἓξ ὁλοκλήρους τὸ σῶμα τῶν Γρίβα καὶ Γουλιμῆ κατόπιν ἑξαώρου ὁμηρικοῦ ἀγῶνος—ἐκ τῶν 300 πολεμιστῶν μόνον ἐξ μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Μαυροδήμου τοὺς διέφυγον. Μετὰ τοῦτο οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐπροχώρησαν ταχέως πρὸς τὰ κάτω.

Οἱ Μεσολογγῖται, σπεύδοντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν τὸ ταχύτερον, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπιβοῦν εἰς τὰ πλοῖα των, εὑρισκόμενα εἰς τὸν ὅρμον Τουρλίδος διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα, ὅταν ἀπροσδοκήτως ἐνεφανίσθη πολιάρχιμος στολίσκος Ἀλβανικὸς (Δουλτσινωτῶν) ἐπιτεθεὶς ἀμέσως. Τὰ πλοῖα τῶν Μεσολογγιτῶν ἦσαν μὲν ἐξωπλισμένα, ἐκανὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν πειρατικὰ πλοῖα, ὄχι ὅμως καὶ συστηματικῶς ὠργανωμένα

(1) Δηλ. μετέβη ὁ Παλαμᾶς πρὸς συνάντησίν του εἰς Μεθώνην.

σκάφη πρὸς πόλεμον. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε ἄνισος—καὶ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Ἀλβανικῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν πυροβόλων καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα αὐτῶν—ἀλλὰ καὶ πεισματώδης. Ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα ἀντέστησαν ἡρωϊκῶς, τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τῶν Μεσολογγιτῶν, μέχρις ὅτου τὰ σκάφη κατεστράφησαν, μέχρις ἑνός. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως διεπεραιώθησαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους διασῴσαντες ἀνενόχλητοι τὴν λιμνοθάλασσαν. Τὴν 10ην Ἀπριλίου εἰσέβαλον εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς οἱ Τουρκαλβανοί φέροντες ἐπὶ κοντῶν τὰς κεφαλὰς τῶν ἁπλαρχηγῶν Γρίβα καὶ Γουλιμῆ. Ἐλεηλάτησαν τὴν ἔρημον κατοίκων πόλιν καὶ τὴν ἐπυρπόλησαν. Αἱ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς φλόγες ἐφαίνοντο ἀπὸ τῶν Πατρῶν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

***

Ὁ Ψαρὸς μετὰ τὴν εἰς Σύλιμναν ἧτταν ἐτράπη πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ ἐπὶ τοῦ Ρωσικοῦ στόλου.

Ὁ Χατζῆ Ὀσμὰν πασᾶς, ἀμέσως μετὰ τὰ συμβάντα τῆς Τριπόλεως, ἐτράπη πρὸς τὴν Μεσσηνίαν ὅπου ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθει χάριν εἰς τὰς δραστηρίους ἐνεργείας τοῦ Μπενάκη, ἀναγνωρισθέντος ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸ ἀκαταπόνητον τοῦ Παπᾶζωλη, συνεργαζομένου μετὰ τοῦ Μπενάκη. Ὁ Σκυλογιάννης, παρὰ τὴν δυσαρέσκειάν του μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλώφ, γνωρίζων τὸν χαρακτῆρα τοῦ Χατζῆ Ὀσμάν, ἐξέλεξε τὸ Νησίον τῶν Καλαμῶν ὡς θέσιν κατάλληλον διὰ νὰ τοῦ φθείρῃ τὰς δυνάμεις καὶ κατέστησε ἐνήμερον τὸν Ὀρλώφ διὰ τὸ σχέδιόν του. Ἀλλ' ὁ Ὀρλώφ τὸν ἐγκατέλειπε. Οἱ Τοῦρκοι ἀφ' ἑνὸς ἐκινήθησαν πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Μεθώνης ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Νησίου [1].

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης ἐκινήθησαν πρὸς τὴν Πύλον. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ διέταξε μὲ τοῦτο τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πύλου καὶ τὸν ἔκπλουν τοῦ ἐν Ναβαρίνῳ παραμείνοντος μέρους τοῦ στόλου του. Εἰς μάτην ὁ Παπᾶζωλης καὶ ὁ Μπενάκης τὸν ἱκέτευσαν νὰ παραμείνῃ, διαβεβαιοῦντες ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἰς τὴν ἐπικειμένην ναυμαχίαν—διὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἦσαν πεπεισμένοι—θὰ ἐτόνωνε τὴν ἐπανάστασιν. Αὐτὸς δὲν μετέβαλε γνώμην. Ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν εὑρέθη εἰς τὸ πέλαγος, φέρων ἐπὶ τῶν πλοίων του τοὺς ἐπισκόπους Κορώνης, Μεθώνης, Καλαμῶν, Πατρῶν, τὸν Παπᾶζωλην, τὸν Μπενάκην καὶ ἑκατοντάδας τινὰς Ἑλλήνων μαχητῶν.

***

Ὁ Θεόδωρος Ὀρλὼφ μετὰ τῶν ναυάρχων Ἔλφινστων καὶ Σπυρίδωφ διεδρόμησε ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὸ Αἰγαῖον εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ὁ Ἀλέξιος μετ' οὐ πολὺ ἠνώθη μετ' αὐτῶν. Ἡ συνάντησις μετὰ τῶν ἀντιπάλων ἐγένετο τὴν 24 Ἰουνίου 1770. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἠναγκάσθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ ἀγκυροβολήσῃ εἰς Τσεσμέ, ἀποφασίσας νὰ δεχθῇ τὴν μάχην ἐπ' ἀγκύρᾳ.

Ὁ ναύαρχος Σπυρίδωφ ἐπλησίασε τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα διὰ νὰ τὴν πλευρίσῃ. Πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὸ πῦρ ἐδέχθη ὁλόκληρον συμπυροκρότησιν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τεθοῦν ἐκτὸς μάχης περὶ τοὺς ἑκατὸν ἄνδρες του.

Μὲ τὴν πλεύρισιν ἤρχισε καὶ αὐτὸς τὸ πῦρ. Οἱ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος Τοῦρκοι προθύμως ἐπολέμησαν, ἐξαιρουμένου τοῦ καπετὰν πασᾶ ἐγκαταλείψαντος ἀμέσως τὸ πλοῖον ὑπὸ τὸ πρόσχημα ταχείας ἐγκαταστάσεως ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἑνὸς πυροβολείου. Ὁ ἀρχιεπιστολεύς του, Χασὰν πασᾶς, ὑψηλόφρων ἀξιωματικός, μετὰ μεγάλου πείσματος ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα, παραμείναντα ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφίρροπον. Ἀναφέρεται ὅτι πολὺ πρὸ τῆς ἀνατινάξεως τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος ἡ πυρκαϊὰ αὐτῆς ἦτο τοιαύτης ἐντάσεως ὥστε πᾶσα ἐλπὶς διασώσεως τοῦ σκάφους νὰ ἀτεκμήριστο. Ἐν τού-

[1] Βλέπε τὰς λεπτομερείας εἰς τὰς περὶ Σκυλογιάννη ὑποσημειώσεις.

Ο ΣΚΥΛΟΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Ἐξεγήρει τοὺς Μανιάτας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769—1770.

[Βλ. ὄπισθεν σχετικά].

Ἦτο υἱὸς τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη—ἀρχηγοῦ τῶν Μανιατῶν, προχειρισθέντος ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐξάρχου αὐτοῦ ἐπὶ πάσης τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ ἔξαρχος Μαυρομιχάλης, κατὰ ταξείδιον διὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα εἰς Κορώνην, ἐγένετο στενὸς φίλος ἑνὸς τῶν ἐκεῖ ἐπισήμων Τούρκων, βραδύτερον γενομένου μεγάλου βεζύρη, ὁ ὁποῖος μετὰ χαρᾶς τὸν ἐκάλεσε εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν ὑπερετίμησε, τοῦ ἔδωκε τὸ ἀξίωμα τοῦ καπετάνου τῆς Μάνης καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐξοπλίζῃ πλοῖα ἐναντίον τῶν πειρατῶν, γενικῶς καταστήσας αὐτὸν ἰσχυρότατον πρόσωπον τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συμφορῶν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ [1], ἐν Οἰτύλῳ, ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ, κακίσας τοὺς Μανιάτας διότι συνεβούλευσαν τὴν ὁπλιορκίαν τῆς Κορώνης, ἤκουσε ὡς ἀπάντησιν ὅτι ἡ ἐπιχείρησις δὲν θὰ ἀπετύγχανε ἂν οἱ Ρῶσοι ἐγνώριζον πῶς ἔπρεπε νὰ πολεμῶσι τοὺς Τούρκους· ὅτι τυραννικὰς μόνον προθέσεις ἐπέδειξαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἐξηπάτησαν μὲ τὰ ψεύδη των διὰ νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὁ Ὀρλὼφ τοὺς ἀπεκρίθη μὲ ὕβρεις.

Ὁ Σκυλογιάννης ἔλαβε τὸν λόγον. Εἶπε:

— Καὶ ὁ τελευταῖος Μανιάτης εἶναι ἐλεύθερος χάρις εἰς τὴν σπάθην του καὶ καλύτερος σοῦ, ποῦ μόνον δοῦλος εἶσαι μιᾶς γυναικός.

Ὁ Σκυλογιάννης ἔκτοτε, ἐνεργήσας ἀνεξητήτως, κατέλαβε τὸ Νησίον (τῶν Καλαμῶν) μετὰ 400 Μανιατῶν, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν προχώρησιν πρὸς τὴν Μάνην τῶν ραγδαίως κατερχομένων Τουρκαλβανῶν καὶ δόσῃ χρόνον εἰς προετοιμασίαν ἀντιστάσεως. Ὁ Ὀρλὼφ μετέβη εἰς τὴν Πύλον. Ὁ πρῶτος, θέσας κατὰ μέρος τὴν προσωπικὴν ἔχθραν ὡς ἐκ τῆς σοβαρότητος τῶν περιστάσεων, τοῦ ἐμήνυσε ποῦ εὑρίσκετο καὶ τί ἐπροτίθετο· καὶ τὸν εἰδοποίησε ὅτι ἂν θὰ τὸ ἀπέστελλε ὀλίγας ἐνισχύσεις, πρὸ πάντων εἰς πολεμοφόδια, ἴσως θὰ κατορθοῦτο καὶ ἡ διατήρησις τῆς κατοχῆς τῆς Πύλου καὶ ἡ συνέχισις τῆς πολιορκίας τῆς Μεθώνης, καὶ τουλάχιστον ἡ ἄνετος καὶ ἀνύποπτος ἀποχώρησις τῶν Ρώσων (τὴν ὁποίαν ὁ Σκυλογιάννης εἶχε μαντεύσει ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλώφ).

Οὐδεμία ἀπόκρισις τοῦ ἐδόθη.

Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Χατζῆ Ὀσμὰν μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του προσέβαλε τοὺς 400 Μανιάτας εἰς τὸ Νησίον, οἵτινες, μετὰ πολὺ ὡρῶν ἀντίστασιν καὶ μόνον ὅταν ἐξηντλήθησαν τὰ πυρομαχικά των, ἐξώρμησαν τῆς πόλεως, συμπλεκόμενοι ἀπὸ κτιρίου εἰς κτίριον. Τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐθανατώθη· ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων, ἐκλείσθησαν 24 μετὰ τοῦ Σκυλογιάννη ἐντὸς τοῦ πύργου «Μελίτυργος»· οἱ ἄλλοι ὑπεχώρησαν πρὸς τὸν Ἀλμυρόν.

Ὁ Σκυλογιάννης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ 24 ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ἐθανατώθησαν ἅπαντες καὶ ὁ πύργος μετεβλήθη εἰς ἐρείπια ὑπὸ τοῦ ἀδιακόπου κανονιοβολισμοῦ τοῦ Χατζῆ Ὀσμάν.

[1] Δὲν διευκρινίζεται ὑπὸ τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἂν ὁ συζητήσας ἐν Οἰτύλῳ πράγματι ἦτο ὁ Ἀλέξιος ἢ ὁ Θεόδωρος. Τεκμαίρεται ὅτι ἦτο ὁ Ἀλέξιος, διότι αὐτὸς διέταξε τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κορώνης.

τοις τόσον ὁ Χασὰν πασὰς ὅσον καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ παραπλεύρως σκάφους του μαχόμενοι Θεόδωρος Ὀρλὼφ καὶ Σπυρίδωφ παρέμειναν εἰς τὴν θέσιν των μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Τὰ λοιπὰ Τουρκικὰ σκάφη, μὲ τὸν φόβον τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκρήξεως τῆς ναυαρχίδος των, ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῶν ἀγκυρῶν καὶ μεθώρμισαν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος τοῦ Τσεσμέ.

Ἡ μάχη διεκόπη μὲ τὴν ἀνατίναξιν τῆς ναυαρχίδος τοῦ καπετὰν πασᾶ. Κατὰ τὸ ἐπακολουθήσαν συμβούλιον ἐπὶ τῆς Ρωσικῆς ναυαρχίδος ἀπεφασίσθη ἡ καταστροφὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου διὰ τριῶν πυρπολικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα κατηρτίσθησαν ἀπὸ Ἑλλήνων (Ψαριανῶν) καὶ Δαλματῶν ναυτῶν. Τὴν κυβέρνησιν τῶν πυρπολικῶν ἀνέλαβον δύο Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ καὶ εἷς Ρῶσος. Ἡ ἐπιχείρησις ἐξετελέσθη ἐπιτυχῶς (26 Ἰουνίου) ὑπὸ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Ρωσικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ τῶν φρεγατῶν. Πλὴν ἑνὸς μόνου πλοίου, αἰχμαλωτισθέντος, ἅπαντα τὰ Τουρκικὰ κατεστράφησαν.

***

Ὁ ναύαρχος Ἔλφινστων μετὰ μέρους τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἰσῆλθε εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ περιωρίσθη κατ' ἀρχὰς νὰ καταλάβῃ τὴν Λῆμνον, περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1770 ἴνα παραχειμάσῃ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τὸν ἐξηνάγκασαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ. Καὶ αὐτὸς μέν, χωρὶς νὰ σκεφθῇ εἰς ὁποῖαν περιπέτειαν ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἐνέλεξε τοὺς Ἕλληνας, τὴν Ἰταλίαν, διατάξας τὸν Σπυρίδωφ νὰ δδηγήσῃ τὸν στόλον εἰς Μινόρκαν. Ἀλλ' οἱ παραμείναντες Ἕλληνες περὶ τὸν Σπυρίδωφ, τοῦ ὑπέδειξαν ἐπιμόνως ὅτι, ἡ εἰς Μινόρκαν μετάβασις θὰ ἐπέφερε διάλυσιν παντὸς δεσμοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρωσίας. Ἐν τέλει ὁ Σπυρίδωφ ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἔχων ὡς ὁρμητήριον τοῦ στόλου του τὸν λιμένα τῆς Πάρου. Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1771 κατέλαβε τὰς Κυκλάδας, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην.

Οἱ Ψαριανοὶ διέθεσαν 36 σκαμπαβίας ἐξ ὧν ἐχρησιμοποίησαν τὰς 20 ὡς καταδρομικά· μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμὲ (24 - 26 Ἰουνίου 1770) ηὔξησαν τὸν ναυτικόν των εἰς περίπου 55 μικρὰ καταδρομικὰ σκάφη. Ὁ Βαρβάκης ἐχρησιμοποίησε ὡς καταδρομικὸν ἕνα πάρωρα καὶ βραδύτερον μίαν πολλάκαν τῶν 26 πυροβόλων. Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐν τῷ πελάγει πράξεων, αἱ ἐπιχειρήσεις Ψαριανῶν κατὰ τῶν παραλίων Ἰωνίας, Θράκης, Συρίας κ.λ.π. ἐγένοντο ἐν συνδυασμῷ μετ' ἀποβάσεων καὶ ἄλλων ἐπιδρομῶν εἰς τὴν ἐνδόξωαν.

***

Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἔλλειψις παροχῆς ἐνισχύσεως εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας, κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ πενταετοῦς πολέμου, ὀφείλετο εἰς τοὺς ἐκ τοῦ Πολωνικοῦ ζητήματος περισπασμούς καὶ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τῶν δούλων ὑπὸ τὸν Πουγκάτσεφ. Εἰς τούτους πρέπει νὰ δίδεται ἀπάντησις ὅτι τὰ πράγματα φωνάζουν διὰ τὴν τελείαν ἀδιαφορίαν τῆς Αἰκατερίνης εἰς ὅσα οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἐξ αἰτίας της, οὐτοι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπ' αὐτῆς μόνον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Ὀρλὼφ συνδέεται μὲ ὀλέθρους τῶν Ἑλλήνων.

Ὅταν ἐτελείωσε ὁ πόλεμος ἐπωφελήθησαν οἱ Ἕλληνες νησιῶται τῆς ἐλευθεροπλοΐας τῶν Στενῶν Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου διὰ τὰ ὑπὸ Ρωσικὴν σημαίαν πλοῖα—εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ - Καϊναρτζῆ (1774)—διὰ νὰ πλέουν ὑπὸ Ρωσικὴν σημαίαν ἀπὸ Χερσῶνος εἰς Γιβραλτὰρ ἐφοδιασμένοι μὲ Ρωσικὸν βεράτιον.

Ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ 1774, χρονολογεῖται ἡ ναυτιλιακὴ καὶ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῶν τριῶν πρὸ πάντων νήσων, Ὕδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπροστάτευσε ἰσχυρῶς τοὺς λόγῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκπατρισθέντας Ἕλληνας, ἰδίως τοὺς Πελοποννησίους. Παρεχώρησε εἰς αὐτοὺς μεγάλας ἐκτάσεις ἐν Κριμαίᾳ, ὅπου ἐσχημάτισαν

ἀληθεῖς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ὡς καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Ἀζοφικῆς, ἐξ ὧν ἀπεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τάρταροι. Αἱ θέσεις αὗται ἐξελίχθησαν βαθμηδὸν εἰς μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα ἐξαγωγῆς τῶν Ρωσικῶν σιτηρῶν.

Τότε ἔστησαν οἱ ἐκπατρισθέντες οὗτοι Ἕλληνες τὴν πόλιν τῆς Ὀδησσοῦ, παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁμώνυμον πόλιν.

***

Οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν νὰ προσβάλουν ἀδιακόπως τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς θαλάσσης, παρὰ τὴν καταβληθεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Κρήτῃ. Λ.χ ὁ ὁπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Μητρομάρας δὲν ὑπετίχθη, ὡς οἱ ἄλλοι, εἰς τοὺς Ἀλβανούς. Κατέστρεψε ἓν σῶμα των παρὰ τὴν Κακὴν Σκάλαν τῶν Μεγάρων, ἀλλ' ἠναγκάσθη τέλος νὰ πυροπλήσῃ τὰ Μέγαρα καὶ μεταφέρῃ τὰ γυναικόπαιδα τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Σαλαμῖνα. Ἐκεῖ συνεκέντρωσε πάντας σχεδὸν τοὺς διασωθέντας μαχίμους ἄνδρας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς. Μὲ τούτους συνεκρότησε πειρατικὸν στολίσκον. Ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀττικῆς, πολιορκήσας αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις· ἐνίκησε τὸν σταλέντα ἐκ Ναυπλίου πρὸς ἐνίσχυσιν Τουρκικὸν στρατόν. Ἐπεχείρησε ἐπιδρομὰς ἐν Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ· συνέλαβε τὰ ἀποστελλόμενα εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῦ Τουρκικοῦ Δημοσίου—τὰ ὁποῖα ἐπέστρεψε ὅταν οἱ Ἕλληνες τῶν Ἀθηνῶν, κατόπιν ἀπειλῶν τῶν Τούρκων ὅτι θὰ κατεσφάζοντο, τὸν παρεκάλεσαν. Ὁ ἥρως οὗτος ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον μέχρι τοῦ ἔτους 1772 ὁπότε ἀπέθανε ἐκ τραύματος.

Οἱ Σφακιανοὶ τῆς Κρήτης ἀντέστησαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Δασκαλογιάννην, ἐναντίον 15000 Τούρκων. Ἐν τέλει ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν. Ὁ ἀρχηγὸς των ἀπήχθη δέσμιος εἰς Ἡράκλειον, ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ Σφακιανοὶ ἐν τούτοις ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν, συγκροτήσαντες μετὰ Μανιατῶν πειρατικὸν στολίσκον, προσβάλλοντα τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης.

***

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 διέτρεψε καὶ ὁ πάππος τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη ***Γιάννης***, θανατωθείς, ἀφοῦ πρῶτον ἐθυσίασε ἀναριθμήτους Τούρκους· συνελήφθη ἐν τῷ Νησίῳ τῶν Καλαμῶν καὶ ἀπήχθη εἰς Ἀνδροῦσαν, ὅπου τοῦ ἀπέκοψαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ κατόπιν τὸν ἀνεσκολόπισαν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐθανάτωσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τρεῖς διασήμους ὁπλαρχηγοὺς τῶν Καλαβρύτων: τὸν Βασίλειον Πετμεζᾶν εἰς τὴν Μάνην· τὸν Ἀντώνιον Πετμεζᾶν εἰς τὰ Καλάβρυτα· τὸν Γεωργάκην Πετμεζᾶν εἰς Ἅγιον Γεώργιον Κορινθίας. Τότε ἐθανάτωσαν διὰ προδοσίας ἐν Γριτόλει καὶ τὸν Τζανέτμπεην Καπεταγάκην Γρηγοράκην.

Ὁ Χατζῆ Ὀσμὰν ἀπεράσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μάνην μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Μανιάτας διὰ τὴν ἐπανάστασιν αὐτῶν. Πράγματι κατέλαβε ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως τὴν περιοχὴν τοῦ Γυθείου καὶ τῆς Καρουσπόλεως, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Εἰς τὴν θέσιν ὅμως Σκουτάρι εὗρε σθεναρὰν ἀντίστασιν. Ἐκεῖ ὠχυρώθη μικρὸν σῶμα 70 Μανιατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν πέντε ἀδελφῶν Καλκανδῆ, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀπασχολήσουν τὸν ἐχθρὸν μέχρις ὅτου δώσουν τὸν χρόνον νὰ τεθοῦν εἰς ἀσφάλειαν τὰ γυναικόπαιδα τῶν συμπατριωτῶν των καὶ προετοιμασθοῦν διὰ τὴν ἀντίστασιν οἱ λοιποὶ Μανιάται.

Καὶ πράγματι οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἥρωες κατώρθωσαν νὰ συγκρατήσουν ἐπὶ μίαν ὅλην ἑβδομάδα 16.000 ἐχθρῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἄπελπις προσπάθεια ἔληξε διὰ τῆς ἀνατινάξεως τοῦ πύργου τῶν Καλκανδήδων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου ἐτάφησαν οἱ ἡρωϊκοὶ αὐτοῦ ὑπερασπισταί.

Οἱ σύγχρονοι ἀγῶνες τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, πατρὸς τοῦ Θεοδώρου, δὲν ἀναφέρονται λεπτομερῶς, ἱστορεῖται ἡ ἀπὸ τοῦ 1766 κατήχησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ

ἐπισκόπου Λακεδαίμονος Ἀνανίου, καὶ τονίζεται ὅτι εὑρέθη κατὰ τὸ 1770 ἡγούμενος σώματος 2500 ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐγεννήθη, ὁ υἱὸς του Θεόδωρος, ὑπὸ τὸ δένδρον τοῦ Ραμνοβουνίου τῆς Παλαιᾶς Μεσσηνίας, κατὰ τὴν περιπλάνησιν τῆς μητρός του εἰς τὰ ὄρη πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταδιώξεως τῶν Τούρκων. Αἱ κατόπιν πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, τὰ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀντεκδικήσεως τῶν Τουρκαλβανῶν μεγάλα κατορθώματα αὐτοῦ, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ***Παναγιώταρου*** (Βενετσανάκη) τοὺς κατέστησαν θρυλικούς, διότι μετὰ τῶν σωμάτων του ἐκράτησαν ἀπρόσβλητα τὰ σύνορα τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Κατὰ τὸ 1806 ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, πρώην μέγας διερμηνεὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη (διατελέσαντος καὶ τούτου ἡγεμόνος Παραδουναβείου ἐπαρχίας). Οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο πατὴρ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἀλεξάνδρου, Ἕλλην μεγαλεπήβουλος. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1798 εἶχε ἐννοήσει τὰς ὀλεθρίας διὰ τὴν Ἑλλάδα προθέσεις τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Αὐτὸς κατέπεισε τὸ Διβάνιον νὰ συμμαχήσῃ ἡ Τουρκία μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας κατὰ τῆς Γαλλίας· καὶ συνεβούλευσε τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀφαίρεσιν τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Γάλλων, συντάξας αὐτὸς τὴν ἐγκύκλιον τὴν ἐγχειρισθεῖσαν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ στόλου Καντὴρ Μπέην καὶ Οὐτσάκωφ—διὰ τῆς ὁποίας ἐδηλοῦτο εἰς τοὺς Ἑπτανησίους, ὅτι ἐφεξῆς θὰ ἦσαν ἐλεύθεροι. Κατὰ τὸ 1801—1802 εἰργάσθη εἰς τὸ νὰ καταπείσῃ τὸ Διβάνιον νὰ ἐπιδιώξῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸ νὰ ὑπήγετο ἡ Ἰόνιος Δημοκρατία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν μόνης τῆς Τουρκίας, ἀποβλέψας εἰς τὴν Ἐπάνησον ὡς τὸν πυρῆνα ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀπὸ τοῦ 1799 ἦτο ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας· καὶ ἀπὸ τοῦ 1802 καὶ τῆς Βλαχίας, αἰτήσει τῶν κατοίκων της. Ἐπειδὴ εἶχε προσφέρει θετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐργασθεὶς σοβαρῶς διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, αὐτὸς συντάξας τὸν νέον ὀργανισμὸν τοῦ στρατοῦ, μεταφράσας ἀκόμη εἰς τὴν Τουρκικὴν τὰ συγγράμματα τοῦ Βωμπάν, διετέλεσε ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν εὔνοιαν τοῦ σουλτάνου καὶ πολλῶν ἰσχυροτάτων Τούρκων. Ἕνεκα τούτου πρὸ πάντων εἶχε ἀποκτήσει φίλους καὶ ὄργανα εἰς τὸ σουλτανικὸν περιβάλλον, ὥστε νὰ καθίσταται ἐνήμερος πάσης ἀποφάσεως καὶ σκέψεως τῶν Τούρκων. Ἐπὶ πλέον, ἀπαράμιλλος ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ μανθάνῃ τὰς μιστικὰς ἀποφάσεις τῶν ἐνδιαφερομένων μεγάλων Δυνάμεων διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, ἐκανόνιζε στᾶσιν ἐμφανίζουσαν αὐτὸν ὡς συνεχῶς ἐξυπηρετοῦντα τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ἑκάστης.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ ἔτους 1792 μεταξὺ σουλτάνου καὶ Αἰκατερίνης Β'—τῆς καλουμένης συνθήκης τοῦ Ἰασίου—ἡ Πύλη εἶχε ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρῇ ἐπὶ ἑπταετίαν εἰς τὰς θέσεις των τοὺς ἡγεμόνας τῶν Παραδουναβείων ἐπαρχιῶν. Καὶ πρὸ τῆς ἐκπνοῆς τῆς ἑπταετοῦς περιόδου μόνον κατόπιν τῆς συγκαταθέσεως τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἠδύναιτο νὰ τοὺς ἀπολύῃ. Κατὰ δὲ τὴν συνθήκην τῆς 23ης Δεκεμβρίου τοῦ 1798—τῆς ἀμυντικῆς συμμαχίας τῆς Ρωσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐχούσης δετῆ ἰσχύν—ἡ Πύλη ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχῃ τὴν ἐλευθεροπλοΐαν τῶν στενῶν Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου εἰς τὰ Ἀγγλικὰ καὶ τὰ Ρωσικὰ πλοῖα.

Ἡ τελευταία συνθήκη ἔλεγε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1806, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταγγελθῇ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἔπαυε νὰ τονίζῃ—καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸν σουλτάνον—ὅτι ὁ μόνος τρόπος ἀποφυγῆς τῶν ἐν Ἀνατολῇ προόδων τῶν σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος ἦτο ἡ ἀνανέωσις τῆς συνθήκης συμμαχίας τοῦ 1798. Συγχρόνως ὑπεδείκνυε εἰς τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν ὡς μόνον τρόπον ἀνακτήσεως τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Ἰστρίας ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Γάλλων τὸν σχηματισμὸν ἐν Βλαχίᾳ, Μολδαυΐᾳ καὶ Σερβίᾳ κέντρου ἀντιστάσεως κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος. Περὶ πάντων τούτων ἐτήρει ἐνήμερον τὸν σουλτάνον καὶ τῇ συγκαταθέσει του

εἶχε προμηθεύσει τρόφιμα καὶ ὑλικὸν πολέμου ἐν Βλαχίᾳ. Κατέληξε οὕτω νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην του οἱ διευθύνοντες τὴν πολιτικὴν ἐν Λονδίνῳ, Πετρουπόλει, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ.

***

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τοῦ 1806 ἀπεστάλη εἰς Βουκουρέστιον ὡς γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας ὁ πρώην ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ πρέσβυς Ῥάϊνχαρτ, ἀποκλειστικῶς ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος νὰ διαγνώσῃ τὸ ἂν αἱ κατευθύνσεις τοῦ Ὑψηλάντη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μετεστρέφοντο, μὲ ἀνάλογα δι' αὐτὸν ὠφελήματα ἀὸς πρὸς τὴν συνδρομήν του, ἢ ἂν ἦσαν ἀποκρυσταλλωμέναι. Ἀμέσως δὲ ὁ Ῥάϊνχαρτ ἀνέφερε ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ἦτο ἐπικινδυνωδέστατος εἰς τὰ Γαλλικὰ συμφέροντα. Ὁ Ναπολέων δὲν καθυστέρησε Ἀπέστειλε κατ' ἐκλογὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρέσβυν τὸν ἔμπειρον στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν στρατηγὸν Σεβαστιάνι, συμπατριώτην του, ἀκολουθούμενον καὶ ὑπὸ ἄλλων Γάλλων ἀξιωματικῶν, προσφέρων εἰς τὸν σουλτᾶνον τὸ νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατόν του. Ταὐτοχρόνως διέταξε τὸν διοικητὴν τοῦ ἐδρεύοντος ἐν Δαλματίᾳ Γαλλικοῦ στρατοῦ νὰ ἦναι ἕτοιμος νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Τούρκους εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης. Προηγουμένως εἶχε γράψει ὁ Ναπολέων εἰς τὸν σουλτᾶνον Σελίμ, προτείνας συμμαχίαν, ὑποσχόμενος τὴν ἀνάκτησιν ὅσων Τουρκικῶν ἐπαρχιῶν εἶχε κατακτήσει ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ρωσίας.

Ὁ Σεβαστιάνι, κατὰ τὴν μετάβασίν του ἐκ Παρισίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἠκολούθησε τὸ διὰ Βουκουρεστίου δρομολόγιον, μολονότι ἔβιάζετο νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὸν προορισμόν του. Ἐσταθμευσε εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βλαχίας ἐπί τινας ἡμέρας, ὄχι διὰ νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις διὰ τὸν Ναπολέοντα τοῦ Ὑψηλάντη—ὡς πρὸς τὰς ὁποίας εἶχε πλήρεις γνῶσιν—ἀλλὰ διὰ νὰ συλλέξῃ στοιχεῖα ἱκανὰ νὰ ἐξάψουν κατ' αὐτοῦ τὸν σουλτᾶνον καὶ τὸ Διβάνιον.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔφθασε τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου. Ἔτυχε εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἤρχισε ἐρεθίζων τοὺς Τούρκους εἰς ἔμπρακτον κατάργησιν τῶν συνθηκῶν. Κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ναπολέοντος, ἅμα τῇ ἀφίξει του ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ὑποδείξας τὴν ἀνάγκην αὐτῆς πρὸ πάσης ἐπισήμου παρουσιάσεως εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐξήγησε εἰς τὸν Σελὶμ πόσον πολὺ ἐπικίνδυνος διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦτο ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας· καὶ μετεχειρίσθη τοσαῦτα ἐπιχειρήματα ὥστε τὸ Διβάνιον ἀπεφάσισε αὐθημερὸν τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Μουρούζη. Τὸν Ὑψηλάντην ἀπεφάσισε ν' ἀποκεφαλίσῃ· καὶ διὰ τοῦτο ἐτήρησε μυστικὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας τὴν ἀπόλυσίν του· ἔνῳ τὸν δολοφόνον ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν αὐτοστιγμεί, ὡς κομιστὴν τῆς διαταγῆς τῆς ἀνακλήσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ σύστημα λήψεως πληροφοριῶν τοῦ Ὑψηλάντη ἦτο τέλειον, πρὶν ἢ τὸν φθάσῃ ὁ ταχυδρόμος δολοφόνος, ἀνέθεσε αὐτὸς τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας. Τοὺς διεβεβαίωσε ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἐμελλε νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἐκίνησε διὰ τὰ Αὐστριακὰ σύνορα, συνοδευόμενος ὑπὸ φρουρᾶς ἐκ 1000 στρατιωτῶν καὶ ἑνὸς ὁλλαμοῦ πυροβόλων.

Ὁ Σεβαστιάνι συνέστησε εἰς τὸ Διβάνιον νὰ βελτιώσῃ τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἐκ τῆς ἀκολουθίας του ἀρχηγοῦ τοῦ μηχανικοῦ, μέλλοντος νὰ συντάξῃ ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων. Ὁ σουλτᾶνος διέταξε ταχίστην ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποδειχθησομένων μέτρων.

Οἱ πρέσβεις Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας κατεταράχθησαν. Ἔσπευσαν νὰ καταστήσουν ἐνημέρους τὰς κυβερνήσεις των περὶ τῆς ἀμέσου ἀνάγκης νὰ δώσουν σημεῖα ζωῆς. Ὁ τῆς Ρωσίας διεμαρτυρήθη διὰ τὴν παραβίασιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἰασίου. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἐδάφους, ἀπέστειλε σειρὰν ἐγγράφων πρὸς τὴν Ρωσικὴν κυβέρνησιν. Ἐτόνισε τὸν ἐκ τοῦ Ναπολέοντος κίνδυνον καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ—ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο μακράν—εἰς τὴν Βλαχίαν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ρωσίας.

Ὁ Σεβαστιάνι ἐπέτυχε, διὰ διακοινώσεως, τὴν παρεμπόδισιν τοῦ ὑπὸ Ρωσικὴν σημαίαν πλοίου «Ἰάσωνος» [1]. Ὁ Ρῶσος πρέσβυς Ἰταλίνσκη συνεννοήθη μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἠξίωσαν κατὰ τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθεροπλοΐας τῶν Στενῶν, τὸν ἐπαναδιορισμὸν τῶν καθαιρεθέντων ἡγεμόνων τῶν Παραδουναβείων ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀναγέωσιν τῆς συμμαχίας τοῦ 1798. Ἐτεσιδὴ παρῆλθον πολλαὶ ἡμέραι μὲ τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον τῆς Πύλης, ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσίας ἐπέβη τὴν 19ην Ὀκτωβρίου τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας «Ἐνδυμίων», ἠγκυροβολημένης ἐν τῷ λιμένι Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπέστειλε ἕνα τῶν ἀκολούθων του νὰ τοῦ ζητήσῃ τὰ διαβατήρια. Τὸ Διβάνιον διέταξε αὐθημερὸν τὸν ἀνοδιορισμὸν τῶν Ὑψηλάντη καὶ Μουρούζη εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ σουλτᾶνος συνέστησε εἰς τὸν Σεβαστιάνι, κατὰ μυστικὴν συνάντησίν των, νὰ λάβῃ ὑπομονήν. Ὁ Ἰταλίνσκη ἐπανῆλθε εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του.

Τὴν 21ην Δεκεμβρίου ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸν ὅρμον Τενέδου, ὅπου παρέμειναν ἐν ἀναμονῇ πλοηγῶν καὶ τοῦ καταλλήλου ἀνέμου πρὸς ἔξοδον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον τὰ πλοῖα: «Κάνωβος», τῶν 80 πυροβόλων, φέρον τὸ ναῦαρχον Σὲρ Θωμᾶ Λουδοβίκου· «Κεραυνοβόλος», τῶν 74 πυροβόλων· «Σημαία», τῶν 64 πυροβόλων· καὶ ὁ πάρων «Ναυτίλος», τῶν 18 πυροβόλων. Τὴν 3ην πρωϊνὴν τῆς 27ης Δεκεμβρίου, πνέοντος ἀνέμου ἀπὸ νότου τὰ τρία Ἀγγλικὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς ἀνέσπασαν τὰς ἀγκύρας ἀπὸ τοῦ ὅρμου τῆς Τενέδου καὶ ἐξεπέτασαν τὰ ἱστία κατευθυνθέντα πρὸς τὸν πορθμόν. Ὁ Σὲρ Θωμᾶς Λουδοβίκος διέταξε τὰ «Κεραυνοβόλος» καὶ «Σημαία» νὰ ἀγκυροβολήσουν ἐντὸς τῆς λεκάνης τοῦ Ἑλλησπόντου, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Λάρδανος. Ὁ «Κάνωβος» συνέχισε τὸν πλοῦν πρὸς τὰ κυρίως στενά. Τὴν 10ην πρωϊνὴν ἀντήλλαξε χαιρετισμὸν διὰ κανονιοβολισμῶν μετὰ τοῦ φρουρίου Κιλίτ—Μπάχρ καὶ τὴν 4ην μ. μ. τῆς ἑπομένης, 28ης Δεκεμβρίου, μετὰ τοῦ πυροβολείου τοῦ ἀκρωτηρίου Σεραῖ Μπουρνοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἠγκυροβόλησε πλησίον τῆς φρεγάτας «Ἐνδυμίων», ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε πάλιν καταφύγει ὁ Ρῶσος πρέσβυς Ἰταλίνσκη ἵνα σωθῇ ἀπὸ τὸν ὀνόχρων τῶν Τούρκων.

Σκοπὸς τῆς παρουσίας τοῦ «Κάνωβου» ἦτο, συγχρόνως, καὶ ἡ μετὰ τοῦ «Ἐνδυμίωνος» παραλαβὴ ὅσων Ἀγγλικῶν οἰκογενειῶν ἐφοβοῦντο τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονήν των κατὰ τὴν περίοδον τῶν προβλεπομένων ἀνομαλιῶν. Καὶ πράγματι ἑτέρη ἀμφοτέρων τῶν πλοίων πολὺ πλῆθος Ἄγγλων, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις.

***

Ἡ Πύλη ἀφοῦ ὑπεχώρησε εἰς τὰς Ρωσικὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἱκανοποίησε τὴν 19ην Ὀκτωβρίου, διατάξασα τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ὑψηλάντη καὶ Μουρούζη εἰς τὰς θέσεις των, ἐθεώρησε ὅτι ἔπραξε διὰ τὴν Ρωσίαν πᾶν τὸ δυνατόν. Μέτρος ὅτου θὰ ἐπανῆρχετο ὁ πρῶτος, ἀνέθεσε προσωρινῶς τὴν διοίκησιν τῆς Βλαχίας εἰς τὸν Νέγρην. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης, ἐν συνεγνοήσει μετὰ τῆς Ρωσικῆς κυβερνήσεως, μετέβη εἰς Πετρούπολιν.

Ἔτυχε βασιλικῆς ὑποδοχῆς καὶ ἐκανόνισε ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ τσάρου τὰς λεπτομερείας τῆς εἰσβολῆς τῶν Ρώσων εἰς τὰς Παραδουναβείους ἐπαρχίας. Ὁ στρατηγὸς Μίκελσεν διετάχθη νὰ προελάσῃ μετὰ δυνάμεως 60000 ἀνδρῶν. Ὅθεν, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου, διέβη τὸν Τύραν, ἐν ᾧ ἀκόμη ὁ Ρῶσος πρέσβυς παρέμενε ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς μεγίστην ἀγανάκτησιν ἀπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν

[1] Βλέπε εἰς τὴν ὑποσημείωσιν (6) τῆς σελίδος (54) τὰ σχετικὰ πρὸς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Σεβαστιάνι ὡς πρὸς τὰ τῆς ἐλευθεροπλοΐας τῶν Στενῶν κ.λ.π.

Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος ἐκάλεσε ἐπειγόντως τὸν Ἰταλίνσκη εἰς ἀπολογίαν, διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ρώσων ἐν ὥρᾳ εἰρήνης. Ὁ πρέσβυς περιέπεσε εἰς ἀντιφάσεις. Ὁ σουλτᾶνος ἀφοῦ ὑπέμεινε ν' ἀκούσῃ τὰς ἀσυναρτησίας του ἐπὶ ὡρεῖς ἑβδομάδας, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν φυλακίσῃ. Τῇ δραστηρίᾳ μεσολαβήσει τοῦ Σεβαστιάνι ἀπέφυγε τὴν μεγάλην αὐτὴν δοκιμασίαν καὶ τῇ ὑποδείξει του κατέφυγε ἐπὶ τοῦ «Ἐνδυμίωνος».

Ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας Ἄρμπουτνοτ ἠγνοεῖσθη νὰ προλάβῃ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τῆς Τουρκίας κατὰ τῆς Ρωσίας, δικαιολογῶν τὴν Ρωσικὴν εἰσβολήν, λέγων ὅτι δὲν ἦτο πολεμικὴ ἐπιχείρησις ἀλλ' ἁπλῆς ἐμπρακτος διαμαρτύρησις κατὰ τῆς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας παραβιάσεως τῆς συνθήκης τοῦ Ἰασίου. Ἀλλ' ἡ ρητορικὴ τοῦ Σεβαστιάνι ὑπερίσχυσε. Εἶχε ὀδτος ἀναγγείλῃ τὴν πλήρη καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Προυσσίας ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένης καὶ τὴν κατὰ πόδας καταδίωξιν τῶν συντριμμάτων του· τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν τῶν Ρώσων ὑπὸ τῶν ἀηττήτων Γαλλικῶν φαλάγγων· καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ταχεῖαν καταβίβασιν τῆς ὑφρύος τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κατάπλου τοῦ «Κανώβου» ἐγνώσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εὑρίσκετο ἤδη εἰς Ἰάσιον, ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος καὶ τῶν δύο Ἑταιρειῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐφρύαξαν.

Τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς τὴν 29ην ὁ Ρῶσος πρέσβυς ἐπέβη τοῦ ἀποπλεύσαντος τὴν πρωΐαν τῆς 29ης «Κανώβου», διὰ τὴν λεκάνην τοῦ Ἑλλησπόντου μετὰ διαμονὴν 16 ὡρῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1807 ὁ «Κάνωβος» ἠγκύθη μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον Λάρδανος, ὅπου εὑρίσκοντο καὶ τὰ «Δραστήριος» καὶ «Ναυτίλος». Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Ρῶσος πρέσβυς ἐπέβη τοῦ «Δραστηρίου», ἀποπλεύσαντος διὰ τὴν Μελίτην. Τὰ λοιπὰ πλοῖα παρέμειναν εἰς τὸν αὐτὸν ὅρμον.

Τὴν ἑπομένην τοῦ ἀπόπλου τοῦ «Κανώβου» ὁ σουλτᾶνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας—30 Δεκεμβρίου 1806. Ὁ Ἄρμπουτνοτ, ἔξαλλος, ἀπήτησε ἀποτόμως· τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Γάλλου πρέσβεως· τὴν προσφυλὴν παράδοσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ φρουρίων τῶν πορθμῶν Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου «ἐς τοὺς Ἄγγλους» καὶ τὴν παραχώρησιν τῶν Παραδουναβείων ἐπαρχιῶν εἰς τοὺς Ρώσους. Συγχρόνως ὅμως ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἐπιβῇ τῆς φρεγάτας «Ἐνδυμίων» καὶ ν' ἀναμείνῃ ἐκεῖ τ' ἀποτελέσματα, χωρὶς νὰ διακόψῃ τὰς διαπραγματεύσεις.

Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας οἱ λαοὶ τῆς Ἠλαχίας καὶ τῆς Μολδαυΐας ἔδωκαν ὅρκον πίστεως εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Ὑψηλάντην. Τὸ Διβάνιον εἷς ἀπάντησιν τὸν ἐκήρυξε ἀντάρτην. Ὁ Ἄγγλος πρέσβυς ὀρθῶς εἶχε προβλέψει ὅτι ἡ ὀργὴ τῶν Τούρκων θὰ ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἡλικίας τότε ἀνωτέρας τῶν 80 ἐτῶν. Οὔτος ἰδιώτευε μὲν ἀπὸ τοῦ 1798 ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλ' ἐξηκολούθει ν' ἀσκῇ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ γενικὰ ζητήματα. Εἰς αὐτὸν κατέφευγον οἱ πρέσβεις νὰ ζητοῦν συμβουλήν, δσάκις τὰ πράγματα ἦσαν δύσκολα. Συνεζήτων τὴν ἔκτακτον δραστηριότητα, ἥτις ἐχαρακτήριζε τὴν μακρὰν σταδιοδρομίαν του, εὑρίσκετο εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Ἡ Πόλη δὲν τὸ ἠγνόει. Ὁ Ἄρμπουτνοτ, τὴν 28ην Δεκεμβρίου, εἶχε ζητήσει παρὰ τοῦ ναυάρχου Σὲρ Θωμᾶ Λουδοβίκου νὰ μεσολαβήσῃ ὁ «Κάνωβος» κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς Ξηροκορήνην (Κουρουτσεσμέ) πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ὑψηλάντη, διὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν. Συγχρόνως πάσῃ δυνάμει τὸν εἶχε προτρέψει νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκβῇ τοῦ Ἀγγλικοῦ διαρρότου, διότι ὁ κίνδυνος ἦτο προφανής. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἠρνήθη νὰ διαρύγῃ, εἶπε δτι εἰς τὴν ἡλικίαν του θὰ ἐβέζετο μὲ γαλήνην τὸν θάνατον. Οἱ Τοῦρκοι τὸν συνέλαβον ἀπέσως ἅμα ἔμαθον τὸν ὅρκον τῶν Βλάχων. Τὸν ἐθανάτωσαν κατόπιν βασάνων, πρὸς γενικὴν θλῖψιν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων κ.ι τῶν ξένων. Ἡ θανάτωσίς του διετάχθη εὐθὺς ὡς ὁ Ἄγγλος πρέσβυς ἀπήτησε παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἀπόλυσίν του. Ἡ ἀλληλογραφία

καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφά του κατεσχέθησαν. Ἡ ἐκ 5.000.000 γροσίων περιουσία του περιῆλθε εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον.

***

Τὴν 15ην Ἰανουαρίου 1807 ἀπεσπάσθη τοῦ ἀποκλείοντος τὸ Κάβιξ στόλου ὁ ἀντιναύαρχος Ντάκγουορθ, ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Ρόαγιαλ Τζώρτζ» τῶν 100 πυροβόλων, ἔχων διαταγήν:

«. . . . νὰ συναθροίσῃ ὅσα πλοῖα διευκόσυνοτο νὰ τὸν ἀκολουθήσουν· νὰ κατευθυνθῇ τὸ ταχύτερον πρὸς τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου· νὰ λάβῃ τοιαῦτα μέτρα ἐκ τῶν προτέρων ὥστε νὰ δύναται νὰ βομβαρδίσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τοῦ Διβανίου νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸν Τουρκικὸν στόλον (ἀποτελούμενον, εἰς ὀνομαστικὴν δύναμιν, ἐκ 12 πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ 9 φρεγατῶν)· καὶ μετὰ τοῦ στόλου τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐξοπλισμόν του ὁλικὰ καὶ πυρομαχικὰ ἐκ τοῦ Ναυσταθμου τοῦ Κεφαλίου κόλπου».

Ἐν τῇ διαταγῇ περιείχοντο καὶ ὁδηγίαι συμπληρωματικαί, καθιστῶσαι αὐτὴν σκοτεινὴν καὶ περίπλοκον. Ὁ ναύαρχος ὤφειλε νὰ συμβουλεύηται τὸ Ἄγγλον πρέσβυν ἐπὶ τῶν λιητέων μέτρων. Μόνον ὅταν ὁ πρέσβυς θὰ εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀρχίσουν ἐχθροπραξίαι τότε ὁ ναύαρχος θὰ ἠξίου τὴν παράδοσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν πρὸ τοῦ Κάβιξ διαδομοῦντος Ἀγγλικοῦ στόλου λόρδος Κόλλινγκγούντ, ὁ μεταδώσας τὴν διαταγὴν τοῦ Ναυαρχείου πρὸς τὸν Ντάκγουορθ τοῦ προσέθεσε: «... ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ περιστάσει, τῆς προτάσεως τοῦ πρέσβεως περὶ ἐνάρξεως ἐχθροπραξιῶν, ἐὰν σᾶς δοθῇ οἱαδήποτε πρότασις διαπραγματεύσεων ἐκ μέρους τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἐπειδὴ εἶναι πιθανὸν ἡ πρότασις νὰ ἔχῃ ὡς μόνον λόγον τὴν ἐξοικονόμησιν χρόνου διὰ νὰ προετοιμασθῇ εἰς ἀντίστασιν καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τῆς καταστροφῆς· σᾶς συνιστῶ ὅπως οὐδεμία διαπραγμάτευσις διαρκέσῃ περισσότερον τῆς ἡμισείας ὥρας· καί, ἐν περιπτώσει μὴ ἀποδοχῆς τῶν ἀξιώσεών σας, ὀφείλετε ἢ νὰ κανονιοβολήσετε τὴν πόλιν ἢ νὰ ἐπιτεθῆτε κατὰ τοῦ στόλου, ἀπευθύνοντε καὶ ἂν θὰ εὑρεθῆ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κύριος προορισμός σας εἶναι ἡ κατοχὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐὰν τοῦτο δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν ἡ καταστροφή του...».

Τὴν 10ην Φεβρουαρίου τοῦ 1807 ὁ ναύαρχος Ντάκγουορθ ἠγκυροβόλησε εἰς Τένεδον ἔχων τὰ πλοῖα: «Ρόαγιαλ Τζώρτζ» · «Ρεπάλς», τῶν 74 πυροβόλων· «Ἄϊας», τῶν 74 πυροβόλων· «Ποιμπῆαν», τῶν 74 πυροβόλων—ναυαρχίδα τοῦ ὑποναυάρχου Σὲρ Σίδνεϋ Σμίθ καὶ δύο μεγάλας κανονιοφόρους, «Μετέωρον» καὶ «Λούσιφερ». Τὸν ἀνέμενον ἐκεῖ ἡ φρεγάτα «Δραστήριος», τὴν ὁποίαν εἶχε προαποστείλει εἰς συνάντησιν τοῦ «Κανώβου» ἵνα πληροφορήσῃ ποῦ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀναμένῃ καὶ περὶ τίνος ἐπιχειρήσεως ἐπρόκειτο· καὶ ἡ μοῖρα τοῦ Σὲρ Θωμᾶ Λουδοβίκου· οὕτω; ὥστε τὸ σύνολον συνεκροτήθη ἐξ 8 πλοίων τῆς γραμμῆς, 2 φρεγατῶν καὶ 2 κανονιοφόρων

Ὁ Ντάκγουορθ, μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στόλου του, ἐκίνησε τὴν 11ην πρωΐνὴν τῆς 11ης Φεβρουαρίου διὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνῷ ἔπνεε νοτιανατολικὸς ἄνεμος, ἀκατάλληλος πρὸς τὸν σκοπόν του. Τὴν 1ην μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἠναγκάσθη ν' ἀγκυροβολήσῃ τὰ πλοῖα πρὸ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ, εἰς τὸ ὕψος τοῦ χωρίου Γενῆ-Σεχίρ, ἐν ἀναμονῇ ἀνέμου νοτιοδυτικοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 14ης πρὸς τὴν 15ην κ.ιτεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς τὸ πλοῖον τῆς γραμμῆς «Ἄϊας»· Ἀνετινάχθη τὴν ὄψη προωΐνὴν τῆς 15ης. Ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων 633 ἐσώθησαν μόνον οἱ 381.

***

Τὴν 7ην πρωΐνὴν τῆς 19ης Φεβρουαρίου, πνέοντος ἀνέμου ἰσχυροῦ νοτιοδυτι-

κοῦ (Λιβονότου), ὁ στόλος ἐξεπέτασε τὰ ἱστία καὶ ἀνέσπασε τὰς ἀγκύρας κατευθυνθεὶς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον.

Ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας ὡρίσθη ὁ Σὲρ Σίδνεῦ Σμὶθ ὡς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος ἥτις ἔμελλε νὰ προσβάλῃ τὴν εἰς Ναγαρᾶν σταθμεύουσαν Τουρκικὴν μοῖραν, ἣν θὰ προέβαλλε καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν εἰς τὴν προχώρησιν τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν ὁμάδα ταύτην συνεκρότησαν ἡ «Πομπηΐα» (ναυαρχίς του), ὁ «Κεραυνοβόλος», ἡ «Σημαία» ὁ «Δραστήριος» καὶ ὁ «Ἐνδυμίων».

Ὁ στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ ἀνοίγματος Κούμ – Καλὲ Σεντοὺλ. Μπάχρ κατὰ τὴν ἑπομένην τάξιν μάχης: «Κάνωβος», ρυμουλκῶν τὸ «Μετέωρον» (ναυοπηφόροι), ρυμουλκοῦν καὶ ἐκεῖνο τὸ «Λούσιφερ» (ναυοπηφόρον)· «Ρεπούλ» ρυμουλκῶν τὴν Πομπηΐαν», ρυμουλκοῦσαν καὶ ἐκείνην τὸν «Ἐνδυμίωνα»· «Ρόαγιαλ Τζώρτζ». ρυμουλκοῦν τὸν «Κεραυνοβόλον», ρυμουλκοῦντα καὶ ἐκεῖνον τὸν «Δραστήριον»· «Φορύριον τοῦ Οὐίντσωρ»· «Σημαία».

Τὴν 8ην πρωϊνήν, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ναυαρχὶς «Κάνωβος» διέσχιζε τὴν γραμμὴν τῶν δύο ἐξωτερικῶν φρουρίων, ἐκανονιοβολήθη παρ' ἀμφοτέρων. Εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἐκανονιοβολήθησαν διαδοχικῶς πάντα τὰ πλοῖα. Τῇ ἀξιώσει τοῦ Ἄρμπουτνοτ δὲν ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ τῶν φρουρίων· αἱ κανονιοφόροι μόνον κατηύθυναν βολάς τινάς κατ' αὐτῶν. Οὐδεμία ζημία ἐγένετο ἑκατέρωθεν.

Τὴν 9ην 30λ. ὁ «Κάνωβος» εἰσῆλθε ἐντὸς ἀκτῖνος ἐνεργείας τῶν ἐσωτερικῶν φρουρίων Κιλίντ—Μπάχρ καὶ Τσανάκ. Ἀμφότερα ἤρχισαν τὸ πῦρ κατὰ τοῦ στόλου. Ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς βολῆς των ὑπῆρξαν σχεδὸν ἀσήμαντα, οὔτε ἱστὸς οὔτε ἐπιστήλιον ἐβλάβη· βλήματά τινα προσέκρουσαν εἰς τὰ ἄκρα δύο μόνον κεραιῶν ἄνευ σοβαρᾶς ζημίας των. Αἱ ἀπώλειαι εἰς προσωπικὸν ὑπῆρξαν πολὺ κατώτεραι τῶν ἀναμενομένων—ἀνῆλθον εἰς 3 φονευθέντας καὶ 26 τραυματισθέντας δι' ὁλόκληρον τὸν στόλον, ἐλλείψει ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἐμπείρων πυροβολητῶν εἰς τὰ φρούρια. Ὁ στόλος ἀπήντησε εἰς τὸ πῦρ τῶν φρουρίων. Ὁ καπετὰν πασᾶς εὑρίσκετο εἰς τὰ ὀχυρώματα τοῦ Κιλίντ—Μπάχρ. Μὲ τὰς πρώτας βολὰς τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων ἀπεχώρησε, παρ' ὅλας τὰς προτροπὰς τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν, ἰσχυριζόμενος ὅτι μετέβαινε νὰ δώσῃ ὁδηγίας εἰς τὸν στόλον του. Οἱ ὑπάρχοντες Τοῦρκοι πυροβοληταὶ ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των μὲ τὴν ἀναχώρησιν του· ἀπέμειναν μόνον οἱ χρησιμοποιήσαντες τινὰ τῶν πυροβόλων τοῦ φρουρίου.

Ἡ Τουρκικὴ μοῖρα ἦτο ἠγκυροβολημένη πρὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Ναγαρᾶ καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν. Ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς πλοίου τῆς γραμμῆς τῶν 64 πυροβόλων, φέροντος σῆμα ὑποναυάρχου· ἐκ μιᾶς φρεγάτας τῶν 40 πυροβόλων, ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῆς ὁποίας ἐκυμάτιζε τὸ σῆμα τοῦ καπετὰν πασᾶ· ἐκ δύο φρεγατῶν τῶν 34 πυροβόλων· ἐκ τεσσάρων κορβετῶν (μιᾶς τῶν 22, μιᾶς τῶν 18 καὶ δύο τῶν 10 πυροβόλων)· ἐκ δύο ἐξοπλισμένων παρώντων· καὶ ἐκ δύο κανονιοφόρων. Εὐθὺς ὡς ἐνεφανίσθη ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ὁ εἷς τῶν παρώντων ἀπέκοψε τὰ σχοινία τῶν ἀγκυρῶν, ἐξεπέτασε τὰ ἱστία καὶ προσανατολίσθη πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, σπεύδων προφανῶς ν' ἀναγγείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ἔλευσιν τῶν Ἄγγλων. Δὲν κατεδιώχθη.

Τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ ἐκανονιοβόλησαν τὰ ἡγούμενα πλοῖα τῆς Ἀγγλικῆς γραμμῆς, ἀφοῦ τὰ ἀφῆκαν νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος ἐνεργείας τῶν πυροβόλων των. Τὰ Ἀγγλικὰ «Κάνωβος», «Ρεπούλς», «Ρόαγιαλ Τζώρτζ» καὶ «Πόργος τοῦ Οὐίντσωρ» ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ καὶ ἠγκυροβόλησαν εἰς ἀπόστασιν 3 μιλλίων ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ναγαρᾶ. Ὁ Σὲρ Σίδνεῦ Σμὶθ ἠγκυροβόλησε τὰ πλοῖα του εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας μόλις βολῆς πιστολίου ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν, εὑρισκομένων ἐγγὺς τοῦ διὰ 31 βαρέων πυροβόλων ὡπλισμένου ὀχυρώματος τοῦ Ναγαρᾶ.

Τὸ πῦρ ἤρχισε τὴν 10ην πρωϊνήν. Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τὸ Τουρκικὸν τῆς γραμμῆς τῶν 64 πυροβόλων ἀφέθη νὰ ἐξωκείλῃ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς κατὰ τὴν φοράν

ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΣΙΔΝΕΥ· ΣΜΙΘ

(Βλέπε ὄπισθεν)

Smith, sir William Sidney. (1764 — 1840) Ἐγεννήθη ἐν Οὐεστμίστερ. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1780 ἐπροβιβάσθη εἰς ὑποπλοίαρχον, ἀφοῦ πρῶτον ὑπῆρέτησε ἄριστα ὡς δόκιμος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ρόδνεϋ, συμμετασχών εἰς τὴν ναυμαχίαν παρὰ τὸν Ἅγιον Βικέντιον—καὶ' ἣν ὁ Ρόδνεϋ ἠχμαλώτισε τὸν ἀντίπαλον Ἱσπανὸν ναύαρχον καὶ ἐτροφοδότησε τὸ Γιβραλτάρ. Τὸ 1782 διορίσθη κυβερνήτης μικροῦ πλοίου καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος προήχθη εἰς πλοίαρχον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς Ρωσίας (1790-92) ἔλαβε δίπλωμα εὐγενείας διὰ τὰς ἐκτάκτους ὑπηρεσίας του. Τὸ 1795 ἐβοήθησε τὸν ναύαρχον λόρδον Χούουντ εἰς τὴν πυροπόλησιν τοῦ ἐν Τουλὼν Γαλλικοῦ στόλου—κατὰ τὴν ἐκκένωσιν ὑπὸ τῶν "Αγγλων τοῦ λιμένος τούτου κατόπιν τοῦ ἀπὸ ξηρᾶς κανονιοβολισμοῦ ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ναπολέοντος. Τὸν λιμένα τῆς Τουλὼν μετὰ τοῦ Ναυστάθμου εἶχον παραδώσει εἰς τοὺς "Αγγλους οἱ Γάλλοι βασιλικοὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τρομοκρατίας (1793). Τὸ 1796 ἦτο ἀρχηγὸς τῆς διαδρομούσης μοίρας Ἀγγλικῶν φρεγατῶν πρὸ τῆς Νορμανδίας ὁπότε, τὴν νύκτα τῆς 16ης πρὸς τὴν 17ην Ἀπριλίου, ἀφοῦ εἰσῆλθε εἰς τὸν λιμένα τῆς Χάβρης μετὰ στολίσκου ἐξ κανονιοφόρων καὶ ἠχμαλώτισε μίαν Γαλλικὴν φρεγάταν, παρεσύρθη λόγῳ τῆς μετοπτώσεως τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς πλημμυρίδος μετὰ τῆς λείας του εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σηκουάνα, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ Γαλλικῶν πολεμικῶν. Μέχρι τοῦ ἔτους 1798 ἔμεινε φυλακισμένος ἐν τῷ ἐν Παρισίοις δεσμωτηρίῳ Τάμπλ. Ἐδραπέτευσε τῇ βοηθείᾳ Γάλλων βασιλικῶν. Τὸ 1799, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου παρέμεινεν σταθμεύων καὶ ἐκτελῶν συγχρόνως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καθήκοντα ἀτεσταλμένου παρὰ τῇ Πόλῃ, ἔπλευσε κατ' ἀρχὰς εἰς Αἴγυπτον καὶ κατόπιν εἰς Πτολεμαΐδα, καλωσθεὶς δόξης, αὐτὸς γενόμενος ὁ ἐξαναγκάσας τὸν Ναπολέοντα εἰς διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς θέσεως, ἀμοιφθεὶς διὰ τὴν πρᾶξιν του ταύτην μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα χιλίων λιρῶν. Ἀμέσως κατόπιν συνέχισε τὴν δρᾶσιν του ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τοῦ Λόρδου Ἀπιεκρόμπυ τραυματισθεὶς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀβουκίρ. Τὸ 1805 ἐπροβιβάσθη εἰς ὑποναύαρχον. Τὸ 1806 ἐστάλη εἰς Νεάπολιν καὶ Σικελίαν ὅπου ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Γαέταν ἐκ τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Κάπρι. Κατὰ τὸ 1807 κατέστρεψε τὴν Τουρκικὴν μοῖραν ἐν Ἀβύδῳ. Τὸν Νοέμβριον τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐποιλόρκησε τὴν Λισσαβῶνα καὶ ἐβοήθησε τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Πορτογαλλίας νὰ ἐπιβιβασθῇ, φεύγουσα διὰ τὸ Ρίον Ἰανέϊρον πρὸς σωτηρίαν της ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ Ναπολέοντος. Τὸ 1815 προήχθη εἰς ἀντιναύαρχον, ὑπηρετήσας εἰς τὴν Μεσόγειον τὸ 1815 ἐπαρασημοφορήθη μὲ τὸ παράσημον τοῦ Λουτροῦ. Τὸ 1821 ἐπροβιβάσθη εἰς ναύαρχον. Ἀπέθανε ἐν Παρισίοις τὸ 1840. Ὑπῆρξε ἀξιωματικὸς μεγάλου ὄγκους, εἶχε ὅμως ἐγωϊσμὸν καὶ ἀλαζονείαν, ἐξ ὧν ἦλθε εἰς σύγκρουσιν μετὰ πλείστων ἐκ τῶν συγχρόνων του, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Νέλσωνος.

τοῦ ρεύματος. Τό αὐτὸ ἔπραξαν ὀλίγα λεπτὰ βραδύτερον καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα, πλὴν μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορβέττας καὶ μιᾶς κανονιοφόρου.

Ἡ κορβέττα καὶ ἡ κανονιοφόρος ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ κυβερνήτης τῆς φρεγάτας, βλέπων ὅτι τὰ πυρὰ τῆς «Πομπηΐας» καὶ τοῦ «Κεραυνοβόλου» ἐστράφησαν πρὸς τὸ πλοῖον του, ἀπέκοψε τὰ σχοινία τῶν ἀγκυρῶν καὶ τὸ κατηύθυνε οὕτως ὥστε νὰ ἐξωκείλῃ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτήν. Ὁ Σὲρ Σίδνεϋ ἐσήμανε εἰς τὸν «Δραστήριον» ν' ἀπάρῃ. Ἡ Τουρκικὴ φρεγάτα ἐπρόφθασε νὰ προσαράξῃ. Ὁ κυβερνήτης τοῦ «Δραστηρίου» καθήρεσε τρεῖς ἐξωπλισμένας λέμβους ὑπὸ τρεῖς ὑποπλοιάρχους, μὲ διαταγὴν νὰ τὴν πλευρίσουν καὶ ἀφοῦ αἰχμαλωτίσουν τὸ πλήρωμα νὰ καταστρέψουν τὸ σκάφος της. Ταῦτα συνετελέσθησαν ἐντὸς μιᾶς ὥρας.

Τὸ πυροβολεῖον τοῦ Ναγαρὰ ἐξηκολούθει βάλλον. Αἱ σημαῖαι ὅσων Τουρκικῶν πλοίων ἐξώκειλαν πλησίον του ἐτηρήθησαν ἐπηνειμέναι. Εἰς ἔνίσχυσιν τοῦ ὀχυρώματος ἀπεβιβάσθησαν οἱ πυροβολισταὶ των καὶ ἄλλα ἀγήματα. Μέρος μόνον τῶν πυροβόλων τῆς «Πομπηΐας» ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐμφανισθέντος στρατοῦ καὶ τὸν διεσκόρπισε. Τὰ λοιπὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα ἐξηκολούθησαν ἀδιάκοπον βολὴν κατὰ τοῦ ὀχυρώματος. Ἐφάνη μετ' οὐ πολὺ Τουρκικὸν πεζικὸν καὶ ἱππικόν. Ὁ Σὲρ Σίδνεϋ Σμὶθ ἀτεβίβασε τοὺς πεζοναύτας τοῦ πλοίου του καὶ τοὺς ἀπέστειλε πρὸς τοὺς λόφους ὑπὸ τὸν λοχαγὸν των. Μόνον μίαν πρασίνην σημαίαν εἴδον ἐγκαταλελειμμένην εἰς ἣν θέσιν τὴν ἔστηναν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν καθήρεσαν καὶ τὴν ἐκόμισαν ἐπὶ τῆς «Πομπηΐας» βραδύτερον. Ἐν τῷ μεταξὺ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἀγημάτων αἱ ἐξωκειλᾶσαι τρεῖς φρεγάται ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ὑπὸ δύο ἐξοπλισμένων λέμβων τοῦ «Κεραυνοβόλου» καὶ μιᾶς τῆς «Σημαίας», διοικουμένων ὑπὸ τριῶν ὑποπλοιάρχων. "Αλλη ἐξοπλισμένη λέμβος τῆς «Σημαίας», διοικουμένη ἐπίσης ὑπὸ ὑποπλοιάρχου, ἐπλεύσισε τὴν καιομένην φρεγάταν τῶν 40 πυροβόλων. Ὁ διοικῶν τὸ ἄγημα ἀξιωματικός, ἀφοῦ πρῶτον παύθησε καὶ ἐκράτησε τὴν σημαίαν καὶ τὸ διακριτικὸν σῆμα της, ἐπετάχυνε τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Τοὺς μαχομένους εἰς τὸ ὀχύρωμα ἀπεθάρρυναν αἱ συνεχεῖς ἐκρήξεις τῶν πυροβολουμένων Τουρκικῶν πολεμικῶν. Ἔπαυσαν νὰ πυροβολοῦν. Τὸ ἄγημα τῆς «Σημαίας» ὥρμησε πρὸς τὸ ὀχύρωμα. Εἰσῆλθε ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως—διότι οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐγκατέλιπον—καὶ κατέστρεψε πάντα τὰ πυροβόλα του. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχον 8 χάλκινα, βάλλοντα μαρμάρινα βλήματα μεγίστου διαμετρήματος. Εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ὀχυρώματος συνειργάσθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἀγήματα τῆς «Πομπηΐας» καὶ τοῦ «Ρεπούλς», ἀποβιβασθέντα ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς τῶν 64 πυροβόλων ἅμα ἐπλησίασε ἡ ὥρα τῆς ἀνατινάξεως αὐτοῦ.

Τὴν δὴν ὥραν μ.μ. ἡ Τουρκικὴ μοῖρα εἶχε καταστραφῆ. Αἱ ἀπώλειαι τῶν "Αγγλων ὑπῆρξαν ἐλάχισται.

Ὁ Σὲρ Σίδνεϋ Σμὶθ διέταξε τὸν κυβερνήτην τοῦ «Δραστηρίου» νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὁλοκληρωτικὴν καταστροφὴν τοῦ πυροβολείου, χρησιμοποιῶν τὸ πλήρωμά του, λέμβους τινὰς ἐξοπλισμένας τῆς «Πομπηΐας» ὡς καὶ πλήρωμα ἐκ τῶν ἐπιβάντων "Αγγλων τῶν δύο αἰχμαλωτισθέντων πολεμικῶν. Μετὰ τῆς ὑπολοίπου δυνάμεως ἠνώθη μετὰ τοῦ ναυάρχου Ντάκγουορθ, ὁπότε πάντα τὰ πλοῖα ἐξεπέτασαν τὰ ἱστία κατευθυνθέντα πρὸς τὰ ἄνω τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐξηκολούθει πνέων ὁ αὐτὸς ἰσχυρὸς νοτιοδυτικὸς ἄνεμος. Τὴν δὴν ὥραν ἑσπέρας παρῆλλαξαν τὴν Καλλίπολιν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, πλέοντα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν νύκτα ὁ ναύαρχος ἠλάττωσε τὴν ἱστιοφορίαν. Ἀλλὰ τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἠλαττώθη ἡ δύναμις τοῦ ἀνέμου καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐμφανίσῃ τὸν στόλον ἐν ὥρᾳ ἡμέρας. Οὐχ ἧττον τὴν 10ην ὥραν ἑσπέρας τῆς 20ῆς ἠγκυροβόλησε πλησίον τῆς Πριγκηπονήσου Πρώτης.

Τὴν 21ην Φεβρουαρίου ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀγγλικὸς στόλος. Ἡ τύχη τῆς πόλεως ἦτο εἰς τὴν διάκρισίν του. Τὸν ἐμμένοντα εἰς τὰς ἀποφάσεις του σουλτᾶνον ἤρχιζε νὰ κλονίζῃ ἡ ἀσκουμένη ἐπ' αὐτοῦ πίεσις ἐκ τοῦ γενι-

κοῦ τρόμου τῶν κατοίκων καὶ τῶν διστειμῶν τοῦ Διβανίου καὶ τῶν ζωηρότερον ἐκφραζομένων ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Ἄγγλων διὰ νὰ ἐσώζετο ἡ πόλις τῆς πυροπλήξεως. Τὰ χαρέμια, ἀπ' εὐθείας ἐκτεθειμένα εἰς τὰ Ἀγγλικὰ πυρά, ἐθρήνουν καὶ τὸν ἑτάραττον ὑπερβολικῶς.

Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνι τοῦ παρίστα ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς στόλος δὲν διέθετε οὔτε ἕνα στρατιώτην πρὸς ἀπόβασιν. Ὅτι θὰ ὑπεχρεοῦτο ν' ἀνεχῴῃ ἀπρακτος, ἀφοῦ τὸ πολὺ ἐπυροβόλει ἓν μέρος τῆς πόλεως καὶ ἐκρήμνιζε ὀλίγα κτίρια. Τὸν συνεβούλευσε ν' ἀποσείῃ τὰ χαρέμια, τὴν αὐλὴν καὶ τοὺς φοβουμένους ἔξω τῆς πόλεως· νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς ἀληθεῖς ἄνδρας εἰς κατασκευὴν πυροβολείων εἰς τὰ κυριώτερα ἄκρα· καὶ κατόπιν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου, δειχνύων καὶ στόμια πυροβόλων. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο προσοπίσης διαπραγματεύσεων συνθήκης εἰρήνης, διὰ νὰ ἐδίδετο ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διὰ τὴν ὀχύρωσιν.

Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἠγκυροβόλησε εἰς Πριγκηπόνησον ἐν ἀναμονῇ ἀπαντήσεως εἰς τελεσίγραφον, τοῦ ὁποίου πρῶτος ὅρος ἦτο ἡ ἀποποιμπὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Γάλλου πρέσβεως καὶ ἡ κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας. Οἱ λοιποὶ ὅροι ἦσαν παράδοσις τῆς Τουρκίας εἰς χεῖρας Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας. Ἐζητεῖτο παράδοσις ὁλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ κατοχὴ ὑπὸ Ρώσων τῶν φρουρίων Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου.

Τοὺς Τούρκους ἐγαλβάνισαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ Γάλλου πρέσβεως καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιστολὴ τοῦ Ναπολέοντος πρὸς τὸν σουλτᾶνον.

«Γενναῖε Σελίμ!

Νὰ φανῇς ἄξιος ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ! Ἰδού, ἔφθασε ἡ ὥρα ν' ἀπαλλαγῇς τῶν καταθλιπτικῶν συνθηκῶν. Εἶμαι μαζύ σου, καταγίνομαι ν' ἀνορθώσω τὴν φίλην καὶ σύμμαχόν σου Πολωνίαν. Εἰς τῶν στρατῶν μου εἶναι ἤδη ἕτοιμος νὰ κατέλθῃ τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς πλευρᾶς τῶν Ρώσων, ὅταν σὺ θὰ τοὺς προσβάλῃς κατὰ μέτωπον. Μοῖρα τοῦ στόλου μου ἀποπλέει τῆς Τουλών, ἐρχομένη ν' ἀμυνθῇ τῆς Προποντίδος καὶ τῆς πρωτευούσης σου.

Ἔχε θάρρος. Οὐδέποτε ἄλλοτε θὰ ἔτρῃς τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοξασθῇς καὶ νὰ ἀνυψώσῃς τὴν αὐτοκρατορίαν σου.

Ναπολέων»

Ὁ σουλτᾶνος, ἂν καὶ ἄλλοτε εἶχε ἀκούσει καὶ ἀναγνώσει παρόμοια, τὴν φορὰν ταύτην ἐνεψυχώθη. Ἐκάλεσε τοὺς οὐλεμάδες καὶ ἐκοινοποίησε τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Ἄγγλων. Ἅπαντες μιᾷ φωνῇ ἀπεράσισαν ν' ἀκολουθήσουν τὰς γνώμας τοῦ στρατηγοῦ Σεβαστιάνι καὶ ν' ἀπαντήσουν εἰς τὸν Ἄγγλον πρέσβυν ὅτι ἐπεθύμουν νὰ διαπραγματευθοῦν ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπὸ τὰ στόμια τῶν πυροβόλων. Ἐνέρδισαν οὕτω μίαν ἡμέραν.

Ἐν τούτοις ἤρχισαν οἱ Ἄγγλοι νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἂν θἀνθίστοντο οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς προτάσεις των θὰ ἔπρατιον βάρβαρον πρᾶξιν κατικαίοντες τὴν πόλιν ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος. Ἠσθένησε αἴφνης καὶ ὁ πρέσβυς Ἄρμπουτνοτ. Ὁ ναύαρχος Ντάγκουορθ ἐδέχθη νάρχίσουν διαπραγματεύσεις. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρότειναν ὡς τόπον τὴν Χαλκηδόνα, ἀλλ' ὁ ναύαρχος ἐζήτησε ἄλλην καταλληλοτέραν θέσιν διὰ νὰ μὴ ἐκτεθοῦν οἱ ἐκ μέρους του ἀντιπρόσωποι εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τῶν κατοίκων. Οὕτω παρῆλθον ἡμέραι τινὲς καὶ τῇ συνεπῶδει ἐνεργείᾳ τοῦ Σεβαστιάνι καὶ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ ἀνηγέρθησαν πολλὰ ὀχυρώματα εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὡπλισθέντα διὰ 300 πυροβόλων. Ὁ σουλτᾶνος ἔστησε τὴν σκηνὴν

του παρὰ τὴν σκηνὴν τοῦ Γάλλου πρέσβεως καὶ διέταξε ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν του νὰ στήσῃ τὴν σκηνὴν του πλησίον ἑνὸς πυροβολείου.

Ὁ ναύαρχος Ντάγκουορθ, μετὰ 8 ἡμέρας, ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ στόλου ἀπειλήσας βομβαρδισμὸν ἂν ἡ Πόλη δὲν ὥριζε τόπον διαπραγματεύσεως. Ἔλαβε ὅμως ἀπάντησιν ὅτι, ἐπειδὴ τὰ πνεύματα εἶναι ἐξημμένα, ἡ Πόλη εὑρίσκετο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ὁρίσῃ κατάλληλον τόπον. Μὴ θελήσας τότε νὰ καταστρέψῃ εἰς μάτην τὴν πόλιν, ἀφ' ἑτέρου ἰδὼν καὶ τὴν γενομένην παρασκευὴν πρὸς ἀντίστασιν, ἀπεράσισε ὁ ναύαρχος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐτηρήθη ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν μετὰ τοῦ συνόλου τοῦ στόλου του πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ λαός, βλέπων ἀπερχόμενον τὸν Ἀγγλικὸν στόλον, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ στρατηγοῦ Σεβαστιάνι, ἐξηνάγκασε τὴν κυβέρνησιν νὰ διατάξῃ τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ καὶ τὸν ἐκδιώξῃ. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος κατῆρχετο πρὸς τὰ Δαρδανέλλια ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ θριάμβου ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ ἐπεφυλάσσετο ἂν θὰ τὸν κατέφθανε ὁ Τουρκικὸς στόλος.

***

Ὁ ναύαρχος ἤθελε νὰ ἐλπίζῃ ὅτι εἰς τὰ φρούρια τῶν Δαρδανελλίων δὲν θὰ ἦσαν ἐν πλήρει γνώσει τῶν γενομένων, ὅτι θὰ εἶχον ὅπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον συμφωνίας του μετὰ τῆς Πύλης, τέλος ὅτι ἂν αὐτὸς ἐξωτερίκευε ἐμπράκτως τὴν κατάστασιν τῆς εἰρήνης ὑπῆρχε πιθανότης νὰ τὸ ἐπίστευον οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ καὶ ν' ἄφιναν τὸν στόλον του νὰ διέλθῃ ἀνενόχλητος τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων.

Τὴν δῶρ. μ. μ. τῆς 9ας Μαΐου ἠγκυροβόλησε τὸν στόλον 6 μίλλια μακρὰν τοῦ ἀκρωτηρίου Ναγαρᾶ καὶ ἐκεῖ ἠγνώθησαν μετ' αὐτοῦ ὁ «Δραστήριος» καὶ ἡ πρώην Τουρκικὴ κορβέττα, διὰ τὴν ὁποίαν διέταξε ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ πλήρωμά της καὶ ἀφεθῇ ἐλευθέρα.

Τὴν 8ὥρ. 15λ. πρωΐας τῆς ἑπομένης, 9ης Μαρτίου, ὁ στόλος ἐκίνησε πᾶσιν ἱστίοις πρὸς τὰ κυρίως στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἔπνεε λαμπρὸς βορειανατολικὸς ἄνεμος.

Ἡ τάξις τῶν πλοίων ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ τῆς 19ης Φεβρουαρίου· ἀλλὰ κατὰ τὸν διαρρεύσαντα χρόνον οἱ Γάλλοι εἰργάσθησαν πυρετωδῶς. Ἀπεκατέστησαν τὸ ὀχύρωμα τοῦ Ναγαρᾶ διπλασίως ἰσχυρότερον καὶ ἐνίσχυσαν τὸν ὀπλισμὸν τῶν 2 ἄλλων. Ὁ ναύαρχος, ὅταν ἐπλησίασε τὸ φρούριον τοῦ Ναγαρᾶ, τὸ ἐχαιρέτισε διὰ 13 βολῶν, ἐμφανίζων κατάστασιν εἰρήνης. Ἤλπιζε νὰ τὸν ἄφινε νὰ διέλθῃ ἀνενόχλητος, ἀφοῦ εἶχε ἐλευθερώσει τὴν προτεραίαν τὴν Τουρκικὴν κορβέτταν.

Ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν τούτου τοῦ χαιρετισμοῦ, τὸν ἐδέχθη ἐναφαίρους κανονιοβολισμούς, τόσον ἐξ αὐτοῦ ὅσον καὶ ἐκ τῶν φρουρίων Κιλίντ-Μπάχρ καὶ Τσανάκ, ἐφ' ὅσον εἰσήρχετο ἐντὸς ἀκτῖνος ἐνεργείας των. Τὸ προσοπικὸν πάντων τούτων τῶν φρουρίων ἦτο ἤδη πλῆρες, ἡσυχημένον καὶ διευθυνόμενον ὑπὸ πολλῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν. Τὸ πυροβολικὸν των ἔσχε ἀπόδοσιν ἀσυχρίτως καλλιτέραν τῆς 19ης Φεβρουαρίου. Ἐθαυματούργησαν τὰ γυαντιαῖα πυροβόλα τοῦ 17ου αἰῶνος μὲ τὰ μαρμάρινα βλήματα εἰς χεῖρας τῶν ἐπιλέκτων ἀξιωματικῶν πυροβολητῶν τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἀνταπέδωκε τὸ πῦρ μετὰ μεγάλου πείσματος καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν πρὸς τὰ κάτω, ἀλλ' ὑπέστη μεγάλας ζημίας καὶ ἔσχε σχετικῶς πολλὰς ἀπωλείας.

***

Τὸ παράρτημα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. (1) ὑποσημείωσιν τῆς σελίδος (58). Εἶναι ἀπόσπασμα περιληπτικὸν ἐκ τῆς συγγραφῆς Ι. Θεοφανίδου· «Ναπολέων-Σὲρ Σίδνεϋ Σμίθ» ἥτις οὐσιαστικῶς, ὡς πρὸς τὸ δεύτερον μέρος αὐτῆς, ἀποτελεῖ συμβολὴν πρὸς ἐξιστόρησιν τῆς προηγηθείσης περιόδου τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ἀφηγούμενος, μόνον τ' ἀποτέλεσμα τοῦ βιασμοῦ τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, δὲν ἐλησμόνησε ὅσα ὁ Μοντσενῖγο εἶχε ἐκφρασθῇ εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς τ' ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα τῆς κατὰ θάλασσαν συνεργασίας Ἀγγλίας Ρωσίας κατὰ τῆς Τουρκίας—εἰς ἀπάντησιν τῆς προτάσεώς του περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Πελοποννήσου. Ἀναμφιβόλως ἐγνώριζε ὅτι ἡ ἀποτυχία τῶν Ἄγγλων ὠφείλετο εἰς ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς δυνάμεως στρατοῦ διὰ τοιαύτην ἐπιχείρησιν· ἀλλ' ἠγνόει ὅτι αἱ διαταγαὶ πρὸς τὸν ναύαρχον ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιχειρήσαντος τμήματος τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου Νταχγουόρθ, περὶ συνεννοήσεώς του μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἐπηρέασαν τὰς ἀποφάσεις.

Οἱ ἱστορικοὶ κατέκριναν τὸν ναύαρχον διὰ τὴν ἔλλειψιν πρωτοβουλίας· ἐξεφράσθησαν καὶ κατὰ τοῦ Ναυαρχείου, διότι δὲν διώρισε ἀρχηγὸν τὸν Σὲρ Σίδνεϋ Σμίθ, ἐνῶ τὸν ἐχρησιμοποίησε ὡς ὑποτεταγμένον κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν. Ἔγραψαν:

«Ἂν τὸ Ναυαρχεῖον ἐγνώριζε περισσότερον τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σὲρ Τζὼν Ντάγουορθ ἄλλαχοῦ θ' ἀνεζήτει τὸν ἀξιωματικόν, τὸν ἔχοντα ***ἱκανότητα καὶ ἐπιμονήν***, τὸν κατάλληλον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγάς του. Ὁ Σὲρ Σίδνεϋ Σμίθ διεδρόμει εἰς ἀπόστασιν μόνον πέντε ἡμερῶν πλοῦ ἀπὸ τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων· καὶ ἡ ἱκανότης καὶ ἐπιμονή του οὐδέποτε ἐτέθησαν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Εἰς τὰ προσόντα ταῦτα προσετίθετο πλήρης ἐνημερότης τοῦ τόπου τῆς ἐκστρατείας. Διὰ τὴν προσωπικήν του ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Πόλης ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος ἀρχηγὸς τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ ὑπουναύαρχος Σὲρ Σίδνεϋ Σμίθ θὰ ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον πάσης ἐξωτερήσεως ἐκ τοῦ πρέσβεως, εὐθὺς ὡς οἱ Τοῦρκοι ἐκανονιοβόλησαν τὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα καὶ ἀπέδειξαν τὴν ἐχθρικὴν στάσιν των. Θὰ ἐσκέπτετο μόνον ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὴν τιμὴν τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας. Δὲν θὰ ἀνέμενε τὴν κατιστροφὴν τῆς Τουρκικῆς μοίρας τοῦ Ναγαρᾶ, θὰ συνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα του. Ἐκεῖ, παρὰ τὰ ρεύματα, τοὺς ἀνέμους, τὰ φρούρια καὶ τὰ ἐκ γρανίτου βλήματα, θὰ ὡδήγει τὸν στόλον ἐγγύτατα τῆς πόλεως. Θὰ εἶχε ἕτοιμα τὰ μεγαλύτερα πλοῖα νὰ κρημνίσουν τοὺς τοίχους τοῦ σουλτανικοῦ σεραγίου, ἂν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν συνεμορφοῦτο εἰς ὅσα εἶχε διαταχθῇ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῆς. Οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἑνὸς μέτρου τόσον εὐκόλως δυναμένου νὰ πραγματοποιηθῇ, τόσον προχείρου καὶ τόσον ἐπιβλητικοῦ».

***

Βλέπε εἰς τὸν θον τόμον τῆς παρούσης συγγραφῆς—ἐν τῇ «***Μονογραφία περὶ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὑπὸ Ι. Θεοφανίδου***»—τὸ πρὸς τὴν Ἑπτάνησον ἐκτεταμένον ἄρθρον. Ἐκεῖ θὰ φανερωθῇ ἡ μεγάλη συμβολὴ αὐτῆς. Βεβαίως ἡ ἀπόδοσις τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων λεγεώνων ὁλοκλήρων πολεμιστῶν θὰ ἦτο κατὰ πολὺ κατωτέρα τῆς γενομένης ἂν ἡ γειτνίασις μετὰ τῆς Ἑπτανήσου δὲν τοὺς ἔδιδε ζωήν.

Βλέπε ἐπίσης ἐκεῖ τὰ περὶ χιλιάρχου Παπαδοπούλου κ.τ.λ.

ΑΡΧΕΙΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1821 — 1824

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΥΠΟ

Ι. ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ, ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

Copyright Ἰωάννου Θεοφανίδου, Ὑπολοχαγοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ[1]

[1] Εἰκὼν ἐκ μανδηλίου, φέροντος καὶ τὰς εἰκόνας τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἀποσταλέντων εἰς Μόναχον πρὸς τὸν νεοεκλεγέντα βασιλέα Ὄθωνα. Τὸ κειμήλιον τοῦτο σώζεται εἰς χεῖρας τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου Γ. Μανσόλα.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τὸ ἔτος 1856 ὁ ὑποστράτηγος Ἰωάννης (Γενναῖος) Θεοδώρου Κολοκοτρώνης ἐδημοσίευσε εἰς τόμον αὐτοτελῆ [1] ἰδίας παρατηρήσεις, ἐπὶ πολλῶν σημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος· καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων του, περιέλαβε εἰς τὸν τόμον περὶ τὰ 500 εἰσερχόμενα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ πατρός του. Τὰ λοιπά, περὶ τὰς 2.000—ὧν τὰ πλεῖστα ἐπίσης εἰσερχόμενα—παρέμειναν ἀνέκδοτα.

Τὰ περισσότερα τῶν ἐξερχομένων—περὶ τὰ 500 — εἶναι τῆς περιόδου 1826—1827. Ἐκ τοῦ πλήθους αὐτῶν φανεροῦται ὅτι ὁλόκληρος ἡ κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα ἀλληλογραφία τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη ἀνήρχετο εἰς πολλὰς χιλιάδας ἐγγράφων, πρὸ πάντων ἐξερχομένων, ὧν τὰ ἀντίγραφα ἢ δὲν ἐτηρήθησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων γραμματέων του ἢ ἐτηρήθησαν μέν, ἀλλὰ παρέμειναν εἰς χεῖρας των. Ὁ Μιχαὴλ Οἰκονόμου εἶναι ὁ μόνος γραμματεύς του παραδώσας ἀκεραίαν τὴν εἰς χεῖρας αὐτοῦ παρακαταθήκην—τὸ ἀναφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του.

Τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐγγράφων εἶναι αὐτὰ τὰ πρωτότυπα. Τὰ ἐλάχιστα ὑπάρχοντα ἀντίγραφα, ἐπισήμως ἐπικυρωμένα, μερίμνῃ τοῦ Γενναίου, δὲν μᾶς δεικνύουν μόνον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὅπως ἐπισημοποιήσῃ τὴν γνησιότητα τοῦ περιεχομένου των· παρέχουν καὶ τὸ ἐνδόσιμον ὅτι ἀκόμη, πολὺ πρὸ τοῦ 1856, εἶχε ἀρχίσει βιομηχανία παραγωγῆς ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐγγράφων τῆς περιόδου τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, πρὸς στρέβλωσιν τῆς ἀληθείας, κατὰ παραγγελίαν· τέλος ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς κατὰ τὸ 1856 δημοσιεύσεως, δὲν ἦτο μόνον, ὅπως ἐπιστεύθη παρὰ τοῦ ἐκδότου αὐτῆς [2], ἡ συμπλήρωσις

---

[1] Ὑπὸ τὸν τίτλον **Ἑλληνικὰ Ὑπομνήματα — Ἤτοι ἐπιστολαὶ καὶ διάφορα ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ 1821 μέχρι 1827.—Ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη.**

[2] Ὁ ἐκδότης των Χ. Ν. Φιλαδελφεύς, ἐν τῷ **προοιμίῳ**, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων κατὰ λέξιν :

—. . ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν πηγὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης, τῆς ἀλληλογραφίας δηλ. καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα ἄλλη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τελειοτέρα τῆς τοῦ ἀειδίμου Γέροντος Κολοκοτρώνη, πρὸς ὅν, ὄντα γενικὸν ἀρχηγὸν ἀπευθύνοντο πανταχόθεν ἐκ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἀναφοραὶ καὶ ἐκθέσεις παντοῖαι. Συλλογὴν τούτων διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν πατρικῶν ἀρετῶν γνήσιος κληρονόμος, ὁ ἐνεργητικώτατος Γενναῖος Κολοκοτρώνης κλπ.»

Καὶ περαιτέρω ἀναφέρει ὁ ἐκδότης :

—«Ὁ ὑποστράτηγος λοιπὸν Ι. Κολοκοτρώνης ἐντυχὼν τὴν ἀρτίως ἐκδοθεῖσαν μικρὰν ἱστορίαν τοῦ Κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, καὶ ἰδὼν ἐν αὐτῇ πολλὰ γεγονότα ἀναφερόμενα οὐχὶ ὅπως συνέβησαν, ἐπιθυμῶν ἐν ταὐτῷ νὰ διορθώσῃ καὶ πολλὰ χωρία τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ Κ. Ι. Τερτσέτη βιογραφίας τοῦ πατρός του (κλπ.) . . . προθύμως μοὶ ἐχορήγησεν ἐκ τῆς πολυτίμου ταύτης συλλογῆς του τὰ ἤδη δημοσιευόμενα ἔγγραφα δυνάμενα νὰ ἐξελέγχωσιν αὐτὰ καὶ νὰ τὰ διορθώσωσι . . (κλπ.) . . Διὰ νὰ μὴ μείνωσι δὲ ξηρὰ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ καὶ ἀσυνάρτητα, συνέταξε ἐκ τῆς ζωηροτάτης μνήμης του συνοπτικὴν ἱστορίαν πρὸς συναρμογὴν αὐτῶν».

ἢ ἡ διόρθωσις τῶν ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη περιεχομένων ἀπροσεξιῶν τοῦ Γ. Τερτσέτη, ἀλλ' ἦτο κυρίως ἡ ἔγκαιρος παρεμπόδισις ὅσων ἐκ τῶν ψευδοϊστοριογράφων ἀπέβλεπον εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων ὡρισμένων προσώπων.

Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης ἦτο ὁ μόνος κατάλληλος νὰ φράξῃ τὸν δρόμον εἰς τὰς τοιαύτας τάσεις. Διότι εἶχε πολεμήσει καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ μετ' αὐτὴν συζήσει μετὰ τοῦ πατρός του, ἐπὶ 15 ἔτη καθ' ἑκάστην συζητήσας ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν συμβάντων.

Εἰς ταῦτα πάντα προσετίθετο καὶ τὸ ὅτι εἶχε μεγάλην ἀντίληψιν, ἀκμαίαν ἀκόμη (κατὰ τὸ 1856) τὴν ἡλικίαν, καὶ πολιτικὸν νοῦν.

Τὸ ἱστορικὸν ἔργον του ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Αὐτοβιογραφίας τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἐγένετο ὁδηγὸς πάντων ἀνεξαιρέτως ὅσων ἠτένισαν σοβαρῶς νὰ ἐξιστορήσουν τὰς λαμπροτάτας ἐκείνας πράξεις καὶ συντελέσουν τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ γοήτρου τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ πρέπον ὕψος. Ὁ Γενναῖος ὡμίλησε ἀπὸ περιωπῆς, τονίσας ὡρισμένας ἀληθείας. Δὲν ἐλεπτολόγησε. Διεφώτισε, ἐκ τῶν γενικῶν ζητημάτων, ὅσα αὐτὸς ἔκρινε ὅτι τοῦ ἐχρειάζετο νὰ πραγματευθῇ, ἀφίσας εἰς ἄλλους τὸ νὰ συμπληρώσουν τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ περατώσουν τὸ σύνολον. Ἐφρόντισε ἐπὶ πλέον νὰ περισώσῃ ὅσα ἠδυνήθη περισσότερα ἔγγραφα, βεβαίως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ δημοσιεύσῃ τὸ σύνολον αὐτῶν βραδύτερον. Δὲν ἐπρόφθασε.

***

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη περιῆλθε εἰς χεῖρας μου[1] μὲ τὸν θάνατον τῆς τελευταίας θυγατρὸς τοῦ Γενναίου—τῆς ἀειμνήστου Εὐφροσύνης Κολοκοτρώνη. Αὕτη, παραμείνασα ἄγαμος, εὑρέθη ἡ κάτοχος πλείστων κειμηλίων τῶν ἐνδόξων προγόνων της, ἐπιμελῶς διαφυλαχθέντων ὑπὸ τῆς μητρός της, Φωτεινῆς—θυγατρὸς τοῦ Φώτου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κίτσου Τζαβέλα—ἡ ὁποία ἐπέζησε 24 ἔτη τοῦ Γενναίου Πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου της ἡ Εὐφροσύνη ἐδώρησε μέγα μέρος τῶν κειμηλίων τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος Μεταξὺ ὅσων διετήρησε, καταλέγεται τὸ πολύτιμον τοῦτο ἀρχεῖον

[1] Οἱ κληρονόμοι τῆς Εὐφροσύνης, ἀπόγονοι τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη ἐκ τοῦ κλάδου τοῦ Γενναίου, ἔδωκαν εἰς ἐμέ,—ὡς τὸν διαθέτοντα τὸν περισσότερον χρόνον ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας,—τὸ Ἀρχεῖον, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸ ταξινομίσω, σχολιάσω καὶ ἐκδόσω χάριν τῆς ἱστορίας τῆς χώρας μας. Αἰσθάνομαι βαθ ῖαν εὐγνωμοσύνην, τόσον διὰ τὴν ὑψίστην ταύτην τιμὴν ὅσον καὶ διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν μοι οὕτω τοῦ εὐκαιρίαν νὰ προσθέσω τὸ κατὰ δύναμιν ἀγνώστους τινὰς λεπτομερείας ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἐνδοξοτάτην ταύτην περιόδον.

Καὶ ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τούς: Καν Ἀνδρομάχην Λεωνίδα Πετμεζᾶ· Καν Χαρίκλειαν Βαλερίου Στάη· Κον Ἰωάννην Μανέταν Γερουσιαστήν· Κον Κωνσταντῖνον Μανέταν Ἀντιστράτηγον· Κον Θεόδωρον Μανέταν Ἀντιστράτηγον—ἅπαντας ἐγγόνους τοῦ Γενναίου Θ. Κολοκοτρώνη. Εἰς τοὺς δισεγγόνους του Κον Πελίαν Ἰωαννίδην πλοίαρχον· Κον Νικόλαον Στάην συνταγματάρχην πυρ· Δας Π. καὶ Γ. Ροδίου.

1619

(1) ἀντίγραφον, τοῦ 18ου αἰῶνος.

* Τῷ γαληνοτάτῳ καὶ ὑψηλοτάτω Δουκὶ Νιβερσίας
ἡμετερω αὐθέντι ὡς δούλι του

Κάρλῳ ἐνχειρισθῆτο εἰς Παρίσιον.

Ὑψιλότατε καὶ ἀφέντι δοῦκα τῆς Ναβερσίας Παλαιολόγε[1].

Ἐγρίκησα μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ ἀγαλίασιν ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον κόντεν

* Τὸ ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου, σωζόμενον ἐν τῷ ἀρχείῳ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, εἶναι, (ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γραφῆς καὶ τοῦ χάρτου), τοῦ 18 αἰῶνος καὶ διετηρήθη εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κολοκοτρωναίων βεβαίως πρὸ τοῦ Θεοδώρου, ὡς κειμήλιον. Εἶναι γνωστὸν τοῦτο τὸ ἔγγραφον, περιεχόμενον εἰς πάσας τὰς σοβαρὰς περὶ Μάνης πραγματείας, ἀποτελοῦν μέγαν τίτλον εὐγενείας, χαρακτῆρος καὶ πατριωτισμοῦ τῶν προμάχων τούτων τῆς ἐλευθερίας. Παρουσιάζει τὸ κείμενον αὐτοῦ, ὡς δημοσιεύεται ἤδη, ἐλαχίστας τινὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν ἐν τῇ ἀξιολόγῳ μονογραφίᾳ τοῦ κ. Α. Δασκαλάκη «Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία»·

Ὅτι εὑρίσκεται τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς χεῖρας τῶν Κολοκοτρωναίων ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ αὐτογράφων σημειώσεων τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν ἀναφερομένων ἐν αὐτῷ προσώπων, ὡς π. χ. τῶν Φωκᾶ, Νίκλου κ. ἄ.

[1] Κάρολος Β'. Γονζάγ δούξ τοῦ Νεβέρ, ἔγγονος τῆς νυμφευθείσης κατὰ τὸ 1532 τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ Φρειδερῖκον, Μαργαρίτας Παλαιολόγου τοῦ Μομφερράτου—τῆς μόνης ἀπογόνου τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων ἐκ τοῦ κλάδου τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου, μαρκησίου τοῦ Μομφερράτου. Οὗτος πάλιν ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου.

Οὐδεμία πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Κάρολος οὗτος συνέλαβε τὴν σκέψιν νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἑλλάδα, γινόμενος αὐτὸς αὐτοκράτωρ της, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κατὰ τὸ 1571 ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου—ὁπότε ἀπεδείχθη ὅτι ἤρκεσε συνεννόησις τῶν ἰσχυρῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς κλονισμὸν τῶν Τούρκων, κατ' αὐτὸν τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἰσχύος των.

Ὁ Κάρολος ἀναφέρεται συμμετασχὼν εἰς τὸν πόλεμον τῶν Οὔγγρων κατὰ τῶν Τούρκων τὸ ἔτος 1602. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισε συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Πάπα, τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, μετὰ τῆς Βενετίας, τῆς Γένοβας, καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, ὅπως τύχῃ

ντὶ Κάσελ-Ρινάλδον[1], μαζὺ μὲ τὸν ἐκλαμπρότατον σινιὸρ Πιέρο ντὶ Μεδίτσι[2], σύντροφόν του καὶ συμπατριώτην μας, τὴν ἀγάπην τῆς ὑψιλοτάτης σου ἀφεντίας καὶ τὴν μεγάλην προθυμίαν, ὁποῦ ἔχεις διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ὅπου ἔχεις

τῆς ἀπαιτουμένης ἐνισχύσεως ἐκ μέρους των. Ἴσως τὸ νὰ ἀναμίξῃ τοὺς Ἱσπανοὺς μετὰ τῶν Γάλλων ἐπέφερε τὴν ἀποτυχίαν τῶν σχεδίων του. Ἀφ' ἑνὸς οἱ Γάλλοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀπωλέσουν τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἀπὸ τῆς συμμαχίας τοῦ Φραγκίσκου τοῦ Α'. μετὰ τοῦ Σουλεϊμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς—διομολογήσεις τοῦ ἔτους 1535—ἐξήσκουν ἐν Τουρκίᾳ. Ἀφ ἑτέρου ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας, γνωρίζων καλῶς ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τῶν Μανιατῶν μετὰ τοῦ Δὸν Ζουάν, ὁποίαν δύναμιν ἀπετέλουν καὶ τὶ ψυχὴν εἶχον οὗτοι ἀπέβλεψε αὐτὸς μόνος νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ἰδέας τοῦ Νεβέρ, βέβαιος ὅτι μὲ τὰς δυνάμεις του καὶ τὰς δυνάμεις τῶν ἐξεγερθησομένων ἐντοπίων θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐπιχείρησιν. Τοῦτο βεβαίως δὲν διέφευγε τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐβασίζετο εἰς τὴν ἀνάμιξιν πολλῶν χωρῶν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρξῃ ζήτημα, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν, ἐξαρτήσεως τοῦ νέου κράτους ἐξ ἰσχυροῦ προστάτου·

Οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου, οἱ Μανιᾶται πρὸ πάντων, ἐπίστευσαν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους των—προφανῶς καὶ οὗτοι ἐλπίσαντες εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὡς διατελοῦντες ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρὸ τριακονταετίας γενομένης ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν σωζομένων συνεννοήσεων καὶ σχεδίων συγκροτήσεως στόλου, διὰ διαθέσεως ὑπὸ ἑκάστου τῶν ἐνδιαφερομένων ὡρισμένου ἀριθμοῦ γαλερῶν, ὡς ἐγένετο καὶ τὸ 1571.

Αἱ συνεννοήσεις τοῦ δουκὸς τοῦ Νεβὲρ μετὰ τῶν Μανιατῶν βεβαίως θὰ εἶνε προγενέστεραι τῶν ἱστορουμένων. Τοῦτο τεκμαίρεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς παρουσίας ἀντιπροσώπου τῶν Μανιατῶν πρὸ πάσης ἀλληλογραφίας των, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Σατὼ Ρενώ. Ἐν αὐτῇ τονίζεται ἡ μαχητικότης τῶν Μανιατῶν καὶ τὸ σχεδὸν ἀπόρθητον τοῦ τόπου των.

Προηγήθη προχανῶς ἡ ἔλευσις τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ δουκὸς εἰς τὴν Μάνην, ἐγένετο παρ' αὐτοῦ ἐκτίμησις τῆς δυναμικότητος τοῦ τόπου καὶ κατόπιν αὐτῆς ἐσχεδιάσθη ἡ ἐπιχείρησις.

[1] **Chateau—Renault,** κόμης, διατελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Νεβέρ, κατελθὼν εἰς Μάνην τὸ 1618, ἐντεταλμένος νὰ καταλήξῃ εἰς συμφωνίας μετὰ τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων καὶ νὰ συλλέξῃ τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων. Τέσσαρα ὑπομνήματα αὐτοῦ σώζονται εἰς τὸ Γαλλικὸν Ἀρχεῖον· καὶ πιστεύεται ὅτι ἀπηυθύνθησαν οὐχὶ πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, διακείμενον ἐχθρικῶς κατ' οὐσίαν, τότε, πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σατώ - Ρενὼ ἀναφερομένη μάχιμος δύναμις τῶν Μανιατῶν, ὑπολογισθεῖσα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Πιέρου Μεδίκου, κυμαίνεται περὶ τὰς 10 ἢ 12 χιλιάδας μαχίμους ἄνδρας· οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα Πελοποννήσιοι ἐκτιμῶνται εἰς 100.000 πρόσωπα· ἡ δύναμις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων εἰς 6.000 ἄνδρας· καὶ τέλος ὅτι αἱ ἰσχυρότεραι φρουραὶ εὑρίσκοντο εἰς τὰ φρούρια Μεθώνης, Κορώνης, Νεοκάστρου καὶ Ναυπλίου.

Ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν εἰς τὸν Σατώ - Ρενὼ ἡ ἀποτροπὴ τῶν Μανιατῶν ἀπὸ τῆς συνεννοήσεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, ὁ ὁποῖος ἴσως νὰ ἐπραγματοποίει τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ Σατώ - Ρενὼ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Πιέρον Μέδικον καὶ δι' αὐτοῦ νὰ προσανατολίσῃ τοὺς Μανιάτας πρὸς τοὺς Γάλλους.

[2] Ἀπόγονος τοῦ κατελθόντος μετὰ τοῦ Νερίου Ἀτζαγιόλη Πέτρου Μεδίκου (1385).—Οὗτος ἀπεκατεστάθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά του εἰς ***Ἰατρόν***. Ἄλλος κλάδος τῆς οἰκογενείας του ἀπεκατεστάθη εἰς Μάνην καὶ ἄλλος εἰς Ναύπλιον. Ἐπειδὴ ἀναφέρονται βραδύτερον οἱ διάφοροι ἀπόγονοι ὡς σχετισθέντες τὸν ἡγεμόνα τῆς Τοσκάνης Κοσμᾶν Μέδικον ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἔπαυσαν ἔχοντες ἀντίληψιν τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν τίτλων των.

διὰ τὸ γένος τῶν Ρωμαίων, τοῦ ὁποίου εὐχαριστοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν τὴν ὑψιλοτάτην σου ἀφεντία, νὰ σοῦ δώσῃ ὁ θεὸς χάριν νὰ ἐλευθερώσῃς μὲ νίκες καὶ δύναμες καὶ τάξες[1] ὁποῦ πρέπει διὰ νὰ πᾶμε κόντρα τὸν Ἀγαρινόν· καὶ ὁπότε ἔλθεις μὲ τὲς δυνάμες ἐκεῖνες ὁποῦ μᾶς ἐπροεῖπαν οἱ ἄνωθεν εἰρημένοι, καὶ ὅποτε ἡ ὑψιλοτάτη σου ἀφεντία θέλει ἔλθεις μὲ ἐκεῖνες τὲς δύναμες καὶ τάξες ὁποῦ μᾶς εἶπαν ἡ ἄνοθεν, εἴμεστεν πρόθυμοι νὰ προσκυνήσουμεν τὴν Ἀλτέτζα σου, καὶ νὰ τὴν ἀκολουθήσομεν, καὶ νὰ χύσουμε τὸ αἷμα μας διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου θέλομεν ζητήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνομεν ἀνταμῶς, ἕως ἐφόρου τῆς ζωῆς μας. γιὰ τοῦτο νὰ ἔχωμεν δύναμι καὶ ἐμπιστοσύνη ἀπὸ τὸν γαληνότατον καὶ χριστιανικώτατον ρίγαν, νὰ μὴ μᾶς ἐξαφήσῃ εἰς ἀπωλείας καὶ χαθοῦμεν ἐμεῖς καὶ τὰ παιδία μας, ὅτι τώρα δὲν εἶναι ὡσὰν ἄλες βολές, νὰ μᾶς συμπαθίσουν, ὁποῦ ὁ Ἀγαρινὸς μᾶς ἐχάλα καὶ πάλι μᾶς ἐσυμπάθη· ἀμὴ τώρα, ἂν μᾶς νικήσι δὲν εἶναι νὰ ἀφήσῃ ψυχὴ ἀπὸ τὸν κόσμον ἐτοῦτον. Τὸ λοιπὸν ἡ ὑψιλοτάτη σου ἀφεντία θέλεις κάμει νὰ δώσῃ πίστι τὸν ἄνωθεν Δίον[2] τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμε, ὅτι κάμνει χρείαν εἰς τὸ θεῖον ἔργον. Καὶ στέλνωμεν τὸν ἄνωθεν σινιὸρ Πιέρο ντι Μεδίτσι ὃς συμπατριώτης μας καὶ ὁ πρῶτος τοῦ τόπου μας· καὶ ὁ.... ὁποῦ τὸν ἔχομεν ἀπὸ τὸν κάβο τῆς Μάνης ἕως τὴν Καλαμάτα, καὶ ἐδώκαμε του θύμησι διὰ νὰ γιρέψῃ ζητήματα διὰ τὸν τόπον μας καὶ ᾖτοι ὁποῦ νὰ μοίνοι καὶ νὰ ζητήσῃ διὰ τὸν τόπον μας τὸ στεργόμαστεν τὸ τόσο μὲ τέλος τῆς γραφῆς, ἵνα δίδῃ ὁ οὐρανὸς τῆς ὑψιλοτάτης σου ἀφεντία πᾶσαν δύναμιν καὶ νίκην εἰς τὴς ἄξιες σου ἀντρίες καὶ προθυμίες καὶ ὡς πρίτσιπον ἐδικόν μας.

Ἐβλαβὶς δοῦλοι καὶ ἐσπλαχνικοὶ κατὰ πάντα γράφομεν ἀπὸ τὸν Κάβο τῆς Μάνης ἕως τὴν Καλαμάτα γράφομεν καὶ σὲ προσκυνοῦμεν, καὶ ὑπογράφομεν καὶ κάτωθεν πάρτι ἀπὸ τοὺς προεστούς μας.

Νικήτας Ἐπίσκοπος καὶ ἔξαρχος πατριαρχικὸς Ζιγοῦ.

Καὶ ἐγὸ λυγόρης Κλινοδις στέργομε τὸ ἄνοθε με τι γενιά μου καὶ μὲ τὸ χορίο ὅλο.

---

[1] Ὁ δοὺξ τοῦ Νεβὲρ εἶχεν ἤδη ὀνομάσει ***Χριστιανικὴν Στρατιὰν*** τὴν δύναμιν μετὰ τῆς ὁποίας ἐπροτίθετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκ τῶν ἀρχείων του, ὅπου περιέχεται ἔγγραφον τῆς 8ης Σεπτεμβρίου 1614 ἀποσταλὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ ἀντιπροσώπων πάντων τῶν τότε ὑποδούλων χριστιανῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ διάφοροι λαοὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν παλινόρθωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχε σχηματισθῇ ἐν Εὐρώπῃ ***Τάγμα Χριστιανικῆς Στρατιᾶς***, διαλυθὲν ἅμα ἐπυρπολήθη ἡ ἐκ 5 μεγάλων μοῖρα πλοίων τοῦ δουκὸς τοῦ Νεβέρ, πρὶν προφθάσῃ νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα, καὶ ὅταν ἐξηκριβώθη ὅτι οἱ διάφοροι ἡγεμόνες δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ συμμετάσχωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἐκ πάντων τούτων τεκμαίρεται ὅτι ὁ Σατὼ - Ρενώ, ἀποτρέψας διὰ τῶν ἐνεργειῶν του πρὸς τὸν Πιέρον Μέδικον τὴν συνεννόησιν τῶν Μανιατῶν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, ὑπῆρξε ὁ κύριος αἴτιος τῆς ἀπονεκρώσεως τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἰδέας.

[2] Δίον=δύο.

Καὶ ἐγὼ Πατρίκιος Φοκᾶς προσκυνῶ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Κ' ἐγὼ Δημητράκις Κοντόσταυλος μὲ τί γενεά μου καὶ μὲ τὸν τοπον μου ὅλον, προσκυνῶ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Κ' ἐγὼ Δημήτρης Νῆκλος με τη γενεα μου προσκυνο την ὑψηλότητα σου ἀφεντία.

Ἰωάσαφ Ἱερομόναχος και ἡγούμενος Χελμοῦ.

Ἐγὼ Ηκονομος Νερακωρας Μιλεα προσκηνουμε τὴν ὑψηλοτοτάτη σου αφεντια τι Νοβερσίας.

Καὶ ἐγὼ Δυμήτρις Νύκλος προσκυνῶ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία με τὴν γενεα μου ὁλη καὶ μὲ τὸν τόπον.

Καὶ ἐγὼ φρατζίσκος Οικτήλου στέργομε τα κνοθεν με Ζαρνατα ..... ημετερου τοῦ βασιλέως.

Καὶ ἐγὼ Κωνσταντις Πούβαλος στέργομε το ἄνοθε μὲ τη γενεα μου καὶ με ὁλη τῇ Ζαρνάτα.

Γεωργιος Σκούμπελος καὶ Ταβουλάριος Ἀρδούβιστας μὲ ὅλην μου την χώρα προσκυνῶ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Νικητας Μελουσινος καὶ Ταβουλαριος χώρας Πραστίου προσκυνοῦμε τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντια.

Οἰκονομος Κουτήραρης με τῇ γενια μου κε με τα χωρια τοῦ Ζυγοῦ προσκυνοῦμε τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Δημήτρης στυλνανος μὲ τα χωρία μου καὶ μὲ τῇ γενεά μου προσκυνῶ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Ἐγὼ Δημεκς Βελκουνος χορας Ἀρκχοβας προσκυνοῦμε τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία Δουκα Νοβερσίας.

Γεωργος Κορονεος με τα χορια μου προσκυνῶ τὴν υψιλοτατη σου αφεντία Δοῦκα Νοβερσίας.

Καὶ ἐγὼ Λουκᾶς δι Μεδίτζης απο τὸ βίτυλο προσκυνῶ την ὑψιλοτάτη σου ἀφεντία.

Καὶ ἐγὼ Θεοδωρῆς Στεφανόπουλος με τὴν γενια μου και μὲ τὸ Βίτυλο προσκυνῶ τὴν υψιλοτάτη σου ἀφεντία.

Καὶ ἐγὼ Θεοδωράκης Μαλέβρης μὲ τῇ γενια μου, καὶ μὲ ὅλο τὸ χοριο Μάνι προσκυνὸ τὴν ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Καὶ ἐγὼ Κωνσταντῆς Στεφανόπουλος μὲ την γενια μου καὶ με τὸ βίτυλο προσκυνῶ τὴν ὑψηλότη σου ἀφεντία.

Μιχαλάκις Κοσμᾶς μὲ τῇ γενια μου καὶ μὲ τὸ χωριο μου προσκυνὸ τὴν ὑψιλότη σου ἀφεντία.

Καὶ ἐγὼ Δὴ Μεδίτζη ἀπὸ τὸν Βύτυλον προσκυνῶ τὴν υψηλοτάτη σου ἀφεντία.

*1779

(1) τὸ πρωτότυπον.

Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου πωλητικοῦ γράμματος φανερὸν γίνεται, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐπεκρίθη καὶ ἐπλήρωσεν εἰς τὸν Χαζὲν τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ πολυχρονιωτάτου μας αὐθέντου Βεζύρη Χατζῆ-Χασὰν-πασᾶ, Καπουτὰν πασᾶ, Μώρα-Βελῆ καὶ Σερασκέρη πάσης Ρούμελης τὸ μιρὶ ὅλον τῆς Μάνης τῶν τριῶν χρόνων ἀπὸ μέρους τοῦ πρώην μπάσπογου Μάνης Κλεπτοτζανέτου Κουτήραρη βεκιαλέτεν, μὲ γράμματα παρακλεστικὰ τοῦ ἰδίου, ὁ ἐνδοξότατος ἀρχιδραγουμάνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου κ. κ. Νικόλαος Μαυρογένης καὶ ἔλαβε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κλεπτοτζανέτου ὁμολογίαν χρεωστικήν, γενομένου τοῦ λογαριασμοῦ ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ μαρτυρίᾳ πολλῶν πανιερωτάτων ἁγίων ἀρχιερέων καὶ τιμίων γερόντων τοῦ Μωρέως· καὶ ἔμεινε νὰ λαμβάνῃ μίαν ἱκανὴν ποσότητα, παρὰ τοῦ Πολυχρονίου αὐθέντου μας εἰς δίκαιον θάνατον διὰ τὰ χιγιανετλίκια καὶ μυρίας ἄλλας κλεψιὰς καὶ ἰτσγετσισλίκια, ὅπου ἔδειξεν ὡς ἀσῆς τῆς κρατιᾶς βασιλείας, εἰς τὸν πολυχρόνιον αὐθέντην μας ἐδόθησαν τ' ἀκίνητά του ὅλα πράγματα τῆς Μάνης διὰ τὸ χρέος τῆς διαληφθείσης ὁμολογίας εἰς τὸν ἐνδοξότατον Ἀρχιδραγουμάνον τοῦ βασιλικοῦ στόλου ἀπὸ μέρους τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ πολυχρονίου αὐθέντου μας· καὶ τὴν σήμερον ἡ ἐνδοξότης του ὡς ἰδιά του κτήματα πωλεῖ μὲ ἰδίαν θέλησιν καὶ παζάρι ὁποῦ εἶναι ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ τὴν Ἁγιασὸν καὶ ἐκεῖθεν κατὰ τὴν Μάνην. Κυτριαῖς τὸ πόρτο μὲ τὰ ἐργαστήρια, ὡς εὑρίσκεται ἐκεῖ καὶ τὰ λοιπὰ ὅλα, γρόσια 7550—ἤτοι γρόσια ἑπτὰ χιλιάδας καὶ πεντακόσια πεντήκοντα· καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἔχει αὐτὰ ἀγορασμένα ὁ ἐνδοξότατος πάσπογους τῆς Μάνης Μιχάλπεης Τρουπάκης καὶ θέλει τὰ ἐξουσιάσει ὡς ἴδιος οἰκοκύρης καὶ ἀγοραστὴς δικαιότατος· ὧν εἰς ἔνδειξιν ἐδόθη καὶ τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφράγιστον γράμμα εἰς ἀσφάλειαν, ἔμπροσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων.

1779: Σεπτεμ. 21, Μῆλοι Ναυπλίου.

Νικόλαος Μαυρογένης
Δραγουμάνος τοῦ Βασιλικοῦ στόλου καὶ πληρεξούσιος νηζάμη Μάνης.

---

* Βλέπε ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ σελ. 18 τὰ σχετικὰ καὶ ἐν τῇ σελ. 20 τὴν φωτοτυπίαν τοῦ εἰς χεῖρας μου πρωτοτύπου.

(1) τὸ ποιητότυπον.

1818

(Σφραγὶς Ἑταιρίας)

Τῷ κυρίῳ

Καπετὰν Θεόδωρῳ Κολοκοτρώνῃ.

Εἰς Ζάκυνθον

Φίλε καὶ ἀδελφὲ κ. Θεόδωρε Κολοκοτρώνη

Δεκεμβρίου 1 1818 [1].

Γεγραμμένον γράμμα σου ἐλάβομεν καὶ ὑπερήσθημεν ἀμέτρως, μάλιστα διὰ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα σου, διὰ τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἀπολαμβάνεις τοὺς ἐπαίνους ἡμῶν, ἀλλὰ θέλεις συναριθμηθῇ ποτὲ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀνδρείων στρατηγῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ παρὸν ἡμέτερον τοῦτο γράμμα, στέλλεται πρὸς τὴν φιλίαν σου διὰ τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τὸν ὁποῖον κατ' ἐκλογὴν ἐδιωρίσαμεν γενικὸν ἔφορον τῶν ὑποθέσεων τῆς φιλανθρώπου Φιλικῆς Ἑταιρίας μας. Ὁ καιρὸς φίλε, μᾶς ἀναγκάζει νὰ ζητήσωμεν τὰ δικαιώματά μας, καὶ διὰ νὰ μὴ κατακισχυνθῶμεν ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ μείνωμεν πάλιν ὡς οἱ βάτραχοι εἰς τὴν λάσπην, δὲν πρέπει ν' ἀφήσωμεν νὰ παρέλθῃ αὐτὸς ὁ χρυσοῦς καιρός.

Λοιπὸν εὐθὺς ὅπου λάβεις τὸ παρόν μας θέλεις φροντίσει νὰ προδιαθέσῃς καὶ νὰ συνδέσῃς μὲ τὸν ἱερὸν δεσμὸν τῆς φιλικῆς ὁμονοίας τοὺς καπεταναίους ὅπου γνωρίζεις, τοὺς ὁποίους θέλεις συμβουλεύσει νὰ ἑτοιμασθῶσιν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ, διὰ νὰ μὴν ἐννοήσουν παράκαιρα τὰ φρονήματά μας οἱ ἀγθροὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ εἰς πρώτην φωνὴν τῆς σάλπιγγός μας ἀμέσως νὰ ἀκολουθήσετε ὅλοι τὰ ὅρδινα τοῦ γενικοῦ ἐφόρου Α. Υ. εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὁδηγίας συμφέρει νὰ πείθεσθε· ἐπειδὴ χωρὶς ὑπακοὴν προξενεῖται σύγχυσις, κανένα καλὸν δὲν γίνεται καθὼς ἠξεύρετε· τώρα νὰ ἴδωμεν ἂν εἶσθε Ἕλληνες ἀπόγονοι τοῦ Ἐπαμεινώνδα, τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ ἥρωος Λεωνίδα, ἔρρωσθε.

Ρ.[2]

[1] Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φανεροῦται ὅτι ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εἶχε μυηθῆ ἐκ τῶν πρώτων ἐν Ἑλλάδι, τοὐλάχιστον—ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1817 (Βλ. Ὑποσημ.). Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ἐν τῇ βιογραφίᾳ του ὅτι τοῦ ὡμίλησε πρῶτος ὁ Πάγκαλος κατόπιν ὁ Ἀριστείδης καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ ἐκόμισε ἐπιστολὴν τῆς Ἑταιρείας ὁ Ἀναγνωσταρᾶς. Ἡ παροῦσα εἶναι ἀπόκρισις εἰς ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε ὁ Κολοκοτρώνης εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωστάρᾳ κομισθείσης. (Βλέπε σελ. 81 τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Κολοκοτρώνη).

Εἶναι προφανὲς ἐκ τῆς ἄνω ἐπιστολῆς, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησε ἀμέσως, χωρὶς διαστυμόν, οὔτε ἐπιφύλαξιν τινα. Ὁ περὶ οὗ πρόκειται Μιχαὴλ Πάγκαλος συνεδέετο μὲ πάντας τοὺς εἰς τὴν Ἑπτάνησον διαμένοντας ἁρματωλούς. Τὸ 1804, ὑπηρετῶν ὡς ταγματάρχης τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ ἐν Κερκύρᾳ, εἶχε ἐνεργήσει νὰ προσληφθοῦν οἱ Ρῶσοι καὶ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν.

[2] Πρῶτον ψηφίον τῆς λέξεως Ραθάμανθυς, ψευδώνυμον ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη.

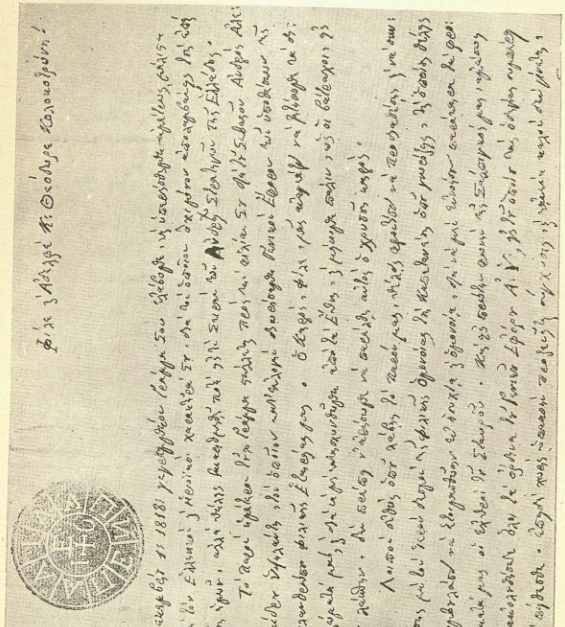

1819

(1) τὸ πρωτότυπον.

* Ὁ ὅρκος τῶν Μανιατῶν.

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἰδιοχειροὑπογεγραμμένου γράμματος ὑποσχόμεθα μεθ' ὅρκου τῆς ἁγιωτάτης καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τρομεροῦ ὅρκου ὅπου αὐτοπροαιρέτως διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους ἐκάμαμεν, ὅτι νὰ φυλάξωμεν τὰς ἀκολούθους συνθήκας.

Α΄· Ἡμεῖς αἱ τρεῖς γενεαί, δηλαδὴ Μαυρομιχάλιδες, Γληγοριάνοι καὶ Τρουπάκιδες, ὡς δυνατώτεραι καὶ ἀξιώτεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεὰς τῆς Σπάρτης, ὑποσχόμεθα μὲ τὴν δύναμιν τῶν ρηθέντων φοβερῶν ὅρκων, νὰ βασιλεύῃ εἰς τὸ ἑξῆς εἰς τὰ σώματά μας, μία ψυχή, μία σύμπνοια, μία θέλησις, καὶ νὰ μὴ δύναται ποτὲ κανένα ἐσωτερικὸν, οὔτε ἐξωτερικὸν αἴτιον νὰ διασείσῃ ἢ καὶ νὰ ἀδυνατήσῃ ἕνα τοιοῦτον ἱερὸν δεσμόν.

Β΄. Ὁ κύριος καὶ καθολικός μας σκοπὸς ἑνὸς τοιούτου δεσμοῦ, δὲν ἀποβλέπει, οὔτε γίνεται δι' ἄλλο τι, εἰμὴ μόνον διὰ τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος μας ὠφέλειαν, καὶ διὰ νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι συμφώνως καὶ προθύμως νὰ πράξωμεν τὰ ὅσα ἤθελε προσταχθῶμεν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἐγκρίτους τοῦ γένους μας, διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος, ὡσὰν ὅπου εἴμεθα ὑπόχρεοι καὶ ἐνταυτῶ ὁρκομένοι νὰ χύσωμεν καὶ τὴν ὑστερινὴν ρανίδα τοῦ αἵματός μας, ὁπόταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ.

---

* Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Περραιβοῦ, ἀπεσταλμένου τῆς Φιλικῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπέβλεπον εἰς τὴν συμφιλίωσιν τῶν ὑπὸ ἀσπόνδου μίσους διαχωριζομένων μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Μάνης, τῶν Γρηγοράκηδων, τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ τῶν Τρουπάκιδων. Μόνον ἡ ἕνωσις καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ συνεργασία τῶν ἀρχηγῶν τῶν Μανιατῶν ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλπίδα ἐπιτυχίας τοῦ κινήματος. Ἐξ αὐτῶν ὁ πλέον ἀδιάλλακτος ἦτο ὁ Παναγιώτης Τρουπάκης. Πρὸς αὐτὸν μετέβη ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Καρδαμύλην, ὅπου μεταχειρισθείς, τὴν ἀπαιτουμένην εὐγλωττίαν καὶ ὑπομονὴν τὸν κατέπεισε. Εἶχε προηγηθῇ ἡ μύησις τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ὑπὸ τοῦ Καμαρηνοῦ, ἐλθόντος πρὸς αὐτὸν τῇ προτροπῇ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ὁμήρων κρατουμένων υἱῶν του.

Κατὰ τὰ διάφορα στάδια ἐξελίξεως τῶν προκαταρκτικῶν συνεννοήσεων τῶν Φιλικῶν πρὸς τοὺς Μανιάτας, εἶχε δεήσει νὰ προκληθῇ ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ παραμένοντος Μπενάκη.

Εἶχε προηγηθῇ καὶ ἐνέργεια τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Μανιάτας, πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐναντίον τοῦ Μαυρομιχάλη προσπαθειῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει παραμένοντος Ἀλεξ. Κουμουνδουράκη καὶ τοῦ Καλκανδῆ, ἐνεργούντων τόσον ἐν Μάνῃ ὅσον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πάσῃ θυσίᾳ πρὸς ἀνατροπήν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Περραιβὸς δὲν ἐθεώρησε ἐπαρκὲς τὸ διάβημα τοῦ Καποδίστρια, ἐνήργησε ὅπως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλικοὶ προκαλέσουν τὴν περὶ ἧς ὡς ἄνω ἐπιστολὴν τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου. Τέλος, κατόπιν τούτων κατῆλθε αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Μάνην καὶ ὁ Περραιβός, ἐκτελέσας τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύνην συμφιλίωσιν ἄνευ τῆς ὁποίας, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀσφαλέστερον θὰ ὑπῆρχε πρόσκαιρον ἔρεισμα τῆς μελλούσης εἰς τοσοῦτον φοβερὸν ἀγῶνα νὰ ἀποδυθῇ Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Γ΄. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτοι ἱεροὶ σκοποί, συμβαίνει κἄποτε νὰ διασείωνται καὶ ἀνατρέπωνται ἀπὸ ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς καταδρομὰς καὶ διχονοίας, καθώς τινες πάσχουν ν' ἁρπάξουν τὴν Ἡγεμονίαν καὶ ἄλλοι νὰ ταράττουν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν τῆς πατρίδος μας, παρακινούμενοι ἀπὸ φυσικήν τους κακίαν καὶ πλεονεξίαν, διὰ τοῦτο ἡμεῖς συμφώνως θέλει ἐπιμελούμεθα νὰ καταπαύωμεν τὰ τοιοῦτα, ὅσον τὸ δυνατὸν μὲ τοὺς πλέον ἡσύχους, ἐπιτηδείους, ἢ καὶ φοβεριστικοὺς τρόπους· εἰδὲ καὶ ὅλα αὐτὰ θέλει φανοῦν ἀδύνατα, τότε ἐκ συμφώνου πρέπει μὲ τὰ ἅρματα εἰς τὰς χεῖρας νὰ ἐκριζόνωμεν τὰ τοιαῦτα καὶ χρείας τυχούσης καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐλὴν ν' ἀντισταθῶμεν, χωρὶς ποτὲ νὰ κλίνωμεν εἰς καμμίαν ἄλλην ἀλλαγὴν τῆς Ἡγεμονίας, ὅπου ἤθελεν ἀποφασίσει ἡ Πόρτα·

Δ΄. Κάθε ἱερὸς δεσμὸς καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὅπου γίνεται ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος καὶ γένους, διὰ νὰ μένῃ ἀκλόνητος καὶ ἄσειστος πρέπει νὰ βάλῃ δι' ἀρχὴν καὶ θεμέλιον τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. Ὅθεν ἡμεῖς ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν αὐτὰς τὰς ἀρετὰς ἀπαρασαλεύτους, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον τὰς ἐδικάς μας γενεὰς θέλει δοξάσουν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν μας πατρίδα θέλει εὐτυχήσουν καὶ στερεώσουν. Τέλος πάντων τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀτιμίαν, τὸ κέρδος καὶ ζημίαν τοῦ πλέον μικροτέρου συμπατριώτου μας, ἢ καὶ ὁμογενοῦς μας θέλει στοχαζώμεθα ὡς ἴδια ἐδικά μας.

Ε΄. Ὅποια προσταγὴ ἤθελε μᾶς παρουσιασθῇ ἢ βασιλικὴ ἢ τοῦ γένους μας, ὅπου ν' ἀποβλέπῃ πρὸς ὄφελος τῆς κοινῆς πατρίδος, νὰ θεωρῆται καὶ ἐνεργῆται προθύμως καὶ θερμῶς ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, χωρὶς ὅμως ποτὲ ν' ἀδικήσωμέν τινα ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς πατρίδος, δηλαδὴ τοὺς λεγομένους καπεταναίους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ καθενὸς νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν, ἄνευ τινὸς φιλοπροσωπίας καὶ πάθους, ἔξω μόνον μένουν ἀμέτοχοι ἀπὸ ὅσα μυστικὰ θέλει ἐμπιστευθοῦν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος, ὁμοίως τὰ τοιαῦτα μυστικὰ θέλει εἶναι ἀγνώριστα καὶ εἰς τὰ ἐδικά μας παιδιά, ἀδελφούς, ἐξαδέλφους, ὁπόταν γνωρίζωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὰ φυλάξουν.

ΣΤ΄. Καθὼς μόνοι μας θέλει ἔχομεν ὅλον τὸ βάρος τῆς πατρίδος μας διὰ τὴν καλήν της κυβέρνησιν, ὁμοίως καὶ κάθε ἄλλην προσταγὴν ἀπὸ τὸ γένος μας, θέλει τὴν δεχόμεθα καὶ ἐνεργοῦμεν ὡς χρέος μας ἀπαραίτητον, ἄνευ τινος δισταγμοῦ, καὶ ἀντιστάσεως· κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον πάλιν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θέλει ἀνταποκρινόμεθα ἐκ μέρους ὅλης τῆς Σπάρτης μὲ τὸ γένος μας διὰ κάθε μερικὸν τῆς πατρίδος μας ἢ καὶ γενικὸν τῆς Ἑλλάδος συμφέρον· ἔξω μόνον τὰς μικρὰς καὶ μερικὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς τῆς πατρίδος καὶ τῶν γειτόνων, θέλει τὰς θεωρεῖ καὶ τὰς διορθώνει ὁ ἴδιος ὁ ἡγεμών.

Ζ΄. Ἀγκαλὰ καὶ εἰς τὸ ὅλον κοινὸν γράμμα περὶ τῆς πατρίδος μας ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν ἀπαρασάλευτα ὅλα τὰ συμφωνηθέντα. μολοντοῦτο ὑποπτευόμενοι εἰς τὰ μικρότατα τοῦ νοὸς μερικῶν καὶ εἰς τὰ ξεχωριστὰ πάθη ὅπου τοὺς κυριεύουν, καὶ κατασύρουν, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν συμφέρον

καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος μας καὶ δι' ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους μας καὶ αὐτοπροαιρέτου ὅρκου πρὸς τὴν γενικὴν πατρίδα, νὰ κάμωμεν τὴν παροῦσαν ξεχωριστὴν καὶ ἀδιαίρετον ὁμοψυχίαν τῶν τριῶν ἡμῶν οἰκογενειῶν διὰ χαλινόν, καὶ παιδείαν τῶν ἐνδεχομένων συμβεβηκότων.

Η'. Ὅθεν ἐν ἑνὶ στόματι μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ, μιᾷ συμπνοίᾳ καὶ ἀδιαιρέτῳ δεσμῷ, ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν τὰς ρηθείσας συμφωνίας, ἀνελλειπεῖς καὶ ἀπαρασαλεύτους. Ἐάν δέ τινας ἀπὸ ἡμᾶς (τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύομεν ποτὲ) ἤθελε φθάσει εἰς τόσον βαθμὸν παρανομίας καὶ ἀσεβίας, νὰ φανῇ παραβάτης καὶ ἐπίορκος τῶν τοιούτων πράξεων τῆς πατρίδος μας, ἐκεῖνον τὸν παραδίνομεν πρῶτον εἰς χεῖρας Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δεύτερον εἰς τὰς ἀρὰς τῆς ἐδικῆς μας πατρίδος, τρίτον εἰς τοὺς δικαιοτάτους καὶ ἀπροσωπολήπτους νόμους τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος Ἑλλάδος. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του νὰ μένῃ αἰωνίως ἄτιμον, ὑβρισμένον καὶ μισητὸν ἀπ' ὅλην τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος. Διὸ γίνονται τέσσαρα ὅμοια καὶ ἀπαράλλακτα γράμματα ὑπογεγραμμένα ἰδιοχείρως καὶ ἐσφραγισμένα μὲ τὰς ἰδικάς μας σφραγίδας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓν κρατεῖ ὁ ἐνδοξώτατος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, τὸ ἄλλο ὁ ἐνδοξώτατος πρώην Ἀντωνόμπεης Γλιγοριανὸς, τὸ τρίτον ὁ εὐγενὴς καπετὰν Πανάγιώτης Τρουπάκης· τὸ δὲ τέταρτον ὁ κύριος Χριστόφορος Περραιβὸς διὰ ἀπόδειξιν καὶ παράστησιν πρὸς τὸ γένος μας· τὰ ὁποῖα αὐτὰ θέλουν ἔχει τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀπροσωπολήπτων νόμων τοῦ γένους μας.

Κυτριαῖς α'. 8βρίου (1819)

Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ὁμοῦ μὲ τὰ ἀδέλφια μου βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν

Καπετὰν Πανάγιώτης Τρουπάκης μὲ τοὺς ἐδικούς μου καὶ υἱόν μου βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

Καβαλιὲρ Δημήτριος Γλιγωράκης βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν

Μπὰς Καπετὰν Τζιγκούριος Γλιγγοράκης βεβαιῶ μὲ τὰ ἀδέλφια μου τὰ ἄνωθεν.

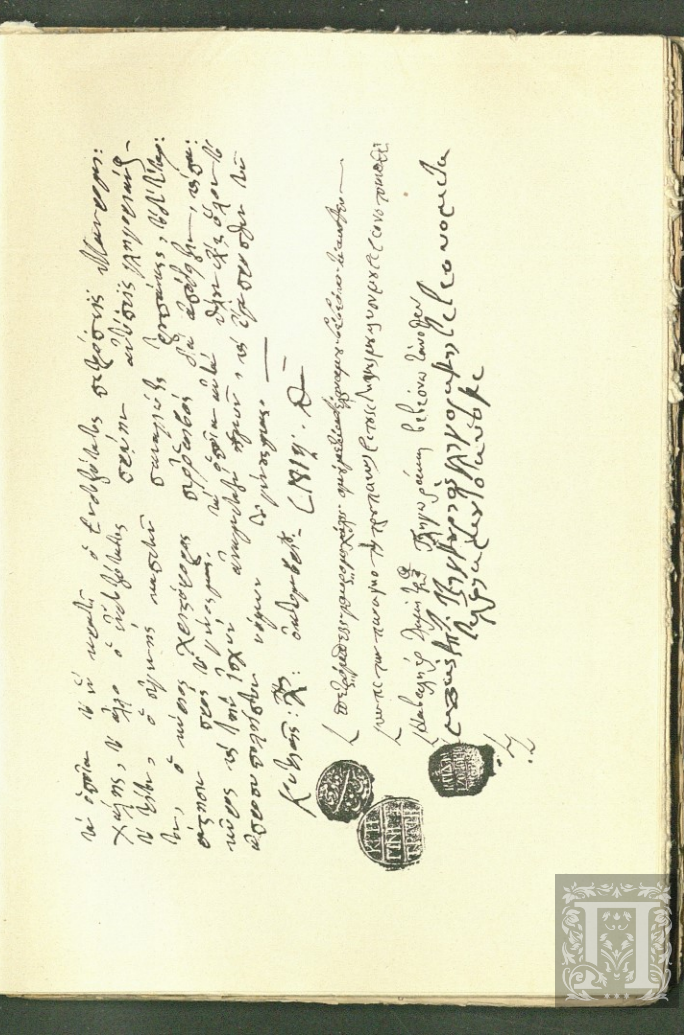

1820

(1) τὸ πρωτότυπον. Πετροῦπολις 1820 Ἰουνίου 15.

Τῷ εὐγενῇ κυρίῳ Θεοδώρῳ Κολοκοτρώνῃ

Εἰς Ζάκυνθον

Φίλε καπετὰν Θεόδωρε Κολοκοτρώνη

Ἀκριβῶς σὲ χαιρετῶ καὶ σὲ ἀσπάζομαι. Ὁ ἔνθερμος ζῆλος ὅπου ἔχεις διὰ νὰ δουλεύσῃς τὴν πατρίδα καὶ ἡ φυσική σου γενναιότης καὶ ἀγχίνοια εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ ἐκεῖ ὅπου πρέπει. Διὸ καὶ ἅμα ὅπου λάβῃς τὴν πρός σὲ παρὰ τῶν κυρίων ἐνταῦθα περικλεισμένην ἐπιστολὴν ἀφοῦ καλῶς τὴν ἀναγνώσεις θέλεις ἐξακολουθήσεις ὡς διορίζεσαι ἐν αὐτῇ[1].

Πρόσεξον λοιπὸν νὰ μὴν παραβῇς ἢ παραμελήσῃς τὸ παραμικρότερον ἐπειδὴ καὶ ἀντιβαίνεις τοὺς ὅρκους καὶ ὑποσχέσεις ὅπου ἔδωσας διὰ τὴν εἰς κάθε κυρὸν ὑπακοήν σου φαινόμενος ἅμα καὶ ἀνάξιος τῶν προπατόρων σου ἀπόγονος.

Ταῦτα καὶ μένω ἀσπαζόμενός σε καὶ αὖθις καὶ ἐπευχόμενός σε ὑγείαν καὶ ἐπιτυχίαν τῆς τιμιότητός σου.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

---

[1] Ὁ Φωτάκος ἀναφέρει ρητῶς ὅτι ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εἶχε διορισθῇ, ὑπὸ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου. Ὁ διορισμὸς οὗτος δὲν περιέχεται μεταξὺ τῶν εἰς χεῖράς μου ἐγγράφων, ἀναφέρεται ὅμως ὑπὸ τοῦ Φωτάκου καὶ τοῦ Οἰκονόμου. Προφανῶς περὶ τούτου γίνεται μνεία, ὡρισμένως δὲ ἐν αὐτῷ περιήχοντο γενικαὶ ὁδηγίαι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Κολοκοτρώνης θὰ ἐνήργει μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀπὸ τῆς 3ης Ἰανουαρίου ἐκκίνησις αὐτοῦ ἐκ Ζακύνθου, τὴν ὁποίαν ἀνέμενον οἱ Φιλικοὶ ὡς ἀρχὴν ἐκτελέσεως.

1821

(1) τὸ πρωτότυπον.

Πρὸς τὸν Κύριον Καπετὰν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην

Φιλογενέστατε καὶ ἀνδρεῖε καπετὰν Θεοδωράκη Κολοκοτρώνη

Ὁ μεγάλος σου πατριωτισμὸς καὶ τὰ ἡρωϊκά σου κατορθώματα, ἔφθασαν πρὸ χρόνων καὶ εἰς τὰς ἀκοάς μου καὶ ἐχάρηκα, διότι δὲν ἐξέλειπον ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοιαῦτα παληκάρια, ἤθελα δὲ πρὸ πολλοῦ νὰ σὲ γράψω· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιέτριβες εἰς ἕνα τόπον, ὅπου ἡ μισέλλην διοίκησις τῶν "Αγγλων[1] παρετήρει μὲ τέσσαρα μάτια καὶ τὰ μικρότερα κινήματά μας δὲν ἐτόλμησα διὰ νὰ μὴ σὲ προξενήσω κανένα κίνδυνον· τώρα δὲ ὅπου ἔμαθα ὅτι ἐπάτησας εἰς τὰ ἱερὰ τῆς πατρίδος μας χώματα[2], τώρα τρέχω νὰ σὲ παραστήσω τὴν χαράν, ἐπειδὴ ἐλπίζω ὅτι ἡ αὐτοῦ παρουσία σου θέλει ὠφελήσει μεγάλως τὴν πατρίδα μας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς καπετάνοι σὲ ἔχουν εἰς μεγάλην ὑπόληψιν, ὅθεν πάσχισον ὅπως εἰς τὰς τωρινὰς φωνὰς τῆς πατρίδος μας, ὅλα τὰ κινήματά σας νὰ μὴ ἀποβλέπωσιν εἰς ὄφελος οὔτε τοῦ ἑνὸς μέρους τῶν τυράννων οὔτε τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔξοδα ἐκείνου νὰ ὠφελήσετε τὸ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ εἶναι δὲ σύμφωνα ταῦτα τὰ κινήματά σας μὲ τὸν λοιπὸν διοργανισμὸν τῆς πατρίδος μας σὲ γράφω τὰ ὅσα πρέπει νὰ ἐξακολουθήσετε, καὶ εἰς ὅσα πρέπει νὰ παρακινήσῃς καὶ τοὺς λοιποὺς καπετανάκιους διὰ νὰ ἐκτελεσθῶσι ταῦτα ἀμέσως.

Πρῶτον. Ἀγάπη, ὁμόνοια, ἀδελφότης, ἕνωσις[3] καὶ σύμπνοια νὰ θεωρῆται ὡς μόνον ἀσφαλὲς θεμέλιον καὶ στήριγμα τῶν πράξεών σας.

Δεύτερον. Νὰ πασχίσητε παντοιοτρόπως εἰς τὸ νὰ φυλάττητε μίαν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀλῆ-πασιᾶ, τοιαύτην ὅμως, ὥστε ἀφανίζοντες τοὺς βασιλικούς νὰ ἔχητε αὐτὸν πάντοτε εἰς τὸ χέρι σας, μὲ ὅλα του τὰ πλούτη διὰ νὰ μὴν ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ ξαναγίνῃ ἐκεῖνο ὅπου ἦτον πρὸ τοῦ πολέμου[4].

Τρίτον. Νὰ προσπαθήσητε νὰ συνάξητε παλληκάρια, ἅρματα, μπαρούτι, βόλια καὶ καθ' ἑξῆς ὅσα περισσότερα ἠθελεν ἠμπορέσει ἕκαστος.

Τέταρτον. Εἰς τοὺς λόγους καὶ ὑποσχέσεις τῶν βασιλικῶν ἢ τῆς Πόρτας, νὰ μὴ δώσητε ποτὲ καμμίαν πίστιν ἐπειδὴ καὶ ἠξεύρω βεβαιότατα ὅτι θέλουν μεταχειρισθῆ κάθε τρόπον εἰς τὸ νὰ σᾶς ἀπατήσωσι[5].

---

[1] Ὑποννοεῖ τὸν μισέλληνα "Αγγλον ἁρμοστὴν Μαίτλαντ.

[2] Εἶχε λάβει ἐγκαίριος γνῶσιν ὅτι τὴν 6 Ἰανουαρίου εὑρίσκετο εἰς Καρδαμύλην ὁ Κολοκοτρώνης.

[3] Ὁ Κολοκοτρώνης ἐξετέλεσε τοῦτο. (Βλ. Αὐτοβιογραφίαν).

[4] Ἡ παράγραφος αὕτη φανερώνει ὅτι ἀπαράλλακτος ὡς ἦχει εἶχε συνταχθῆ πρὸ πάντων διὰ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τοὺς Ἠπειρώτας καὶ περιελήφθη ἐνταῦθα ὡς ὁπισθόπτοτε.

[5] Ὡσοίως ὡς ἀνωτέρω, διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ὁ μετὰ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου μόνος Ἕλλην οὐδέποτε συνδιαλλαγεὶς μὲ τοὺς Τούρκους.

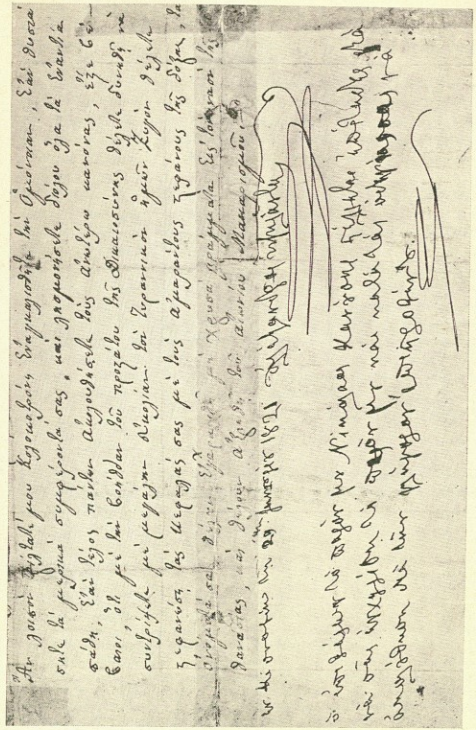

Τὸ αὐτογράφων εἶναι αὐτόγραφον τοῦ 'Αλῆ. 'Υψηλάντης' δὲ τοῦ εἶδους τῶν χαρακτήρων ἁμῶς συντροφεύει διὰ ὅμοια καὶ εἰς ἀμυτεάν χεῖρα. 'Ητο ἀνάγκης, ἀπαλάσσει τὴν μάχην τῆς Δρόβιτσης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπέσεν ὁ Κεχαγιάμπεης καὶ ἐτραυματίσθη ὁ Γιαννάκης. 'Ο Ὑψηλάντης ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, ἦτο κατὰ τὸ 1821 ἐπιτετραμμένος, διπλωματικὸς τοῦ αὐτοκράτορος.

Πέμπτον. Φαινόμενοι ὅτι ὑπερασπίζεσθε καὶ πολεμεῖτε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἀλῆ-Πασιᾶ πασχίσετε νὰ διώξετε ἐξ ὅλης σχεδὸν τῆς Ἠπείρου τὰ βασιλικὰ στρατεύματα, ὥστε εἰς τὰς πρώτας σάλπιγγας τῆς πατρίδος νὰ εἶναι ἐλεύθερα τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ὠχυρομένα ἀπὸ ἀνδρείους Ἕλληνας [1].

Ἕκτον. Ὁ διορισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀλῆ-Πασιᾶ Μωραβαλεσὶ Νουρσὶτ-Πασιᾶς εἶναι ἀρκετὸ παράδειγμα πρὸς ἐσᾶς, διὰ νὰ μὴν ἀπατηθῆτε ὁμοίως [2].

Ἕβδομον. Νὰ προσποιηθῆτε τὴν μεγαλητέραν πίστιν καὶ ἀφιέρωσιν πρὸς τὸν Ἀλῆ-Πασιᾶν διὰ τοῦ ὁποίου μέσου νὰ δυνηθῆτε νὰ ἀποσπάσητε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἰδίου πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν Τούρκους, διὰ νὰ τὸν ἔχητε πάντοτε ἐδικόν σας.

Ὄγδοον. Ὁ μὲν Πατριάρχης βιαζόμενος παρὰ τῆς Πόρτας σᾶς στέλλει ἀφοριστικὰ καὶ ἐξάρχους, παρακινῶντας σας νὰ ἑνωθῆτε μὲ τὴν Πόρταν, ἐσεῖς ὅμως νὰ τὰ θεωρῆτε ταῦτα ἄκυρα, καθότι γίνονται μὲ βίαν καὶ δυνκστείαν καὶ ἄνευ θελήσεως τοῦ Πατριάρχου [3].

Ἂν λοιπὸν φίλτατέ μου Κολοκοτρώνη, ἐναγκαλισθῆτε τὴν ὁμόνοιαν, ἐὰν θυσιάσητε τὰ μερικὰ συμφέροντα σας καὶ λησμονήσετε διόλου ὅλα τὰ ἐνάντια πάθη, ἐὰν τέλος πάντων ἀκολουθήσετε τοὺς ἀνωτέρω κανόνας, ἔστε βέβαιοι ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ προστάτου τῆς δικαιοσύνης θέλετε δυνηθῆ νὰ συντρίψετε μὲ μεγάλην εὐκολίαν τὸν τυραννικὸν ἡμῶν ζυγόν, θέλετε στεφανώσει τὰς κεφαλάς σας μὲ τοὺς ἀμαράντους στεφάνους τῆς δόξης, τὰ ὀνόματά σας θέλουσιν ἐγχαραχθῆ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀθανασίας, καὶ θέλουν ἀξιωθῆ τοῦ αἰωνίου μακαρισμοῦ.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Ἐν Κισνοδίῳ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1821.

Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρόν μου Νικόλαος Κανούσης στέλληται ἐπίτηδες διὰ νὰ σᾶς ἐγχειρίσῃ τὸ παρόν μου, καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας σας νὰ ἀκολουθήσῃ διὰ τὴν γλήγορον ἐπιστροφήν του.

---

[1] Ὁμοίως.

[2] Ἡ περίνοια τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου προὔζενεῖ ἰδίῳ ἐντύπωσιν. Ἡ ἱκανότης τοῦ Νουρσὶτ ἦτο πράγματι μεγάλη καὶ ἀνεγνωρίσθη, τοῦτο βραδύτερον. (Βλ. Φραντζῆ) «... ἂν οὗτος ἐξηκολούθει παραμένων ἐν Πελοποννήσῳ **δὲν θὰ ἐσείετο φύλλον**».

[3] Ἐδῶ ὁ Ὑψηλάντης φανεροῦται ἐν γνώσει τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ περιφήμου κατὰ τὸ 1806. Συνοδικοῦ ἀφοριστικοῦ, καὶ ὑποπτευόμενος δυσάρεστον ἐντύπωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀγνοεῖ ἐν τούτοις ὅτι οὗτος, ὡς πειρατής, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸ 1808, ἔλαβε ἐπιστολὴν τοῦ Ποτιλιέρου, ἐξορίστου ἐπίσης τότε ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἐξηγοῦντος ὅτι ἐνέργησε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1805, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας' καὶ ὅτι τὸν συνεχώρησε. Ὁ Γρηγόριος εἶχε γράψει τότε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην εἰς ἀπάντησιν ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς του.

(2) ἀντίγραφον.

Εὐγενέστατοι Ἄρχοντες καὶ ἀδελφοὶ τῶν Νήσων Σπετσῶν καὶ Ὕδρας χαίρετε [1]

Ὁ τὸ ὑμέτερον συνεπιφέρων εἶναι εὐγενής, τίμιος καὶ ἀδελφὸς πιστὸς ὅστις πέμπεται διὰ κοινῆς γνώμης πρὸς ὑμᾶς τοὺς φιλογενεῖς ἀδελφούς ἐπίτηδες διὰ νὰ σᾶς κοινολογήσῃ ὅσας ἰδέας καὶ φρονήματα ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ· παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ δώσητε πίστιν εἰς τὴν εὐγένειάν του, καὶ ἑπομένως ὡς φιλογενεῖς καὶ γείτονες νὰ μᾶς κοινολογήσητε καὶ ἡ εὐγένειά σας δι' αὐτοῦ, τοὺς σκοποὺς καὶ φρονήματά σας καὶ οἵας ἰδέας ἔχετε περὶ τοῦ προκειμένου, ὄντες γείτονες ἀγαπῶμεν νὰ συνυπακουόμεθα διὰ συνεχοῦς ἀλληλογραφίας ἵνα συντρέχωμεν εἰς τὸ ἔργον ἐκ συμφώνου καὶ μὲ τὸ νὰ ἔρχηται φωνὴ ζῶσα περιττὸν νὰ ἐκταθῶμεν περισσότερον· εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν πολλοῖς ἔτεσι.

Ἐν Βοστίτζᾳ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1821.

Ἀδελφοὶ πρόθυμοι

Πατρῶν Γερμανός, Χριστόπουλος Γερμανός, ὁ Κερνίκης Προκόπιος, Ἀσημάκης Ζαΐμης, Σωτήριος Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Ἀνδρέας Λόντος, Ἀσημάκης Φωτήλας, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος, Γ. Παπαδόπουλος.

---

(3) τὸ πρωτότυπον.

Τῷ εὐγενεστάτῳ Καπετὰν κ. Θεοδωράκῃ Κολοκοτρώνῃ Ὅπου εὑρεθῇ.

Φ ί λ ε

Ὁ παρὼν στέλλεται ἐπίτηδες πρὸς ἀντάμωσίν σου· λοιπὸν ἀφοῦ πληροφορηθῇς ἐκ τῶν διὰ ζώσης αὐτοῦ, δίδων πίστιν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς προ-

[1] Αὐτεπαγγέλτους οἱ προύχοντες καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἀχαΐας συνῆλθον εἰς τὸ Αἴγιον. κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐξακριβώσεως ὅτι τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχε κοινολογηθῇ εἰς τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα τῆς Πελοποννήσου—ὅτι δηλαδή, ὁ κίνδυνος αἰφνιδιασμοῦ τῶν Τούρκων ἦτο ἐπικείμενος ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν. Προσεκάλεσαν ἐπίσης αὐτεπαγγέλτους τὸν ἀρχιμανδρίτην Γρηγόριον Δικαῖον Παπαφλέσσαν, ὅπως τοὺς καταστήσῃ ἐνημέρους. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐπίστευαν ἀπέστειλαν εἰς Πίζαν πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ἰγνάτιον Ἄρτης τὸν Τομαρᾶν, πρὸς δὲ τοὺς προκρίτους τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετζῶν τὸν Σπυρίδωνα Χαραλάμπην, κομιστὴν τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς.

Τὸν Γρηγόριον Δικαῖον ἐκέρδησαν νὰ κρατήσουν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, προσωρινῶς. Αὐτὸς τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ παρέμενε εἰς τὴν μονὴν τῆς Ρεκίτσας, 4 ὥρας μακρὰν τῶν Καλαμῶν, εἰς ἣν ἀνῆκει, διὰ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερον. Καὶ πράγματι κατηυθύνθη εἰς τὴν μονήν, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτον διῆλθε διὰ Καρπινῆς, Λαγκαδίων, Ἀναζῆρι καὶ ἄλλων μερῶν, ὅπου ἐξήγειρε τοὺς πάντας ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος· Εἰς τὴν Ρεκίτσαν οὐδὲ κἂν ἐστοχάσθησαν.

φερομένους παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ πάσης τῆς πατρίδος, καὶ φιλοτιμούμενος ὡς συμπατριώτης, ἐὰν ἔχῃς ἑλληνικὸν αἷμα καὶ σώζῃς εἰς τὴν ψυχήν σου τὸν πατριωτισμὸν πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομόν σου ἀφεύκτως, μὴ ἐψαρπασθεὶς παρ' ὑποσχέσεων ἢ λόγων ἄλλων· ἀγκάλὰ καὶ δὲν ἐλπίζομεν νὰ διαβουκοληθῇς ἀθετῶν τὴν τῆς πατρίδος πρόσκλησιν ἐπιθυμούσης σὲ ἤδη καὶ ζητούσης σε· πλήν, ἐὰν δὲν εἶσαι νόθος γόνος τῆς περικλεοῦς ποτε Ἀρκαδίας, ἡ παροῦσα ἐποχὴ θέλει σὲ δείξῃ. Μὴ καταδεχθῇς ποτέ, τὸ ὁποῖον καὶ ποτὲ δὲν ἐλπίζομεν, ἵνα ἀθετήσῃς αὐτὴν τὴν πατρωτικὴν πρόσκλησιν καὶ νὰ μείνῃς ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ὡς συμπολίτης καὶ ἀδελφὸς πρόθυμος, καὶ πάρευτα ν' ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομόν σου, τὸν ὁποῖον καὶ περιμένομεν ἀνυπομόνως καὶ ἀφεύκτως.

Μένομεν Μαρτίου 20 Λαγκαδία [1]

Πρόθυμοι ὡς ἀδελφοί

Ἀναστ. Παπαγιαννόπουλος, Κανέλλος Παπαγιαννόπουλος, Κωνσταν. Παπαγιαννόπουλος, Παναγῆς Παπαγιαννόπουλος.

---

(4) ἀντίγραφον.

Ἀδελφοὶ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδίας [2]

Ἡ ὥρα ἔφθασε, τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἠνοίχθη, τὰ πάντα ἐδικά μας καὶ ὁ θεὸς τοῦ παντὸς μεθ' ἡμῶν ἔσεται· μὴ πτοηθῆτε εἰς τὸ παρακμικρόν. Σεῖς εἴσθε ἀτρόμητοι καὶ τῶν προγόνων μας ἀπόγονοι· γενικῶς ὁπλισθῆτε μὲ ἀνοικτὰ μπαϊράκια (σημαίας) καὶ τρέξατε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν φθάνομεν καὶ ἡμεῖς μὲ 10.000 στρατεύματα. Σεῖς, σφαλίσατε τοὺς Ἀρκαδίους Τούρκους, καὶ μίαν ὥραν ἀρχήτερα νὰ τοὺς ξεσχίσετε καὶ νὰ τοὺς στεῖλετε εἰς τὰ τάρ-

[1] Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μνημονεύεται ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ, περὶ τὴν 24 Μαρτίου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἠρνεῖτο νὰ χάσῃ τὸν χρόνον του εἰς πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης ἤτις εἶχε ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, μὲ τὴν φρᾶσιν «νὰ πᾶμε εἰς τὴν παλαιὰν Ἀρκαδίαν καὶ λοιπά.... ἐὰν μοῦ δώσετε βοήθειαν ἀπὸ τοῦτο τὸ στράτευμα καλῶς, εἰμὶ ἀναχωρῶ καὶ πάλιν εἰς τὸ Κέντρο (τὴν Ἀρκαδίαν)». Προσθέτει ὅτι εἶχε λάβει γράμμα ἀπὸ τὸν Κανέλλον κ.λ.π.

[2] Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπροχώρει πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν μετὰ τοῦ Γρ. Δικαίου, ἡγούμενος 300 Μανιατῶν καὶ μετὰ τῶν Βοϊδ. Μαυρομιχάλη, Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Π. Κεφάλα. Οἱ Ἕλληνες ἅμα τοὺς ἔβλεπον προσερχομένους ἐσήμαιναν τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν. Οἱ ἱερεῖς τοὺς ὑπεδέχοντο φέροντες τὰ ἅμπρα καὶ κρατοῦντες τὸ εὐαγγέλιον ἀνὰ χεῖρας. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἔφερε τὰς ἐπωμίδας τοῦ ταγματάρχου τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ καὶ στολὴν ἐρυθροῦ χρώματος. Ἑλληνικήν. Ὁ ἀρχιμανδρίτης ἔφερε περικεφαλαίαν. Ὁ σημαιοφόρος τοῦ ἀρχιμανδρίτου, Παπᾶ-Τούρτας, πολὺ ὑψηλοῦ ἀναστήματος καλόγηρος, προηγεῖτο πάντων κρατῶν ἕνα μεγάλον σταυρόν. Ἡ συνοδεία εἰσήρχετο εἰς τὰ χωρία ἐν μέσῳ διπλοῦ στίχου ἐκ τῶν κατοίκων, συνεχῶς σταυροκοπουμένων.

ταρα τοῦ Ἅδου· μὴν καταδεχθῆτε νὰ σᾶς κατηγορήσῃ ὁ κόσμος καὶ ἡ ἱστορία, ἀλλὰ ν' ἀποθανατίσητε τὰ ὀνόματά σας, καὶ νὰ διαμένετε αἰωνίως εἰς τὴν ἀθάνατον δόξαν, καὶ σᾶς εὐχόμεθα ὑγείαν καὶ ἀνδρείαν, συνενωμένα μὲ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν πειθαρχίαν, τὰς δὲ πράξεις σας νὰ μᾶς γράψητε μὲ πρῶτον, πρὸς ὀδηγίαν καὶ ἡσυχίαν μας.

Σκάλα 23 Μαρτίου 1821 (1ον ἔτος τῆς ἐλευθερίας)

Θ. Κολοκοτρώνης, Ἀρχ. Γρηγόριος Δικαῖος.

---

(5) τὸ πρωτότυπον.

Τὴν εὐγένειάν σας καπετὰν Θεοδωράκη ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα

Εὑρισκόμενοι εἰς Ρόβια[1] μὲ ὅλον τὸ στράτευμα ἐλάβομεν τὸ γράμμα σας, καὶ τοὺς Φαναρίτας τοὺς ἐξεβγάλαμε καὶ τοὺς ἔχομε μέσα εἰς τὴν Σουλτίνα[2] εἰς τὸ νερό· ἐξεφόρτωσαν καὶ μένουν ἀπόψε ἐκεῖ, καὶ ἡμεῖς τοὺς ἔχομεν καρτέρι μὴ στρέψουν ὀπίσω· ἠθέλαμεν νὰ τοὺς βαρέσωμεν ὅμως εἴμεθα ὀλίγοι, καὶ διὰ τοῦτο σᾶς δίδομεν τὴν εἴδησιν ὅπου εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον νὰ ἀφήσητε ἕως τριακοσίους στρατιῶτας καὶ ἀπὸ πάνω ἀπὸ Δραγουμάνου νὰ μᾶς ἔλθῃ ἰμιντάντι[3], ὅτι εἴμεθα πολλὰ ὀλίγοι· καὶ ἀπόψε μένομεν ἀπόκρισίν σας καὶ ἰμιντάντι.

Εἰς τοὺς ὁρισμούς σας
ἀδελφοὶ Ἀνδριτσάνοι

---

(6) τὸ πρωτότυπον.

Πανευγενέστατε

Ἡμεῖς ἐκστρατευόμενοι γιὰ τὴν Ἀρκαδίαν μὲ τὸ νὰ ἐμάθομεν, ὅτι οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι ἠμποροῦν ἴσως νὰ βλάψουν τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὅτι ἐκλείσθησαν ἔχοντες ἴσως σκοπὸν νὰ δοκιμάσουν τὰ ὅπλα· καὶ δι' αὐτὸ τὸ αἴτιον δὲν ἠκολούθησαν τὴν ἐκεῖσε ἐκστράτευσιν· Ἡ πανευγένειά σου λοιπὸν δώσετε δύναμιν

[1] Τὰ Ρόβια (εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας βορειοανατολικῶς τῆς Ἀνδριτσαίνης) ἦτο τὸ πρόχειρον στρατόπεδον ὅπου ἐστάθμευσαν οἱ Ἀνδριτσάνοι, ὑπὸ τὸν Τζανέτον Χρηστόπουλον, ἀκολουθούμενοι καὶ ἀπὸ ἄλλους Ἕλληνας τῆς ἐπαρχίας Φαναρίου (Ὀλυμπίας).

Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε καταλάβει τὴν θέσιν Ἅγιος Ἀθανάσιος ἵνα κτυπήσῃ περὶ τοὺς 1700 Τούρκους πολεμιστάς, Φαναριώτας καὶ Τζαχιώτας κατερχομένους μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των νὰ κλεισθοῦν εἰς Τρίπολιν. (Αἱ λεπτομέρειαι ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ).

[2] Σουλτίνα. Πηγὴ ἔξω τῆς Ἀνδριτσαίνης, ὅπου διενυκτέρευσαν περὶ τοὺς 3000 Τοῦρκοι (1700 ὅπλα). Ἐκεῖθεν οὗτοι ἔγραψαν πρὸς τοὺς ἐν Καρυταίνῃ Τούρκους νὰ ἑτοιμασθῶσι ὅπως πορευθῶσι ὁμοῦ εἰς Τρίπολιν.

[3] Ἰμιντάντι=ἐνίσχυσις, βοήθεια.

εἰς τὰ ἀσθενῆ μέλη, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, καὶ ἐλπίζομεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ σᾶς ἀνταμώσωμεν. Παρακαλῶ μὴν λείπετε καθ' ἡμέραν σχεδὸν νὰ μᾶς γράφετε, τὰ πρακτικά σας, καθὼς καὶ ἡμεῖς τὰ ἰδικά μας, διὰ νὰ ἠξεύρωμεν ἀναμεταξύ μας τί κάμνομεν.

27 Μαρτίου 1821. Σκάλα[1]

Ὁ εὐχέτης πρὸς Θεὸν
Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος

---

(7) ἀντίγραφον.

Φίλτατε κύριε Τσανέτο,

Ἔλαβον τὸν τεσκερέ σου[2] καὶ εἶδον, ἐκάματε καλὰ ὅπου ἐπιάσατε αὐτὸ τὸ μέρος καὶ ἡμεῖς ἐδῶ κουσούρι[3] δὲν κάνομεν. Φόβον ἀπὸ Τριπολιτσὰν δὲν ἔχομεν. Ἔμαθα ὅτι ἔχετε βολύμι καὶ διὰ τοῦτο διὰ νυκτὸς νὰ μᾶς ξημερώσητε τριακόσιες ὁκάδες βολύμι καὶ ἀπὸ ἐδῶ σᾶς στέλνομε μπαρούτι καὶ γίνεται οἰκονομία καὶ εἰς τὰ δύο μέρη· καὶ περιμένω τὸ βολύμι.

Τῇ 28 Μαρτίου 1821 Καρύταινα.

Θεοδωράκης Κολοκοτρώνης

(8) τὸ πρωτότυπον.

Παιδιά μου Ἠλία[4] καὶ καπετὰν Θεοδωράκη

Σᾶς ἀσπάζομαι ὁμοίως καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς.

Ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐλάβομεν τὰ γράμματά σας καὶ ἐχάρημεν διὰ τὴν ὑγείαν σας· εἴδον τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ περὶ μὲν ἑξακοσίων ἀνθρώπων ὅπου ζητεῖς καπετὰν Θεοδωράκη νὰ σὲ στείλωμεν ἐλπίζωμεν νὰ εἶσθε ἀνταμωμένοι μὲ τὸν Ἠλίαν, τὸν ὁποῖον κατόπιν σου ἐξεκινήσαμεν μὲ πολὺ στράτευμα καὶ ὁ Θεὸς ἔστω εἰς τὰ ἐπιχειρήματά σας· φυσέκια σήμερον σᾶς ἐστείλαμεν ἑξακόσιες δεστέδες, καὶ αὔριον, ὅπου γίνονται καὶ ἄλλα, στέλλομεν· τὰς ὀδηγίας μας ὅπου καὶ ἐγγράφως καὶ διὰ ζώσης σᾶς ἐδώσαμεν, νὰ τὰς ἀκολουθήσετε ἀπαραβάτους, καὶ πρὸ πάντων νὰ πάσχετε ἐπὶ πόνου, συνεργοῦντες μὲ τοὺς

[1] Ἀπὸ τῆς Σκάλας ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἀπεχωρίσθη τῶν ἄλλων.

[2] Εἶναι ἀπάντησις εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν τῶν Τζανέτου Χρηστοπούλου καὶ λοιπῶν εἰς Ρόβια. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φανεροῦται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν συνῆψε μάχην τὴν 28 Μαρτίου ἐπειδὴ ἐστερεῖτο πυρομαχικῶν καὶ ὅτι ἐκ τούτου εἶχε ἀποσυρθῇ πρὸς τὸ βουνὸν τοῦ Κουρουνιοῦ τῆς Καρυταίνης ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ γράφει. (Βλέπε λεπτομερείας εἰς τὴν Αὐτοβιογραφίαν).

[3] Κουσούρι. Ὑπονοεῖ ἐδῶ ὅτι καὶ αὐτὸς δὲν ὑστερεῖ.

[4] Ἠλίας (Μαυρομιχάλης), υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη, ὁ πασὼν ἐνδοξότερος ἐν Καρύστῳ κατὰ τὸ 1822 (βλ. σχετικὰ περαιτέρω).

πλέον καλλιτέρους τρόπους διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐδικῶν μας· νὰ ἔχετε σύμπνοιαν καὶ μὲ συμφωνίαν καὶ μὲ ὀρθὴν σκέψιν νὰ μετχειρίζεσθε τὰ πρέποντα τῆς ἐκστρατείας· καὶ νὰ ἔχετε ἄκραν εὐσπλαγχίαν εἰς τοὺς ἰτατιλίδες [1] ἐχθρούς, φυλάττοντάς τους εἰς τὰ πάντα ὡς κόρην τῶν ὀμματιῶν σας καὶ εἰς ἑκάστην ἡμέραν νὰ μᾶς εἰδοποιῆτε τὰ τρέχοντα.

Λάβετε τὸ περικλειόμενον τοῦ Καπετὰν Κυριακούλη ἀπὸ τὸ ὁποῖον καταλαμβάνετε ὅτι καὶ ὁ Μιστρᾶς ἐκυριεύθη καθὼς καὶ ἡ Βαρδούνια[2], ἀναχωρόντας οἱ ἐχθροὶ χωρὶς τουφέκι [3], διὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ λάβετε ἀναγκαίαν πρόβλεψιν διὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν εἰς Τριπολιτσᾶν διότι συμποσοῦνται ἕως χίλιοι πεντακόσιοι Βαρδουνιῶται καὶ Μιστριῶται καὶ ἐνδυναμόνει ὁ ἐχθρός. Εἴδησις εἰσέτι δὲν μᾶς ἦλθε ἀπὸ Ὕδραν, προσμένομεν, ὡς ἐν τάχει ὅμως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ τότε θέλει σᾶς προφθάνομεν πλουσίως ἀπὸ ὅλα, κατὰ τὸ παρὸν δὲ ἂς γίνεται οἰκονομία εἰς τὰ φυσέκια καὶ μὴν ἐξοδεύουν χωρὶς ἀνάγκην. Ἔρρωσθε.

Πολιορκίζοντας τὴν Τριπολιτσᾶν νὰ γράφετε μὲ τρόπον ταπεινὸν ζητῶντας τοὺς Ἀρχιερεῖς, προεστῶτας καὶ Ἀναστάσην [4], καὶ ὅτι λαμβάνοντας αὐτοὺς ἀμέσως ἀναχωρεῖτε· αὐτὸ τὸ τερτίπι νὰ κάμετε διότι ἄλλο ἴσως δὲν εἶναι ὠφελιμότερον διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

1821 27 Μαρτίου Καλαμάτα

Σᾶς ἀσπάζομαι ὁ πατήρ σας
Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

---

[1] Ἰτατιλίδες=μὴ ἀνθιστάμενους.

[2] Μπαρδουνία ἐλέγετο ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῆς παραλίας τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου χώρα, ἡ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Εὐρώτα. Τὰ Μπαρδουνοχώρια ἀπετέλουν ἓν παλαιὸν φρούριον καὶ περὶ τοὺς 50 ἐγκατεσπαρμένοι πέριξ του ἰσχυρότατοι πύργοι, ἐφωδιασμένοι πλήρους καὶ τοποθετημένοι οὕτως ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀλληλοβοηθῶνται. Τὸ σύνολον ἀπετέλει ἔρεισμα ἰσχυρότατον, τοῦ ὁποίου ἡμύνοντο περὶ τοὺς 1500 ἔμπειροι, μαχιμώτατοι, Τουρκαλβανοί. Δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ἐπὶ τοῦ ὅτι οἱ Μπαρδουνιῶται τοὺς Μανιάτας ἐφοβήθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἰσχυρὰς θέσεις των ὑπακούοντες εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ πασᾶ τῆς Τριπόλεως—ἀποφασίσαντος νὰ συγκεντρώσῃ ἐκεῖ τοὺς ὀλίγους μαχίμους Τούρκους τοὺς ἐγκατεσπαρμένους εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεχώρησαν τὴν 26 Μαρτίου, οἰκογενειακῶς· καθ' ὁδὸν παρέλαβον τοὺς Τούρκους τοῦ Μιστρᾶ καὶ ἀνενόχλητοι ἐπορεύθησαν εἰς Τρίπολιν, πλὴν ἐλαχίστων μεταβάντων εἰς τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας.

[3] χωρὶς τουφέκι=ἀμαχητεί.

[4] Ἀναστάσην. Οὗτος ἦτο ἐπίσης υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη, εἰσελθὼν ὡς ὅμηρος εἰς Τρίπολιν κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου, ἐγγυητὴς καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων προκρίτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἀρχιερέων διὰ τὴν ἡσυχίαν τῶν Ἑλλήνων.

(9) ἀντίγραφον.

Ἀδελφοὶ πρόκριτοι τῆς φιλελευθέρου Νήσου Σπετσῶν [1]
ἄνδρες καρτερικοὶ καὶ φιλοπάτριδες

Συννθροισμένοι μὲ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ σύνορα Τριπολιτζᾶς, σκοπεύοντες νὰ τὴν βαστῶμεν εἰς παντελῆ πολιορκίαν πρὸς ἐμπόδισιν ἐχθρικῆς ἐξόδου διὰ τροφάς· καὶ ἐλάβαμεν μὲ χαρὰν μας ἄμετρον τὸ γράμμα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης σας εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέγνωμεν τὴν γενναίαν ἀπόφασίν σας· καὶ εἴδομεν πραγματικῶς ἐνεργούμενα τὰ ὑπὲρ γένους θρησκείας καὶ πατρίδος φρονήματά σας, ἐπειδὴ ἅμα ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἄρεως εἰς τὸ ἔδαφός της παρευθὺς ἀνάψατε τὰς λαμπάδας πρὸς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου καὶ ἀμέσως ἐδείξατε ὅτι εἶσθε γνήσιοι Ἕλληνες.

Ἀδελφοί, ἡμεῖς μ' ὅλον ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ, κατὰ θείαν βούλησιν, ἐπετράπημεν τὴν Διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἔχομεν λόγον τὸν πρώτιστον μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων, μ' ὅλον τοῦτο κατ' ἀξίαν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐπικινδυνεύσωμεν τοιούτους ἡρωϊκοὺς ἄνδρας, ὁποῖοι ἐστὲ ὑμεῖς, ὦ φίλοι Σπετζιῶται· μόνον τὸ γενικὸν συνέδριον εἰς τὸ Ὄλυμπια καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία Ἑλλάς, ἰδίαις χερσί, θέλει χειροκροτήσει καταθέτουσα χρυσοῦν στέφανον τὴν νῆσον σας. Ὅταν παρουσιάσθῃ Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος εἰς τὰ Ὀλύμπια μετὰ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν Περσῶν, ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐτηκώθησαν ὄρθιοι, λέγοντας ἰδοὺ ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἑλλάδος· τὸ αὐτὸ θέλετε ἀκούσει, ἀδελφοὶ μὲ κρότους καὶ ἐγκώμια, ὅθεν ἡμεῖς ἀφίνοντες τοὺς ἐπαίνους διὰ τότε μετκβαίνομεν εἰς τὰ πράγματα.

Τὰ πλοῖα νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀρκετὰ ὄχι μόνον διὰ τὸ Ἀνάπλι καὶ Μονεμβασίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἐπειδὴ καθὼς εἶνε κατατρομασμένοι οἱ ἐχθροί μας μόνον πλοῖον νὰ ἰδοῦν παραδίδονται· λοιπὸν παρακαλοῦμεν ὁ γενναῖος ναύαρχός σας νὰ διορίσῃ μίαν δεκάδα πλοίων καὶ διὰ τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου μέρη, ἐξ ὧν τὰ πέντε ἢ ἐξ νὰ φανοῦν εἰς τὰ Μεθοκόρωνα. τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τὰ μέρη τῆς Πάτρας καὶ Βοστίτσης διὰ νὰ ἀπαντῶσι τοὺς ὁρμους, ἂν τύχῃ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἠπείρου, καὶ τοῦτο ἀπαι-

---

[1] Οἱ Σπετσιῶται ὑφωσαν, μὲ μεγάλην τελετήν, ἐπὶ τῶν πλοίων των τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τὴν 2 καὶ 3 Ἀπριλίου 1821. Ἓν ὕφωσιν τῆς σημαίας ἐχειρότεραν μὲ πλείστους κανονιοβολισμοὺς τὰ πλοῖα των, πραττεταγμένα πρὸ τῆς πόλεως. Ἦσαν ἐκεῖ παρόντες οἱ Φιλικοὶ Χρυσοσπάθης ἐκ Σπάρτης καὶ Κορνήλιος ἐκ Νάξου, οἱ ὁποῖοι ἐξέλλοι ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ των, ἀνερριχήθησαν ἐπὶ τοῦ ὑψώτος οἰκίας πλησίον τῆς ἀγορᾶς καὶ ἤρχισαν νὰ φάλλουν τὸ Θούριον «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων».

Οἱ Σπετσιῶται προητοιμάζοντο διὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ καιροῦ. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἀπέστειλαν τὰ πλοῖα των νὰ φροτωθοῦν· καὶ διέταξαν τὴν ταχίστην ἐκκένωσιν τῶν ἤδη φροτωμένων εἰς τοὺς πλησιεστέρους λιμένας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν ἄμεσον ἐπιστροφήν των εἰς τὸν λιμένα τῶν Σπετσῶν. Ὀκτὼ πλοῖα ἀπέστειλαν ἀμέσως πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ Ναυπλίου καὶ ἄλλα ἑνδεκα μετὰ μιᾶς κανονιοφόρου πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς Μονεμβασίας· εἰς αὐτὰ προσέθεσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας δύο ἀκόμη πλοῖα.

τεῖ ἡ φρόνησις τὸ νὰ προφυλαττώμεθα πανταχόθεν καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θέλετε τοὺς ἀκολουθήσῃ προθυμότατοι ὡς στρατηγηματιώτατον καὶ ἀναγκαιότατον κίνημα· γράφετέ μου συνεχῶς καθὼς καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ εἰσακουόμεθα· ἐπευχόμενοι διὰ τὸ Πάσχα φκιδρὸν καὶ σωτήριον, μένομεν τῆς φιλογενείας σας.

τῇ 8 Ἀπριλίου 1821 Πάπαρι

† Ὁ Ἅγιος Ἄνθιμος
† Βρεσθένης Θεοδώρητος
† Ναυπλίου Διονύσιος
Κανέλλος Δεληγιάννης
Κυριακούλης Μαυρομιχάλης
Δημήτριος Καραμάνος
Ἰωάννης Κωνδάκης

Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Ἠλίας Μπέϊζαδες Μαυρομιχάλης
Ἀναγνώστης Παπαγεωργίου
Παναγιώτης Γιατράκος
Γεώργιος Δανέσης

Ἐλθόντες πρὸ ὥρας ἐνταῦθα καὶ ἀντιμωθέντες μετὰ τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων ἐνεκρίναμεν τὸ νὰ σταλθῇ ἡ Σεβασμιότης του ὁ ἅγιος Ἕλους Κύριος Ἄνθιμος πρέσβυς εἰς τὴν νῆσον καὶ νὰ εἴπῃ διὰ ζώσης φωνῆς εἰς πάντας ὑμᾶς τὰ εὐχάριστα αἰσθήματα καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας· δεχθῆτε λοιπὸν τὴν θεοφιλίαν του, ὡς φέροντα πρόσωπον πάντων ἡμῶν, καὶ δώσετε ὅτα προσοχῆς εἰς τοὺς λόγους του, ὡς ἐξερχομένους ἀπὸ στόματος πάντων τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου.

9 Ἀπριλίου 1821 Βέρβαινα

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος
Νικόλαος Δεληγιάννης

---

(10) ἀντίγραφον.

Τοῖς εὐγενεστάτοις προύχουσι καπεταναίοις τῆς νήσου Ὕδρας[1] ἀνδρείοις συμμάχοις ἡμῶν καὶ φιλογενεστάτοις, ἀσπασίως εἰς Ὕδραν.

Ἀδελφοὶ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὕδρας ἄνδρες φιλοπάτριδες. Μ' ὅλον ὅτι καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐγράφομεν κοινῶς καὶ πρὸς τὴν φιλογένειαν σας

[1] Ὁ λαὸς τῆς Ὕδρας τὴν 27 Μαρτίου καθήρεσε τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας Νικόλα ν Κοκοβίλαν καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπαναστατῶν Καπετὰν Ἀντώνιον Οἰκονόμου. Τὴν 31 Μαρτίου ἀναγνώρισαν αὐτὸν καὶ οἱ πρόκριτοι. Τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ἐσυγχρονίζετο μὲ καθημερινὰ διαβήματα τῶν προκρίτων τῶν Σπετσῶν πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ὕδρας. Οἱ Σπετζιῶται ἀκόμη τὴν 13 Ἀπριλίου τοὺς ἔγραφον ὅτι ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἦτο ἤδη ἀπὸ τῆς 10 Ἀπριλίου ἐπαναστατημένη.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἐπεθύμουν ὅμως πρὸ παντὸς νὰ τακτοποιήσουν τὴν πραξευηθεῖσαν ἀνωμαλίαν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Οἰκονόμου.

Ἡ ἐπανάστασις ἐκηρύχθη ἐπισήμως ἐν Ὕδρᾳ τὴν 15 Ἀπριλίου.

ἐκδηγούμενοι τὴν ἐνέδραν τῶν κοινῶν ἐχθρῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθημεν νὰ λάβωμεν ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας πρὸς διαφένδευσιν τῶν ἱερωτέρων πραγμάτων μας, θρησκείας, τιμῆς, οὐσίας καὶ τὸ δὴ μᾶλλον ζωῆς, μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἠξιώθημεν ἀποκρίσεώς σας. Ἀδελφοί, ἡ Ἑλλὰς σᾶς κράζει καὶ σᾶς ζητεῖ συμμάχους της ἐπειδὴ καὶ σᾶς νομίζει τέκνα της γνήσια, καὶ δὲν ἐλπίζει εἰς τὴν σάλπιγγα της νὰ μὴν κινηθῇ τὸ αἷμα τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον κυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας σας. Δὲν ἐλπίζομεν ἀδελφοί, νὰ παρατηρήσετε ἀκαίρους φιλοτιμίας καὶ εἰς ἐλλείμματα ἢ ἐλαττώματα δήθεν τῶν ὁμογενῶν μας, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ γένωσι τοιουτοτρόπως διὰ νὰ εἶναι κακοιμημένον τὸ ἐχθρικὸν ὄμμα καὶ νὰ μὴν βλέπῃ τὰ κινήματά μας· εἰς ταῦτα δὲν στοχαζόμεθα ὅτι θέλετε ἀποβλέψει, καὶ δι' αὐτὴν νὰ μὴν ἐμβῆτε εἰς τῆς δόξης τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον σᾶς προκαλεῖ ν' ἀγωνισθῆτε ὑπὲρ γένους, ὑπὲρ δόξης καὶ ἀναλάμψεως τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τέλος πάντων δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν μας ὕπαρξιν· ἐπειδὴ οἱ ἐχθροί μας μᾶς βλέπουν ὅλους μὲ τὸ ἴδιον ὄμμα, καὶ ἡ κινηθῶμεν ἢ δὲν κινηθῶμεν, θέλουν μᾶς μεταχειρισθῇ μὲ τὴν αὐτὴν βαρβαρικὴν ὠμότητα. Μ' ὅλον τοῦτο ἡμεῖς βλέπομεν φανερὰ τὸν ὄλεθρον τους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ ὄχι μόνον ὁ Θεὸς εἶναι μὲ ἡμᾶς ἀλλὰ κοντὰ εἰς τὴν σύμπνοιαν ὅλων καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις μᾶς βοηθοῦν καὶ συνεργοῦν εἰς τὴν ἀνέγερσίν μας. Λοιπὸν ἀδελφοί, στοχασθῆτε ὁποῖα δόξα σᾶς περιμένει, ὁποῖοι στέφανοι θέλουν κατασταθῇ τὰς κεφαλὰς τῶν συνεργατῶν καὶ συμπρακτόρων τοῦ ἔργου τούτου· ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν περισσότερον νὰ ἐκφρασθῶμεν τὸ τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦν ν' ἀποκτήσουν τὰ ἐλεύθερα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, δηλαδὴ τὸν ἔπαινον τῆς Ἑλλάδος. Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος μετὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Περσίας, παρουσιασθεὶς εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ χειροκροτηθεὶς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας. *Τώρα εἶπε, ἀπήλαυσα τὸν μισθὸν τῶν κόπων καὶ ἀγώνων μου* Τούτους λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους τάζει ἡ Ἑλλὰς εἰς ἐσᾶς, ὦ Ὑδριῶται, ἡ Πελοπόννησος αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην καὶ ὁ Θεὸς σᾶς τάζει τὰ αἰώνια ἀγαθά· ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως, μὲ τὴν σύμφωνον καὶ ἀποφασιστικὴν ἔξοδον τῶν πλοίων σας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅλοι οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαιπωρημένοι πτωχοὶ θέλουν ἀπολαύσει τὴν ἡσυχίαν των ἀπὸ τὴν αἰωνίαν μάστιγα ἡ ὁποία τοὺς μαστίζει τοσούτους αἰῶνας. Μὴν ἀργοπορῆτε, ἀδελφοί, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς παρέρχεται τὸ ὁποῖον ὁ φρόνιμος δὲν παρατρέχει χωρὶς καρπὸν καὶ ὠφέλειαν. Ἡμεῖς εἴχομεν καὶ ἔχομεν νὰ σᾶς προκαλέσωμεν· ἐπιμόνως ζητοῦμεν τὴν συμμαχίαν σας, καθὼς καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐλπίζομεν ἀδιστάκτως, ὅτι θέλετε ἐνεγκλισθῆ τῆς κοινῆς μητρὸς τὴν πρόσκλησιν, νὰ κιμφθῆτε καὶ νὰ ἐνδύσετε εἰς τὰς δυστυχίας τῶν ὁμογενῶν μας καὶ νὰ στοχασθῆτε ὅτι εἰς τὸ χέρι μας στέκει νὰ ἐλευθερώσωμεν καὶ νὰ διασώσωμεν τὸ ἔθνος μας καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἡ τὸ ἐναντίον νὰ τὸ ἀπολέσωμεν ὁλοτελῶς, καὶ νὰ ἔχωμεν τὴν κατάκρισιν εἰς αἰῶνα τὸν ἄπαντα, ἡ γενικῶς ὅλοι, ἢ μερικῶς ὅσοι ἐξ ἡμῶν δὲν λάβουν μέρος μὲ ὅλον τὸ Πανελλήνιον εἰς τοὺς προκειμένους ἀγῶνας.

Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράφετε συνεχῶς καθὼς καὶ ἡμεῖς δὲν θέλομεν λείψει τακτικῶς νὰ σᾶς ἰδεάζωμεν τὰ διαβήματά μας· ἐπευχόμενοι δὲ πᾶσιν ὑμῖν τὸ Πάσχα φαιδρὸν καὶ σωτήριον μένομεν.

8 Ἀπριλίου 1821 ἐκ τοῦ στρατοπέδου Πάπαρι.

Τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης σας.

† Ὁ Ἕλους Ἄνθιμος	Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος
† Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος	Ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος
† Ὁ Μαλτζίνης	Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Δημήτριος Καραμάνος	Ἀναγνώστης Παπαγεωργίου
Ἰωάννης Κονδάκης	Ἠλίας μπεϊζαδὲς Μαυρομιχάλης
Γεώργιος Μάνεσης	Παναγιώτης Γιατράκος
Κανέλλος Δεληγιάννης	Κυριακούλης Μαυρομιχάλης
Νικόλαος Δεληγιάννης	Χαράλαμπος Μάλης Κύπριος.

Ἐλθόντες πρὸ ὥρας ἐνταῦθα καὶ ἀνταμωθέντες μετὰ τῶν ἀγίων ἀρχιερέων ἐνεκρίθη τὸ νὰ σταλῇ ἡ σεβασμιότης του ὁ Ἅγιος Ἕλους κύριος Ἄνθιμος πρέσβυς εἰς τὴν νῆσον σας. Λοιπὸν συνιστᾶται εἰς τὴν ἀγάπην σας ἀπὸ μέρος τῆς πατρίδος καὶ φέρει πρόσωπον πάντων ἡμῶν. Λοιπὸν θέλετε δώσει ὦτα προσοχῆς εἰς τοὺς λόγους τῆς σεβασμιότητός του ὡς ἐξερχομένους ἀπὸ στόματος πάντων τῶν Πελοποννησίων.

9 Ἀπριλίου 1821 Βέρβαινα.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος
Νικόλαος Δεληγιάννης

ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ, ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικότητες.—Γεώργιος Βαρνακιώτης.—Ἀθανάσιος Ραζηκότσικας.—Ἡ θέσις τοῦ Μαυροκορδάτου μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα.

Μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ διαφωτίσω τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, δὲ ὅσα σημεῖα, μέχρι σήμερον, ἐλλείψει ἄλλων πηγῶν πάντες οἱ ἱστορικοὶ ἀνεξαιρέτως ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσαρμόζωνται εἰς ὅσας εἶχον εἰς χεῖρας των: Ἐπιχειρῶ νὰ διηγηθῶ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος μὲ λεπτομέρειαν. Ἄνευ τῶν εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης πολιορκίας δὲν θὰ ἐπηκολούθει ἡ ἐποποιΐα τοῦ Μεσολογγίου, ἡ σπουδαίως συντελέσασα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν δύο γρίφων, ἐκείνης τῆς περιόδου τοῦ ἂν ὁ Μαυροκορδάτος δικαίως ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὸ 1822· καὶ τοῦ ἂν ὁ Βαρνακιώτης ἐκουσίως μετέβη εἰς τὸν ἐχθρόν, ἐγκαταλείψας μέγιστον στάδιον δόξης· ὁ πρῶτος θὰ λυθῇ. Θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι περισσότερον τοῦ Μαυροκορδάτου ἄλλοι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γραφῇ ἡ ἔνδοξος αὐτὴ σελὶς τῆς ἱστορίας μας.

Ὁ δεύτερος γρῖφος θὰ παραμένῃ ἐν μέρει ἄλυτος—ὡς πρὸς τὸ ἐὰν ὁ Βαρναμιώτης ἠσθάνθη ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πατρίδα του.

Ἀφορμὴν πρὸς συστηματικὴν ἔρευναν ἐπὶ τῶν τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου μοῦ ἔδωκε ὁ ἀντιναύαρχος κύριος Ἰ. Ραζηκότσικας, δημοσιεύσας ἐν τῇ Ναυτικῇ Ἐπιθεωρήσει «Συμβολὴν ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν τοῦ Μεσολογγίου»—εἰς ἀντίκρουσιν τινῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑφισταμένων ἱστορικῶν πηγῶν παρ' ἐμοῦ δημοσιευθέντων, εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικόν, ὡς ἁπλῆς εἰσαγωγῆς τῆς κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν ἡρωϊκῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐκ τῆς Συμβολῆς ἀπεκρυστάλλωσα τότε γνώμην καὶ ἐδημοσίευσα περιγραφὴν τῆς ἐξόδου, ἀνεπίδεκτον περαιτέρω ἀνασκευῆς. Οὐχ ἧττον καὶ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ ναυάρχου κ. Ραζηκότσικα, σχετικῶς μὲ τὴν πρώτην πολιορκίαν,

δὲν συνεπληροῦντο ὑπὸ τῶν νεωτέρων πηγῶν, τὰς ὁποίας ἤδη θὰ παραθέσω ὅπως τεθῇ πλήρως ἡ σφαγὴς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος.

Τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον, ὑπ' ἀριθ. 8584 τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς 6 Ἰανουαρίου 1823 ἐστάλη πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας[1].

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ πολὺ μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς, δὲν κατωρθώθη ἡ εὐτυχὴς ἐκείνη μεταβολὴ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τὴν ὁποίαν πολὺ ἤλπιζον καὶ ἀνέμενον νὰ τὴν ἴδωσιν εὐκόλως ἐπιτυγχανομένην. Ὅπως δυστυχῶς ἀπέδειξαν τὰ πράγματα, αἰτία τούτου βεβαίως ὑπῆρξε ἡ ἀβλιότης καὶ ἀτιμία ὡρισμένων καπιτάνων οἱ ὁποῖοι, ἐὰν ὄχι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναφανδόν, πάντοτε ὅμως διὰ κρυφίων μέσων, προσεπάθησαν νὰ προξενήσουν τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος, μέχρις

Se fino da'suoi principi e lungo tempo anche poi, la spedizione nella Grecia Occidentale non poté apportare quel fortunato mutamento delle cose de' Greci che molto speravano e facilmente attendevano a vedere ne fu certamente cagione, siccome l'esperienza sciacuratamente mostrò la malvagità e scelleratezza di alcuni capitani, i quali se non apertamente da principio, sempre però con occulti maneggi adopravonsi alla distruzione della Patria, in

[1] Ἑστάλη τοῦτο ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν τότε ἐν Βενετίᾳ παραμένοντα Κεφαλλῆνα μεγαλέμπορον Ἀνδρέαν Τσιτσέλην[1]. Τὸ ἔγραψε δὲ εἰς τὴν Ἰταλικήν, προφανῶς Κεφαλλήν, ἐκ τῶν ἀγωνισθέντων μετὰ τοῦ Πανᾶ, τῶν συμμετασχόντων ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὧν ἐλάχιστοι ἐσώθησαν κατὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην τοῦ Πέτα καὶ κατῆλθον εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Ἅπαντες οὗτοι ἐγνώριζον καλῶς τὴν Ἰταλικήν.

Τὸ ἔγγραφον εἶναι συνοπτικὴ ἔκθεσις ἐπὶ τῶν τῆς α' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι μόνον εἰς τὸ φρόνημα τῶν Μεσολογγιτῶν ὠφείλετο ἡ ἀντίστασις τῆς θέσεως μέχρι τῆς ἐκ Πελοποννήσου ἐλεύσεως ἐνισχύσεων εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Καθορίζεται ἐπὶ πλέον, διὰ συντόμου ἀλλ' ἐκφραστικῆς φρασεολογίας· ἡ ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, διάφορος τῆς μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένης· ἡ ὥρα τῆς ἐξόδου τῶν Τούρκων· ὁ κατ' αὐτὴν γενόμενος σφοδρότατος ἀγών· καὶ παρέχονται καὶ πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἱκανὰ πρὸς διαφώτισιν πολλῶν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον παραμενόντων σκοτεινῶν σχετικῶν σημείων.

[1] Τὸ ἔγγραφον ἐδωρήθη, τὸ ἔτος 1892 εἰς τὴν Ἐθνολογικὴν Ἑταιρείαν ὑπὸ τοῦ Ἡλία Τσιτσέλη, ἀπογόνου τοῦ Ἀνδρέα·

ὅτου ἐπὶ τέλους, ἀπορρίψαντες τὸ προσωπεῖον τοῦ ὑποκριτικοῦ των πατριωτιστοῦ, ἐφανέρωσαν ὁποῖοι πράγματι ἦσαν καὶ ὁποῖα ὀλέθρια διὰ τὴν πατρίδα σχέδια ἔτρεφον εἰς τὴν ψυχήν των.

Πρέπει νὰ γίνουν γνωστοὶ καὶ μίαν ἡμέραν νὰ δεικνύωνται εἰς τὴν κατάραν τῶν μελλουσῶν γενεῶν μεταξὺ ἄλλων· ὁ στρατηγὸς Γῶγος Μπακόλας[1] καὶ ὁ καπετάνιος Γεώργιος Βαρνακιώτης. Ὁ πρῶτος, γηραιὸς σύμβουλος τῆς κακοηθείας, συνέτεινε, διὰ τῆς κακῆς του πίστεως, εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς δυστυχοῦς μάχης τοῦ Πέτα καὶ ὑπῆρξε αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Σουλίου—πτώσεως ἐπικινδύνου καὶ ἀκόμη περισσότερον τρομερᾶς, καθ' ὅσον φοβερὰ καὶ ἀπρόσιται ὑπῆρξαν αἱ περιστάσεις ὑφ' ἃς ἡ πτῶσις ἐγένετο. Ὁ δεύτερος, ἀπὸ καιροῦ ἤδη μηχανευόμενος τὴν προδοσίαν καὶ ἀναμένων μόνον τὴν κατάλληλον στιγμὴν διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν διαστροφήν του πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἁπάντων, μετέβη εἰς Ἄρταν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ ὄχι μόνον ὑπετάχθη εἰς τὰς θελήσεις ἐκείνου τοῦ τυράννου, ἀλλὰ (καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ παραδοξώτερον) ἐτόλμησε νὰ προσφέρῃ τὴν ὑποταγὴν ὁλοκλήρου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος παρὰ τὴν γενικὴν θέλησιν[2]. Πόσον πολὺ ὅμως τοῦ διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες καὶ πόσον ὀλίγη ἦτο ἡ ἐπιρροή του ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐγένετο καταφανὲς καὶ ἀπεδείχθη ὅταν παρουσιάσθη τὸ ζήτημα τῆς

fino a che gittata via la maschera del loro simulato patriotismo diedero a conoscere quali in fatto si fossero e quali disegni alla Patria funesti nutrissero nell'animo.

Fra costoro debbono essere fatti noti e segno ad un tempo alla maledizione delle generazioni future, innanzi tutti: il generale Gogo Bacola ed il capitano Georgio Varnachioti. Il primo vecchio consigliere di malvagità á tratti di sua mala fede cooperó alla riuscita sgraziáta della battaglia di Peta che fu cagione della caduta di Suli: caduta intanto pericolosa più e terribile in quanto che ne furono gravi e funestissime le circostanze. Il secondo già da tempo macchinando il tradimento ne altro cercando che l'opportunità di porre a tutti sott'occhio la perversità sua, andato in Arta ed abbocatosi con Omer Pascià non solamente si fece in tutto suggeto á cenni di quel tiranno, ma (che é più strano) osò offerirgli la sommessiòne di tutta la Grecia Occidentate contro la volontà di tutti. Come però rimanessero deluse le sue speranze, e quanto lieve fosse lo stimolo di lui né cuori degli altri nel tempo stesso in cui si trattava di servitù, chiarissimi fatti il mostrano. Pero-

[1] Βλέπε σχετικὰ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τοῦ Πέτα.

[2] Ἐκ τούτου τεκμαίρεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ταύτης τῆς ἐκθέσεως ἦτο ἐκ τῶν μὴ μεμνημένων εἰς τὰ ἐν Κωνσπόλῃ ἀποφασισθέντα.

ὑποταγῆς. Ὅταν οἱ Ἀκαρνᾶνες καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔμαθαν τὴν φρικτὴν αὐτὴν ἀπώπειραν καὶ εἶδον ἀπειλουμένην τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀποκτήσει διὰ τοῦ αἵματός των, ἐξηγέρθησαν καὶ ἔδωκαν δείγματα ἀποφάσεως γενικῆς δράσεως. Μὲ τὴν ψυχικὴν αὐτὴν διάθεσιν προητοιμάσθησαν οὗτοι νὰ προελάσουν· καὶ εἶχον μάλιστα μέχρις ἑνὸς ὡρισμένου σημείου προχωρήσει ὅταν τοὺς ἐπρόλαβε ὁ προδότης καὶ εἰδοποίησε τὸν ἐχθρὸν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των. Καὶ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐβράδυνε νὰ τοὺς προσβάλῃ αἰφνιδιαστικῶς καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ πάντα τὰ σχέδια καὶ τὰς κινήσεις του. Οὕτω ὁ ἐχθρὸς ἐπέτυχε νὰ φθάσῃ σὺν τῷ χρόνῳ, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ προδότου, κατόπιν μικρῶν ἀντιστάσεων τὰς ὁποίας συνήντησε κατὰ τὴν προέλασίν του, ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἐστρατοπέδευσε τὴν 12ην τοῦ Ὀκτωβρίου (1822).

Ἡ πόλις αὕτη πολιορκηθεῖσα ἀπὸ ξηρᾶς ὑπὸ δέκα χιλιάδων ἐχθρῶν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς 4 πασσάδων, ἀπεκλείσθη συγχρόνως καὶ ἀπὸ θαλάσσης· καὶ εἰς τοιαύτην δυσχέρειαν κατήντησε, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχουν περισσότεροι τῶν 400 πολεμιστῶν οἱ ὁποῖοι νὰ δύνανται νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ὁρμὴν τοῦ πολυαρίθμου ἀντιπάλου. Εἴκοσι ἡμέρας περίπου μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας ἔρθασαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικά, τὰ ὁποῖα, μὲ τὴν ἐμφάνισίν των καὶ μόνον μὲ αὐτήν, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον. Διηυκόλυναν οὕτω τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικὰ τὴν συγκοινωνίαν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν μεταφορὰν ἐκλεκτῶν ὁμάδων σωμάτων Πελοποννησίων.

chè gli Acarnani e gli Etoli fatti consapevoli di cotale scellerato attentato e veggendo ad' un' ora minaciata quella libertà che poco prima s'erano acquistata col loro sangue si sollevarono e diedero segni di generale nientimento. Mentre adunque così disposti dell'animo s'apparecchiavano a marciare ed eransi già avanzati finò a certo punto, il traditore li prevenne avvisando il nemico delle loro operazioni; il quale non tardò ad assalirli d'improviso ed a spiegare tutti i segni e movimenti suoi. Così pertanto alla guida del Traditore giunse dopo picciole resistenze incontrate per via sotto le mura di Missolongi, ove si accampò il di 12 di Ottobre. (1822).

Questa città assediata dalla parte di terra da 10000 nemici sotto il comando di quattro Pascià fù ad un tempo bloccata per mare e ridotta a tali strettezze, non avea più di 400 uomini d'arme che potessero far fronte all'impeto di tante genti nemiche. Venti giorni circa dopo il principio dell'assedio arrivarono nelle acque di Missolongi le navi greche le quali col loro solo apparire misero in fuga l'armata Ottomana; facilitarono le communicazioni per la via di mare e servirono al

Οἱ ἐχθροὶ ὅμως κατ' ἀρχὰς δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπιχειρήσουν οὐδεμίαν ἐπίθεσιν, εἴτε λόγῳ τῆς φυσικῆς αὐτῶν βλακείας, εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως θάρρους. Εἴτε μὴ θέλοντες εἴτε μὴ τολμῶντες νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν δύναμίν των, ἐπροτίμησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἀπάτην· καὶ πότε μὲ πονηρίας καὶ πότε μὲ τὰ πομπώδη τεχνάσματά των, τὰ ὁποῖα οἱ βάρβαροι συνηθίζουν, προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ***κυριαρχία τῶν ἄλλων μερῶν θὰ ἦτο φαντασική καὶ ὄχι πραγματική.*** Ἀλλά, οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου, θεωροῦντες ὡς πρᾶξιν ἔνδοξον καὶ ἀνταξίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἕλληνος, τὸ νὰ ἀποθάνουν μᾶλλον παρὰ νὰ γίνουν πάλιν δοῦλοι τῶν παλαιῶν των τυράννων, ἀπέρριψαν περιφρονητικῶς κάθε πρότασιν συνενοήσεως. Οἱ ἐχθροί, βλέποντες αὐτὴν τὴν σταθερότητα γνώμης ἠναγκάσθησαν τέλος τὴν 25ην Δεκεμβρίου ἡμέραν ἀξιομνημόνευτον καὶ ἑορταζομένην μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, νὰ ἐπιχειρήσουν ἔρδον, ἔργον δηλαδὴ πλῆρες τόλμης καὶ κινδύνων. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου· καὶ μὲ τόσην ὁρμὴν καὶ τόσην μανίαν, ὥστε κατέληξαν οἱ ἀντίπαλοι νὰ παλαίουν σῶμα πρὸς σῶμα. Δύο ἢ τρεῖς φοράς, οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν τὴν τάφρον τοῦ προχώματος φέροντες τὰς κλίμακας διὰ νὰ ἀναρριχηθοῦν ἐπὶ τῶν τειχῶν· καὶ ἄλλας τόσας ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλην ἀπώλειαν. Ἡ τρίτη φορὰ ἦτο ἡ τελευταία· ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Ἀνατολικὸν Μωριᾶν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν· καὶ ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐφάνησαν εἰς τὸ λιμάνι τοῦ Μεσολογγίου τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικὰ μὲ τὸν Μιαούλην, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσαν οἱ κάτοικοι διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἁλώσεως.

passaggiò di scelti corpi peloponnesiaci.

Sia per la natural stoltezza loro, sia per mancanza di coraggio i nemici non vollero tentare da prima alcun assatto: Ma o volendo o non osando valersi della forza stimarono meglio di usare dell'astuzia quando colle loro lusinghe, quando con qué gonfi maneggi che sono propri dé Barbari procurarono di sottomettere la Città senza la quale immaginaria e non di fatto saria stata la Signoria degli altri paesi. Ma gli abitanti di Missolongi riputando azione gloriosa e degna del nome greco il morire piuttosto che farsi novellamente servi agli antichi loro Oppressori, rigettarono sdegnosamente ogni proposizione di accordo. I nemici veggendo questa fermezza di opinione furono finalmente costretti il di 25 Decembre giorno memorabile e festeggiato con pompa dai Cristiani a tentare un assalto: opera piena di pericoli e di audacia. Per tanto un'ora prima della levata del Sole fu dato principio all'assalto con tanto impeto e con tale accanimento che si venne alle mani corpo a corpo. Due e tre volte gl'inimici s'appressarono al fosso di trincea portando seco delle scale per la salita sulle mura ed altrettante furono rispinti dá Greci la cui valentia toccò in quel giorno il

σας φορὰς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἡρωϊσμὸς ἔφθασε ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς δόξης. Ἡ συμπλοκὴ διήρκεσε περισσότερον τῶν τριῶν ὡρῶν καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε τὸ πῦρ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ κραυγαὶ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ παιὰν τῆς νίκης ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀντήχησαν πρὸς ἁπάσας τὰς κατευθύνσεις καὶ ὁ ἀντίλαλός των πανταχόθεν ἠκούετο.

Τέλος ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἔκλινε πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Θεὰ τῆς νίκης, ἀόρατος, κατῆλθε πτερυγίζουσα καὶ ἐστεφάνωσε μὲ δάφνην τοὺς κροτάρους τῶν ἀνταξίων υἱῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν ὄχι διὰ νὰ ἐπιτύχουν ἓν ἔπαθλον ἐφήμερον καὶ χρηματικόν, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἐμψυχωμένοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των ἀπὸ τὸ ἄσβεστον αἴσθημα τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων των. Ἡ δικαία καὶ ἀνταξία ἀνταμοιβή, τόσων προσπαθειῶν καὶ ἐλπίδων, ὑπῆρξε ἡ χαρὰ νὰ βλέπουν τοὺς ἐχθροὺς ἡττημένους — ὑπὲρ τοὺς 500 ἐξ αὐτῶν φονευμένους — καὶ τὴν κυρίευσιν 12 σημαιῶν. Ποῖος θὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων μόνον τρεῖς ἔμειναν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης; καὶ ὅτι ἄλλοι τόσοι ἐπληγώθησαν; Παράδοξον μὲν τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πάντως ἀληθέστατον.

Τοιοῦτον τέλος ἔσχε αὐτὴ ἡ μάχη, ἡ βεβαίως ἀξία νὰ ἀναρερθῇ εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόσον διὰ τὴν δόξαν της ὅσον καὶ διὰ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματά της. Διότι αὐτὴ ἡ μάχη ἀπεράσισε τὴν τύχην ὄχι μόνον τῆς Δυτικῆς

più alto grado della loro gloria. Per più di tre ore durò il combattimento e tutto questo spazio di tempo non fù che un continuo fuoco di moschettaria e di artiglieria. Le strida da un canto ed il peana della vittoria dall'altro risuonavano per ogni dove ed echièggiavano tutti i contorni.

Finalimente la fortuna dell'armi piegò dalla parte de'greci. La Deadella vittoria invisi bilmente calata giù a volo venne a coronare d'alloro le tempia dei degni figli di Lei i quali s'affrontarono come Leoni non già per ottenere premio passeggero e mercenario ma animati per la loro propria libertà dall'indelebile sentimento di virtù dé loro antenati. La gioja di vedere gl'inimici vinti, più di 500 d'essi uccisi, e la presa di 12 vessilli furono giusta e degna ricompensa di tanti loro sforzi e speranze. Chi sarà che creda che de'Greci tre solamente rimasero sul campo della gloria? ed attretanti fossero feriti ? Strana cosa ad' udirsi ma pur verissima.

Tal fine ebbe questa battaglia degna certamente di essere tramandata nelle cronache della Grecia rigenerata, si per la gloria che le si addice che pei suoi felici sucessi ; perochè decise della sorte non solamente

Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ ἐξησφάλισε καὶ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ κάθε μέλλουσαν Ἀλβανικὴν ἐπιδρομήν.

Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν των οἱ ἐχθροὶ ἀντελήφθησαν πόσον ἦτο δύσκολον τὸ νὰ κατορθώσουν τὸν σκοπόν των καὶ νὰ ὑποδουλώσουν ἀνθρώπους ἐλευθέρους· καὶ διὰ τοῦτο ἄλλην φροντίδα δὲν ἔλαβον πλὴν τοῦ τίνι τρόπῳ νὰ ἐξασφαλίσουν τοὺς ἑαυτούς των, πρὸ πάντων ἀφ' οὗ ἔμαθον ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Βάλτου ἐξηγέρθησαν καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Ξηρομέρου, συναθροισθέντες εἰς μικρὰ σώματα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Ἱσπανικῶν **Γκουερίλας**, διέτρεχον τὴν χώραν συνάπτοντες συμπλοκάς. Ἀλλ' ὅτι περισσότερον τοὺς ἐτάραξε ὑπῆρξε ἡ ἀφιξις εἰς τὸ Ξηρόμερον περισσοτέρων τῶν χιλίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἐκ Μεσολογγίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐνδόξου ἡγεμόνος τῆς Μάνης Μαυρομιχάλη, καθὼς καὶ ἡ ἐμφάνισις εἰς τὰ παράλια τοῦ αὐτοῦ μέρους πέντε Ἑλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων. Μόλις λοιπὸν ἔλαβον οἱ ἐχθροὶ αὐτὴν τὴν πληροφορίαν ἐσκέφθησαν ὅτι ἐὰν ἀκόμη θὰ ἐβράδιαζον νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν θὰ εὕρισκον ἀποκεκλεισμένα δι' αὐτοὺς καὶ τὰ μέρη τοῦ Ξηρομέρου, διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἤλπιζον νὰ εὕρουν δίοδον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τραποῦν εἰς αἰφνιδίαν φυγὴν τὴν 31ην Δεκεμβρίου, εἰς τὴν 7ην ὥραν τῆς νυκτός [1].

Τὸ πόσον πολὺ ἡ φυγὴ αὕτη ἦτο ἐπιβεβλημένη καὶ πόσον ἐσπευσμένη,

[1] Πρώτη ὥρα τῆς πρωΐας.

della Grecia Occidentale ma della Orientale eziandio, e mise al sicuro il Peloponnèso da ogni e qualunque futura incursione albanese.

I nemici dopo la sconfitta conobbero quanto difficile fosse il giungere più al loro scopo, e il rendere schiavi uomini liberi. Per lo che non si presero altra cura che quella del modo onde porsi in salvo, massime dopo aver saputo che gli abitanti di Valto erano insorti, e che quelli di Xeromero in vari piccioli corpi riuniti a guisa di guerrillas spagnuole andavano attorno guerreggiando in partite. Ma ciò che più li turbo fù l'arrivo in Xeromero di più di mille uomini andati da Missolongi e capitanati dall'illuste principe di Maina Mavromicali, e la comparsa di cinque greche navi da guerra alle spiaggiè di quel paese. Avuta appena questa notizia, e pensando che se avessero indugiato avrebbero trovato anche i passi di Xeromero chiusi, pei quali solamente speravano avere un scompo, il di 31 Decembre sulle ore 7 della notte risolvettero di darsi ad una fuga improvisa.

Quanto questa fosse dalla necessità e quanto precipitosa si

συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν λείαν τὴν ὁποίαν ἁρπαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Πάντα τὰ πυροβόλα των, μεγάλα καὶ μικρὰ ἐν συνόλῳ 10, τοὺς ὅλμους, τὰς ἁμαξοπομπάς, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰ τρόφιμα, τὰ πολεμικὰ των τρόπαια, καὶ πᾶν ἄλλο ἐξ ὅσων διακρίνεται ὁ Ἀσιατικὸς πλοῦτος, τὰ ἐγκατέλειψαν διὰ νὰ δυνηθοῦν αὐτοὶ νὰ φύγουν, καὶ σώσουν διὰ τῆς φυγῆς τὰ ἀσθενῆ ὑπολείμματα τῶν δυνάμεών των. Ἡμεῖς ὑποπτεύθημεν τὴν φυγὴν τῶν ἐχθρῶν περὶ τὴν 10ην ὥραν τῆς νυκτὸς [1] ἐξ ὡρισμένων ἐνδείξεων. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἐξώρμησαν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ὀλίγων ἀντιπάλων ὅσοι εὑρίσκοντο εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλους ἡμαλώτισαν καὶ ἄλλους ἐθανάτωσαν. Ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐμάθομεν ὅτι οἱ πασάδες εἶχον πορευθῆ πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Κλεισούρας καὶ ὁ Ρεσὶτ Μεχμὲτ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Κεράσογλου. Μέχρι τοῦ Κεράσογλου παρηκολούθησαν τοὺς ἐχθροὺς διάφορα σώματα Ἑλλήνων καὶ ἐφόνευσαν ἀρκετοὺς ἐξ αὐτῶν. Ἄλλα σώματα τοὺς παρηκολούθησαν μέχρι τῆς Κλεισούρας καὶ τοὺς ἥρπασαν ἐν πεδινὸν πυροβόλον — τὸ μόνον τὸ ὁποῖον εἶχον κατορθώσει νὰ συμπαραλάβουν. Τρίτη Ἑλληνικὴ φάλαγξ ἐπροχώρησε μέχρι Βραχωρίου καὶ Γαλατᾶ, ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ μέρος τῶν ἐχθρικῶν στρατιωτικῶν καταστημάτων. Ἀλλ' οἱ ἀσθενεῖς εἶχον ἀπὸ τῆς προτεραίας μεταφερθῆ ἀλλαχοῦ καὶ ἀπέμενον εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν μόνον

[1] ὅπερ ὥραν πρωΐας

deduce dalle spoglie che lasciarono sul campo. Tutti i canoni e grandi e piccioli in numero di 10, i Montari, le munizioni da guerra e da bocca; i loro trofei militari, le mense e quant'altro distingue l'asiatico lusso, tutto abbandonarono onde poter fuggire e fuggendo salvare i deboli avanzi delle forze. Circa le 10 ore della notte per alcuni segni ci venne sospetto per la fuga de'nemici sicché i greci fatta una sortita assalirono que' pocchi che si trovarano nel campo e di essi parte uccisero parte pressero vivi. Da questi sapemmo che i Pascià erano incaminati per Vrachori: Omer Pascià per la via di Clisura, e Reshit Mecmet per quella di Chierassovo. Vari corpi di greci inseguirono i nemici fino a Chierassovo e ne uccisero buon numero, altri fino a Clisura e presero loro un canone di campo il solo che avean potuto trasportare seco. Una terza fallange Ellenica si avanzò fino a Bochori e Galatà ove erano gli Ospedali, e parte delle tende militari nemiche: Ma gli amâlati erano stati menati altrove un giorno prima e quivi erano rimasté tutte le tende due canôni ed un Mortajo. Dai vivi similmente fummo informati che nella bataglia del 25 p p. il numero degli uccisi insieme a

τὸ σύνολον τῶν σκηνῶν δύο πυροβόλα καὶ εἷς ὅλμος. Ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐμάθομεν καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὴν μάχην τῆς 25ης ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν συνόλῳ φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ὑπερέβη τοὺς ὀκτακοσίους.

Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἔφυγε ὁ ἐχθρὸς καὶ ἡ ἔλλειψις τροφίμων μᾶς ἐξασφαλίζουν τὸ ὅτι δὲν θὰ παρακμείνῃ ἐντεῦθεν τῶν συνόρων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Πάντως ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ἡμεῖς προετοιμάζομεν σήμερον ἐκστρατείαν ἐναντίον του διὰ νὰ τὸν καταδιώξωμεν ὅσον μακρὰν θὰ μᾶς καταστῇ δυνατόν.

Ἐκ τοῦ Μεσολογγίου, τῇ 6 Ἰανουαρίου 1823.

quello di feriti passo agli ottocento.

Il modo come il nemico fuggì, e la mancanza de' viveri che il travaglia ci assicurano che non si rimarrà di qua dai confini della Grecia Occidentale: Tuttavià oggi per noi si apparecchia un'ordinata spedizione per inseguirli fin dove potremo.

Da Missolongi il 6 Genario 1823.

***

Ὁ παρατηρῶν τὴν ἐν τῷ ἀναμνηστικῷ λευκώματι τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων [1] ἀλληγορικὴν εἰκόνα τῆς ἐφόδου τῶν Τούρκων κατὰ τὴν α΄ πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου πείθεται ὅτι ὡχύρωσε τὸ Μεσολόγγιον ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος· καὶ ὅτι ἂν αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε, ἀντίστασις τότε δὲν θὰ ἐγίνετο [2]. Ὅτι, μόνος αὐτὸς ἔδειξε τὴν ἀξίαν τῆς θέσεως τοῦ Μεσολογγίου, ὡς κατελλήλου δι' ὀχυρόν, αὐτὸς γενόμενος ὁ Προμηθεὺς τῆς κατὰ τὸ 1825—1826 ἀθανάτου δόξης τῆς θέσεως.

Ἡ τοιαύτη γνώμη ἐνισχύεται ἐκ τῆς δημοσιευθείσης τὴν 31ην Ἰανουαρίου 1823 ἀκολούθου διακηρύξεως πρὸς τὸ Πανελλήνιον. Ἡ α΄ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου εἶχε λυθῆ τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Ὁ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ.

(Κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς σημερινῆς συνελεύσεως)

Ἐπειδὴ ὁ ἐκλαμπρότατος Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρίγκηψ Α. Μαυροκορδάτος τε τε ἄλλα καλὸς κἀγαθὸς ἀνεφάνη εἰς τὸν ἅπαντα χρό-

[1] Τὸ λεύκωμα τοῦτο κατηρτίσθη ἐν Μονάχῳ, διαταγῇ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, πατρὸς τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὀθωνος.

[2] Ὁ Μαυροκορδάτος παρουσιάζεται εἰς τὴν εἰκόνα ὀρθιος ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας βαθμίδος κανον ὀβολοῦντος ὑγροῦ ὑγρώματος. Μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ σχέδιον τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Μεσολογγίου.

νον, κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀδόλου πατριωτισμὸν καὶ πατριωτικὴν φερεπονίαν καὶ φιλοκαλίαν· ταῦτα δὲ πάντα ἐν μετριοφροσύνῃ ἔχουν ἀναδείχθη καὶ δὴ πληρεζούσιος τά τε στρατιωτικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος διορισθεὶς ἄξιος ἀνεφάνη τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Διοικήσεως, παντὶ σθένει ἀγωνισθεὶς καὶ διακινδυνεύσας ὑπὲρ κινδυνευούσας Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τῆς ὁποίας τὴν σωτηρίαν καὶ μεγάλως συνετέλεσεν.

Διακηρύττει

Τὸν εἰρημένον Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, πρίγκηπα Α. Μαυροκορδάτον, ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἔθνους ὡς καὶ πάντα χρήσιμον καὶ ἀξιάγαστον ἀναφανέντα καὶ οὐδὲν ἐπιλήψιμον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος· ἐφ' ᾧ καὶ δίδεται τὸ παρὸν ἐπίσημον ἔγγραφον εἰς χεῖρας τῆς Αὐτοῦ ἐκλαμπρότητος, μαρτύριον μὲν τῆς περὶ αὐτοῦ ἀγαθῆς γνώμης τοῦ σώματος τούτου, τεκμήριον δὲ τῆς φροντίδος τῆς Διοικήσεως εἰς τὸ νὰ μείνῃ ἐν τῇ Ἑλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἡ ἀρετὴ ἄδολος καὶ ἀγέραστος.

Ἐξεδόθη ἐν Ἐρμιόνῃ κατὰ τὸν λήγοντα μῆνα τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1823 καὶ τοῦ γ' τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Προέδρου ὁ ἀντιπρόεδρος
Βασίλειος Ν. Μπουντούρης
Ὁ α'. γραμματεὺς Ἰω. Σκανδαλίδης.

***

Τὴν 21ην Ἀπριλίου τοῦ 1821 ἐκήρυξαν οἱ Μεσολογγῖται τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξέλεξαν αὐθημερὸν ἐπιτροπὴν προκρίτων καὶ τὸν Ἀθανάσιον Ραζηκότσικαν ἀρχηγὸν τῶν δυνάμεων τῆς πόλεως. Ἡ πρώτη σκέψις των ἐστράφη εἰς τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπεξέτειναν ἑκατέρωθεν μέχρι τῆς θαλάσσης τὴν ὁρισθεῖσαν κατὰ τὸ 1769 μικρὰν καὶ περιωρισμένης ἐκτάσεως τάφρον, ἥτις ἀπέκτησε πλάτος 2—2,5 μέτρα καὶ βάθος 1,10. Διὰ τ' ἀπαιτηθέντα χρήματα ἐγένετο συνεισφορὰ τῶν κατοίκων καὶ ἀναφέρονται ὡς καταβαλόντες τὰ σχετικῶς μεγαλείτερα ποσὰ οἱ Ι. Τρικούπης, Μῆτσος Τσιντσιλώνης, Στάμος Σιδέρης καὶ Ἀναστ. Παλαμᾶς. Ἡ ὀρυξις τῆς τάφρου ἐσυγχρονίσθη μὲ ἀνέγερσιν χαμηλοῦ τείχους φέροντος τουφεκήθρας—ὁλικοῦ ὕψους 1,28 μ. καὶ πάχους 0,60—καὶ τοποθέτησιν 14 πυροβόλων ἐπὶ κανονιοστασίων. Ἅμα ἐπερατώθησαν τὰ ἔργα τῆς ἐκβαθύνσεως ἐπληρώθη ἡ τάφρος δι' ὑδάτων τῆς λιμνοθαλάσσης.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀμυντικῶν ἔργων ἀπῄτησε $2\frac{1}{2}$ περίπου μῆνας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς σχετικῆς λογοδοσίας τοῦ Ἀθ. Ραζηκότσικα πρὸς τὴν τότε ἐφορευτικὴν τοῦ Μεσολογγίου ἐπιτροπήν. (Κ. Στασινοπούλου Μεσολογγῖται σελ. 116). Τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1821, δέκα ἡμέρας πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν ἔργων. Ἦλθε εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἐκ Μασσαλίας ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου τοῦ Σπύρου Πανούτσου, φέρων ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ἀγορασθέντα ἐκ συνεισφορῶν τὰς ὁποίας ἐνήργησαν κυρίως

ὁ ἐν Πίζῃ Ἰωάννης Καρατζᾶς, πρώην ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας συγγενεὶς τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἄρτης Ἰγνάτιος [1].

Ὁ Ἥβρος Ρήγας, ἀπεσταλμένος ἐκ Πελοποννήσου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, εὑρίσκετο ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἦτο ἤδη γνωστὸς εἰς τοὺς προκρίτους τοῦ Μεσολογγίου, πεπεισμένος, ὅπως καὶ ἅπαντες οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἕλληνες, ὅτι ἡ σωτηρία των μόνον ἐκ τῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐνισχύσεως θὰ ἐξησφαλίζετο. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐπίστευον οἱ πρόκριτοι εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἦσαν πρόθυμοι νὰ τὸν ὑπακούσουν· καὶ εἶχον ἤδη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἥβρον.

Τὸν Μαυροκορδάτον οἱ Μεσολογγῖται ὑπεδέχθησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ὄχι μόνον διότι τοὺς ἔφερε καὶ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ ὄνομά του τοὺς ἦτο γνωστόν. Ὁ Ἥβρος καὶ οἱ συνοδοί του—μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πρᾶΐδης—ἐνήργησαν νὰ σχηματισθῇ ταχέως γνώμη ἐν Μεσολογγίῳ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο ἀληθὴς ἔξοχος ἀνήρ, κατάλληλος δι' ἀρχηγός των [2].

Εἶχε πράγματι θετικὴν μόρφωσιν καὶ σημαντικὴν πεῖραν. Οὐδέποτε μολαταῦτα θὰ ἐπετύγχανε νὰ ὑποστηριχθῇ τόσον πολὺ ὑπὸ τῶν μορφωμένων προκρίτων τοῦ Μεσολογγίου ἂν δὲν συνέβαινε εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα νὰ κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ νὰ λάμπουν τὰ πρόσωπα τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου (εἰς τὴν ἀνατολικὴν) καὶ τοῦ Βαρνακιώτη (εἰς τὴν δυτικήν)· οὕτως ὥστε διὰ τοὺς προκρίτους νὰ ἦτο ἱκανοποιητικὸν τὸ νὰ προΐστατο τῶν γενικῶν πραγμάτων τρίτον πρόσωπον. Ἐντὸς λοιπὸν μιᾶς ἑβδομάδος κατωρθώθη τὸ θάυμα νὰ ὑπογραφῇ καὶ κυκλοφορήσῃ ἀνὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον:

Φιλογενέστατοι ἀδελφοί, Καπετὰν Γεωργάκη Νικολοῦ, (Βαρνακιώτη), Καπ. Ἀνδρέα Ἴσκου, Καπ. Γεωργάκη Τζόγκα καὶ λοιποὶ πάντες ἀδελφοὶ πρόκριτοι Ξηρομέρου, Βάλτου καὶ Βονίτζης.

Ἡ μεγάλη ἀνάγκη τῆς Πατρίδος ὅπου κινδυνεύει πανταχόσε, μᾶς ἐβίασε νὰ συνέλθωμεν πάντες ἐδῶ, καὶ νὰ συνομιλήσωμεν ἀδελφικῶς περὶ τῶν κριτικῶν μας περιστάσεων· ἡ θεία πρόνοια ὅπου πάντοτε προβλέπει τὸ συμρέ-

---

[1] Εἰς τὰς συνεισφορὰς εἶχε συμμετάσχει (κατὰ τὸν Τρικούπην) καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Οἱ ἀντίπαλοί του δὲν τὸ παραδέχονται.

[2] Ὁ Μαυροκορδάτος, σπουδάσας ἀστεῖος ἐν Ἰταλίᾳ, εἶχε ἐπὶ ἑπταετίαν σταδιοδρομήσει ὡς γραμματεὺς καὶ πρωθυπουργὸς (μέγας ποστέλνικος) τοῦ Θέου του Ἰωάννου Καρατζᾶ, ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1818, ἐμπρόπτοι, διὰ τὸν φόβον τοῦ Διβάνιου, ἐγκατέλειπον τὰς θέσεις των, καταφυγόντες εἰς Ἰταλίαν ὅπου παρέμειναν μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

[3] Ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ τὸ 1821 ἦτο ἡλικίας 30 ἐτῶν. Εἰς τὴν θετικὴν του μόρφωσιν καὶ τὴν διοικητικὴν ἐμπειρίαν προστίθετο ἐνημερότης ἐπὶ τῶν συμβάντων τῆς Ναπολεοντείου ἐποχῆς, κατὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἦτο ἤδη ἐνήλικος.

ρον, ἀπροσδοκήτως ἐξαπέστειλεν εἰς ἡμᾶς τὸν ἐκλαμπρότατον καὶ ἀξιώτατον ἀδελφὸν κύριον Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, ἄνδρα μεγαλωτάτης ὑπολήψεως καὶ ἀρετῆς, ὅστις ἦλθεν ἐξεπίτηδες νὰ δουλεύσῃ τὸ γένος μὲ τὴν θυσίαν τῆς ἰδίας του ζωῆς καὶ καταστάσεως· εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἀνεφέραμεν τὰς περιστάσεις μας, τὴν ἄκραν ἡμῶν ἀδυναμίαν, καὶ τὴν ἀνάγκην ὅπου ἔχομεν ἀπὸ τὴν ἀξιωτάτην βοήθειάν του· ἡ ἀμίμητος φιλογένειαι, ἡ φιλαληθεστάτη καὶ βάσιμος ὁδηγία του μᾶς ὑπεχρέωσε νὰ τοῦ ῥηθῇ διὰ παντὸς πρὸς Θεὸν ἱκέται, καὶ ὅσον τάχιστα νὰ βάλωμεν εἰς πρᾶξιν ἐκεῖνο ὅπου ἐκρίθη παρὰ πάντων ἡμῶν εὔλογον καὶ συμφέρον, τὸ ὁποῖον κατεγράφη εἰς τέσσαρα ἄρθρα· καὶ ἰδοὺ ὅπου ἐξεπίτηδες μὲ τὸν παρόντα κομιστὴν ἀδελφὸν κύριον Τάτζην Μαυρομμάτην σᾶς τὸ στέλνομεν νὰ τὸ θεωρήσετε ἀκριβῶς· καὶ ἂν συγκατανεύσητε εἰς τὴν ἱκανὴν ἡμῶν ἀδελφικὴν θέλησιν καὶ γνώμην, νὰ τὸ βεβαιώσητε οἱ καπετανέοι μὲ τὰς σφραγίδας των, καὶ οἱ πρόκριτοι μετὰ τῆς ὑπογραφῆς των, καὶ ἀμέσως μὲ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ μᾶς τὸ ἐξαποστείλετε διὰ νὰ βάλωμεν εἰς πρᾶξιν τὴν ἀναγκαιοτάτην ταύτην Διοίκησιν. Θέλετε ψηφίσῃ καὶ διορίσῃ ἀμέσως καὶ τὰ ὑποκείμενα τῶν χωρίων ὅπου μέλλει νὰ παρευρίσκωνται παντοτινὰ μὲ τὸν ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ῥηθεὶς κύριος Μαυροκορδάτος, ὅστις διὰ τῆς ἱκεσίας ἡμῶν, καὶ διὰ τὴν δούλευσιν ὁποῦ χρεωστεῖ πρὸς τὴν Πατρίδα, ὑπεσχέθη νὰ δεχθῇ αὐτὸ τὸ βάρος, καὶ νὰ δουλεύσῃ ὅλαις δυνάμεσι τὰ συμφέροντα· θέλετε πληροφορηθῇ ἐντελέστερα καὶ παρὰ τοῦ ῥηθέντος κυρίου Μαυρομμάτη περὶ πάντων καὶ κάμετε ὡς ἀδελφοὶ φιλογενεῖς νὰ λάβῃ τέλος αὐτὴ ἡ ἀναγκαιοτάτη καὶ βάσιμος ὑπόθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν κρέμαται ὅλη μας ἡ ἐλπίς, καὶ χωρὶς αὐτῆς τὰ πάντα μένουσι μάταια καὶ τὸ πᾶν κινδυνεύει ἄνευ τινὸς ἐλπίδος.

Εὐθὺς ὁποῦ τοῦτο τὸ ἱερὸν σύστημα λάβῃ τὰ πρῶτα τῆς Διοικήσεως, τότε θέλετε γνωρίσῃ πόσον ἐπωφελὲς καὶ χρήσιμον εἶναι τῇ Πατρίδι, καὶ κάθε δυσκολία νὰ εὐκολυνθῇ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ νὰ λείψωσι εἰς τὸ ἔξῆς ὅλαι αἱ ἀταξίαι καὶ παραδρομαί· τόσον καὶ μένομεν εἰς τὴν ἀγάπην σας.

(Ζυγ.) *Δημήτριος Μακρῆς*
(Τ. Σ.)
(Ἀγρ.) *Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος*
(Τ. Σ.)
(Μεσ.) *Ἀνασάσης Τζιμπουράκης*
Ἀντώνιος Ἀναστάσης
(Μεσ.) *Ἀλέξιος Τζιμπουράκης*
(Μεσ.) *Πάνος Παπαλουκᾶς*

(Ἀγρ.) *Χρηστάκης Στάϊκος*
(Μεσ.) *Ἀποστόλης Καψάλης*
Ἀβαγάσιος Ραζῆς
(Αἰτ.) *Σπῦρος Κουρκουμέλης*
(Αἰτ.) *Κωνσταντῆς Τζάλας*
(Αἰτ.) *Μῆτρος Φραγκούλης*
(Αἰτ.) *Κωνσταντῆς Γκολφῖνος*

Συνταχθέντες ἐνταῦθα οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ἀδελφοὶ Μεσολογγῖται, Ἀνατολικιῶται, Ζιῶται, Βλογαΐται, καὶ δύο παρευρεθέντες Καπετανέοι, ὅτε Καπετὰν Ἀλέξιος Βλαχόπουλος καὶ Καπετὰν Δημήτριος Μακρῆς, βιαζόμενοι διὰ τὰς κριτικὰς περιστάσεις καὶ τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τῆς Πατρίδος,

ἔκριναν ἀναγκαῖον τὰ κάτωθι, προκαλοῦντες θερμῶς καὶ ἀδελφικῶς εἰς τὴν αὐτὴν συναίνεσιν καὶ τοὺς ἐλλείποντας ἀδελφοὺς Καπετανέους καὶ Προύχοντας Ξηρομερίτας, Βαλτινοὺς καὶ Βονιτσάνους.

Ἄρθρον Α΄.

Νὰ σταθῇ μία Διοίκησις συνθεμένη ἀπὸ ἕναν ἀξιώτατον ἀρχηγόν, καὶ ἀπὸ ἓν ἢ δύο ὑποκείμενα κάθε τόπου ἐκλελεγμένα μὲ τελείαν πληρεξουσιότητα ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐντοπίους, μὲ τῶν ὁποίων τὴν συναίνεσιν καὶ συμβουλὴν θέλει ἀποφασίζει κάθε ὑπόθεσιν, προβλέπων πάντοτε τὰ χρήσιμα καὶ συμφέροντα τῇ Πατρίδι.

Ἄρθρον Β΄.

Οἱ Καπετανέοι θέλει ἔχωσι τὸν πρῶτον τους βαθμόν, τὴν δύναμιν τῶν ἁρμάτων, τὴν προτέραν τους ἐξουσίαν, τὴν πληρωμὴν τῶν λοφέδων των κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅτου ἕκαστος ἔχει μὲ τὸν ναχαέν του, καὶ θέλει ἐνδυναμώνουν τὴν Διοίκησιν κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐξαρτώμενοι πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀνωθεν Διοίκησιν.

Ἄρθρον Γ΄.

Οἱ αὐτοὶ Καπετανέοι θέλει δώσωσιν εἰς τὴν ῥηθεῖσαν Διοίκησιν ὅσους ἀνθρώπους τοὺς ζητήσῃ διὰ νὰ παρευρίσκωνται πάντοτε ὑποκείμενοι εἰς τὰς διαταγὰς τῆς αὐτῆς Διοικήσεως μὲ χρέος ἄρευκτον τῶν ἰδίων Καπετανέων νὰ ἐνεργοῦν ἀποφασίστως εἰς ὁποιανδήποτε περίστασιν, τὰς καιρικὰς διαταγάς της.

Ἄρθρον Δ΄.

Οἱ ὑπήκοοι πάντες θέλει ἔχωσι τὴν πρέπουσαν ὑπακοὴν εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς· οἱ δὲ ἀπειθεῖς καὶ ἄτακτοι θέλει παιδεύονται κατὰ τὰ ἐγκλήματά των ἀριλοπροσώπως καὶ χωρὶς τινος ἐξαιρέσεως.

Ταῦτα ἔκριναν καὶ ἀπεφάσισαν, τὰ ὁποῖα ὑπόσχονται μὲ τὸν ὅρκον τῆς ἱερᾶς συνειδήσεως καὶ τιμῆς· νὰ φυλάξωσιν ἀμετάτρεπτα, καὶ ἀνελλιπῆ· ὁ δὲ παραβάτης τινὸς τῶν τοιούτων θέλει κριθῇ διὰ παντὸς ἐχθρὸς τῆς Πατρίδος, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀδελφοὶ νομίζοντές τον ὡς τοιοῦτον νὰ τὸν κατατρέχωσιν ἀνηλεῶς μὲ τὸν πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν.

1821 τὴν 27 Ἰουλίου Μεσολόγγι.

***

Ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης, τοῦ Νικολάου,[1] ὁ πρὸ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος

[1] Πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ὁ ἁρματωλὸς τοῦ Ξηρομέρου Νικολὸς Βαρνακιώτης, ἐκ τοῦ χωρίου Βάρνακα τῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Γεώργιος (Γεωργάκης) ὠνομάζετο τοῦ Νικολοῦ πρὸς διάκρισιν, ἀπὸ ἄλλων συγγενῶν του Βαρνακιωτῶν, φερόντων τὸ αὐτὸ κύριον ὄνομα.

Ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Νικολοῦ ***Γιάννος*** Βαρνακιώτης, καπετάνιος, συμμετέσχε εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 (τοῦ Ὀρλώφ.) Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν της κατέφυγε εἰς Ρωσίαν, ἐπιβαίνων τοῦ Ρωσικοῦ στόλου, μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν παλληκαρίων του. Ἐν Κριμαίᾳ ἀπολέμησε τοὺς Τούρκους, διεκρίθη, ἐβαθμολογήθη συνταγματάρχης τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐν Κριμαίᾳ ἐφονεύθη εἰς μάχην κατὰ τῶν Τούρκων.

ἁρματωλὸς τοῦ Ξηρομέρου, ἦτο ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ στενὸς φίλος τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη. Εὑρέθη καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων εἰς τὰ Ἰωάννινα ὅταν ὁ σουλτάνος ἐπραγματοποίησε τὴν ἀπόφασιν ἐξοντώσεως τοῦ τυράννου. Ἄγνωστον τὸ ἂν συνεννοήθη μετὰ τοῦ Βρυώνη, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸν Ἀλῆ ὑπεσχέθη ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ νὰ εὐκολυνθῇ εἰς τὴν ἐκ τοῦ φρουρίου διαφυγήν του. Καὶ ὅταν τὴν ἐπραγματοποίησε οὐδὲν ἐνήργησε ἐν Ἀκαρνανίᾳ, παρεμείνας ἁπλῶς ἐξ ἀποστάσεως θεατὴς τοῦ τέλους τοῦ δράματος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Οἱ ἐπικριταί του [1] ἀποδίδουν εἰς τὸ κακοσκόπον τοῦ χαρακτῆρος τὴν ὑπὲρ τοὺς δύο μῆνας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος οὐδετέραν στάσιν του, ἐκφραζόμενοι ὅτι παρηκολούθησε ἐξ ἀποστάσεως τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ ἠδιαφόρησε ἀκόμη εἰς τὰς παροτρύνσεις τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, ἀναμείνας τὴν τύχην τῶν ὅπλων τοῦ φίλου του Ὀμὲρ Βρυώνη· ὅτι ἀπεφάσισε ν' ἀναμιχθῇ μόνον ὅταν εἶδε τὰς ἀποτυχίας τοῦ Βρυώνη, τὴν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπανάστασιν καὶ ἐβεβαιώθη διὰ τὴν ἐναντίον του δυσφορίαν τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἡ προσωπικότης του ἐφανερώθη εἰς τὸ Πανελλήνιον τὴν 26 Μαΐου 1821, ἅμα ἐνέκρινε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξέδωκε τὴν μεγάλην του προκήρυξιν, ὅταν συγχρόνως μὲ τὰς φράσεις ἔθεσε εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰς πράξεις, πρωτοστατήσας εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἀγρινίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων, καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς περιστάσεις [2].

Ὁ Μαυροκορδάτος, γνωρίζων αὐτὸν ἐκ φήμης, ἐνήμερος τῆς ἀξίας του, ἀκούων διὰ τὰς ἐπιτυχίας του, ἐπεδίωξε νὰ τὸν σχετισθῇ, ὅπως ἄλλωστε ἔπραξε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς προσωπικότητας. Πρὸς τοῦτο, δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ προηγουμένου ἐγγράφου ὑπὸ τῶν προκρίτων Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ καὶ τῶν δύο ὁπλαρχηγῶν, τοῦ ἀπηύθυνε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν:

Ἀνδρειότατε Στρατηγὲ Κύριε Γεώργιε Νικολοῦ
(Βαρνακιώτη)

«Μὲ τὴν κουὴν μου, μετὰ τῶν στρατηγῶν σου, σᾶς ἔγραψα τὰ δέοντα. Πληροφορηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ φιλογενοῦς Ἤβου Ρήγα [3] τὸ ἔξοχον τοῦ ἐπο-

[1] Ἀπομνημονεύματα τοῦ Πατρῶν Γερμανοῦ.

[2] Φιλήμονος Δοκίμιον, τόμος Δ' σελ. 421.

[3] **Τῷ σεβασμιοτάτῳ ἁγίῳ μητροπολίτῃ Π. Πατρῶν καὶ τοῖς εὐγενεστάτοις ἄρχουσι τῆς Πελοποννήσου.**

Μεσολόγγι τῇ 31ῃ Μαΐου 1821

Προχθὲς μὲ τὸν Δραπανιώτην σᾶς ἔγραψα τὰ τότε τρέχοντα, καὶ ὅτι νὰ φροντίσητε διὰ νὰ λάβητε παρὰ τοῦ ἰδίου 10 βαρέλια μπαρούτι καὶ 400 τάλλαρα.

Σᾶς εἰδοποιῶ ἤδη, τὰς χαροποιὰς καὶ λαμπρὰς νίκας τῶν ἡρώων Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτω-

κειμένου σου, καὶ τὴν φρόνησίν σου, ἐτήνεσα τὸν χαρακτῆρα σας, καὶ τὴν φιλογένειάν σας· ἐξακολούθει λοιπόν, γενναῖε τὰ κινήματα σου, μὲ τὴν συνήθη σου ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν, καὶ οἱ ὑπόσχομαι ἂν φιλίαν μου, καὶ δυνατὴν βοήθειαν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ὅταν δηλ. ἡ Πατρὶς εὑρεθῇ ἐν καιρῷ νὰ

λῶν. Ὁ καπετὰν Γεωργάκης Βαρνακιώτης καὶ καπετὰν Ἀνδρέας Καραΐσκος μὲ ἓν σῶμα καλῶν περιφερομένοι εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σπαρτοβουνίου καὶ Μακρυνόρους εἶδον ἔξαφνα τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν Πλάσαν ὅπου τοὺς ἐπαρρησιάσθη μὲ 1500 Ἀρβανίτας Θέλων νὰ διαβῇ διὰ τὴν Πελοπόννησον. Τὸν ἔβωσαν λοιπὸν τὰ ἐλεύθερον ἔπις οὗ τὸν ἔβρασαν εἰς Θέσιν ἁρμοδίαν, καὶ τότε ἐπέταξαν τὸ προσωπεῖον καὶ τοὺς ἐπέπεσαν μὲ τόσην ὁρμήν, ὥστε δὲν ἠγλύτωσε ψυχή. Μὲ γράφει ὁ Βαρνακιώτης, ὅτι τὰ ὄρνια ἔχουν ζωοτροφίαν ἑνὸς χρόνου ἀπὸ τὰ σώματα τῶν ἀπίστων. Ἓν ἄλλο σῶμα διοικούμενον ἀπὸ τὸν καπετὰν Τζιώγκαν ἐστράτευσε διὰ τὴν Πούνταν καὶ Βόντζαν· ἓν τρίτον διοικούμενον ἀπὸ τὸν καπετὰν Γόγκον καὶ Κουτελίδαν πολιορκοῦν τὴν Ἄρταν, καὶ ἓν τέταρτον, ἀπὸ τὸν καπετὰν Μακρῆν καὶ Γεωργάκην Βαλτινὸν ὥρμησε προχθὲς διὰ τὸ Βραχώρι. Οἱ ἐχθροὶ 1200 τὸν ἀριθμόν, ἐσφαλίσθησαν εἰς τὰ πλέον ὀχυρωμένα ἀσκήτια καὶ πολεμοῦν ἀπελπισμένα, πλὴν ἡ ἀνδρεία καὶ ὁρμὴ τῶν καλῶν μας Ἑλλήνων εἶναι ἀπερίγραπτος· ἐκατάκαυσαν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πόλεως, ἐκατάσφαξαν τὰ δύο τρίτα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπερισύμμασαν τοὺς ἐπιλοίπους εἰς τέσσαρα ὀσπήτια. Χθὲς ἦτο νὰ τελειώσῃ αὐτή, ἡ τρομερὰ σχυνή, καὶ ὥρα τῇ ὥρᾳ περιμένω τὰς χαροποιὰς ἀγγελίας· κοινῶς δμως οἱ καπεταναῖοι μὲ ζητοῦν μουνιτζιώνες [1]. Ὅλα αὐτὰ τὰ σώματα συμποσοῦνται ἀπὸ 10—12 χιλιάδες ἀνδρείους Ἕλληνας, καὶ τελειώνοντες εἰς Βραχώρι, ὁ σκοπὸς των εἶναι νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὰ Ἰωάννινα. Ἐγὼ ἀδιακόπως δένω φουσέικα καὶ τοὺς προφθαίνω ὅλους ὅσο ἔχω. Ἔστειλα εἰς Ἰθάκην ζητοῦντας καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ἀδελφῶν βοήθειαν, διὰ νὰ προφθάσω τοὺς γενναίους ἡρωικὰς μας· μετὰ τὸ γεῦμα ἀναχωρῶ διὰ Βραχώρι, νὰ τοὺς ἰδῶ καὶ νὰ τοὺς ἀσπασθῶ, ὅτι διὰ παρακινήσεώς μου μέλλει νὰ συναβρισοῦν ἐκεῖ, καὶ ἀφοῦ καλῶς τὸ πράγμα σκεφθῶμεν, ἀποφασίζεται ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἀκολουθῶ κ' ἐγὼ· οἱ Σουλιῶται θριαμβεύουσι.

Ὅλοι μὲ ζητοῦν φουσέικα καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς θὰ τοὺς οἰκονομήσω· διὰ μπαρούτι ὅλο γίνεται οἰκονομία· μάλιστα χθὲς ἠγόρασα μίαν παρτίδαν, πλὴν διὰ μολύβι εἶναι ἐλλειψις γενική. Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἐπάκτου εἶναι δύο ἡμέραις ὅπου δὲν Ἐλαβον οἱ ἐδῶ εἴδησιν. Ἐστειλα κ' ἐγὼ χθὲς ἄνθρωπον, καὶ ὥρα τῇ ὥρᾳ περιμένω ἀπόκρισιν. Ἐμάθαμεν ἀπὸ φήμην ὅτι χθὲς ἐγίνετο πόλεμος φρικτὸς διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς· σήμερον εἶναι ἀπόφασις νὰ ὁρμήσουν οἱ γενναῖοι Κραβαρῖται πὲρ ἀσάλδο, [2] καὶ εἶθε ὁ Κύριος μεθ' ἡμῶν. Εἶδησις εἶναι καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ζητουνίου, ὅτι καὶ ὁ Ἰμὲρ πασᾶς νὰ Ἐλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του, ὅστις ἦτο κλεισμένος εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Μπωδονίτζας ἀπὸ τὸν δοῖδημον καὶ πολεμικὸν Ὀδυσσέα, καὶ ἐπαστρεύθη κ' ἐκεῖνη ἡ λέρα Εἷς τὸ μέρος τῶν Ἀγράφων, κ' ἐκεῖ ἔγεινε ἀφοχή, καὶ ἓν σῶμα τοῦ Ζητουνίου ἐκστράτευσε διὰ τὴν Θεσσαλίαν διοικούμενον ἀπὸ πολλοὺς καπεταναίους καὶ ἀρχιστράτηγον Ὀδυσσέα. Εἰς τὸ ἑξῆς μέλλει ν' ἀκούσωμεν ἔργα λαμπρὰ τῶν ἡρώων μας. Εἰς τὸ ἑξῆς ἡ Πελοπόννησος εἶναι εἰς ἀσφάλειαν· ἀνδρίζεσθε οὖν καὶ κυτάξατε νὰ πασπρευθοῦν οἱ ὀλίγοι ἐχθροὶ ὅσον τάχιστα.

Στείλατε εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου τὰς χαροποιὰς ἀγγελίας τῆς Ρωμέλης καὶ ἑορτάσατε τὰς λαμπρὰς νίκας δίδοντάς τους τὴν ἰερὰν καὶ πατρικὴν σας εὐχὴν εἰς τὸ νὰ νικοῦν.

Τὸ παρὸν σᾶς στέλνω μὲ ἐξεπίτηδες καϊκι τοῦ καπετὰν Πανάγου Σκαλτζᾶ.

καὶ μένω εἰς τὴν ἀγάπην σας
ὁ ἀδελφός σας
Ἤβος Ρήγας

[1] Πολεμοφόδια.

[2] Ἔφοδον.

ἀντιβραβεύσῃ μὲ τιμὰς ἀθανάτους καὶ ἀξιώματα Σὲ τὸν ταύτης ὑπέρμαχον σὺν τοῖς ὁμοίοις σου καὶ ἴσο ὑγιαίνων καὶ εὐτυχῶν.

Ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 29 Ἰουλίου 1821.

Ὁ πατριώτης καὶ φίλος σου
Α. Μαυροκορδάτος

Ἐκ τῆς ψυχρᾶς στάσεως τὴν ὁποίαν ὁ Βαρνακιώτης ἐτήρησε ἔκτοτε ἀπέναντι τοῦ Μαυροκορδάτου τεκμαίρεται ὅτι δὲν ἀπεκόμισε σπουδαίαν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς, ἂν ὄχι ὡς αἰσθανόμενος ἑαυτὸν μὴ ἔχοντα τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀφοῦ μέχρις ὥρας αὐτὸς ἠδύνατο μόνος νὰ ἐπροστάτευε ὅσους καὶ ἂν θὰ ἤθελε, τοὐλάχιστον ὡς ἐκτιμήσας ἐκ τοῦ πομπώδους ὕφους τῆς ἐπιστολῆς ὅτι ὁ γράφων ἐθεώρει ἑαυτὸν κατέχοντα δύναμιν ἧς πράγματι ἀκόμη ἐστερεῖτο.

***

Ἐν τούτοις ὁ Μαυροκορδάτος αἰσθανόμενος ὅτι τοῦ ἐχρειάζετο ἡ ἐνίσχυσις τοῦ Ὑψηλάντη—τὸν ὁποῖον ἀκόμη δὲν ἐγνώριζε—ἀνεχώρησε σχεδὸν ἀμέσως διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀφήσας τὸν Πραΐδην καὶ ἄλλους ὀπαδούς του εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΑΡΧΕΙΟΝ Ι. ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ, ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΧΩΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

(27 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ — 3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1922)

ΚΟΛΠΟΣ ΣΜΥΡΝΗΣ — ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΕΡΥΘΡΑΙΑΣ

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τῆς Παρασκευῆς, 26 Αὐγούστου 1922, ἐξέπλευσε τῆς Σμύρνης ἡ μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποναυάρχου Γ. Καλαμίδα, ἀποτελουμένη: ἐκ τῶν θωρηκτῶν «Λῆμνος» (κυβερνήτης Ν. Βότσης, πλοίαρχος)· «Κιλκὶς» (κυβερνήτης Ἰ. Θεοφανίδης, πλοίαρχος)· τοῦ καταδρομικοῦ «Ἕλλη» (κυβερνήτης Περ. Ἰωαννίδης, πλοίαρχος)· τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἀσπὶς» (κυβερνήτης Χ. Δελαγραμμάτικας, ἀντιπλοίαρχος)· τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Σφενδόνη» (κυβερνήτης Γ. Στρᾶτος, ἀντιπλοίαρχος). Τοῦ εὐδρόμου «Νάξος» (κυβερνήτης Ε. Κορτέσης ὑποπλοίαρχος).

Ἡ μοῖρα ἠγκυροβόλησε καθ' ἣν στιγμὴν ἐπήρχετο τὸ σκότος τῆς νυκτός, πλησίον τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ πρὸς Βρύουλα, δυτικώτερον τοῦ ὕψους τοῦ φανοῦ τοῦ Πελεκάνου[1]. Ἀπὸ τῶν πλοίων ἐφαίνετο ὑπὲρ τὴν ὁδὸν ἐκτεταμένον νέφος κονιορτοῦ, προερχόμενον ἐκ τοῦ ὑποχωροῦντος πρὸς Ἐρυθραίαν Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πρὸ ὀλίγης μόλις ὥρας κάμψαντος τὴν θέσιν Παλαιὰ Ντάπια. Τὸ νέφος ἐξηκολούθησε νὰ διακρίνηται καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Προβολεῖς δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν.

Τὴν 22ᾳν ὥραν, ὁ ναύαρχος, ἐπιβαίνων τῆς «Λήμνου», ἐοήμανε πολεμικὴν ἔγερσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ συγχρόνως πρόσκλησιν τοῦ κυβερνήτου τοῦ «Κιλκὶς» ἐπὶ τῆς ναναρχίδος. Τοῦ παρέδωκε τὴν ἑπομένην διαταγήν:

---

* Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο περιέχει τὸν πλήρη φάκελλον τῆς δράσεως τῆς ὁμάδος τοῦ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἰ. Θεοφανίδου—τότε πλοιάρχου—ἥτις ὑπεστήριξε ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης καὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Θ' ἀποτελέσῃ, ὡς δημοσιεύεται σήμερον, τὸ δεύτερον μέρος—ἐκ τῶν τριῶν—αὐτοτελοῦς τόμου ἐκδοθησομένου ἐν καιρῷ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡ τελευταία μου ὑπηρεσία*».

[1] Βλέπε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἀγκυροβολίαν τοῦ «Κιλκὶς» εἰς τὸν κυκλίσκον ὑπὸ στοιχεῖον α. Αὕτη ἦτο καὶ ἡ θέσις τῆς κατὰ τὴν 26 Αὐγούστου ἀγκυροβολίας ὁλοκλήρου τῆς μοίρας.

Ὑποναύαρχος Ἀρχηγὸς
Ἑλαφροῦ Στόλου
Ἀριθ. πρωτ. ἐμπ. 505

Ἐν ὁρμῳ Πελικὰν τῇ 26 Αὐγούστου 1922
Ἐμπιστευτικὸν

Πρὸς

Τοὺς Κυβερνήτας Πλοίων Ἑλαφροῦ Στόλου[1].

Τὰ πλοῖα τοῦ Ἑλαφροῦ Στόλου θέλουσιν ἀναλάβει τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐπιβιβάσεως τοῦ Στρατοῦ διὰ τῆς Χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας.

Πρὸς τοῦτο:

α) Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη» μετὰ τοῦ εὐδρόμου «Νάξος», ἀποπλέοντα τὴν νύκτα τῆς 26ης ἐντεῦθεν, νὰ εὑρίσκωνται εἰς ὅρμον Σιγατζὶκ τὴν πρωΐαν τῆς 27ης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου τῆς «Σφενδόνης».
Ἡ ὁμὰς αὐτὴ δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν της τὰ ἑξῆς:

Τὰ ἡμέτερα 18ον καὶ 31ον συντάγματα[2] τὴν νύκτα τῆς 25ης εὑρίσκοντο νοτίως *Τουρπαλὶ* ἐκεῖθεν ἔχουσι τὴν ἐντολὴν νὰ βαδίσωσι Β.Δ. πρὸς σημεῖον πλάτους 38° 14′ καὶ μήκους 27° 10′[3]. Ἐκεῖθεν ταῦτα, κατ' ἀνάγκην, θὰ τραπῶσι πρὸς τὴν Χερσόνησον Ἐρυθραίας ἴσως διὰ τῶν παραλιακῶν ὁδῶν τῶν

[1] **Ἑλαφρὸς Στόλος** ἦτο ἡ δύναμις τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τῶν τορπιλλοβόλων, τεθεῖσα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑποναυάρχου Γ. Καλαμίδα ἀλίγας ἑβδομάδας πρὸ τῆς ἐκκινήσεως, μὲ βάσιν τὸν ὅρμον Κίου τῆς Προποντίδος.
Τὴν 18ην Αὐγούστου, λόγῳ τῆς ἀνάγκης ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὁ ὑποναύαρχος Καλαμίδας διετάχθη νὰ ἐπιβῇ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του τοῦ ἐν Κίῳ παραμένοντος Θωρηκτοῦ «Λῆμνος» καὶ πλεύσῃ εἰς Σμύρνην. Τὸ Θωρηκτὸν τοῦτο ἦτο ἀπό τινος ἐν Κίῳ, ὡς ἄκρον ἀριστερὸν τοῦ μετώπου τῆς Στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας.
Συγχρόνως διετάχθησαν νὰ πλεύσουν εἰς Σμύρνην καὶ τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοῦ ὑποναυάρχου: τὸ Θωρηκτὸν «Κιλκίς», ἀποτελοῦν μονάδα τῆς ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ ὑποναυάρχου κ. Ἰ. Ἠπίτη παραμενούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνάμεως· τὸ καταδρομικὸν «Ἕλλη», εὑρισκόμενον ἐν περιποιᾷ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας εἰς καταδίωξιν τοῦ λαθραεμπορίου πολέμου· καὶ μέρος τῶν πλοίων τοῦ ***Ἑλαφροῦ Στόλου***. Ἐν Σμύρνῃ παρέμενον τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Σφενδόνη», «Ἀσπὶς» καὶ ἄλλαι μικρότεραι μονάδες, ἐπίσης τεθεῖσαι συγχρόνως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοῦ ὑποναυάρχου.
Ἡ συγκρότησις τῆς δυνάμεως ταύτης προεβλέφθη, μόνον διὰ τὸν ἀπαιτηθησόμενον χρόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐποχιρήσεως. Δὲν διετάχθη, ὅθεν συγχρόνως καὶ ἀλλαγὴ τῆς ὀνομασίας της, ὥστε ***Ἑλαφροὺς Στόλος*** ἐσήμαινε ἐφεξῆς τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς ὁποίας ναυαρχὶς ἦτο ἡ «Λῆμνος».

[2] Τὸ σῶμα τοῦ Μαιάνδρου ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ζεγγίνην.

[3] Τὸ ὁριζόμενον ὑπὸ τῶν συντεταγμένων τούτων σημεῖον ἀπέχει περὶ τὰ 19 χιλιόμετρα νοτίως τῆς θέσεως ***Παραδεῖσι***—ὅπου προσεβλήθη τὸ σῶμα Ζεγγίνη τὴν 27ην Σεπτεμβρίου—καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σμύρνης - Ἀϊδινίου.

διερχομένων διὰ τοῦ χωρίου Σιγατζὶκ[1]. Ἐντολὴ ὅθεν τῆς ὁμάδος «Σφενδόνη», «Νάξος» εἶναι:

1) Νὰ ἐπιτηρῇ τὴν πρὸς Σιγατζὶκ παραλιακὴν ὁδὸν καθὼς καὶ τὸν ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου τούτου χῶρον, ἐπιζητοῦσα νὰ σημειώσῃ τὰ πρὸς τὴν χερσόνησον κινηθησόμενα ταῦτα τμήματα καὶ νὰ μοῦ τηλεγραφήσῃ ἐπειγόντως περὶ τούτου, τηροῦσα μὲ ἐνήμερον περὶ τῆς προόδου των.

2) Νὰ βάλλῃ κατὰ τῶν ἐχθρικῶν τμημάτων ἅτινα ἤθελεν εὐκρινῶς ἀναγνωρίσῃ ὅτι κατακιόκωσι τὰ ἡμέτερα.

3) Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον νὰ ἐνισχύσῃ διὰ πυρῶν τὴν ἄμυναν τῆς γραμμῆς ἀπὸ μυχοῦ ὅρμου *Γκιοὺλ-Μπαξὲ* μέχρι σημείου ἑνὸς μιλλίου δυτικῆς ἄκρας *Ἐρεκιέπι* (ὅρμου Σιγατζὶκ) ἐφ' ἧς θὰ ἀμυνθῶσι τὰ ἡμέτερα στρατεύματα[2]. Ὑπολογίζεται ὅτι ἡ ἐμφάνισις ἡμετέρων στρατευμάτων

[1] Τὸ χωρίον Σιγατζὶκ κεῖται εἰς τὸν μυχὸν τῆς ὁμωνύμου μεγάλης ἀγκάλης εὑρισκόμενον πρὸς τὸ Νοτιοανατολικὸν τῆς χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας. Αὕτη ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς νησίδος Μπολέμου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Κόρακας, καὶ περιέχει διαφόρους ὁρμίσκους· Ἥμισυ μίλλιον πρὸς βορρᾶν τῆς νησίδος, σώζονται, ἐπὶ λοφίσκου 53 μέτρων ὕψους, τὰ ἐρείπια τοῦ Ὁβραιο—Καλεσῆ. Ὁ λοφίσκος ἑνοῦται μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ χαμηλῆς λωρίδος γῆς, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἀγκυροβόλια διὰ μικρὰ πλοῖα. Περὶ τὰ 5 μίλλια βορείως τοῦ Ὁβραϊὸ Καλεσῆ ὑπάρχει ἄλλη νησὶς ἐγγύτατα τῆς ξηρᾶς, ἡ Πάλαιμο, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἐπίσης ἐρείπια. Πέραν αὐτῆς ὑπάρχουν κορμνοί, πρασινόχροοι, περιβαλλόμενοι ὑπὸ ἀβαθῶν, σχηματίζοντες τὴν ἄκραν Μπαλκιάρ. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἄκρας Τσιλίκ, εὐρισκομένης 2 ½ μίλλια πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ δύο ἄλλοι μικροὶ ὁρμίσκοι ὑπάρχουν, ἀποχωριζόμενοι ὑπὸ ἀβαθῶν καὶ μικροσκοπέλων ἐκτεινομένων 1 μίλλιον πρὸς νότον, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται καὶ τρεῖς νησίδες. Ἐπὶ τῆς μεγαλητέρας τῶν νησίδων τούτων σώζονται ἐπίσης ἐρείπια. Ἀπὸ τῆς "Ακρας Τσιλίκ ὁ λιμὴν τοῦ Σιγατζὶκ ἀπέχει 2 ½ μίλλια πρὸς βορρᾶν καὶ ἡ μεταξὺ ἀκτὴ εἶναι ἀκανόνιστος ὑψηλὴ καὶ ἀπότομος. Ὁ λιμὴν τοῦ Σιγατζὶκ εἰσόδευ 3/4 τοῦ μιλλίου πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ σχηματίζεται ἀπὸ τὴν νησίδα Σιγατζὶκ 400 μέτρων μήκους εὑρισκομένην πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος καὶ πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἀκτὴν τῆς ξηρᾶς.
Τὸ χωρίον τοῦ Σιγατζὶκ εἶναι ἐκτισμένον εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος, ἔχων ἐμπορικὴν τινα κίνησιν, λ.χ. οἱ ναυτιλλόμενοι εὐκόλως δύνανται νὰ προμηθεύωνται τρόφιμα, καὶ ἀπέχει διὰ ξηρᾶς περὶ τὰ 37 χιλιόμετρα τῆς Σμύρνης, μετὰ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται εἰς πυκνὴν ἐπικοινωνίαν. Βορείως τοῦ λιμένος ἡ ἀγκάλη εἶναι ἀκανόνιστος καὶ σχηματίζει καὶ ἄλλα μικρὰ ἀγκυροβόλια· καὶ 4 ½ μίλλια πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου Σιγατζὶκ εὑρίσκεται τὸ Ἐρέκεβι-Λιμάν, ἀγκάλη ἡμίσεως μιλλίου, ἔχουσα βάθος 13—18 μέτρων καὶ τὴν ἀκτὴν ἀμμώδη ἔσω τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἐπίσης ὀλίγα ἐρείπια.

[2] Ὑποτροεῖ ὅτι ὁ ὑποχωρῶν Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤμελλε νὰ σταθμεύσῃ προσωρινῶς εἰς τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν διόδων πρὸς τὴν Ἐρυθραίαν τὰ ὀρθούμενα εἰς τὸ ὕψος τοῦ Γκιοὺλ-Μπαξέ, καὶ ἐκτεινόμενα ἀπὸ βορρᾶν πρὸς νότον. "Οτι δηλαδὴ ἡ «Σφενδόνη» καὶ ἡ «Νάξο.» ἦτο ἐνδεχόμενον, ἐν περιπτώσει εἴτε πραγματοποιήσεως εἴτε μὴ, τῆς ἐπιζητουμένης ἐλεύσεως τοῦ σώματος τοῦ Μαιάνδρου διὰ Σιγατζίκ, νὰ ἐνισχύσουν ἀπὸ θαλάσσης τὴν πρὸς νότον πτέρυγα τῆς γραμμῆς ἀμύνης Γκιοὺλ—Μπαξέ.
Ἡ χωρίζουσα λωρὶς ξηρᾶς τὸν ὅρμον Ἐρέκεζη (πρὸς νότον) ἀπὸ τοῦ ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης ὅρμου Γκιοὺλ-Μπαξὲ (πρὸς βορρᾶν) ἔχει εὖρος 5 ¼ μιλλίων (9 ¾ χιλιομέτρων) καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἰσθμὸν τῆς χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας εὐχυσκομένης δυτικῶς αὐτοῦ.

περὶ τὸν χῶρον Σιγατζίκ θὰ λάβῃ χώραν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 27ης τρέχοντος [1].

β) Ἡ ὁμὰς «Κιλκίς», «Ἔλλη», «Βέλος», «Ἀσπὶς» ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχαιοτέρου κυβερνήτου, ὁρμῶσα κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ κόλπῳ *Σμύρνης*, θὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν της τὰ ἑξῆς:

Ὁ ἡμέτερος στρατὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 27ης θὰ διαρρεύσῃ διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ *Σμύρνη - Βρύουλα* [2], πρὸς τὴν Χερσόνησον τῆς *Ἐρυθραίας*. Τούτου θὰ ἕπηται ἡ ἡμετέρα Μεραρχία ἱππικοῦ (800 περίπου ἱππεῖς) μετὰ 2 πεδινῶν πυροβολαρχιῶν.

Ἐντολὴ τῆς ὁμάδος ταύτης εἶναι:

1) Νὰ ἐπέμβῃ διὰ πυρῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὥστις θὰ καταδιώκῃ τὴν ἡμετέραν φάλαγγα. Πρὸς τοῦτο, εἰς ἕκαστον πλοῖον, εἰς τῶν ἀξιωματικῶν εἰδικῶς ν' ἀπασχολῆται εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ νοτίως τῆς μνησθείσης παραλιακῆς ὁδοῦ ἐδάφους, πρὸς ὃ πιθανῶς θὰ καλυφθῶσιν αἱ ἐχθρικαὶ δυνάμεις φεύγουσαι τὰ πυρά.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον ὁ ἐχθρὸς θὰ ἀναχαιτισθῇ παρὰ τοῦ ἡμετέρου Στρατοῦ, ἀμυνομένου ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ὁρισθείσης γραμμῆς. Τὴν ἄμυναν ταύτην θὰ ἐνισχύσῃ διὰ πυρῶν ἀπὸ τοῦ κόλπου *Γκιοὺλ - Μπαξὲ* διὰ τῶν πλοίων «Κιλκίς», «Ἔλλης» καὶ ἑνὸς ἀντιτορπιλλικοῦ. Τὸ ἕτερον ἀντιτορπιλλικὸν θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπιτηροῦν τὴν παραλιακὴν ὁδόν, βάλλον κατὰ τῶν κλιμακίων ἐφοδιασμοῦ τοῦ ἐχθροῦ ὡς καὶ κατὰ τῶν νώτων του, κατὰ τῆς ἡμετέρας ἀμυντικῆς γραμμῆς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Βρυούλων, ἐπιτιθεμένου. Ἐὰν ἡ τελευταία αὕτη ἐντολὴ ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως τοῦ καταδρομικοῦ «Ἔλλη», θέλει συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ τούτου τῇ διαταγῇ τοῦ διοικοῦντος τὴν ὁμάδα.

γ) Ἐπιβαίνων τοῦ θωρηκτοῦ «Λῆμνος» θὰ κατευθυνθῶ εἰς Τσεσμὲ πρὸς διακανονισμὸν τῶν γενικῶν ζητημάτων τῆς ἐπιβιβάσεως, ἐπιφυλασσόμενος νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τῆς ὁμάδος ἧς θὰ ἐπιβάλλεται ἡ ἐνίσχυσις κατόπιν τῶν παρ' ἀμροτέρων ἀποστελλομένων μοι πληροφοριῶν καὶ ἀναφορῶν.

δ) *Γενικαὶ ὁδηγίαι*

1) Ὁ ὑποστράτηγος Πλατῆς παρακαλεῖται νὰ διατάξῃ ὅπως τὰ παρὰ

[1] Κατὰ τὴν γενομένην συνεννόησιν τὴν ὥραν τῆς ἐγχειρήσεως τῆς ἄνω διαταγῆς εἰς ἐμὲ ὁ ἐπιτελὴς τῆς Στρατιᾶς συνταγματάρχης κ. Πάσσαρης, σύνδεσμος τοῦ ναυάρχου Καλαμίδα ἐπιβαίνοντος τῆς «Λήμνου», ἀξιωματικὸς εὐφυής, μοῦ ἐξέφρασε τὰς ἀμφιβολίας του ἐπὶ τοῦ κατὰ πόσον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπραγματοποιεῖτο ὑπὸ τοῦ σώματος Ζεγγίνη ἡ μετάβισις διὰ Σιγατζίκ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι εἶχε δίκαιον.

[2] Βλέπε χάρτην

τὴν παραλίαν τοῦ ὁρμου Σιγατζίκ καὶ τοῦ κόλπου *Γκιοὺλ Μπαξὲ* τμήματα τοποθετήσωσι (παρασεῖαν) λευκά, φαινόμενα μὲν ὑπὸ τοῦ Στόλου χωρὶς νὰ εἶναι ὁρατὰ ὅμως εἰς τὸν ἀπὸ ἀνατολῶν ἐχθρόν. Τὰ σήματα ταῦτα νὰ παρακολουθῶσι τὰς πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ ὀπίσω κινήσεις τῶν τμημάτων τούτων. Ἐπίσης, συνδεόμενος τηλεφωνικῶς μετὰ τοῦ *Τσεσμέ*, νὰ μεταδίδῃ διὰ τοῦ ἐκεῖ ἀσυρμάτου τῆς Στρατιᾶς εἰς ἅπαντα τὰ πλοῖα πᾶσαν χρήσιμον πληροφορίαν. Ἐὰν κατὰ τὴν νύκτα λάβῃ χώραν ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ νὰ ἔχῃ προετοιμάσῃ παρὰ τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν σωροὺς ἐκ καυσίμου ὕλης οἵτινες ἀναπτόμενοι ἐγκαίρως θὰ ἀποστέλλωσι σῆμα ἐκτελέσεως πυρὸς εἰς τὸν ἀνατολικῶς αὐτῶν χῶρον.

2) Τὰ πλοῖα δέον νὰ ἔχωσι ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ βάλλωσι κατὰ μὲν τῶν φαινομένων ἐμψύχων στόχων διὰ βολιδοφόρων, ἐλλείψει δὲ τοιούτων διὰ ἐκρηκτικῶν, συνήθων ἢ ἡμιρρηκτικῶν βλημάτων. Ἐφ' ὅσον τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ὁ στόχος φαίνεται ὅτι εἶναι μαλακόν, ἀποκλεῖον τὴν ἔκκηξιν τοῦ βλήματος, παρ' αὐτῷ ὅμως ὑπάρχει βραχῶδες τοιοῦτον, νὰ προτιμῶσι νὰ βάλλωσιν εἰς τὸν γειτνιάζοντα βραχώδη χῶρον διὰ τὸ ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐναντίον πυροβόλων ἢ οἱουδήποτε ἀψύχου ὑλικοῦ θὰ βάλλωσι δι' ἐκρηκτικῶν ἢ ἡμιρρηκτικῶν καὶ μόνον· ἐὰν παρατηρήσουν ἐλλείψεις διαρρήξεως θὰ χρησιμοποιήσωσι βολιδοφόρους, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βολὴν κατὰ στόχων μὴ φαινομένων ἀλλ' ὑποτιθεμένων ἐντὸς κοιλοτήτων τοῦ ἐδάφους, ἡ βολὴ θὰ γίνεται κατὰ τὰς ἀνωτέρω ὁδηγίας καὶ κατὰ ὁμοβροντίας ἀπὸ χρονικοῦ διαστήματος εἰς διάστημα εἰς τρόπον ὥστε ἅπας ὁ πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς καὶ παρ' αὐτὴν χῶρος νὰ εὑρίσκεται συνεχῶς ὑπὸ τὴν αἰσθησιν τοῦ πυρός.

3) Παρακαλεῖται ἡ Στρατιὰ νὰ μοὶ γνωρίσῃ πότε θὰ λάβῃ χώραν ἡ ὑποχώρησις τῶν τμημάτων ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἀμυντικῆς γραμμῆς ἵνα διατάξω τὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῆς ὡς καὶ τὴν μετακίνησιν τῶν πλοίων πρὸς τὸν ἰσθμὸν τῆς Ἀλάτσατας (Λιτζὶλ-Ἐγριλὰρ) διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς τελικῆς ἐπιβιβάσεως τῶν τμημάτων ἀμύνης.

Ὁ Ὑποναύκρυος ἀρχηγὸς
Γ. Καλαμίδας

Κοινοποίησις
Ὑποστράτηγον Πλατῆν
Στρατιὰν Μ. Ἀσίας

Τὴν 5^{h} 45^{λ} (πρωΐας) τῆς 27ης ἡ ναυαρχὶς «Λῆμνος» ἀπέπλευσε διὰ τὸν προορισμόν της.

Ἔπονται κατωτέρω τὰ ἀνταλλαγέντα ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου σήματα, ραδιογραφήματα καὶ δικταγραί.

***

27 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1922

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *7^{m} 25^{λ}

Ἐρωτῶμεν ὅταν εὑρίσκεσθε ὑπ' ἀτμὸν καὶ ἕτοιμοι πρὸς ἐκκίνησιν πόσους γαιάνθρακας καταναλίσκετε καθ' ὥραν [1].

«Ἕλλη — Κιλκὶς» *7^{m} 38^{λ}

Περίπου 850 χιλιόγραμμα καθ' ὥραν.

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *7^{m} 42^{λ}

Ἐστὲ ὑπ' ἀτμὸν καὶ ἕτοιμοι πρὸς ἐκκίνησιν.

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *8^{m} 28^{λ}

Εἴσθε ὑπ' ἀτμόν;

(Ἀπάντησις 8^{m} 30^{λ} Μάλιστα.)

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *8^{m} 40^{λ}

Μεθορμίσθητε αὐξάνοντες τὴν ἀπόστασίν σας ἀπὸ τῆς ξηρᾶς κατὰ 1500 μέτρα περίπου ἐὰν δύνασθε νὰ ποντίσητε τὴν ἄγκυράν σας ἄνευ βλάβης.

---

[1] Ἐν Σμύρνῃ οὐδεμία ὑπῆρξε εὐκολία ἀνθρακεύσεως. Μία μόνον γαιανθρακαποθήκη, ἀπέχουσα τῆς παραλίας, πλησίον τῆς Πούντας, ἐφωδίασε τὰ θωρηκτὰ «Λῆμνος» καὶ «Κιλκίς», τὴν «Ἕλλην» καὶ τὰ δύο ἀντιτορπιλλικὰ «Ἀσπὶς» καὶ «Σφενδόνη». Παρὰ τὰς μεγάλας προσπαθείας ὀλίγαι φορτηγίδες κατωρθώθη νὰ πληρῶνται γαιανθράκων καθ' ἑκάστην. Ἐγένετο πάλη μεταξὺ τῶν ὀξιωματικῶν τῶν διαφόρων πλοίων διὰ τὴν ἑκάστοτε σειρὰν ἀνθρακεύσεως.

Ἕνεκα τούτων ἠρωτήθη ἡ «Ἕλλη» διὰ τὴν κατανάλωσίν της.

* Ὁ ἀστερίσκος (παρὰ τὰς ὥρας) ὑποδεικνύει σῆμα γενόμενον διὰ βραχιόνων ἐν ὥρᾳ ἡμέρας, ἢ διὰ τοῦ φανοῦ Σκωτ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς δηλ. ὅτι τὰ συνεννοούμενα πλοῖα εὑρίσκοντο ἐν ὄψει ἀλλήλων.

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *9^{m} 18^{λ}

Εἰς πόσην ἀπόστασιν εὑρίσκεσθε ἀπὸ τῆς ξηρᾶς;

«Ἕλλη—Κιλκὶς» *9^{m} 30^{λ}

Ἀπόστασις ἀπὸ ξηρᾶς 2.400 μέτρα.

«Ἕλλη—Κιλκὶς» *11^{m}

Ἐπὶ λοφίσκου εὑρισκομένου ἐπὶ διοπτεύσεως N. 83° A παρατηροῦνται ἱππεῖς τινες.

«Κιλκὶς—Ἕλλην» *11^{m} 10^{λ}

Ὁρίσατέ μας ἀκριβέστερον τὸ σημεῖον ἔνθα ἐσημειώσατε ἐμφάνισιν ἱππέων.

«Ἕλλη—Κιλκὶς» *11^{m} 20^{λ}

Λοφίσκος εἶναι ὁ τελευταῖος εὑρισκόμενος πρὸς Σμύρνην ὀλίγον ἀριστερά. Παρατηροῦμεν παρὰ τὴν παραλίαν καὶ δεξιόθεν μικροῦ συνοικισμοῦ, πρὸς τὸν μῦλον, ὀλίγον κονιορτόν.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2463 (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 12^{m} 20^{λ}

Ἐπὶ ὑμετέρου 716.—Ἀπὸ βαθείας πρωΐας ἀδιάλειπτος ροὴ ἡμετέρων διὰ παραλιακῆς ὁδοῦ τῶν πλείστων ἐποχουμένων. Διαρρεύσαντας ὑπολογίζομεν προχείρως ἄνω 50000 ἐκτὸς τῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα διελθόντων.—Ἤδη ἐσημειώθη ἐμφάνισις ἱππικοῦ.

«Κιλκὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. Ε. Π. 677 (Κρυπτογραφικόν)

«Λῆμνος—Κιλκὶς» 12^{m} 30^{λ}

Συνιστῶμεν ἀπόλυτον οἰκονομίαν γαιανθράκων.—Πλοῖα ὁμάδος ὑμῶν ἔχοντα ἀνάγκην γαιανθράκων καὶ ὕδατος θὰ λαμβάνωσιν ἐξ ὑμῶν.

«Ἐλαφρὸς Στόλος»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. Ε. Π. 616 (Ἐπεῖγον Κρυπτογραφικόν).

«Λῆμνος—Κιλκὶς» 12^{m} 40^{λ}

Ἀναφέρατε αὐτόθι κατάστασιν.—Τηρεῖτε μας ἐνημέρους τακτικώτατα.

«Ἐλαφρὸς Στόλος»

Ραδιογράφημα. (Σημείωμα)

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» 12ω 45λ

Ἀκούονται κανονιοβολισμοὶ ἐξ ἀνατολῶν πιθανὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς ἀπονομὴν χαιρετισμῶν. «*Ἀσπὶς*»

«*Νίκη—Κιλκὶς*» * 14ω 40λ

Ἀκτὴν βορειοδυτικῶς Πελεκάνου ἀσήμαντοι ὁμάδες ἀνθρώπων καπνὸς οὐδείς.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2465. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 17ω 35λ

Ὡς πληροφορεῖ ὑπαξιωματικὸς «Λήμνου» Σ. Βλαχόπουλος, ἀναχωρήσας 8 π.μ. ἐκ Σμύρνης μετὰ στρατοῦ, ὁδοιπορικῶς, συνήντησε φάλαγγας πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ διαρρεούσας πρὸς Χερσόνησον ἐκ Σμύρνης περὶ 11 π.μ. ἐν Μπαρτόβα. Ἐπὶ κεφαλῆς τούτων ὑποστράτηγος Φράγκου.—Περὶ 13ην ὥραν ἠκούσθησαν 4-5 κανονιοβολισμοὶ ἐξ ἀνατολῶν.—Ἐξακολουθεῖ εἰσέτι διαρροὴ πυκνῶν φαλάγγων μεταγωγικῶν.—Πρὸς συλλογὴν περισσοτέρων πληροφοριῶν ἀποστείλω σύνδεσμον Στρατιᾶς εἰς ξηρὰν καὶ τηλεγραφήσω.

«*Κιλκὶς*»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2466. (Κρυπτογραφικὸν ἀπολύτου προτεραιότητος).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 17ω 45λ

(Ἄνευ κλειδός).—Κατέπλευσε «Νίκη».—Παρακαλῶ διαταχθῇ παραμείνῃ ἐδῶ μέχρι κατάπλου «Βέλους».—Κατέπλευσαν «Δάφνη» καὶ «Δωρὶς» πλέοντα Σμύρνην τεθῶσι διαταγὰς ὑμῶν[1].—Παρακαλῶ παραμείνωσι διὰ τὴν νύκτα ταύτην ὅπως ἐπιτηρήσουν ὁδὸν ἵνα ἐξακριβώνω κατὰ τὴν νύκτα τὸ τέρμα Ἑλληνικῶν φαλάγγων.—Συνεχίζεται διάβασις κατὰ πυκνὰς φάλαγγας μᾶλλον συντεταγμένας. «*Κιλκὶς*»

«*Κιλκὶς—Δάφνην καὶ Δωρίδα*» 17ω 50λ

Διεθνὲς Ζ Γεν. 401. Πλησιάσατε πρὸς ἡμᾶς.

---

[1] Τὰ πλοῖα ταῦτα, ἀνήκοντα πρότερον εἰς τὸν ἐν Προποντίδι Ἑλληνικὸν στόλον εἶχον διαταχθῇ νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἐκ νέου κατὰ τὴν ἐκκένωσιν συγκροτηθείσης εἰς Σμύρνην μοίρας.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2467. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 17ω 50λ

(Ἄνευ κλειδός)[1].—Τηλεγραφοῦν πρὸς «Edgar Quinet» ὅτι Σμύρνη κατελήφθη ὑπὸ δευτέρας Μεραρχίας Τουρκικοῦ ἱππικοῦ[1]. «*Κιλκὶς*»

«*Κιλκὶς — Ἕλλην*» * 19ω 24λ

Ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι «Αἴγλη»[2] (τορπιλλοβόλον) πρόκειται διευθυνθῇ Σμύρνην ἀγνοοῦν κατάστασιν.—Ὅθεν μόλις νυκτώσῃ δέον καλῆτε συνεχῶς διὰ τοῦ προβολέως «Αἴγλην» καὶ διατάξητε αὐτὴν καταπλεύσῃ ἐνταῦθα.

Ροδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2468. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον»

(Ἄνευ κλειδός)[1].—Διερχόμενον ἀτμόπλοιον «Βασιλικὴ» πλέον Σμύρνην διετάξαμεν ἐπιστρέψῃ καὶ ἔλθῃ συνάντησίν σας Χῖον ἢ Τσεσμέν. Παρέλαβε φορτηγίδα, δύο λέμβους καί τινας στρατιώτας πλανωμένους ἐδῶ.

«*Κιλκὶς*»

«*Νίκη—Κιλκὶς*» * 19ω 24λ

Πρύμνηθέν μας εἰς τὴν ξηρὰν ἀκούονται πυκνοὶ πυροβολισμοί.

«*Ἕλλη — Κιλκὶς*» * 21ω 30λ

Διακρίνονται λάμψεις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὄπισθεν τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ φρουρίου[3].

Ραδιογράφημ. Ἀριθ. πρωτ. 2470. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 21ω 30λ

(Ἄνευ κλειδός). Κατέπλευσε «Λόγχη»[4].—Οὐδὲν τῶν διερχομένων τορπιλλικῶν γνωρίζει ἀναχώρησίν μας ἐκ Σμύρνης καὶ διευθύνονται ἐκεῖ.—Ἀναμένομεν διαταγὰς διὰ καταπλεύσαντα. «*Κιλκὶς*»

---

[1] «Edgard Quinet» Γαλλικὸν θωρακισμένον θωρηκτόν.—Ἐν τῷ λιμένι τῆς Σμύρνης, μεταξὺ τῆς 21 καὶ 26ης Αὐγούστου, εἶχον καταπλεύσει: τὰ Ἀγγλικὰ ντρέντνωτ, «Ἄϋρον Ντιούκ», φέρον τὸ σῆμα τοῦ ναυάρχου Osmond de Beauvoir Brock, καὶ «King Georg V»· τὸ Γαλλικὸν καταδρομικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε ὑψωθῇ τὸ σῆμα τοῦ Γάλλου ἁρμοστοῦ ναυάρχου Dumesnil, ἐλθόντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· τὸ ἐλαφρὸν Ἰταλικὸν καταδρομικὸν «Venezia». Πάντα ταῦτα εἶχον καταπλεύσει πρὸς προστασίαν ὑπηκόων των.

[2] Καὶ τοῦτο ἀνῆκε εἰς τὸν ἐν Προποντίδι στόλον.

[3] Τοῦ φρουρίου Γενῆ—Καλέ. (Σαντζὰκ—Καλεσῆ).

[4] Ἀντιτορπιλλικόν.—Καὶ τοῦτο ἀνῆκε εἰς τὸν ἐν Προποντίδι στόλον.

«Δάφνη—Κιλκὶς» $*21^{\omega}45^{\lambda}$

Πρὸς τὸ μέρος τοῦ φρουρίου ἐφάνησαν λάμψεις πυροβόλων μεγάλης ὁλκῆς.

Ραδιογράφημα. Αριθ. πρωτ. 2469 (Κρυπτογραφικὸν ἀπολύτου πρωτεραιότητο,].

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λήμνον» $22^{\omega}00^{\lambda}$

Ἀποσταλεὶς ξηρὰν σύνδεσμος Στρατιᾶς[1] συνήντησεν ἐπιτελάρχην 7ης μεραρχίας ἀντισυνταγματάρχην Κοιμήσην πληροφορήσαντα τὰ ἑξῆς —Διαρροὴ μεραρχιῶν ἐντεῦθεν ἤρξατο 18ην ὥραν σήμερον.—13η μεραρχία διαρρέει διὰ νοτίων κλιτύων Κιζὶλ Ντάγ.— Διαρροὴ μεραρχιῶν διαρκέσει περίπου μέχρι πρωΐας αὔριον.— Σύνολον δυνάμεων μεραρχιῶν ὡς κάτωθι — 7ης 8.000. — 1ης 8.000.— 2ας 16.000.— Ὑπολοίπων μεραρχιῶν συνολικῶς 20.000 μὴ ὑπολογιζομένων παρακολουθούντων φυγάδων.— Ἅπασαι σχεδὸν φέρουσιν ὀρειβατικὸν πυροβολικόν των.— Δώδεκα πεδινά.—Οὐδὲν βαρὺ ἢ Σκόντα. — Ἀνάγκη ἐφοδιασθῶσι μεραρχίαι αὔριον δι' ἄρτου.— Ἐχθρικὸν ἱππικὸν εἰσῆλθεν $10^{\omega}30^{\lambda}$ Σμύρνην.— Ἀνωτέρω ἀνακοινωθῶσι παρακαλῶ Στρατιάν.— Εἰς ἀνωτέρω δυνάμεις δὲν περιλαμβάνονται ἀναφερόμεναι εἰς προηγούμενα κρυπτογραφήματα. *«Κιλκὶς»*

«Κιλκὶς,—Ἕλλην, Ἀσπίδα, Νίκην, Λόγχην, Δωρίδα, Δάφνην» $22^{\omega}55^{\lambda}$

Γενικὸν 313. — Πλήρης πολεμικὴ ἔγερσις πρὸς προσβολὴν φρουρίων ἢ ὀχυρωμάτων τῆς ξηρᾶς—ἐν κινήσει. *Ὡριαῖον 05.00*

Ραδιογράφημα Ἀριθ. Πρωτ. 2345.

«Λῆμνος—Κιλκὶς» $23^{\omega}00^{\lambda}$

Ἐπὶ 2466 ὑμετέρου διατάξατε «Δάφνην» καταπλεύσῃ Χῖον.—«Δωρὶς» παραμείνῃ ὑπὸ διαταγὰς ὑμῶν· δέον νὰ ᾖ πάντοτε ἐφωδιασμένη ὥστε καλουμένη πρὸς ἡμᾶς νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ. *Ἐλαφρὸς Στόλος*

«Κιλκὶς—Δάφνην, Λόγχην» $*23^{\omega}50^{\lambda}$

Ἀποπλεύσατε πάραυτα διὰ Χῖον.

---

[1] Σύνδεσμος τῆς Στρατιᾶς μετὰ τοῦ θωρηκτοῦ «Κιλκὶς» ἦτο ὁ ταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ κ. Μαρινᾶτος.

Ἀπόσπασμα ἡμερολογίου θωρηκτοῦ «Κιλκίς».

Ἐν $\begin{cases} A=38^{\circ}23'35'' \text{ B} \\ M=26^{\circ}54'55'' \text{ A Cr.} \end{cases}$

Τῇ 27ῃ Αὐγούστου 1922.—Ἡμέρα Σάββατον

Ὧραι	
$5^{\omega}45^{\lambda}$	Ἀπόπλους «Λήμνου».
$7^{\omega}45^{\lambda}$	Προετοιμασία πολεμικῆς ἐγέρσεως. Φυλακαὶ τοῦ πληρώματος κατὰ τοιχαρχίας—εἰς τὸ ἀντικεροπλοϊκὸν ταχυβόλον, τὰ δύο κοινά, 2 προβολεῖς καὶ τὰ ὅπλα πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιθέσεως ἀεροπλάνων.
$15^{\omega}40^{\lambda}$	Γυμνάσιον πολεμικῆς ἐγέρσεως.
$16^{\omega}45^{\lambda}$	Ἀποστολὴ «Ἀσπίδος» μετὰ ταγματάρχου συνδέσμου διὰ συνεννόησιν μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ.
$17^{\omega}20^{\lambda}$	Ἀποστολὴ «Νίκης» πρὸς ἀγκυροβολίαν παρὰ τὴν ξηράν·
$17^{\omega}30^{\lambda}$	Τορπιλλοβόλα «Δωρὶς» καὶ «Δάφνη», πλέοντα Σμύρνην, διετάχθηταν παραβάλωσιν.
$19^{\omega}30^{\lambda}$	Ἀπομάκρυνσις «Δωρίδος» καὶ «Δάφνης» καὶ ἀποστολὴ αὐτῶν πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς ἀκτῆς—ἀγκυροβολούντων παρὰ ταύτην.
	Προσέγγισις τῆς «Ἀσπίδος» εἰς ἀπόστασιν φωνῆς καὶ ἀπομάκρυνσις αὐτῆς πρὸς ἀγκυροβολίαν. Μεθόρμισις «Κιλκὶς» 500 μ. πέραν τῆς πρώτης θέσεώς του.
	Κατάπλους «Λόγχης».
$20^{\omega}55^{\lambda}$	Διέλευσις ἀντιτορπιλλικοῦ ἀγνώστου ἐθνικότητος.
$22^{\omega}10^{\lambda}$	Διέλευσις Ἀμερικανικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ ὑπ' ἀριθ. 336.
$21^{\omega}30^{\lambda}$	Ὤφθησαν λάμψεις ἐκρήξεων πρὸς τὰ Ν. Α.

Ἐθεωρήθη καὶ ἐνεκρίθη

Ὁ Κυβερνήτης

Ι. Θεοφανίδης

Πλοίαρχος

28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1922

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. Ε. Π. 629 (Κρυπτογραφικόν).

Θωρηκτὸν «Κιλκὶς» (ἄνευ κλειδὸς) 00ᵐ 14ˢ

Στρατιὰ πληροφορεῖ τελευταῖα συντεταγμένα τμήματα φάλαγγος εὑρίσκοντο τὴν 13ην ὥραν τῆς 27ης εἰς περιοχὴν Ἅγιος Γεώργιος καὶ Λαρλὴζ-ντερέ.—Ὑπολογίζεται αὔριον φθάσουν εἰς Βρύουλα.—Μεραρχία ἱππικοῦ ἡμῶν θὰ ἔπηται.

Ἐλαφρὸς Στόλος

«Λάγχη—Κιλκὶς» *00ᵐ 15ˢ

Ὑπομιμήσκομεν ὅτι πρόκειται νὰ καταπλεύσῃ ρυμουλκὸν ὀνόματι «**Ἰωάννης**» ἐπηνδρωμένον παρ' ἡμῶν καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως προλάβητε εἴσπλουν του εἰς Σμύρνην.—Τοῦτο στερεῖται τροφίμων ἴσως καὶ ἐφοδίων.

«Δάφνη—Κιλκὶς» *00ᵐ 20ˢ

Ἀποπλέομεν διὰ Χῖον

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2491 (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» *00ᵐ 20ˢ

«Λόγχη», «Δωρὶς» καὶ «Δάφνη» ἀνέφεραν χθὲς ὅτι ἔχοντα διαταγὴν καταπλεύσουν Σμύρνην εἰς συνάντησίν σας θὰ συνέχιζον πλοῦν πρὸς Σμύρνην ἐὰν δὲν ἐκαλοῦντο παρ' ἡμῶν, ὡς ἀγνοοῦντα κατάληψιν.—«Δάφνη» καὶ «Δωρὶς» ἀνέφεραν συνάντησίν των μετὰ βραδέως πλεούσης «Αἴγλης» εἰς Καράκοβαν ἐχούσης ὁμοίαν ἐντολὴν καὶ στερουμένης ἀσυρμάτου.—Διετάξαμεν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα διαρκῆ κλῆσιν αὐτῆς διὰ Σκώτ[1], καὶ ἐπιτήρησιν ἀπὸ ἐκείνης τῆς ὥρας τοῦ στενοῦ πρὸς ἀνακάλυψίν της καὶ παρεμπόδισιν.—Οὐδαμοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ἀνεφάνη.—Παρακαλοῦμεν γνωρίσατε ποῦ εὑρίσκεται.

«Κιλκὶς»

Ραδιογράφημα.

«Ἔλλη—Κιλκὶς»

Μέχρι καμπῆς ὁδοῦ[2] οὐδεμία κίνησις.—Διατάξατε.

«Ἔλλη»

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» *5ᵐ 10ˢ

Εἴμεθα ἕτοιμοι πρὸς ἐκκίνησιν. Πότε θὰ σημάνῃ πολεμικὴ ἔγερσις;

[1] Φακοῦ Σκώτ.

[2] Καμπῆς τῆς ὁδοῦ εἰς θέσιν Τσιφλίκ. Βλέπε χάρτην.

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» *5ᵐ 13ˢ

Ἐσταλη λέμβος ὅπως λάβῃ πληροφορίας περὶ βολῆς καὶ πυροβολισμῶν.

«Κιλκὶς—Ἔλλην» *5ᵐ 25ˢ

Ἐκτελέσατε πλοῦν ἀναγνωρίσεως μὲ ἐλαχίστην ταχύτητα ἵνα κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξακριβώσητε τὴν θέσιν τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ἐπανερχόμενοι δὲ μετὰ μίαν ὥραν τὸ βραδύτερον ἀγκυροβολήσατε εἰς ἀπόστασιν 4000 μέτρων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐὰν δύνασθε. Μὴ χρησιμοποιήσητε πυροβολικόν σας ἐὰν ἡμεῖς δὲν διατάξωμεν.

«Κιλκὶς—Ἔλλην» 6ᵐ 10ˢ

Προχωρήσατε κατὰ μῆκος τῆς παραλίας καὶ κρατήσατε ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται ἡ οὐρὰ τοῦ ἱππικοῦ μας.

«Κιλκὶς—Ἔλλην» *6ᵐ 10ˢ

Εἰς τὴν φάραγγα ἥτις εὑρίσκεται δεξιά σας, κατὰ τὸν ἄξονα της, νὰ ρίψετε 2 βολάς, εἰς ἀπόστασιν χιλίων μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας,—ἡ πρώτη—καὶ δύο χιλιάδων μέτρων—ἡ δευτέρα—ὄχι βολιδοφόρους, μετὰ μίαν ὥραν, ἐὰν δὲν σᾶς κάμωμεν ἀκουστικὸν σῆμα, ... Ἤδη νὰ ἀγκυροβολήσητε εἰς ἀπόστασιν 4.000 μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας ἐπὶ τῆς διοπτεύσεως τῆς φάραγγος.

«Κιλκὶς—Ἔλλην» *6ᵐ 15ˢ

Ἀκυροῦμεν προηγούμενον σῆμα περὶ προχωρήσεως κατὰ μῆκος τῆς παραλίας.

«Δωρὶς—Κιλκὶς» *6ᵐ 20ˢ

Ὁ ἀπέναντί μας στρατὸς εἶναι ἡ μεραρχία ἱππικοῦ μὲ τὸν στρατηγὸν Καλλίνσκην.

«Κιλκὶς—Ἔλλην» *6ᵐ 55ˢ

Ἀγκυροβολήσατε ὅσον δύνασθε ἀπώτερον τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπιτηρῆτε τὴν ἀκτήν. Καὶ νὰ διατελῆτε πάντοτε ὑπ' ἀτμόν.

«Κιλκὶς—Νίκη, Ἀσπίδα» *7ᵐ 20ˢ

Νὰ περιπολῆτε συνεχῶς εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς μικροτέραν βολῆς πυροβόλου καὶ μεγαλυτέραν βολῆς τουφεκίου.

Νὰ μᾶς καθιστᾶτε ἐνημέρους τῆς κινήσεως τῶν διερχομένων τμημάτων.—Εἰς περίπτωσιν ἐμφανίσεως Τουρκικῶν τμημάτων θὰ πυροβολήσητε.

«Ἕλλη—Κιλκὶς» * 7ω 43λ

Ἐπὶ τοῦ φρουρίου[1] ὑψώθη Τουρκικὴ σημαία.

Ραδιογράφημα. (Κρυπτογραφικόν).

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» 7ω 47λ

Ἐπὶ φρουρίου ὑψώθη Τουρκικὴ σημαία. «Ἀσπὶς»

«Κιλκὶς—Ἕλλην» 7ω 57λ

Νὰ ἀσχολῆσθε εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ καὶ τῶν νοτίως αὐτῆς ἐδαφῶν.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2743. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 8ω

Διάβασις ἐπερατώθη πρὸ τῆς θέσεως ἀγκυροβολίου μας.— Ὀπισθοφυλακαὶ στρατοῦ τηροῦνται ὀλίγα χιλιόμετρα κατόπιν του. «Κιλκὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2348.

«Λῆμνος—Κιλκὶς» 8ω 2λ

Ἐπὶ ὑμετέρας 2470 παραγγέλλομεν ὅπως «Λόγχη» καταπλεύσῃ πάραυτα Χῖον.—Τορπιλλοβόλα «Δωρὶς» καὶ «Δάφνη» δέον εὐρίσκονται Χῖον μέχρι μεσημβρίας τῆς 28ης Αὐγούστου ἀνυπερθέτως. «Ἐλαφρὸς Στόλος»

Ραδιογράφημα.

«Δωρὶς—Κιλκὶς» 9ω 50λ

Ἀναμένομεν ταγματάρχην[2] ἐκ ξηρᾶς μετὰ λέμβου μας· ἐρωτῶμεν ἐὰν δέον τοὺς ἀφήσωμεν. Εὑρισκόμεθα εἰς ὅρμον Γκιοὺλ - Μπαξέ. «Δωρὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2482.

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 9ω 50λ

Μεσονύκτιον ἀπέπλευσαν «Λόγχη» καὶ «Δάφνη» πρὸς συνάντησίν σας.—Καλοῦμεν «Δωρίδα» ὅπως διατάξωμεν ὁμοίως. «Κιλκὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2481. (Κρυπτογραφικόν).

«Κιλκὶς—Ἀσπίδα» 9ω 55λ

Ἀνιχνεύετε μετὰ «Νίκης» κατὰ 3 μίλλια πλησιέστερον πρὸς ἡμᾶς.— Ν' ἀπασχολῆσθε μακρὰν βολῆς ὅπλου εἰς τὴν ἐπιτήρησιν παραλιακῆς ὁδοῦ καὶ νοτίων της ἐδαφῶν. «Κιλκὶς»

[1] Γενῆ Καλέ. (Σαντζὰκ—Καλεσῆ).
[2] Σύνδεσμον.

Ραδιογράφημα. (Κρυπτογραφικόν).

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» 10ω 7λ

Διατάσσω πλοῖα ἐμπορικὰ πρὸς Σμύρνην καταπλέουν Χίον. Ἐρχόμεθα πρὸς συνάντησίν σας. «Ἀσπὶς»

Ραδιογράφημα. (Κρυπτογραφικόν).

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» 10ω 58λ

«Νίκη» ἐβλήθη διὰ βολῶν ὅπλου ἀνεπιτυχῶς ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως ἀπὸ καμπῆς ὁδοῦ.—Οὐδὲν δευτερευόντως. Ἀσπὶς

Ραδιογράφημα. Κρυπτογραφικὸν (ἐξαιρετικῶς ἐπεῖγον).

«Δωρὶς—Κιλκὶς» 11ω

Διοικητὴς Δευτέρου Σώματος Στρατοῦ αἰτεῖ παρὰ Στρατιᾶς ἀποστολὴν εἰς Γκιοὺλ-Μπαξὲ ἢ πλοίου ἢ αὐτοκινήτου πρὸς παραλαβὴν τραυματιῶν καὶ ἐξηντλημένων ὁπλιτῶν. «Δωρὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. Πρωτ. 2484.

«Κιλκὶς—Δωρίδα»

Διαβιβάζομεν εἰς Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου. «Κιλκὶς»

«Κιλκὶς—Νίκη» * 12ω 30λ

Θὰ δένετε εἰς τὴν πρύμνην μας. Ἀπὸ τῆς ὀγδόης πρωϊνῆς θὰ εἶσθε περιπολοῦν πλοῖον δι' ὅλον τὸ εἰκοσιτετράωρον.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2473. (Κρυπτογραφικόν).

«Κιλκὶς—Δωρίδα» * 12ω 30λ

Ἂν δὲν δύνασθε μεταφέρητε μέχρι «Κιλκὶς» ἅμα λήξει παρόντος σύνδεσμον ταγματάρχην, ἀποπλεύσατε ἀμέσως πρὸς συνάντησιν «Λήμνου» Χῖον ἢ Τσεσμὲν καὶ ἀναφέρατε ἀπόπλουν σας ἵνα ἀποστείλωμεν ἕτερον πλοῖον πρὸς παραλαβὴν ταγματάρχου. «Κιλκὶς»

Ραδιογράφημα.

«Δωρὶς - Κιλκὶς» 13ω 00λ

Εὑρισκόμεθα εἰς Π. 39° 25'. Β.—Μ. 26° 46'. Α.[1] «Δωρὶς»

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 14. (Κρυπτογραφικόν).

«Δωρὶς—Κιλκὶς» 13ω

Καταπλέομεν αὐτόθι 13ω 15λ μετὰ συνδέσμου. «Δωρὶς»

[1] Γκιοὺλ—Μπαξέ.

«*Λωρὶς—Κιλκὶς*» * 13ᵐ 30ʰ

Ἔχομεν ἀξιωματικὸν βαρέως τραυματισμένον. Παρακαλοῦμεν ἀποστείλατε πρὸς παραλαβήν του.

Κιλκὶς—Λωρίδα» * 13ᵐ 35ʰ

Ὁ τραυματίας νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου σας. Πρόσκλησις κυβερνήτου σας. Ὁ ταγματάρχης νὰ ἐπιβῇ τῆς βενζινακάτου.

«*Λωρὶς—Κιλκὶς*» * 13ᵐ 56ʰ

Ἡ κατάστασις τοῦ τραυματίου εἶναι ἀπελπιστική. Φέρει τραῦμα διαμπερὲς εἰς τὴν κοιλίαν. Παρακαλῶ διατάξατε. *Ἰατρὸς* [1]

«*Κιλκὶς—Λωρίδα*» * 13ᵐ 56ʰ

Τί εἶναι προτιμώτερον; Νὰ μεταφερθῇ ὁ τραυματίας ἢ νὰ παραμείνῃ;

Ἀπάντησις: ὥρα 13ᵐ 58ʰ «—Προτιμώτερον νὰ μεταφερθῇ εἰς Χίον.—

«*Κιλκὶς—Λωρίδα*» * 13ᵐ 59ʰ

«Ἀποπλεύσατε διὰ Χίον μεταφέροντες τὸν τραυματίαν».

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 249 (Κρυπτογραφικόν).

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» 14ᵐ 3ʰ

Ἀκούονται κανονιοβολισμοὶ πρὸς Εὖρον [2]. *«Ἀσπὶς»*

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. ἐμπ. πρωτ. 49. (Κρυπτογραφικόν).

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» 15ᵐ 55ʰ

Πολλοὶ ἱππεῖς ἐχθροῦ ἐφάνησαν πέραν καμπῆς.—«Νίκη» ἔβαλε.—Διεσκορπίσθησαν.—Χρῆσις προβολέων ἐπιτρέπεται τὴν νύκτα ταύτην;

Ραδιογράφημα.

«*Λωρὶς—Κιλκὶς*» 16ᵐ 50ʰ

Ὁ ἀπέναντι στρόβιλος εἶναι μεταφορικὸς ἱππικοῦ. *«Δωρὶς»*

Ραδιογράφημα Ἀρ. πρωτ. 2487.

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» 17ᵐ 53ʰ

Κατὰ πληροφορίας πλοηγοῦ σήμερον ἀναμένουσι Κεμάλ. Εἰσέλθουσιν ἱππικὸν καὶ πεζικόν. *«Ἀσπὶς»*

[1] Ὁ ἰατρὸς εἶναι ὁ τοῦ «Κιλκίς», τότε ἐπίατρος κ. Π. Κρέμος.

[2] Οἱ ἀκουόμενοι κανονιοβολισμοὶ ἐβάλλοντο εἰς Θέσιν Παραδεῖσι, ἐγγύτατα τῆς Σμύρνης, ἐναντίον τοῦ σώματος τοῦ Μαιάνδρου (Ζεγγίνη).—Βλέπε σχετικὰ περαιτέρω.

α β

α = Σαντζάκ—Καλεσῆ (Γενῆ — Καλὲ). Ὁ ἀμέσως ὑπερκείμενος αὐτοῦ λόφος συνιστᾷ μετὰ τοῦ ἄκρου τοῦ φρουρίου εὐθυγράμμισιν Β. 85° Α.

β = Ἡ Παλαιὰ Ντάπια. Ἐσωτερικῶς αὐτῆς διέρχεται ἡ ὁδὸς ἐκ Σμύρνης, ἀποβαίνουσα παραλιακὴ ἀμέσως πρὸς δυσμὰς αὐτῆς.

«*Κιλκὶς—"Ελλην*» * 18ᵐ 40ʰ

Ἀπάρατε καὶ πλησιάσατε πρὸς ἡμᾶς.

«*Κιλκὶς—"Ελλην*» * 19ᵐ

Ἀγκυροβολήσατε ἀριστερά μας καὶ εἰς ἀπόστασιν 600 μέτρων.

«*Κιλκὶς—"Ελλην*» 19ᵐ 42ʰ

Καλύψατε πάντα τὰ φῶτα.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2486. (Κρυπτογραφικόν).

«*Κιλκὶς—Νίκην*» * 20ᵐ 40ʰ

Κατ' ἀραιὰ διαλείμματα δύνασθε νὰ κάμητε χρῆσιν προβολέως ἐν ὅσῳ κινεῖσθε πλέοντες μὲ ἐσβεσμένους φανούς.—11η μ. μ. καταπλεύσατε ἀγκυροβόλιον.—Σύνθημα κατὰ τὸν κατάπλουν τὴν νύκτα ταύτην ἔσεται Λ Ω.

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» * 20ᵐ 50ʰ

Κατὰ τὴν περιπολίαν ἐπέβη πλοίου μας εἷς στρατιώτης ὅστις δύναται νὰ ἀνακοινώσῃ ὑμῖν ἐνδιαφερούσας πληροφορίας.

Ἀπόσπασμα ἡμερολογίου Θωρηκτοῦ «Κιλκίς».

Τῇ 28ῃ Αὐγούστου 1922.—Ἡμέρα Κυριακή.

Ἐν ὅρμῳ {Λ=38° 23′ 35″ / M=26° 54′ 55′, ἐν πλῷ καὶ ἐν ὅρμῳ Βρυσούλων {Λ=26° 23′ 20″ / M=26° 51′ 10″

Ἡ διαρροὴ τοῦ στρατοῦ ἐξακολουθεῖ.

0ʰ 15ᵐ Ἀπόπλους «Λόγχης» καὶ «Δάφνης».

3ʰ 50ᵐ Ἀκούονται πυκνοὶ κανονιοβολισμοὶ βαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

4ʰ 50ᵐ Κατάπλους «Τενέδου» πρὸς περισυλλογὴν φορτηγίδων.

5ʰ 40ᵐ Ἄπραξις.

5ʰ 50ᵐ Ἀπόπλους «Τενέδου».

6ʰ 00ᵐ Ἀπόπλους «Δωρίδος» μετὰ ταγματάρχου συνδέσμου πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Στρατηγείου.

6ʰ 50ᵐ - 7ʰ 40ᵐ Πολεμικὴ ἔγερσις.

8ʰ 10ᵐ Ἀγκυροβολία εἰς {Λ = 26° 23′ 20″ / M = 26° 51′ 10″

9ʰ 11ᵐ Παραβολὴ βομβαρδικοῦ «Ἰωάννης». Χορήγησις αὐτῷ 2 τόννων γαιανθράκων.

12ʰ 00ᵐ Ἔπαυσε νὰ φαίνηται τὸ ἡμέτερον ἱππικὸν—προχωρῆσαν εἰς Βρύουλα.

12ʰ 20ᵐ Κατάπλους «Ἀσπίδος».

13ʰ 30ᵐ Κατάπλους «Δωρίδος». Ἐπιβίβασις τοῦ βαρέως τραυματισμένου ὑλάρχου Τρύφωνος Κοκκίνη.

14ʰ 00ᵐ Ἀπόπλους «Νίκης».

14ʰ 15ᵐ Ἀπόπλους «Δωρίδος».

15ʰ 00ᵐ Ἀκούονται κανονιοβολισμοὶ τῶν ἡμετέρων περιπολούντων πλοίων κατὰ ἐχθρικῶν τμημάτων.

16ʰ 45ᵐ Κατὰ ἀρχὰς δικλείμματα διακρίνονται ἱππεῖς τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ στρατοῦ ἀνιχνεύοντες μακρὰν εἰς Βρύουλα. Ἠκούσθη βολὴ Ἑλληνικοῦ πυροβόλου βάλλοντος πρὸς τὴν χαράδραν παρὰ τὸ Νερλῆ - ντερέ.

17ʰ 58ᵐ Ἀπεβίωσεν ὁ ὑλάρχος Τ. Κοκκίνης.

10ʰ 00ᵐ Ἀνεγνωρίσθη τὸ Ἰταλικὸν θωρηκτὸν «Ρώμη» πλέον πρὸς Σμύρνην.

19ʰ 15ᵐ Μεθόρμισις «Ἕλλης» ἀριστερά μας.

20ʰ 35ᵐ Ὁ νεκρὸς τοῦ ὑλάρχου Τ. Κοκκίνη συνοδείᾳ τοῦ ἱερέως τοῦ πλοίου ἐτάφη εἰς τὴν νησίδα Yilanejahs.

23ʰ 00ᵐ Ἀπόπλους «Ἀσπίδος».

Ἅπαντα τὰ ῥῶτα ἐπιμελῶς κεκαλυμμένα. Τὸ ἀντιαεροπλοϊκὸν ταχυβόλον, δύο κοινά, 2 προβολεῖς καὶ τὰ ὅπλα πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιθέσεως ἀεροπλάνων ἐξωπλισμένα.

Ἐθεωρήθη καὶ ἐνεκρίθη
Ὁ Κυβερνήτης
Ι. Θεοφανίδης
Πλοίαρχος

Θωρηκτόν «Κιλκίς» 28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1922
Ἀριθ. Ἐμπ. πρωτ. 85.

«Ἐμπιστευτικόν»

Πρὸς

τοὺς Κυβερνήτας «Ἕλλης», «Νίκης» καὶ «Ἀσπίδος».

Διὰ τὴν νύκτα ταύτην ὁρίζομεν

1ον.—Ἡ «Νίκη» νὰ περιπολήσῃ μέχρι τῆς 11ης ἑσπερινῆς.
Ἡ «Ἀσπὶς» ἀπὸ 11ης μέχρι τῆς 2ας πρωϊνῆς
Ἡ «Ἕλλη» ἀπὸ 2ας πρωϊνῆς μέχρι 5ης.

Χρῆσις προβολέων νὰ γίνηται κατὰ διαστήματα καὶ ἐπ' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα, οὐδέποτε δὲ ἐφ' ὅσον τὸ περιπολοῦν πλοῖον θὰ κρατῇ.

2ον.—Τὸ «Κιλκὶς» καὶ ἡ «Ἕλλη» ἐν περιπτώσει βολῆς κατὰ τὴν περιπολίαν των θὰ ποιῶνται χρῆσιν τῆς μεθόδου ἣν προφορικῶς ἀνεπτύξαμεν τῷ ὑποπλοιάρχῳ διευθυντῇ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς «Ἕλλης».

3ον.—Πάντα τὰ φῶτα ἀνεξαιρέτως κεκαλυμμένα.

4ον.—Χρῆσις φανῶν Σκὼτ κρυπτογραφικὴ καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ.

5ον.—Τὸ σύνθημά μας κατὰ τὴν νύκτα ταύτην Λ. Ω.

Πάντα τὰ πλοῖα προσερχόμενα εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον ὀφείλουσι νὰ ποιῶσι τὸ σύνθημα, ἄλλως θὰ πυροβολῶνται.

6ον.—Ἕκαστον πλοῖον ἵνα ἀρχίσῃ τὴν περιπολίαν του δέον νὰ ἀναμένῃ τὸν κατάπλουν τοῦ ἄλλου.

7ον.—Μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας δέον ἅπαντα τὰ πλοῖα νὰ ἔχωσι ἄμυναν ἐναντίον τυχὸν ἐπιθέσεως ἀεροπλάνων.

8ον.—Αἱ περιπολίαι νὰ ἐκτείνωνται μέχρι τῆς καμπῆς τῆς ὁδοῦ.

Ὁ Ἀρχικυβερνήτης
Ἰωάννης Θεοφανίδης
Πλοίαρχος

Θωρηκτόν «Κιλκὶς» Βρούλα τῇ 29 Αὐγούστου 1929
Ἀριθ. πρωτ. 88

(Ἐμπιστευτικόν)

Πρὸς τὰ πλοῖα ὁμάδος

(Κιλκὶς—Ἕλλην—Ἀσπίδα—Νίκην)

Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐλαφροῦ Στόλου ἡ Στρατιὰ διέταξε τὴν μέχρι μεσημβρίας τῆς σήμερον μεταστάθμευσιν τῶν ἐν τῇ περιοχῇ Βρυούλων εὑρισκομένων δυνάμεων εἰς τοποθεσίαν Λέστρεμ-Ντάγ. Εἰς περιοχὴν Βρυούλων θὰ παραμείνῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἡ Μεραρχία ἱππικοῦ, ἥτις θὰ ἀποσυρθῇ τὴν νύκτα τῆς σήμερον εἰς Γκιούλ-Μπαξέ.

Διὰ ταῦτα ὡς ἐξῆς ὁρίζομεν τὰ τῶν πλοίων τῆς ὁμάδος:

Ἡ «Ἕλλη» θὰ παραμείνῃ ἐν τῷ ἀγκυροβολίῳ της, ἔχουσα τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀποστολήν.

Ἡ «Νίκη» ἡ ἔχουσα περιπολίαν 24ωρέαν διὰ τὴν σήμερον, θὰ ἐξακολουθήσῃ ταύτην κατὰ τὰ κεκανονισμένα.

Ἡ «Ἀσπὶς» θὰ ἀγκυροβολήσῃ εἰς ὅρμον Γκιούλ - Μπαξὲ μετὰ τοῦ «Κιλκίς».

Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πλοίων ἀπὸ τῆς σήμερον ἑσπέρας ὁρίζομεν τὰ κάτωθι:

Ἀπὸ σήμερον θέλει ἐκτελεῖται αὐστηρὰ ἐπαγρύπνησις σκοπούντων ἀνδρῶν καὶ ἐπιτήρησις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πλοίου ὡς ἐξῆς:

1ον.—Θὰ ἐξοπλίζωνται 4 ταχυβόλα ἐξ ἑκάστου τομέως μὲ δύο ὁμοχειρίας πλήρεις, μίαν πρὸς ΠΡ' καὶ ἑτέραν πρὸς ΠΜ, διατεθειμένας διὰ τὴν πλευρὰν ἥτις θὰ διαταχθῇ νὰ βάλῃ ἐὰν χρειασθῇ.

2ον.—Οἱ σημαιοφόροι θὰ ἐκτελοῦν νυκτερινὴν μόνον φυλακὴν εἰς τὰ ἐξοπλισμένα ταχυβόλα, ἀπὸ 8 Μ. Μ. ἕως 8 Π. Μ., ἔχοντες τὴν γενικὴν ἐπιτήρησιν τοῦ καταστρώματος τῶν λέμβων καὶ ταχυβόλων.

3ον.—Θὰ ἐξοπλίζωνται δύο προβολεῖς, εἷς διὰ τοὺς δύο ΠΡ τομεῖς καὶ ἕτερος διὰ τοὺς ΠΜ· πρὸς τοῦτο δὲ θὰ διατίθενται αἱ συνήθεις φυλακαὶ προβολέων καὶ αἱ τοῦ τηλεφωνικοῦ κέντρου (ἐκεῖναι αἵτινες κατηργήθησαν).

Οἱ ἄνδρες οὗτοι θὰ ἐπαγρυπνῶσι αὐστηρῶς ἐπέχοντες μετὰ τῶν σηματωρῶν θέσιν ὀπτήρων.

4ον.—Τὰ τηλεσκόπια διόφθαλμα πρύμνης θὰ παραμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των καὶ κατὰ τὴν νύκτα, πρὸς χρῆσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς φυλακῆς.

5ον.—Θὰ χορηγηθῶσι νυκτερινὰ διόφθαλμα φορητὰ διὰ τὸν σημαιοφόρον τῆς φυλακῆς καὶ τοὺς σηματωρούς.

Ἐξοπλισμὸς ταχυβόλων θὰ σημείνῃ μὲν τὴν 8 Μ. Μ. διὰ τὴν νυκτερινὴν αὐτῶν ἑτοιμασίαν (προβολέων, κυκλωμάτων νυκτερινῆς σκοπεύσεως καὶ πυροδοτήσεως), πλὴν τὰ ταχυβόλα θὰ εἶναι ἐξοπλισμένα καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν, ἄνευ ὅμως φυλακῆς σημαιοφόρου καὶ ὁμοχειρίας προβολέων.

6ον.—Ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὁ γενικὸς ὑπεύθυνος διὰ πᾶν τακτικὸν ἢ ἄτακτον κατὰ τὴν φυλακήν του, παραμένων πάντοτε ἐπὶ τοῦ πρυμναίου καταστρώματος, ἐκτὸς ἐὰν ἀνάγκη τῆς ὑπηρεσίας τὸν καλέσῃ εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ πλοίου, μηδέποτε καθήμενος ἢ ἀποσπῶν τὴν προσοχήν του ἀλλαχοῦ, θέλει ἐπιβλέπῃ τὰς πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς ἀσφαλείας τοῦ πλοίου προσπαθείας καὶ μέτρα.

Θέλει ἐκτελεῖ ἐκτὸς τῶν ἐφοδειῶν, ἃς συνήθως ἐκτελεῖ, καὶ ἑτέρας πρὸς διαπίστωσιν τῆς αὐστηρᾶς ἐπαγρυπνήσεως τῶν σκοπούντων ἀνδρῶν, ἐγγράφει δὲ τὰς παρατηρήσεις του εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ ἑτοιμασθὲν ἤδη βιβλίον, παραδιδόμενον τῷ ὑπάρχῳ τὴν 8ην π. μ.

Νὰ δοκιμάζῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς θὰ ἐκτελεσθῇ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἡ διαταγὴ ἀφῆς προβολέως καὶ παροχῆς ρευμάτων πρὸς σκόπευσιν καὶ πυροδότησιν.

Θέλει ἔχει τὴν μέριμναν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν φώτων τοῦ πλοίου.

7ον.— Οἱ σκοποῦντες ἄνδρες κατὰ ταῦτα εἶναι.

α) Οἱ σκοποὶ καὶ οἱ τοῦ πρυμναίου καταστρώματος.

β) Οἱ σηματωροί.

γ) Οἱ ἄνδρες ὁμοχειριῶν ταχυβόλων.

δ) Οἱ ἄνδρες προβολέων.

Θέλουσι δὲ οὗτοι εἶναι διῃρημένοι εἰς τοὺς 4 τομεῖς, κατὰ τὴν φυσικὴν ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν διαίρεσιν.

8ον.—Δέον νὰ εἶναι ὡρισμέναι καὶ γνωσταὶ αἱ θέσεις κατακλίσεως τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν, ὡς καὶ τῶν τῆς τοιχαρχίας τῆς φυλακῆς καθὼς καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ ὑπολόγων, διὰ τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ἔγερσιν ἐν ἀνάγκῃ.

9ον.—Δέον νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἕτοιμοι μόνιμοι ὁμοχειρίαι διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν πάντων τῶν ταχυβόλων, ἐὰν διαταχθῇ.

Αἱ ἐπιστασίαι δέον νὰ ἑτοιμάσωσι τὴν διαίρεσιν ταύτην.

10ον.—Νὰ ἑτοιμασθῇ διὰ χρῆσιν ἄμεσον ἐὰν διαταχθῇ ὁ ρῖπος Μακάρωφ.

11ον.—Νὰ δίδηται ἐξέχουσα προσοχὴ διὰ τὴν κίνησιν τῶν στεγανῶν θυρῶν.

Ὁ ὁρισθησόμενος ὡς ὑπόλογος ἀρχικελευστὴς δέον νὰ ἀναφέρῃ ἑκάστην ἑσπέραν καὶ πρωΐαν ὅ,τι εὑρεν αὐτὸς ἐν τάξει, καθὼς καὶ κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἐπιθεώρησιν.

Πολλάκις τῆς ἡμέρας νὰ ἐξακριβοῦται ἡ τελεία ἐνέργεια τῶν σφιγκτήρων αὐτῶν.

12ον.—Θέλει ὁρισθῇ ἕκτακτος φυλακὴ ὑπαξιωματικῶν μεταξὺ τῶν ἀρχικελευστῶν καὶ κελευστῶν τοῦ πλοίου.

13ον.—Διὰ πᾶν ἔκτακτον θέλει εἰδοποιῆται ἀμέσως ὁ Ὕπαρχος.

14ον.—Νὰ κανονισθῇ καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ ταχεῖα ἀναχορηγία πυρομαχικῶν τῶν ταχυβόλων.

Ὁ Ἀρχικυβερνήτης
Ἰωάν. Θεοφανίδης
Πλοίαρχος.

29 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1922

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2490. (Κρυπτογραφικόν).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Δῆμνον» 0ᵐ 30ʰ

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁρμητήριον Βουρλᾶ.— Πλοῖα περιπολοῦν νυχθημερόν, βάλλοντα ὁσάκις παρουσιάζεται ἀνάγκη κατὰ τῶν ἐμφανιζομένων ἱππέων.— Οὐδὲν ἔκτακτον.— Ρυμουλκὸν «Ἅγιος Γεώργιος» ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεστείλαμεν. *«Κιλκὶς»*

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2343.

«Λῆμνος—Κιλκὶς» 45ʰ

«Νίκη» δέον παραμείνῃ ὑπὸ διαταγὰς ὑμῶν ὡς ἔχουσα πυροβόλα μὲ βολιδοφόρους.— Διέταξα «Βέλος» καταπλεύσῃ Χίον. *Ἐλαφρὸς Στόλος*

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2382.

«Λῆμνος—Κιλκὶς» 1ᵐ 57ʰ

«Αἴγλη» εὑρίσκεται πλησίον ἡμῶν.

Ἐλαφρὸς Στόλος»

«Κιλκὶς —"Ελλη» 5ᵐ 11ʰ

Γενικὸν 43. Ἐπαναλάβετε προηγούμενον ἀγκυροβόλιον.

«Κιλκὶς —"Ελλη» *5ᵐ 22ʰ

Καλύψατε τὰ πυρά σας ὥστε νὰ ἔχητε τὴν ἐλαχίστην δαπάνην.

«Κιλκὶς —'Ασπίδα» *7ᵐ 20ʰ

Νὰ πλεύσητε παρὰ τὴν ἀκτὴν εἰς τὸ ὕψος ἡμῶν ποῦ εἶναι μερικοὶ ἱππεῖς μὲ Ἑλληνικὴν σημαίαν [1]. Κατόπιν νὰ μεταβῆτε εἰς τὴν πρύμνην τῆς «Ἕλλης» ὅπου ὑπάρχουν ἄλλοι ἱππεῖς, καὶ ἀφοῦ ἐξετάσητε νὰ μᾶς εἰδοποιήσητε. Κατόπιν νὰ πλεύσητε εἰς Γκιοὺλ - Μπαξὲ ὅπου καὶ θὰ ἀγκυροβολήσητε καὶ θὰ ἔλθωμεν καὶ ἡμεῖς.

---

[1] Ἦσαν τοῦ σώματος Ζεγγίν, διαφυγόντες κατὰ τὴν νύκτα ἐκ τῆς θέσεως παρὰ τὸ Παραδεῖσι. Βλέπε σχετικὰ περαιτέρω.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2493. (Κρυπτογραφικόν) (Ἄνευ κλειδός).

Ἀρχηγὸν Ἐλαφροῦ Στόλου «Λῆμνον» 7ω 55λ

Πράγματι διῆλθεν Ἰταλικὸν τύπου Roma χθὲς μικρὸν μετὰ τὴν δύσιν καὶ εἰσῆλθε Σμύρνην.

«Κιλκὶς»

«Κιλκὶς — Νίκην» * 8ω 30λ

Θὰ περιπολήσητε 24 ὥρας καὶ κατόπιν θὰ ἔλθητε εἰς Γκιοὺλ - Μπαξέ. Θὰ τηρῆσθε εἰς ἀπόστασιν ἱκανὴν—ἐκτὸς βολῆς τυφεκίου.

Τὸ προσερχόμενον πλοῖον θὰ κάμῃ πρῶτον τὸ Κ· ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἀπαντήσῃ θὰ κάμῃ τὸ Ρ.

Κατὰ τὴν περιπολίαν σας τὴν νύκτα ὁσάκις παρατηρῆτε πλοιάριον ἢ ρυμουλκὸν νὰ τὸ ἐξετάζητε, ἐπιδιώκοντες μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἠγκυροβολημένων πλοίων.

Θὰ παρατηρεῖτε τὰ ἐξερχόμενα πλοῖα καὶ ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀκτῖνα σας. Νὰ κινῆσθε ὅσον τὸ δυνατὸν ἀργότερον διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν γαιανθράκων.

Θὰ περιπολῆτε ἀπὸ τὸν δρόμον ἕως τὸ ὕψος ποῦ εὑρισκόμεθα ἡμεῖς.

Θὰ συνεννοεῖσθε μὲ τὴν «Ἕλλην» ἡ ὁποία θὰ μᾶς καθιστᾷ ἐνημέρους διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ μᾶς φθάνῃ ὁ ἀσύρματός σας.

Περιπολήσατε μέχρις ὅτου σᾶς ἀντικαταστήσῃ ἡ «Ἀσπὶς» αὔριον.

«Κιλκὶς — Νίκην» * 8ω 35λ

Πλησιάσατε. Τὸ σύνθημα μας ἀπόψε εἶναι Κ. Ρ.

«Ἕλλη — Κιλκὶς» * 8ω 50λ

Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ πρύμνηθεν ἡμῶν εὑρίσκονται στρατιῶται, οἵτινες σείουν μανδήλια [1].

«Κιλκὶς — Νίκην» * 8ω 50λ

Ἡ περιπολία σας νὰ περιορίζηται ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς καμπῆς τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ἕως τὰ 2/3 τῆς ὅλης ἀποστάσεως.

Κατὰ τὴν ἡμέραν δύνασθε καὶ νὰ κρατῆτε τὴν δὲ νύκτα νὰ κινῆσθε μὲ ἐλαχίστην ταχύτητα, μὲ τὴν μεγίστην δυνατὴν οἰκονομίαν γαιανθράκων.

Θὰ μᾶς εἰδοποιεῖτε διὰ μέσου τῆς «Ἕλλης» διότι νομίζω ὅτι ὁ ἀσύρματος δὲν ἔχει ἔντασιν ἀκτῖνος μέχρις ἐκεῖ.

---

[1] Ἦσαν οἱ περὶ ὧν προηγουμένως στρατιῶται τοῦ σώματος Ζεγγίνη.

Ραδιοτηλέφωνα. Άριθ. πρωτ. 2633. (Κρυπτογραφικόν (Άνευ κλειδός).

Άρχηγόν Έλληνικοῦ Στόλου ν Λῆμνον» 7ʰ 55ᵐ

Πράγματι δηλάδη Ἰταλικόν τύπου Roma χθὲς μικρὸν μετὰ τὴν δύσιν καὶ ἐλαβε Σμύρνην.

«Κλειώ»

«Κλειώ — Νίκην» * 8ʰ 30ᵐ

Θὰ περιπολήσητε 24 ὥρας καὶ κατόπιν θὰ ἔλθητε εἰς Γκιολ - Μπαζή. Θὰ τηρήσητε εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν—ἑκατὸν βολῆς τυφεκίου.

Τὸ προσεχόμενον πλοῖον θὰ κάμῃ πρῶτον τὸ Κ· ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἀπαντήσῃ θὰ κάμῃ τὸ Ρ.

Κατὰ τὴν περιπολίαν σας τὴν νύκτα ὁσάκις παρατηρῆτε πλοῖριον ἢ ρυμουλκὸν νὰ τὸ ἐξετάζητε ἐπιδεξιόκοντες μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἠγκυροβολημένων πλοίων.

Θὰ παρατηρεῖτε τὰ ἐρχόμενα πλοῖα καὶ ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀκτίνα σας. Νὰ κινῆθε ὅσον τὸ δυνατὸν ἀργότερον διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν γαιανθράκων.

Θὰ περιπολῆτε ἀπὸ τὸν δρόμον ἕως τὸ ὕψος ποὺ εὑρισκόμεθα ἡμεῖς.

Θὰ συνεννοῆσθε μὲ τὴν «Ἑλλην» ἡ ὁποία θὰ μᾶς κοπιάσῃ ἐνημέρωσιν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ μᾶς φθάνῃ ὁ ἀσύρματός σας.

Περιπολήσατε μέχρις ὅσου σᾶς ἀντικατασταθῇ ἡ «Λοσὶς» αὔριον.

«Κλειώ — Νίκην» * 8ʰ 35ᵐ

Πληροῦσατε. Τὸ σύνθημα μας ἀπόψε εἶναι Κ. Ρ.

«Ἑλλὴ — Κλειώ» * 8ʰ 50ᵐ

Ἐκεῖ τῆς ἀκτῆς καὶ πρὸ μιᾶς ἡμῶν εὑρίσκονται στρατιῶται, ὀκτὼ εἴκοσι μανδύλια[1].

«Κλειώ — Νίκην» * 8ʰ 50ᵐ

Ἡ περιπολία σας νὰ περιορίζηται ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς καμπῆς τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ἕως τὰ ⅓ τῆς ὅλης ἀποστάσεως.

Κατὰ τὴν ἡμέραν δύνασθε καὶ νὰ κρατῆτε τὴν δὲ νύκτα νὰ κινῆσθε μὲ ἐλαχίστην ταχύτητα, μὲ τὴν μεγίστην δυνατὴν οἰκονομίαν γαιανθράκων.

Θὰ μᾶς εἰδοποιεῖτε διὰ μέσου τῆς «Ἑλλης» διότι νομίζω ὅτι ὁ ἀσύρματος δὲν ἔχει ἔντασιν ἀκτῖνος μέχρις ἐκεῖ.

---

[1] Ἴσως οἱ περὶ ὧν προηγουμένως στρατιῶται τοῦ σώματος Ζαγγίνη.

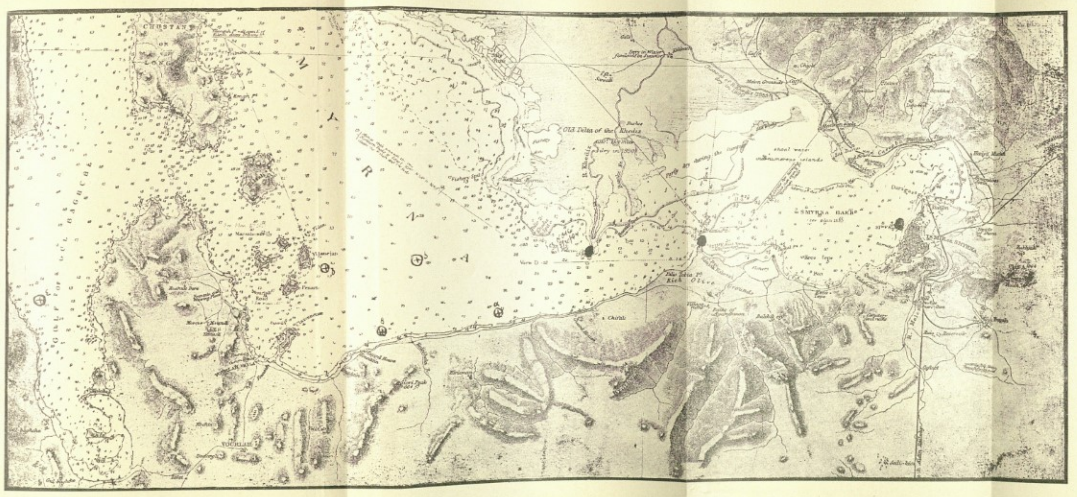
CHIOS
Old Tekke of the Khodja
Μαρκὸ
Μπαλὰ
Ἁγ. Γεώργιος
Ἁγ. Κωνσταντῖνος
Ἁγ. Ἀθανάσιος
Ἁγ. Ἀναργύρων

«Κιλκὶς—Ἕλλην» $*9^{\omega}10^{\lambda}$

Ἡ «Νίκη» θὰ σᾶς τηλεγραφῇ τὰς παρατηρήσεις της καὶ θὰ τὰς μεταβιβάζετε.—Τὴν νύκτα ταύτην τὸ σύνθημα μας Κ. Ρ.—Τὸ Κ θὰ σημαίνῃ τὸ προσερχόμενον πλοῖον καὶ Ρ θὰ ἀπαντᾷ τὸ ἕτερον.

Κανονίσατε τὴν ἀπόστασίν σας ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰς 3 χιλιάδας μέτρα περίπου.

Νὰ καλύψετε τὰ πυρὰ ὥστε νὰ ἔχητε τὴν ἐλαχίστην κατανάλωσιν.

Ἡ ἐπιτήρησις τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ ἀγκυροβολίου σας νὰ ἐξακολουθήσῃ.

Ἐὰν δὲν σᾶς τηλεγραφήσωμεν ἐκ Γκιοὺλ-Μπαξὲ νὰ παραμείνετε ἐδῶ.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς αὔριον νὰ ἔχετε καταπλεύσῃ καὶ σεῖς εἰς Γκιοὺλ-Μπαξέ.

«Νίκη—Κιλκὶς» $*9^{\omega}20^{\lambda}$

Μερικοὶ στρατιῶται αἰτοῦσι ἐπιβιβασθοῦν ἐπὶ «Κιλκίς». Ἐὰν θέλετε ἀποστείλατε βενζινάκατόν σας.

Ἀπάντησις—ὥρα $9^{\omega}21^{\lambda}$.

Φροντίσατε νὰ τοὺς παραλάβητε μὲ τὴν λέμβον σας διότι ἡ βενζινάκατος ἔχει ἐργασίαν. Κατόπιν νὰ ρυμουλκήσητε τὴν βενζινάκατον μας εἰς Γκιοὺλ-Μπαξέ.

«Κιλκὶς—Ἕλλην» $*9^{\omega}21^{\lambda}$

Κατὰ τὴν διαμονήν σας ἐνταῦθα νὰ ἔχητε τὴν ἀτμάκατον καὶ τὴν σκάφην εἰς ἐνέργειαν οὕτως ὥστε ἐν ἀνάγκῃ νὰ δύνασθε νὰ συγκοινωνῆτε μετὰ τῆς ξηρᾶς κατὰ τὴν κρίσιν σας.

«Κιλκὶς—Νίκην» $*9^{\omega}22^{\lambda}$

Ἀκυροῦμεν τὸ σῆμα ὡς πρὸς τὴν ρυμούλκησιν τῆς βενζινακάτου τὸν δὲ στρατιώτην παραδώσατε εἰς «Ἕλλην».

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. 2498. (Κρυπτογραφικόν).

«Κιλκὶς—Ἀσπίδα» $10^{\omega}15^{\lambda}$

Ἐρωτῶμεν σχετικῶς μὲ ἱππεῖς ἐὰν εἶναι πεπλανημένοι ἢ ἐὰν εἶναι μέρος τῆς ἀνιχνεύσεως.

Ραδιογράφημα. (Κρυπτογραφικόν).

«Ἀσπὶς—Κιλκὶς» $10^{\omega}50^{\lambda}$

18ον Πεζικὸν σύνταγμα ἐτράπη Σμύρνην.—Περικυκλωθὲν καὶ ἀπο-

λέσαν πυροβόλα πρόκειται σήμερον παραδοθῆ.—Εἶναι πιθανὸν νὰ διαρρεύσουν διὰ **Δύο Ἀδελφῶν** δύο λόχοι καὶ μικρὰ τμήματα[1].

«*Κιλκὶς—Ἕλλην*» * 11ω 45λ

Νὰ ἔχετε καθαιρέσει τὰς μεγάλας λέμβους τοῦ πλοίου σας. Θὰ ἐμφανίζονται ἄνδρες τῶν διαλυθέντων συνταγμάτων 18ου καὶ 31ου εἰς τὴν παραλίαν. «Ἀσπὶς» καὶ «Νίκη» κατὰ τὴν περιπολίαν των θὰ τοὺς περισυλλέγουν καὶ θὰ τοὺς τοποθετῆτε εἰς τὰς λέμβους σας χωρὶς ν' ἀνέρχονται εἰς τὸ πλοῖον.

Τοῦτο θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν.

Ἡ «Ἀσπὶς» θὰ ρυμουλκῇ τὰς λέμβους εἰς Γκιοὺλ-Μπαξὲ καὶ θὰ ἐπιστρέφῃ.

Προσέχετε νὰ ἐμποδίζητε διὰ τοῦ πυροβολικοῦ σας τυχὸν ἐπιθέσεις κατὰ τοιούτων περιπλανωμένων ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῆς ἐνδοχώρας.

Ἡ «Ἀσπὶς» ἐπιστρέφουσα νὰ ρυμουλκήσῃ καὶ δύο μεγάλας λέμβους ἰδικάς μας.

Ραδιογράφημα. Ἀριθ. πρωτ. (Κρυπτογραφικόν).

«*Κιλκὶς—Ἀσπίδα*» 11ω 50λ

Ρυμουλκήσατε καὶ ἱστιοφόρον εἰς Γκιοὺλ Μπαξὲ μετὰ ἐπιβίβασιν ὁπλιτῶν.

Ραδιογράφημα (Κρυπτογραφικόν).

«*Ἀσπὶς—Κιλκὶς*» 12ω 01λ

Κατὰ νεωτέρας πληροφορίας στρατιῶται 18ου Πεζικοῦ συντάγματος ἠρνήθησαν παραδοθῶσι καὶ κατέρχονται διὰ πλαγίων κλιτύων Βουρλᾶ[2].—Ταξιαρχία ἱππικοῦ κατέχει ὑψώματα Σιδηρηχισὰρ καὶ ἀπέστειλε πρὸς παραλαβὴν τῶν ἵππων[3].

[1] Αἱ πληροφορίαι αὗται τῆς «Ἀσπίδος», προερχόμεναι ἐκ τῶν πρώτων ἐπιβάντων στρατιωτῶν, καθώρισαν ἀμέσως ὅτι τὸ σῶμα Ζεγγίνη δὲν ἠκολούθησε τὴν ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 505 διαταγῇ προβλεπομένην κατεύθυνσιν.

[2] Διὰ τοῦ ὄρους Δύο Ἀδέλφια.

[3] Σιβρὶ—Χισάρ. Ὑποτοεῖ ὅτι ἡ ὀπισθοφυλακὴ τοῦ ὑποχωροῦντος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀποτελουμένη ἐκ τῆς ταξιαρχίας Ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καλίνσκην, εὑρίσκετο εἰς τὰ ὑψώματα Σιβρὶ—Χισσὰρ καὶ ἀπέστειλε πρὸς παραλαβὴν τῶν ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ 18ου πεζικοῦ συντάγματος ἐγκαταλειφθέντων εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν ἵππων.

Οἱ στρατιῶται οὗτοι εἶχον ἀρπάσει τὰ κτήνη τοῦ ἐφίππου λόχου τοῦ σώματος Ζεγγίνη καὶ διαφύγει διὰ τοῦ ὄρους Δύο 'Αδέλφια· κατ' οὐδένα δὲ λόγον ἤθελον νὰ ἑνωθοῦν μετὰ τοῦ στρατοῦ μας.

«*Κιλκὶς—Ἕλλην*» 12ω 20λ

Γεν. Θ6=Ἀπάρατε τὸ ταχύτερον.

«*Κιλκὶς—Νίκην*» * 12ω 25λ

Γεν. 4ο Πλησιάσατε εἰς ἀπόστασιν φωνῆς.

«Κιλκὶς—Νίκην»—. Τί συνέβη;

«Νίκη—Κιλκὶς»—. Ἔχετε ὑπ' ὄψει σας τὸν χάρτην 1522.

«Κιλκὶς—Νίκην»—. Σὲ σᾶς ἔρρυψαν;

«Νίκην—Κιλκὶς»—. Ὄχι. Εἶχε φανῇ συντεταγμένον ἱππικὸν Τουρκικὸν μὲ Τουρκικὴν σημαίαν. Σᾶς λέγω τὸ στίγμα — Μῆκος 26ο 56′ 25′′=Πλάτος 38ο, 24′ 1′′.

«*Κιλκὶς—Ἕλλην*» * 12ω 53λ

Πρὸς τὴν καμπὴν τοῦ δρόμου δυτικῶς μέχρι Παλαιᾶς Ντάτιας ἐφάνη Τουρκικὸς στρατὸς ὄπισθεν σκόνης καὶ ἐξηφανίσθη. Πλέετε μὲ τὴν ἐλαχίστην ταχύτητα ὄπισθέν μας καὶ ἐστὲ ἕτοιμοι πρὸς μάχην.

(Ἕπεται συνέχεια)

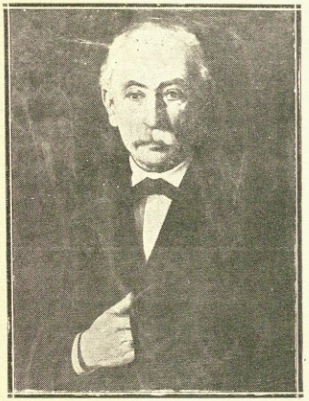

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐκ τοῦ χωρίου Φίλια τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Βαπτιστικὸς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἔγγονος συναγωνιστοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη—πατρὸς τοῦ Θεοδώρου—ἀνεψιὸς ἐκ πατρὸς τοῦ περιφήμου Ἰωάννου Δεληγιάννη, τοῦ πατρὸς τῶν Δηλιγιαννέων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Τὴν Μάρτιον τοῦ 1821 ἦτο ἡλικίας 17 ἐτῶν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως κατετάχθη εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε καὶ ὁ διαχειριστὴς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος. Συμμετέσχε εἰς ὅσας μάχας παρευρέθη ὁ Κολοκοτρώνης, πολεμήσας εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ Πάνου, υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ γραμματεὺς τοῦ δευτέρου υἱοῦ του Γενναίου.

Ὁ Καποδίστριας τοῦ ἀπένειμε βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ καὶ τὸν διώρισε γραμματέα τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου (Νικηταρᾶ), γενικοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς Πελοποννήσου. Τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ὑπηρέτησε ὡς ἔφορος καὶ ταμίας τοῦ Λεονταρίου καὶ τὸ δον ὡς δασονόμος. Ἔκτοτε, παραιτηθεὶς τῆς ὑπηρεσίας, ἠσχολήθη μὲ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην παρακολουθήσας τὸ Πανεπιστήμιον, γενόμενος διδάκτωρ κατόπιν ἐξετάσεων. Ἐξήσκησε ἐν Τριπόλει τὸ

δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ὑπὲρ τὰ 35 ἔτη. Ἀπὸ τοῦ 1857 - 1871 ἐδημοσιογράφησε, κυρίως ἐπὶ πολιτικῶν καὶ οἰκονομολογικῶν θεμάτων, ἱδρύσας αὐτὸς τὸ ἔκτοτε ἀκμάζον ἔγκριτον φύλλον τῆς Τριπόλεως ἡ «Ἀρκαδία». Ἀπέθανε ἀντισυνταγματάρχης τῆς φάλαγγος.

Ὑπῆρξε φίλος τῶν γραμμάτων. Κατέγινε εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ καθ' ὅλον τὸν βίον του. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος ἐσπούδαζε. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης τοῦ ἐδίδασκε τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Ἰταλικὴν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁσάκις διέθετε τὸν χρόνον.

Μὲ τοιαῦτα προσόντα ἔγραψε τὰς ἀναμνήσεις του ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, ὑπὸ τύπον ἀπομνημονευμάτων, προοριζομένων δι' ἰδιαιτέραν κυκλοφορίαν. Ἐκθέτει τὰ γεγονότα καὶ τὰς ἐντυπώσεις του μὲ σαφήνειαν καὶ εὐκρίνειαν. Εἰς πλεῖστα σημεῖα παρέχει εἰς ἄκρον ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας, τῶν ὁποίων ἡ ἀναγραφὴ ἐξυπηρετεῖ σπουδαίως εἰς τὴν κατὰ πλᾶτος ἐξιστόρησιν πολλῶν ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων συμβάντων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Ὅταν ἔγραφε δὲν εἶχον δημοσιευθῆ τὰ ἔργα Φυτάκου καὶ Μ. Οἰκονόμου.

— Εκφράζω ἐδῶ τὰς θερμάς μου εὐχαριστίας εἰς τὸν ἔγγονόν του εὐγενέστατον κ. Θεόδωρον Ρηγόπουλον, διὰ τὴν καλωσύνην μετὰ τῆς ὁποίας ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸ πολύτιμον χειρόγραφον τοῦ ἐνδόξου προγόνου του.

***

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἐκ τοῦ πολυτίμου τούτου ἡμερολογίου, προορισμένου ὡς ἐρρέθη δι' ἰδιαιτέραν κυκλοφορίαν, θὰ δημοσιευθοῦν πλεῖστα ἀποσπάσματα, ἐξ ὅσων ἐξυπηρετοῦν τὴν διευκρίνισιν ἐπὶ τῶν γεγονότων καὶ τὸν σχηματισμὸν σαφοῦς ἰδέας ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κυρίως τοῦ στρατοπέδου.

Τὸ ἔτος 1818 ἦλθεν εἰς τὴν πατρικήν μου οἰκίαν ἐξ Ἁγίου Ὄρους ὁ ἐνταῦθα μαρτυρήσας τὴν 22 Μαΐου ἰδίου ἔτους ἀοίδιμος νέος Παῦλος, ἐκ Σοπωτοῦ καταγόμενος. Καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ πολλὰς ἡμέρας. Συνωμίλει δὲ πάντοτε μυστικῶς μετὰ τοῦ πατρὸς μου, ἴσως περὶ τοῦ μελετωμένου καὶ μετ' ὀλίγον τελεσθέντος μαρτυρίου του. Ὁ ἀοίδιμος οὗτος μάρτυς ἐγνώριζε καλὰ γράμματα καὶ εἶχεν ὡραίαν εἰκόνα γραψίματος. Μοῦ ἔδωκεν διάφορα παραδείγματα τῆς καλλιγραφίας του ἵνα γυμνάζομαι. Τότε δὲ παρετήρησε εἰς τὸν πατέρα μου, ὅτι δὲν ἤθελον ἐκπαιδευθῆ παρ' αὐτοῦ ὡς ἔδει ἐὰν δὲν μὲ ἀπέστελλεν εἰς σχολεῖον Ἑλληνικὸν νὰ σπουδάσω· καὶ ὅτι μὲ ἠδίκει κρατῶν με πλησίον του. Εἰς τὴν παρατήρησίν του ἐπείσθη ὁ πατήρ μου. Ὁ πατήρ μου τὸ ἑπόμενον ἔτος μὲ διηύθυνε εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Σωποτοῦ· ὥστε τὴν προαγωγήν μου εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν πρόοδόν μου τὴν ὀφείλω

εἰς τὸν μνησθέντα ἀοίδιμον μάρτυρα· ὁ πατήρ μου δὲν ἠδύνατο νὰ μὲ διδάξῃ ὅσα ἔμαθον εἰς τὸ σχολεῖον.

Τὴν 19 Μαΐου 1819 μετέβην εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Σοπωτοῦ, σχολαρχοῦντος τοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Χαρ. Λοντοτσακίρη, μαθητεύσαντος εἰς τὸ αὐτὸ μὲν σχολεῖον, τελειοποιηθέντος δὲ εἰς τὸ γυμνάσιον τῶν Κυδωνιῶν· καὶ ὁ διδάσκαλός μου μὲ κατέταξεν εἰς τὴν Β' τάξιν τῶν μαθητῶν — παραδιδομένων τὸ «Κρίτωνα Πλάτωνος» — ἀφοῦ παρετήρησεν ὅτι ἤμην πως προοδευμένος. Καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος μὲ ἐπροβίβασεν εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, εἰς ἣν παρεδίδετο οἱ περὶ «*Παίδων ἀγωγῆς*» λόγοι τοῦ Πλουτάρχου. Μετ' ὀλίγον μὲ κατέστησε καὶ πρωτόσχολον, καὶ μοὶ ἀνέθεσε τὰ μαθήματα τῆς μικρᾶς τάξεως, εἰς ἣν ἐγὼ παρέδιδον *Αἰσωπίους μύθους* καὶ *Χρυσολωρᾶν*· ἀλλ' οἱ συμμαθηταί μου, ἐντόπιοι ὄντες, ἐφθόνησαν τὴν προτίμησιν ταύτην καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου πρός με ἐξαιρετικὴν εὔνοιαν, καθόσον μάλιστα ὁ διδάσκαλος μοὶ εἶχεν ἀναθέσει καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ τάξεως· καὶ ὁσάκις ἀπουσίαζεν παρήγγελλεν τοῖς μαθηταῖς νὰ μὲ ὑπακούουσιν τυφλῶς· καὶ καθόσον ἐκείνους μὲν ἐτιμώρει μὲ τὸν λεγόμενον «*φάλαγγα*», ἕνεκα τῆς ἀμελείας των, ἐμὲ δὲ ἐπεριποιεῖτο ἕνεκα τῆς ἐπιμελείας μου εἰς τὰ μαθήματα καὶ οὐδέποτε μοῦ ἔδωσεν οὐδὲ ῥάπισμα τὸ ἐλάχιστον· ὅθεν εἶχον συνομώσει πολλοὶ τῶν μαθητῶν ἐναντίον μου καὶ πολλάκις ἐνήδρευσαν νὰ μὲ κακοποιήσωσιν· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ εἶχον τοὺς ὁπαδούς μου, καὶ πολλάκις συνεκροτήσαμεν πετροπόλεμον, ὅστις ἀπέβαινε πάντοτε κατ' αὐτῶν, διότι καὶ Σοπωτινοὶ οἰκοκυραῖοι μὲ ὑπερασπίζοντο.

Διέμεινα λοιπὸν εἰς τὸ σχολεῖον μέχρι τῆς 22ας Μαρτίου 1821, ὅτε τοῦτο διελύθη ἕνεκα τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως· ἤτοι μόλις 18 μῆνας παρεδόθην μαθήματα, διότι ἀπουσίασα ἕνεκεν ἀσθενείας καὶ τῶν διακοπῶν· ὥστε δὲν κατηρτίσθην ὡς ἔπρεπεν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐφρόντισα ὅμως ν' ἀναπληρώσω ὁπωσοῦν ἐν μέρει τὰς ἐλλείψεις μου διὰ τῆς μελέτης καὶ ἐπιμελείας, μὴ ἀφήσας πρὸς τοῦτο τὴν παραμικρὰν εὐκαιρίαν νὰ παρέλθῃ ἐπὶ ματαίῳ· ὥστε καὶ ὅταν διέτρεχον κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ἔφερον τὰ βιβλία μου ἐν τῷ δισσακίῳ μου. Εὑρισκομένου μου ἔτι εἰς τὸ σχολεῖον ἤκουσα τὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Καὶ πρῶτον ὅτι ὁ Ν. Σολιώτης ἐφόνευσεν ἐν τῷ Δήμῳ Νωνάκριδος (Κλουκίναις) Τούρκους τινάς, καὶ ἄλλους ἐν τῷ Δήμῳ Φελόης (Τμῆμα Χασίων) τῶν Καλαβρύτων. Ταῦτα δὲ ἐγένοντο κατὰ τὴν 13 καὶ 14 Μαρτίου 1821 — καθ' ὃν καιρὸν εὑρίσκοντο συνηθροισμένοι ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός· ὁ Κερνίτζης (Καλαβρύτων) Προκόπιος· ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης· Σωτ. Χαραλάμπης· Ἀνδρέας Λόντος· Ἀσημ. Φωτήλας· Σωτήριος Θεοχαρόπουλος· Πετιμεζαῖοι καὶ ἄλλοι, συσκεπτόμενοι περὶ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ καθ' ὃν καιρὸν εὑρίσκοντο ὡς ὅμηροι, προσελθόντες οἴκοθεν, εἰς Τρίπολιν, οἱ Ἀρχιερεῖς: Κορίνθου· Δημητζάνης· Τριπόλεως, Ναυπλίου, Χριστιανουπόλεως, Ὠλένης, Μονεμβασίας καὶ Ἀνδρούσης, καὶ οἱ προεστῶτες· Παπαλέξης ἐξ Ἀνδριτσαίνης· Θ. Δελιγιάννης· Ι. Περούκας· Σωτ. Νοταρᾶς. Κοπανί-

τζας, Μελέτης Μελετόπουλος ἐκ Σπάρτης, Γιαννούλας Καραμάνος ἐκ Πραστοῦ· Π. Κυριακὸς ἐκ Καλαμῶν· Ι. Τσμαρᾶς ἐκ Κυπαρισσίας· Ἀντ. Καραπατᾶς ἐκεῖθεν· καὶ ὁ Βιλαέτης ἐκ Πύργου, οἵτινες προσῆλθον αὐθορμήτως, ὡς εἶπον, ἵνα ἐγγυηθῶσιν ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς διαγωγῆς τῶν Χριστιανῶν καίτοι αὐτοὶ γνωρίζοντες τὴν ἐπανάστασιν, ὄντες μεμνημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας· καὶ φυλακισθέντες εἰς τὰς δυσώδεις φυλακάς, δέσμιοι μετ' ἀλύσσεων, ἄλλοι μὲν ἀπέθανον ἐντὸς τῶν φυλακῶν, ἄλλοι δὲ μόλις ἐξελθόντες αὐτῶν ἐν τέλει τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως ἐξέπνευσαν· καὶ ἄλλοι, ἕως 6, διεσώθησαν, μετ' αὐτῶν δὲ ἦτο καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Ἀναστάσιος ὅστις διεσώθη.

Ὁ ἐκ Βυτίνης τοκιστὴς ὢν (τραπεζίτης) Ν. Ταμπακόπουλος εἶχε δανείση τοῦ κοινοῦ τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων· καὶ μετέβη τὰς ἀρχὰς Μαρτίου εἰς τὰ Καλάβρυτα πρὸς εἰσπραξιν, ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ Τούρκου Σωϊστῆ καὶ μετ' ἄλλων· ἀλλ' ὀλίγα εἰσέπραξε· καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ἀνανέωσε τὰ ὁμόλογα, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ὑπέγραφε ἰδίῳ ὀνόματι ὁ Ζαΐμης—μὴ συγκατατεθειμένων, ὡς λέγεται, τῶν ἄλλων προεστώτων νὰ ἀναλάβουν ἰδίῳ ὀνόματι τὰ χρέη τῆς ἐπαρχίας, κατὰ τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Ταμπακοπούλου. Ὁ δὲ Ζαΐμης ἔπραξε τοῦτο, ὡς λέγεται, διὰ ν' ἀποδιώξῃ ἐκεῖθεν ὡς τάχιστα τὸν Ταμπακόπουλον μετὰ τῆς συνοδείας του. Οὗτος ἀνεχώρησε ἐκ Καλαβρύτων τὴν 16 Μαρτίου φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ εἰσπραχθέντα χρήματα καὶ τὰ ὁμόλογα· ὁ δὲ Ζαΐμης εἶχεν ἑτοιμάσει, ὡς λέγεται, τὸ Ι. Χρανδρογιάννην μεθ' ἱκανῶν ὁπλοφόρων καὶ τὸν ἀπέστειλεν νὰ ἐνεδρεύσῃ καθ' ὁδὸν καὶ ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ὁμόλογα, φονεύσῃ δὲ καὶ τοὺς Τούρκους· ὁ Χρονδρογιάννης, ἐκτελῶν τὴν ἐντολὴν ἣν ἔλαβε, κατὰ τὰ λεγόμενα, ἐνήδρευσεν εἰς τὴν Νελωνοσπηλιὰν τῆς Λυκουρίας τὴν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Λάστωνος, ὅθεν ἤθελεν διαβῇ ὁ Ταμπακόπουλος· ἀλλ' ὡς λέγεται δὲν τὸν ἐπρόφθασεν, ἢ κατ' ἄλλους κατόρθωσε νὰ διαφύγῃ κρύπτων μετὰ τοῦ Σωϊστῆ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν ἵππων του· συνελήφθη δὲ ὁ Ν. Γιαννακόπουλος ἐξ Ἀλωνιτσαίνης, ὑπηρέτης τοῦ Ταμπακοπούλου, ὃς οὐ ἀφῆρεσαν οἱ ἐνεδρεύοντες πᾶν ὅτι μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερεν, ἐν οἷς δὲν ὑπῆρχον τὰ ὁμόλογα. Ἐντεῦθεν ἠγέρθη ἡ πολύκροτος ἐκείνη δίκη ἐπὶ Κυβερνήτου ἐκ μέρους τοῦ Ν. Ταμπακοπούλου κατὰ τῶν Χοντρογιανναίων περὶ ἀποζημιώσεως μεγάλης ποσότητος—ἥτις ἠγάγκασε τοὺς Χοντρογιανναίους, μετὰ τὴν κατάσχεσιν τὴν ἐκποίησιν τῆς περιουσίας των, νὰ γίνωσι λησταὶ καὶ νὰ διαπράξωσι τόσα μεγάλα κακουργήματα καὶ καταστροφάς. Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ταμπακοπούλου, μετὰ τὴν σύστασιν τῶν Δικαστηρίων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἤγειραν κατὰ τοῦ Ζαΐμη ἀγωγὰς πρὸς ἐξώφλησιν τῶν ὁμολόγων καὶ ἐξεποίησαν ὅλην τὴν μεγάλην κτημματικὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἄλλην ἀναγκαστικῶς καὶ ἄλλην συμβιβαστικῶς· ὥστε ὁ μεγαλοκτήμων Ζαΐμης κατέστη ἐντελῶς ἀκτήμων χωρὶς νὰ γογγύσῃ ποσῶς, οὔτε νὰ καταδεχθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς ἀπαίτησιν τινὰ εἰς τὸ Δημόσιον, παρὰ τοῦ ὁποίου δὲν κατεδέχθη ποτὲ νὰ ζητήσῃ τὴν παραμικρὰν ἀποζημίωσιν, ὡς ἄλλοι, δι' ὅσα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν Ἀγῶνα καὶ πρὶν κατέβαλεν· ἀλλ' ἀπέθανεν ἀκτήμων καὶ πένης τὸ 1840, ὡς ἀντιβασιλεὺς ἀντιπροσωπεύων τὸν Ὄθωνα ἀπόντα. (Ἕπεται συνέχεια)

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Ἡ Διεύθυνσις τῆς ἐκδόσεως πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητάς

Ἡ ζωηρὰ ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέως, τοῦ νὰ παραδώσῃ περισσότερα τῶν ὅσων ὑπεσχέθη, ἐπέφερε ὑπερτρίμηνον καθυστέρησιν ἐνάρξεως παραδόσεως τευχῶν. Ἡ ἐκτύπωσις ἐξηρτήθη ἐκ τῆς διαθέσεως χάρτου ἱλλουστρασιόν, δι' οὗ ἐξ ὁλοκλήρου θὰ ἐκδίδεται τὸ ἔργον—καὶ ὄχι μόνον αἱ ἐκτὸς κειμένου εἰκόνες αὐτοῦ, ὅπως τὸ ὑπέσχετο ἡ ἀγγελία τοῦ.

*Δύο τόμοι τῶν **Ἀρχείων τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη** συγχρόνως ἐκτυποῦνται· καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ τοιοῦτον καὶ διὰ τοὺς ἑπομένους. Οἱ κ.κ. συνδρομηταί, μὲ τὴν ἀποπεράτωσιν, ἑκάστου, θ' ἀποστέλλουν εἰς τὸ κατάστημα τοῦ «Πυρσοῦ» τὰ τεύχη των καὶ θὰ τοὺς λαμβάνουν —ἄνευ δαπάνης ἄλλης, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀγγελίας—καλλιτεχνικῶς βιβλιοδετημένους. Τὰ ἄλλα περιεχόμενα εἰς τὰ τεύχη (ἄρθρα καὶ ἀρχεῖα) ὁ ἐκδότης δὲν ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ βιβλιοδετῇ.*

*Ἡ ἔκδοσις θὰ ἐξακολουθήσῃ μὲ πᾶσαν δυναμὶν ἐπίσπευσιν. Ἡ καθυστέρησις **τῶν Ἀρχείων** θὰ ἰσορροπηθῇ βαθμηδόν, ἐπιδιωκομένης παντὶ σθένει τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ συνόλου τοῦ ἔργου κατὰ τὰ ἐν τῇ ἀγγελίᾳ ὑπεσχημένα. Ἂς ἔχουν ὑπ' ὄψιν οἱ κ.κ. συνδρομηταὶ ὅτι 72 ἡμέρας καθυστέρησε ἡ παράδοσις τοῦ χάρτου ἱλλουστρασιόν, ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως τῆς ἀνταλλαγῆς (κλῆσις) διὰ τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγήν, κατὰ τὰ νόμιμα.*

Διὰ τοὺς μὴ συνδρομητὰς ἕκαστον τεῦχος στοιχίζει 65% ἐπὶ πλέον.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον τῆς ἀξίας τῆς ἐκδόσεως.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας, θὰ ἐξαρτηθῇ τὸ πλῆθος τῶν ἀντιτύπων. Δὲν ἀποκλείεται ὅδεν τὸ νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς των. Τὰ τυχὸν κατὰ τὸ πέρας τῆς ἐκδόσεως, τῆς πρώτης ταύτης σειρᾶς, ἐνδιαφερόμενα πρόσωπα νὰ τὴν ἀποκτήσουν θὰ δυσκολευθοῦν—διότι τὰ ἀντίτυπα κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι σπάνια.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ
ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΔΡΧ. 85

Τύποις: «ΠΥΡΣΟΥ» Α. Ε.